

JOURNALISMIKRITIIKIN VUOSIKIRJA

2008

MAARIT JAAKKOLA (TOIM.)

dia ja viranomaisten hyvinvointi. Voiko netti-
haastatellako vanhoja ihmisiä? Jaksaisinko
alistin harteille? Voiko ilmastonmuutoksesta kiistellä?
jo syntyessään? Mitä muuttaa kieltä ja mieltä? Muuttiko
tiedotustilaisuudessa? Mitä saamme aamukahvipöytään

JOURNALISMIKRITIIKIN VUOSIKIRJA 2008

Maarit Jaakkola (toim.)

Journalismin tutkimusyksikkö

Journalismikritiikin vuosikirja 2008

Vastaava toimittaja:

Maarit Jaakkola

03 3551 7156

maarit.jaakkola@uta.fi

Toimituskunta:

Rita Dahl, vapaa toimittaja, kirjailija, Helsinki

Kaarina Hazard, kirjailija, toimittaja, Helsinki

Elina Korkee, toimittaja, Suomen Tietotoimisto STT, Tampere

Lotta Lounasmeri, tutkija, Helsingin yliopisto

Olli Löytty, tutkija, Tampereen yliopisto

Elina Melgin, toiminnanjohtaja, ProCom – viestinnän ammattilaiset ry, Helsinki

Harri Palmolahti, toimittaja, Yleisradio, Helsinki

Marjatta Pöllänen, viestinnänopettaja, Messukylän lukio, Tampere

Leena Ripatti-Torniainen, tutkijakoulutettava, Jyväskylän yliopisto

Pentti Raittila, tutkimusjohtaja, Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto

Satu Seppä, suunnittelija, Journalismin tutkimusyksikkö, Tampereen yliopisto

Taitto:

Jaakko Kahala

Tiedotustutkimus 2/2008

31. vuosikerta

ISSN 1797-6014 (pdf)

<http://www.uta.fi/tiedotustutkimus>

Kirja verkossa:

<http://journalismikritiikki.wordpress.com>

Päätoimittaja:

Sinikka Torkkola

Toimitussihteeri:

Marjo Kolehmainen

03 3551 4024

33014 Tampereen yliopisto

marjo.kolehmainen@uta.fi

Juvenes Print 2008

Tilaukset:

Journalismin tutkimusyksikkö

tiina.k.tuomainen@uta.fi

03 3551 6748

Nordicom

nordicom@uta.fi

03 3551 7045

03 3551 4164

Kannen kuva: Sari Gustafsson/Lehtikuva

Journalismikritiikin vuosikirja 2008

Maarit Jaakkola: Toimittaja, sittenkin inhimillinen olento?4

Kohtaamisia Jokelassa

Kreeta Salmela: Jokela – tiedonhankinnan tulikoe7
Salli Hakala: Jokelan kouluammuskelu tiedottajan silmin..... 17
Klas Backholm: Kuka pitäisi huolta toimittajasta?26
Pentti Kiiski: Meihin kohdistui raivo 31
Laura Kangasluoma: Tutkijana räjähdysalttiilla vyöhykkeellä 33
Pentti Raittila: Haastatellako vai ei? 38

Kampanjointia ja kannanottoja

Risto Kunelius ja Esa Reunanen: Iltalehden suuri lupaus45
Ulla Järvi: Moderni terveysvalistus ponnistaa läskikapinasta64
Eeva-Kaisa Heikura: Ilmastonmuutos ei ole mielipide.....79
Laura Juntunen & Esa Väliverronen:
Lemmenkipeä media villiintyi pääministerin morsiamesta.....83
Pasi Kivioja: Kiss & Sell..... 91

Rajanvetoa

Raimo Salokangas: Lähdekritiikkiä, kiitos! 103
Epp Lauk: Mediat itse estävät journalismikritiikin nyky-Virossa114
Anneli Ahonen, Heikki Koskinen, Anna-Maija Naakka ja Suvi Turtiainen:
Arjesta etäinen Venäjä-journalismi 118
Marja Manninen: Venäjä ei houkuttele toimittajia 124

Kajastuksia horisontissa

Karina Horsti: Sopivat sankariuhrit 129
Tomi Lindblom: Uusi Suomi – uudet kujeet 146
Pirita Juppi: Eläinaktivistien videot havahduttivat median 155
Kaarina Hazard ja Olli Löytty: Pinkit pöksyt ja muita turhanpäiväisyyksiä ...160
Anssi Männistö: Kamerapuhelimet uudistavat journalismia 164

Vääriä sanoja

Anna Simola ja Anna Rastas: ”Jos rohkenen sanoa...” 170
Mila Engelberg: Pärsintää seksimin kielikylvyssä..... 179
Eija Poteri: Journalismin kirjat ja artikkelit 2007189

Toimittaja, sittenkin inhimillinen olento?

Vuosikirjan pääaiheeksi nousi loppuvuodesta suomalaisia järkyttänyt Jokelan kouluammuskelutapaus. Kirjan kansikuvaksi oli tarjolla täydellinen otos: sommittelultaan ja tunnelmaltaan herkkä uutisvalokuva, jossa kynttilöiden taustalla siinteli rikospaikka, Jokelan koulukeskus. Etualalla kynttilöiden vieressä lojui jäähyväiskirje.

Onko julkiselle paikalle jätetyn yksityisviestin esittäminen kuvassa asiallista? Voisiko kortin kirjoittajan nimen poistaa uutiskuvasta ilman, että sen merkitys ja suhde todellisuuteen muuttuu? Jokainen toimittaja joutui pohtimaan samantaisia lähteiden suojeluun liittyviä kysymyksiä uutisoidessaan kriisitilanteesta. Jokela-kriisi nostatti pintaan journalismieettisen keskustelun paitsi tiedonhankinnan tavoista, myös tärkeistä ja kauaskantoisista julkaisupäätöksistä.

Tampereen yliopiston Journalismin tutkimusyksikkö julkistaa kesäkuun alussa tutkimuksen, jossa on selvitetty Jokela-uutisointia seikkaperäisemmin kuin mitä tässä kirjassa on mahdollista tehdä. Koska toimittajiin kohdistunut kritiikki tuli kenttätyöstä, vuosikirjan ensimmäisessä osassa keskitytään ensisijaisesti kohtaamisiin Tuusulan "taistelukentällä". *Kohtaamisia Jokelassa* -osion artikkeleissa ja puheenvuoroissa eri osapuolet – toimittajat, tutkijat, kriisityöntekijät, psykologit – koettavat hahmotella niitä pelisääntöjä, joita kohtaamisissa pitäisi – ja olisi pitänyt – noudattaa.

Jokelalaisten nuorten kritiikkireaktiossa on varmasti jotain sellaista, jonka moni julkisuuden kohteeksi joutuva ihminen tunnistaa. Journalistin ja haastattelutavan kohtaamiseen rakentuu usein epäsymmetrinen valta-asetelma, jossa toimittaja määrittelee, halusipa hän tai ei, millaisena kohde esitetään. Kohteiden voi olla vaikea ymmärtää journalistin pyrkimyksiä, eikä toimittaja aina kykene samastumaan lähteensä asemaan. Jotta ymmärretään, että niin toimittajat kuin lähteet ovat "vain" ihmisiä tunteineen ja pyrkimyksineen, tarvitaan keskustelua. Toimittajien tulisi kertoa lukijoilleen avoimesti niistä ajatuksista, jotka liian usein jäävät vain toimitusten sisäisiksi pohdinnoiksi.

Vuoropuhelu ei kuitenkaan ole kovin helppoa: toimittajat eivät paljasta ammatti- ja liikesalaisuuksiaan, tutkijat ovat varovaisia ottamaan kantaa, ja "suuren yleisön" syviä rivejä on vaikea tavoittaa. Vuodesta 1998 julkaistun Journalismikritiikin vuosikirjan pyrkimyksenä on kuitenkin koota tutkijoita, toimittajia ja journalismin yleisöjä saman pöydän ääreen. Kirjan tavoitteena on tehdä näkyväksi päivittäisjournalismin kapean näköalan ylittäviä pidempiä kehityskaaria ja pureutua journalistisiin kysymyksiin kahvipöytäkeskusteluja analyyt-

tisemmin. Kaikkien journalistien eri asemista tarkkailevien osapuolten kritiikki on omanlaistaan: kritiikki voi olla yhtä hyvin määrällistä sisällönanalyysiä kuin näkemyksellisiä mielipidetekstejä tai henkilökohtaisia kertomuksia. Tähän kirjaan on pyritty sisällyttämään kaikkia näitä muotoja.

Toimittajan valta ja vastuu lävistävät kaikki kirjan teemat. Osiossa *Kampanjointia ja kannanottoja* keskitytään journalismin mielipiteellistymisen synnyttämään kampanjajournalismiin, jossa journalistit uhmaavat länsimaisen journalismin kivijalkaa, puolueettomuutta. Risto Kunelius ja Esa Reunanen luovat katsauksen Iltalehden sairaanhoidajakampanjaan ja Ulla Järvi Helsingin Sanomien Läskikapina-juttusarjaan.

Journalismikritiikin vuosikirja koettaa myös jäljittää niitä liikahduksia, joita journalismin kentällä on uutisvuoden aikana tapahtunut. Esimerkiksi jaksossa *Rajanvetoa* professori Raimo Salokangas pohtii toimittajia menneisyyden määrittelijöinä, jotka sijoittuvat samalle jatkumolle tutkijoiden kanssa. Osiossa *Kajastuksia horisontissa* tutkija Karina Horsti näkee maahanmuuttouutisoinnissa mahdollisuuksia uudenlaiseen tapaan käsitellä vierautta.

Vuonna 2007 tuli kuluneeksi 450 vuotta Mikael Agricolan kuolemasta. Juhlavuoden kunniaksi vuosikirjan päätösosio *Vääriä sanoja* on omistettu toimittajien keskeisen työvälineen journalistisen kielen käsittelyyn. Sosiologit Anna Simola ja Anna Rastas pohtivat antirasistisen ja kielentutkija Mila Engelberg anti-seksistisen kielen mahdollisuuksia nykyjournalismissa. Kummatkin korostavat, että sanavalintojen uudelleenarviointi on jotain muuta kuin tyytymistä latteaan poliittiseen korrektiuteen.

Kiitän työhönsä antaumuksellisesti paneutunutta toimituskuntaa ja kaikkia niitä ihmisiä, jotka ovat osallistuneet keskusteluihin matkan varrella. Kuvatoimittaja Touko Yrttimaa ja filmitoimittaja Martti Lyyra Yleisradiosta, päätoimittaja Petri Hakala Iltalehdestä sekä toimituspäällikkö Antero Mukka Helsingin Sanomista auttoivat kuvituksen etsimisessä. Kiitokset taitosta kuuluvat Jaakko Kahalalle. Suuren tunnustuksen ansaitsevat tietenkin ne kolmisenkymmentä kirjoittajaa, jotka osallistuivat tämänvuotisiin journalismikritiikin talkoisiin, ja ne tulevat journalismikritiikit, jotka avaavat suunsa vuosikirjan blogissa.

Monivuotinen haave avata journalismintutkijoiden ja toimittajien keskustelua laajemmille yleisöille toteutunee tänä vuonna, kun Journalismikritiikin vuosikirja 2008 on luettavissa nyt ensimmäistä kertaa myös verkossa osoitteessa <http://journalismikritiikki.wordpress.com>.

VUOSIKIRJA VERKOSSA

<http://journalismikritiikki.wordpress.com>

Kuva: YLE

Kohtaamisia Jokelassa

” Kuka meistä voisikaan
toisten puolesta pyytää
anteeksi? Tuskin edes
suuret lehdet.”

Kreetta Salmela

Jokela – tiedonhankinnan tulikoe

Kansalaisvinkit ja silminnäkijäkertomukset kriisiuutistilanteissa

Jokelasta tuli toimituksille todellinen netti- ja kenttätulikoe, joka paljasti aukkokohtia kansalaisten tuottaman aineiston toimituksellisessa käytössä.

Kolme vuotta tsunamista Jokelaan on lyhyt aika suomalaisessa mediahistoriassa, mutta näihin vuosiin tiivistyy uutistoiminnan raju muutos: internet-uutisoiminnan kasvu, silminnäkijätarinoiden korostuminen sekä kansalaisten tarjoaman uutismateriaalin, vinkkien, kuvien ja videoiden lisääntyminen uutistuotannossa.

Selvitän seuraavassa, miten uutistoimitukset kertovat käyttävänsä hyödyksi kansalaisten välittämää uutismateriaalia erityisesti ison uutistapahtuman keskellä. Miten toimituksissa hyödynnetään netistä löytyvää kansalaismateriaalia, miten vihjeet ja vinkit muotoutuvat uutistiedoksi ja millä tavoin nettitiedonhankintaan on kouluttauduttu?

Aineistoni perustuu lisensiaatintyöhöni (2008), jossa käsittelen kriisiuutisoimintaa ja erityisesti tsunami-uutisoimintaa sekä kansalaisten roolia sähköisten medioiden uutistuotannossa. Kesällä 2006 tehtiin syvähaastatteluihin osallistui 17 hyökyaaltokatastrofin uutisoimintaan keskeisesti osallistunutta päällikköä ja toimittajaa Ylestä, MTV3:sta ja Nelosen uutisista. Lisäksi artikkelini pohjana ovat yhdelletoista neljän eri mediatalon Jokela-uutisoimintaan osallistuneelle toimittajalle ja päällikölle lähetetyn kyselyn tulokset sekä aiheeseen liittyvät keskustelut. Olen myös hyödyntänyt uutispäällikön työstä karttunutta käytännön kokemusta, jota on kerntynyt sekä Yleisradiosta että Iltalehdestä.¹

kuva:YLE

Käyttämäni kansalainen-termin pohjana on *citizen journalist* -määrittely (mm. Bowman & Willis 2003). Siinä tavallinen ihminen saa kansalaisen statuksen olemalla aktiivinen mediatoimija eli etsimällä ja raportoimalla uutistoimitukseen havaitsemiaan ilmiöitä. Erityisesti nykyinen internet-aika on synnyttänyt aktiivisen kansalaiskeskustelijoiden ja -vinkkaajien joukon, joka aktivoituu esimerkiksi tietyn uutistapahtuman, kuten Jokelan, ansiosta. Käyttämäni kansalaismääritelmä poikkeaa perinteiseen kansalaisjournalismiin (*public journalism*) liittyvästä kansalaisen käsitteestä, jossa median sosiaalista vastuuta korostavat ammattijournalistit aktivoivat ihmisiä osallistuviksi kansalaisiksi. Tavallinen ihminen saa kansalaisen statuksen vasta vaatiessaan muutoksia, ehdottaessaan ratkaisuja tai kun esimerkiksi journalisti tai poliitikko ottaa hänet toimissaan vakavasti (Kunelius 2005).

Tsunamista Jokelaan

Tsunamikatastrofia pidetään historiallisena käännekohtana internetin, tekstiviestien ja ihmiseltä toiselle kulkevan informaation välityksessä (World Disasters Report 2005). Tsunamissa näkyi, että suomalaisten viranomaislähteiden kertoma varmistettu tieto oli katastrofin uutisoinnin luonteeseen nähden liian hidasta ja siksi uutistietona paikkansapitämätöntä. Hyökyaaltotuhon sirpaleisten uutistietojen keräämisessä alkoivatkin korostua voimakkaasti muut lähteet kuten netin verkkoyhteisöt (Tiedonkulku ja viestintä Aasian hyökyaaltokatastrofissa 2005, Mörä 2005, Rahkonen 2005).

Tapaninpäivänä 26. joulukuuta 2004 hyökyaallon iskeydyttyä varhain aamulla Aasian rannikoille yksittäiset suomalaiset silminnäkijät soittivat uutistoimituksiin ja kertoivat hyökyaallon tekemistä paikallisista tuhoista. Monet ensimmäisistä silminnäkijäsoittajista olivat joko toimittajia tai toimittajien lähipiiriä. Kuitenkin vasta kolmantena päivänä, kun MTV3 sai reportterinsa ensikäden lähteille Phuketin lentokentälle, kansalaisten välittämien tietojen painoarvo alkoi nousta.

Kärjistäen voidaan siltikin sanoa, että suomalainen media käytti erityisesti tsunamin alussa silminnäkijäkuvauksia perinteiseen tapaan uutistarinan yhtenä osana tai ”pakollisena mausteena”. Suurin osa sähköisistä uutistoimituksista osannut tai hoksannut hyödyntää internetissä julkaistuja epävirallisia kansalaisten välittämiä tietoja. Pääviestin katastrofista kertoivat erityisesti kriisin alussa suomalaisviranomaiset. Vasta kolmantena päivänä uutisoinnin painopiste alkoi muuttua ja kansalaistietojen arvo merkittävästi nousta.

Hyökyaaltokatastrofin aloittama trendi näkyi konkreettisesti myös Jokelan ammuskelutapauksesta uutisoitaessa. Kansalaiset ja netin epäviralliset verkostot välittivät nopeasti, ja jälkikäteen arvioituna varsin totuudenmukaisesti tietoja ja linkkejä uutistapahtumasta. Molemmissa kriisiuutisissa oli leimallista myös se, että tapahtumia seurattiin poikkeuksellisen aktiivisesti nettiuutistoimitusten sivuilta.²

Keskiviikkona 7. marraskuuta 2007 kello 11.40 lukiolaispoika alkoi ampua oppilaita ja opettajia Jokelan koulukeskuksessa Tuusulassa. Heti puolen päivän jälkeen uutistoimituksiin alkoi saapua kansalaisten lähettämiä uutisvinkkejä ja sähköpostiviestejä, joissa kerrottiin, että Jokelan koulussa liikkuu ammuskelija. Iltalehteen ensimmäinen sähköpostivinkki saapui kello 12.03: ”Jokelan lukiossa ammuskelua”. STT:hen ensimmäinen tieto tuli kansalaisvinkkinä puhelimella. Uutispäällikkö soitti saman tien Jokelan rehtorin kännykkään. Numerosta vastasi ilmeisesti järkyttynyt siivoja, joka kertoi, että puhuminen on vaikeaa, koska joka puolella lojuu ruumiita.

Monet toimituksiin saapuneista viesteistä oli lähetetty Jokelan koulukeskuksesta vielä poliisipiirityksen ollessa käynnissä: Viesteissä kerrottiin muun muassa, että ”täällä liikkuu joku ammuskelija ja poliisi on piirtänyt koulun”. Kello 12.53 Iltalehteen saapuneessa vinkissä todettiin, että myös koulun rehtori on kuollut. Kello 13.00 aikoihin Iltalehden toimitukseen saapui useita kansalaisvinkkejä, joissa oli jo luonnehdintoja ampujasta, hänen taustaideologiastaan sekä Sturmgeist89 Youtube-manifestistaan: ”I am a cynical existentialist, antihuman humanist, antisocial socialdarwinist, realistic idealist and godlike atheist.”

Poliisi sai piiritystilanteen haltuun Jokelassa kello 13.55. Jo tätä ennen kansalaisvinkit johdattivat Iltalehden toimitusta yhä syvemmälle ampujan sielunmaisemaan ja henkilöllisyyteen. Vinkkejä tuli muun muassa IRC-gallerian profiilista sekä Rapidshare-tiedostonjakopalvelusta, josta löytyivät Pekka-Eric Auvisen tarkat Jokela High School massacre -tiedostot.

Pelkästään Iltalehteen uutisvihjeitä ja sähköpostilinkkejä lähetettiin ensimmäisenä koulusurmapäivänä satoja. Lisänä olivat vielä lukuisat vihjepuhelut. Muutamassa tunnissa tapahtuman syitä aktiivisesti selvittävät kansalaiset olivat lähettäneet vinkkejä, joiden avulla koko järkyttävän tilanteen profilointi oli mahdollista. Jokainen johtolanka ja linkki tarkistettiin ennen tietojen julkaisemista. Nämä toimitukseen saapuneet vinkit kuitenkin ainoastaan mahdollistivat varsinaisen uutistyön aloittamisen.

Jokelan taistelukentällä

Useimmille toimituksille valkeni varsin nopeasti, että kyseessä oli poikkeuksellisen vakava uutistilanne. Vaikka tilanne ymmärrettiin nopeasti merkittäväksi, silti uutisoinnin alun organisoimisessa oli selkeitä eroja toimitusten välillä – lähinnä siinä, miten kenttätoimintaa ohjattiin ja tuettiin.

”Varauduimme pahimpaan ja lähetimme heti paikalle kaksi toimittajaa ja kuvaa-jaa, mikä on enemmän kuin normaalisti. Ohjasimme ensiksi uutisoimaan nettiin, sillä tilanne oli niin sekava alkuvaiheessa, että lehteen tulevista näkökulmista saattoi tehdä päätöksiä vasta myöhemmin. Ohje taisi olla jotenkin: heti raportointia nettiin ja lehteä varten tarvitsemme ihmisiä.” (Päällikkö, lehti)

”Saimme tiedon ammuskelusta ja lähdin omasta intressistäni kuvaajan matkaan. Silloin ei vielä tiedetty, kuinka vakavasta asiasta oli kyse. Jokelassa meitä odotti sekasortoinen tilanne, paniikissa olevia nuoria juoksi kirkon tiloihin, pienissä vaatteissa. Poliisit olivat eristäneet koulurakennuksen.”

”Kotitoimituksesta en saanut tietoja tai päivitystä tapahtumien kulusta. Muutama ystävä piti minua ajan tasalla seuraamalla nettiä. Kokosin suoraa lähetystä varten tutuilta samani nettitiedot ja sisällä kirkon kriisikeskuksessa keskustelin Tuusulan kunnanjohtajan sekä opettajien kanssa. Poliisilta ei saanut asioille mitään vahvistusta, mutta opettajat tiesivät tilanteesta parhaiten. Luotin myös opettajiin silminnäkijälähteinä, koska he olivat olleet itse ammuskelun kohteena ja nähneet tilanteen.” (Toimittaja, radio ja tv)

Jokelasta ja tsunamista saamiensa kokemusten perusteella journalistit arvioivat kriisitilanteen uutisoinnin onnistumisen edellytyksiksi seuraavat tekijät:

- 1) Riittävän nopea, rohkea ja laaja reagointi heti alusta saakka.
- 2) Toimiva vinkkiseulonta, osaavat ihmiset töihin.
- 3) Selkeät toimeksiannot päälliköiltä kentälle.
- 4) Riittävä resursointi: väkeä kentälle, taustatöihin, mutta myös operaation johtoon.
- 5) Riittävän tiheästi tapahtuva tietojen vaihto kotitoimituksen ja kentän välillä sekä päälliköiden kesken.
- 6) Pomojen henkinen tuki kentälle, mutta toisaalta myös luottamus ja työrauha.
- 7) Hyvät paikallislähteet ja kontaktit.
- 8) Teknisten välineiden toimivuus ja toimintavalmius nopeissa lähdoissä.
- 9) Toimittajien yhteistyö yli mediarajojen ja mediatolorajojen.
- 10) Kaiken tarpeellisen tiedon kerääminen ja arkistointi seuraaviin vuoroihin tuleville.

Kansalaisten lähettämien uutisvinkkien ja nettilinkkien seulontaa tehtiin monessa toimituksessa liian vähäisellä miehityksellä. Kaikilla toimittajilla ei myöskään ollut tehtävään riittävä nettiosaamista.

”Lähetimme pari toimittajaa kohtalaisen perusteelliselle nettikurssille Jokelan jälkeen. Osaamisen taso vaihtelee. Perusasiat hallinnassa, mutta syvänettietoa tarvitaan lisää.” (Päällikkö)

Myös toimitusten sisäisessä tiedonkulussa on kaikilla kehitettävää. Esimerkiksi kuvien, videoiden, silminnäkijähaastateltavien, yhteystietojen ja nettilinkkien läpikäymistä sekä tietojen keräämistä ja välittämistä muille toimitusosastoille, kentällä työskenteleville ja seuraavaan vuoroon saapuville olisi pitänyt organisoida paremmin.

”Erityisesti sisäinen tiedonkulku kriisiuutistilanteessa vaatii kehittämistä. Kehitämme ohjeistustamme tällaisten tilanteiden varalle. Toivottavasti se parantaa myös lopputulosta entisestään.” (Päällikkö, uutistoimisto)

Perinteisen median ja nettiuutisoinnin yhdistäminen on lisännyt kiirettä kentällä. Osa toimittajista kokee tämän negatiivisena.

”Netti luonnollisesti hieman sotkee työtä kentällä, kun jatkuvasti pitää olla päivittämässä tietoja. Kyllähän työ on siksi katkonaista, mutta toisaalta olen siihen jo aika tottunut. Kiire on päällä koko ajan. Se kyllä vaikuttaa laatuun, mutta sen kai jokainen tiedostaa.” (Toimittaja, lehti)

Tulevaisuutta ajatellen erityisesti päällikköpuolella pitää tarkentaa netin ja perinteisen median uutistytön organisointia.

”Selkeämpi työnjako: yksi johtaa nettiä, yksi huolehtii että printin tuotanto etenee, yksi huolehtii kentällä olevista, lisäksi uutisvihjeisiin olisi pitänyt heti nakittaa joku samoin puhelinrumbaa pyörittämään ja heti netille vastaava uutispäällikkö.” (Päällikkö, lehti)

Tiedotusvälineiden massiivinen nettiryntäys Jokela-tapauksessa ei saanut pelkkää kiitosta osakseen. Esimerkiksi Journalistiliiton puheenjohtaja Arto Nieminen (HS 30.12.2007) kritisoi Jokelan ammuskelutapauksessa nettiuutisoinnin hektisyyttä. ”Tässä ja nyt, kaikki ja heti. Ilman, että journalistilla on yhtään aikaa miettiä ... kaiken sen roinan alle peittyä analysoitu tieto: mistä oikeasti on kyse. Journalistin tehtävä on analyttisen aineiston tuottaminen”, Nieminen toteaa.

Oma kantani on, että analyttisyyden lisäksi journalistin tehtävä on välittää tietoa ja tehdä se uutistilanteessa mahdollisimman nopeasti. Huikeat kävijämäärät nettiuutis sivustoilla kertoivat ainakin siitä, että kansalaisten kiinnostus kriisitilanteen internet-uutisointia kohtaan on suurta, ja esimerkiksi Iltalehdessä uutisoinnista saatu palaute oli lähes yksinomaan positiivista. Myös kansalaisilta ja innokkailta ”nettisalapoliiseilta” saadut lukuisat ja lähes yksinomaan paikansa pitävää tietoa sisältäneet vinkit kertovat omaa yhteisöllistä kieltään siitä, että toimittajat ja kansalaiset olivat yhdessä rakentamassa kuvaa siitä, mistä Jokelan järkyttävässä ammuskelutapauksessa oli kyse.

Nopea nettijulkaiseminen ei tietenkään saa sulkea pois journalistista analyytisyyttä. Analyysin luonne vain on uutistilanteessa toisenlaista kuin rauhallisella julkaisuaikataululla tuotetun ja hyvin pureskellun ”jälkiviisaan” analyysin – ja molempia tarvitaan. Nettiiutisoinnin reaaliaikaisuus on vaativaa ja pakottaa uutistoimitukset jatkuvaan arviointiin siitä, onko julkaistava tieto riittävän luotettavaa. Vaikka viranomaiset eivät tietoja vahvista, silti uutinen on voitava julkaista, mikäli muut lähteet ovat riittävän luotettavia.

Netin kansalaissivut journalistin tietolähteenä

Kansalaisten keräämää ja tuottamaa tietoa käytetään uutistoimituksissa monin tavoin. Varsinaiset silminnäkijäkertomukset on syytä erottaa kansalaisvinkeistä.

Silminnäkijätietoja käytettiin Jokela-uutisoinnissa informaatio-tarkoituksessa eli faktojen koostamisessa sekä tapahtumien kuvailussa ja kokonaisuuden hahmottamisessa. Silminnäkijäkertomukset toimivat suoraan myös emotionaalisen tunnelman välittäjinä.

”Tapaus oli todella merkittävä, ainutlaatuinen Suomessa, ja siihen tarvitaan haastatteluja tilanteessa olleilta. Mielestäni tapauksen yhteiskunnallinen merkittävyys oli suuri ja siksi oli luontevaa, että koululaisia haastateltiin. He olivat kuitenkin paras lähde!” (Toimittaja, lehti)

Sen sijaan kansalaisten lähettämiä nettivinkkejä ja -linkkejä ei käytetty uutisoinnissa sellaisenaan, vaan ne ainoastaan ohjasivat kentällä tehtävää uutistyötä sekä toimituksissa tehtävää taustatyötä eli vihjeisiin pyrittiin saamaan varmistukset.

Tiedonvälityksen onnistumisen kannalta kansalaistietojen ja erityisesti silminnäkijäkuvausten käytöllä oli korostetun tärkeä merkitys Jokela-uutisoinnissa, koska viranomaisten tiedotuslinja oli hyvin niukka. Virallinen tiedotustilaisuus järjestettiin vasta illalla kello 18.

”Kova juttu oli uutisoida suorana noinkin ikävää ja surullista tilannetta, toisaalta pyrin uutisoimaan faktoja ja näin välittämään tietoja sitä kaipaaville. Olin erittäin tyytyväinen, että sain haastateltavan, joka itsekin oli uhrina ja silminnäkijänä kertoi tarkkaan tilanteiden etenemisestä, ja näin pystyin välittämään sen tiedon, mitä oli oikeasti tapahtunut. Rehtorin kuolemasta annoin tiedon jo ensimmäisessä suorassa lähetyksessä, koska minulla oli silminnäkijätieto, vaikka asiaa ei muuten ollut vielä vahvistettu.” (Toimittaja, radio ja tv)

Osa suomalaisista uutistoimituksista alkoi uutisoida uhreista ja tekijästä jo paljon ennen kuin viranomaiset olivat vahvistaneet tietoja. Esimerkiksi Iltalehti kertoi ensimmäisenä uhrien virallista tietoa suuremman lukumäärän eli ”ainakin seitsemän kuolonuhria”.

Myös tekijän nimen julkaisua perusteltiin oikean tiedon välityksen tarpeellisuudella näin merkittävässä uutistapahtumassa.

”Samalla periaatteella päätimme julkaista tietoja ampujasta. Hänen henkilöystään oli saatu vahvistus, eikä ollut mitään perusteita olla julkaisematta tai suojella tekijää. Julkaisemalla saatiin suljettua pois totuudenvastaisia huhuja niin tekijästä, tekotapahtumasta kuin käynnissä olevasta piirityksestäkin.” (Päällikkö, lehti)

Suorien nettiin linkkaavien uutisvinkkien ohella jokainen haastattelemanı Jokela-uutisointiin osallistunut toimittaja seurasi joko keskustelusivuja tai muita nettifoorumeita.

”Ensimmäisen päivänä näkökulmani oli kaivaa mahdollisimman paljon tietoa Pekka-Eric Auvisesta – pääasiassa netistä. Kolusin keskustelupalstoja ja nettifoorumeita. Toisena päivänä tein ison jutun menehtyneestä naisesta. Löysin hänen profiilinsa Facebookista ja otin yhteyttä hänen kavereihinsa sitä kautta. Kaverit muistelivat häntä.” (Toimittaja, lehti)

Toimittajat korostivat nettitietojen hyödyllisyyttä erityisesti uutistapahtuman alussa. Tietojen luotettavuutta arvioitiin tarkasti.

”Netistä saaduilla tiedoilla on suuri merkitys. Käytimme niitä paljon, mutta harkiten eli luotettavuus arvioitiin tarkasti. Jokelahan oli oikea nettikeissi, kaikki tieto oli käsillä, naputtelun päässä. Jos rikollinen toimii netissä, silloin toimittajakin. Siinä voi olla konservatiivisille eilisen päivän journalisteille ihmettelemistä, mutta fakta se on.” (Toimittaja, lehti)

Kriisin jatkuessa kansalaisvinkkien ja keskustelujen sävy muuttui alkuvaiheen informatiivisuudesta epäasiallisempaan suuntaan.

”Henkilökohtaisesti saamani vinkit olivat pitkälti puppua ja lukijoiden spekulointia murhaajan motiveista ja ampujan vanhemmista. Osa toimituksen tulleista vihjeistä oli kuitenkin hyödyllisiä, kunhan niihin vain sai vahvistuksen asianomaisilta tai viranomaisilta. Keskustelupalstoilla jutut paisuvat eikä niistä tällaisessa tapauksessa ollut iloa enää muutaman päivän jälkeen. Alkuvaiheessa tiedoista oli hyötyä.” (Toimittaja, lehti)

Nettiosaaminen toimituksissa puutteellista

Toimituksissa on yhä selkeitä eroja siinä, miten ne ovat kouluttaneet toimittajiin nettitiedonhankintaan tai informoineet päälliköitään ymmärtämään, mitä kaikkea uutistietoa netin kautta voi olla saatavilla. Vaikka uutistoimitus keskittyisi voimallisesti nettiuutisointiin strategiassaan, tämä ei välttämättä tarkoita sitä, että uutistoimittajia tai päälliköitä olisi koulutettu internetistä löytyvän tie-

Kuvat:YLE

don saloihin. Lähes kaikissa toimituksissa on joukko toimittajia, jotka osaavat hankkia tarvitsemansa tiedot netistä monimutkaisten hakupolkujen ja yhteisö-sivustojen kautta, ja vastaavasti toimittajia, jotka osaavat lähinnä vain googlettaa ja käyttää sähköpostia. Sama karkea kahtiajako pätee myös uutistyötä joh-taviin päälliköihin.

Toimituksia voi kritisoida siitä, että epävirallisten kansalais- ja vertaisver-kostosivustojen ja syvänettiedonhankintaan opastava koulutus puuttuu joko kokonaan tai se on vasta alkuvaiheessa. Suhtautumisessa nettikoulutukseen toi-mittajilla ja päälliköillä on erilaisia asenteita. Kaikkialla ei ole ymmärretty, että nettiedonhankintaan voisi kouluttautua tai että netissä on olemassa uutistyön kannalta olennaista kansalaistietoa. Toisaalta ajatellaan, että nettiedonhankin-taan ei voisi kouluttautua vaan että nettitaidot ovat omasta kiinnostuksesta läh-tevä ominaisuus.

Vielä kesällä 2006 tekemissäni haastatteluissa kolmannes sähköisten uutis-medioitten päälliköistä ja toimittajista piti internet-uutisointia osin marginaa-lisena ja vasta joskus tulevaisuudessa edessä olevana haasteena, jolla ei nähty olevan liiemmin muutosvaikutuksia perinteiseen uutiskonseptiin.

”Meillä on joitakin muutosvastarintaisia uutispäälliköitä, jotka eivät näe netin, tai kansalaisilta saatujen kuvien ja tietojen merkitystä millään tavalla. Heidän kanssaan toiminnan kehittäminen on hidasta eikä sitä ainakaan kriisitilan-teessa aleta kokeilla.” (Päällikkö, tv)

”En usko, että uutistyössä lähdetäisiin kovin systemaattisesti seuraamaan, mitä keskusteluja käydään verkossa tai mistä ihmiset puhuu. Ihan tavanomai-sista lähteistä sitä uutisointia rakennetaan.” (Päällikkö, tv)

”Täytyy tässä tunnustaa, että en edes osaisi hakea tietoja mistään kansalais-ten ylläpitämiltä nettisivuilta, mutta onneksi meillä on pätevää nuorta väkeä...” (Päällikkö, radio)

Selkeän poikkeuksen sähköistä mediaa koskevassa aineistossani teki vuonna 2006 MTV3:n organisaatio, jossa internetuutisointia ja kansalaisten toimitta-maa uutismateriaalia pidettiin jo tuolloin yhtiön strategian kannalta merkittä-vänä toiminta-alueena.

”Me uskotaan netin kasvuun ja sen kehittäminen on meidän selkeä painopiste. ... Uutistilanteessa kansalaisten toimittamat kuvat ja kertomukset ovat myös usein meidän resursseista johtuen ainoa, mitä meillä on alkuvaiheessa saatavilla on ihmisten lähettämiä kuvia ja selostuksia. ... Ongelma on nyt siinä, että kuka organisoisi ja tsekkaisi sadat vinkit ja kuvat, mitä alkaa toimitukseen tulla, jos on vähänkin isompi uutistapahtuma. Että nyt me aletaan hukkua siihen kuva- ja viestitulvaan. Esimerkiksi BBC palkkasi Lontoon pommi-iskujen jälkeen kahdeksan ihmistä seulomaan kansalaisilta saatuja uutisviestejä ja kuvia ja videoita. Mutta tässäkin on se, että ei me välttämättä tehdä mitään 20 tärkeällä kännykkävideolla, että onhan se ammattitoimittajan ja kuvaajan jälki se, mitä kuitenkin lopulta haetaan.” (Päällikkö, tv)

Varhainen herääminen internetin mahdollisuuksiin myös näkyy MTV3:n nettiportaalin kävijämäärissä. Perinteisistä sähköisistä uutismedioista Maikkarin netti on selvästi suosituin.

MTV3 kuitenkin hävisi ensimmäisen kerran alkuvuonna 2008 kävijämäärissä printtiportaalien ykköselle eli Iltalehdelle. TNS Metrixin tammikuuisessa mittauksessa kymmenen suosituimman suomalaisen nettisivuston joukossa on kolme sanomalehteä tässä järjestyksessä: Iltalehti, Ilta-Sanomat ja Helsingin Sanomat.

Netti ei ole siten enää yhdellekään medialle sivutoimista puuhastelua. Sanomalehtien Liiton selvityksen mukaan jo 164 sanomalehteä julkaisee nykyisin uutisia myös verkossa. Käytetyin julkaisumuoto on jatkuvasti päivitettävissä oleva online-lehti.

Eräs kokenut television kriisitoimittaja kiteytti toimitusten suuren osaamispuutteen kertoessaan, että hänen poikansa toimii kriisitilanteissa hänen apuriinaan ja välittää tietoja netin uumenista. Toimituksilla on selvä ryhdistäytymisen paikka, jos kaikissa haastattelemisani uutistoimituksissa toimitustason ongelmaksi tunnistettiin puutteelliset internet-tiedonhankintataidot.

FM Kreetta Salmela työskentelee Iltalehdessä uutispäällikkönä.

VIITTEET

- 1 Iltalehdessä uutispäälliköt vastaavat vuorotellen pääsääntöisesti joko lehdestä tai internet-uutisoinnista. Jokelan ensimmäisenä uutispäivänä 7. marraskuuta olin vapaapäivän vietossa, mikä toisaalta mahdollisti eri medioiden varsin tarkan seurannan. Töihin palasin 8. marraskuuta, jolloin toimin netistä vastaavana uutispäällikkönä. Tsunamin ensimmäisellä viikolla toimin uutispäällikkönä Ylen Uudenmaan tv- ja radiouutisissa.
- 2 Jokela-viikolla kaikki uutisia välittäneet verkkosivustot löivät aiemmat kävijäennätyksensä. TNS-gallupin mukaan kärjessä oli Ilta-Sanomat 1 561 100 verkkokävijällä. Toisena oli Iltalehti 1 489 643 kävijällä.

LÄHTEET

- Anonyymi (2005): Aasian luonnonkatastrofi 24.6.2004, tutkintaselostus. Helsinki: Multiprint.
- Bowman, Shayne & Willis, Chris (2003): We Media: How Audiences are Shaping the Future of News and Information. www.hypergene.net/wemedia
- Heikkilä, Heikki & Kunelius, Risto (1999): Pelkkä asenne ei riitä. Kansalaisjournalismi kehityshankkeena suomalaisissa sanomalehdissä. Teoksessa Maasilta, Mari (toim.) Journalismin muutoskaruselli. Journalismin tutkimusyksikkö. Vammala.
- Koljonen, Kari & Kunelius, Risto (2005): On vain yhteinen suru. Onnettomuusjournalismin suuntia Kuurilasta Konginkankaalle 1957–2004. Teoksessa Rahkonen, Juho (toim.): Journalismikritiikin vuosikirja 2005. Tampere: Journalismin tutkimusyksikkö.
- Mörä, Tuomo (2005): Tsunami suomalaisessa mediassa. Viestinnän tutkimuskeskus CRC. Helsingin yliopisto.
- Rahkonen, Juho (2005): Journalisti aallon harjalla. Aasian katastrofi uutistytön tekijöiden kokemana. Journalismin tutkimusyksikkö. Tampereen yliopisto.
- Rahkonen, Juho & Ahva Laura (2005): Hiipivä tuho. Journalismi katastrofien keskellä. Journalismikritiikin vuosikirja 2005. Tampere: Journalismin tutkimusyksikkö. Tiedotustutkimus 1/2005. Vammalan kirjapaino Oy.
- Salmela, Kreetta (2008): Kansalaislähteiden käyttö sähköisten medioiden kriisiuutisoinnissa. Jyväskylän yliopisto. Tarkastetaan 13.5.2008.
- Tiedonkulku ja viestintä Aasian hyökyaaltokatastrofissa Valtioneuvoston kanslian julkaisusarja 7, 2005. Viestinnän tutkimuskeskus CRC. Helsingin yliopisto.
- World Disasters Report. Focus on information in disasters. (2005) International Federation of Red Cross and Red Crescent Societies.

älähdys

Matti Marjamäki,
Aamupostin toimittaja,
Nurmijärvi

SUOMI – HENKIRIKOSTEN MAA

Sanomalehti The Timesin toimittaja Roger Boyes kävi Suomen Jokelassa ja analysoi (8.11.2007), että tässä pimeässä, kylmässä ja pitkien etäisyyksien maassa netti nielaisee nuoret äkkiä virtuaalimaailmaan. Sitten masennutaan ja ammutaan itseä ja muita, kun kerran pyssytiheys on maailman kolmanneksi pahin.

Hesari julkaisi Boyesin haastattelun sunnuntai-iltavuorollaan, eikä mies tietenkään perääntynyt. The Timesin nettisivuilla hän kertoo satojen suomalaisten lähettäneen vihaisia kommentteja.

Pääviesti oli, että väärin analysoitu, Mr. Boyes: Suomi ei ole tuollainen. Se on rauhallinen ja sivistynyt, ja jalkapallohuligaanit ovat Englannissa.

Boyesin analyysin nielaisi ainakin Anna-Kaisa Hermunen (Keskisuomalainen 11.11.2007), joka näki symboliikkaa ampumisten ajankohdassa, syksyssä. Täällä me istumme ruudun ääressä, depressiivinen kansa, joka kommunikoi vain koneilla, kasvattaa ahdistustaan ja purkaa sitä viinalla.

Kenties Roger Boyes oli tarkkanäköisempi kuin me. Nimittäin tammikuussa Helsingin Sanomat vertaili henkirikosten lukumääriä suomalaiskaupungeissa ja maakunnissa vuosina 2000–06, ja maakuntavertailun otsikko (22.1.2008) oli hieno: ”Lapissa tapahtuu enemmän henkirikoksia kuin Keski-Afrikassa”.

Kuvat:YLE

Salli Hakala

Jokelan kouluammuskelu tiedottajan silmin

Kuka johtikaan kriisin viestintää?

Jokelan ampuja suunnitteli rikoksensa uutisoitavaksi verkkomedian kautta valtamediaan. Viranomaisilla oli vaikeuksia pysyä perässä.

Miten viranomainen toimii, kun se kuulee kesken arkista työpäiväänsä, että tavallisessa suomalaisessa koulussa on ampuja, joka surmaa parhaillaan oppilaita ja henkilökuntaa? Kenen tulee tiedottaa asiasta nykyisenlaisessa verkostoyhteiskunnassa? Jokelan kouluammuskelutapaus herätti monia kysymyksiä sekä kritiikkiä viranomaisen, erityisesti poliisin viestintästrategiasta ja -toiminnasta Jokelassa.

Helsingin ja Uudenmaan sairaanhoitopiirin Husin lääkintöpäällikkö Eero Hirvensalo esitti julkisesti kritiikkiä siitä, että poliisi panttasi tuntikaupalla varmoja tietoja: ”Nyt syntyi sellainen väärinkäsitys, että kuolleiden määrä nousee asteittain, ikään kuin sairaalassa taisteltaisiin potilaiden hengen puolesta. Näinhän ei ollut, sillä meillä oli vain yksi kriittisesti päähän vammautunut potilas, joka oli ampuja” (HS 9.11.2007). Rikosylikomisario Tero Haapala Krp:stä myönsi julkisuudessa, että Jokelan tragedian tiedottamisessa tapahtui ”joitakin katkoksia. On tärkeää, että tiedottaminen saadaan nopeammin pystyyn” (STT/HS 9.11.2007).

Etsin seuraavassa perusteita kritiikille tutkimusaineiston ja aiempien kriisiviestinnän tutkimusten perusteella (Huhtala ym. 2005; Huhtala & Hakala 2007; Hakala & Seeck 2008). Tarkasteluni perustuu Jokelan koulusurmiin liittyviin viranomaisien materiaaleihin¹ sekä Tuusulan kunnan Cisionilta (ent. Observer oy) tilaaman lehdistöseuranta-aineistoon kahden ensimmäisen päivän ajalta (8.–9.11.2007).² Pohdin, kuinka viranomaisten julkinen toimijuus rakentui Jokelan kriisissä.

Toimijuus on avainkäsite kriisiviestinnässä.³ Toimijuudessa on kyse henkilön, toiminnan ja tilanteen yhdistymisestä niin, että näkee toiminnan mahdollisuudet ja ryhtyy toimimaan. Verkostoyhteiskunnassa viestinnän toimijuus rakentuu hetkessä paikallisesta globaaliksi. Kuka tahansa voi ryhtyä välittömästi toimijaksi verkossa ja paikan päällä kriisissä. Jos aloitteellinen toimija ei ole viranomainen, aloitteen ottavat muut, kuten tsunamissa aktiiviset kansalaiset sukellus.fi-tiedotustoiminnallaan, tai media, kuten usein poliittisissa kriiseissä. Kriisi ikään kuin kutsuu esiin johtajaa ja toimijuutta.

Viestintä organisoitiin työpareittain

Tuusulan kunnassa käytännön tiedotuksesta vastasi viransijaisena vajaan puoli vuotta toiminut Tuula Panula. Hänestä tuli yhdessä hetkessä Jokelan koulusurmista kriisiviestinnän keskeinen toimija, jolta sekä kotimainen että kansainvälinen media, kunnan viranomaiset, luottamushenkilöt ja oppilaiden omaiset halusivat tietoa.

Kunnan viestinnässä Jokelan koulusurmien tiedotus käynnistyi normaalista työpöydästä Jokelan koulukeskuksen rehtorille:

”Johdon assistentti [-] saapui tiedottaja Tuula Panulan huoneeseen hieman ennen kello kahtatoista ja pyysi välittömästi kunnanjohtajan huoneeseen. Huoneessa oli sivustustoimenjohtaja Esa Ukkola, joka kertoi kuulleen puhelimitse Hyrylän koulukeskuksen yläasteen rehtorilta, että Jokelan koulukeskuksessa on ammuttu ja rehtori Helena Kalmi on ollut kohteena. Muista uhreista ei ollut tietoa eikä tilanteesta ylipäättään koulukeskuksessa. Esa Ukkola päätti lähteä Jokelaan.”

Tuusulan kunnantalolla pidettiin tämän jälkeen pikainen kriisipalaveri. Vastuujaoit muotoutuivat spontaanisti: ketkä menevät Jokelan koululle, kuka kutsuu johtoryhmän iltapäiväksi koolle, kuka tekee heti tiedotteen, kuka päivittää kriisiverkko sivut, kuka luo yhteyden poliisiin, kuka puhuu medialle ja kuka tekee tiedotteet suomeksi, kuka puhuu toimittajille ruotsiksi ja kuka englanniksi.

Tuusulan kunnassa muodostui käytännön työpareja. Ensin kunnanjohtaja Hannu Joensivu ja opetustoimenjohtaja Esa Ukkola sekä opetuspäällikkö Aija Rinkinen menivät Jokelan koulukeskukseen. Joensivusta tuli koko kriisin ajaksi kunnan kriisijohtaja, jota avusti hänen assistenttinsa. Ukkola ja Rinkinen vas-

tasivat opetustoimesta. Tiedottaja Tuula Panula ja hänen avukseen rientänyt strategiasuunnittelija jäivät Tuusulan kunnantalolle vastaamaan tiedotuksesta kunnanjohtajan pyynnöstä, johdon assistentti auttoi viestintää ja kutsui johtoryhmää koolle, ja toimi sekä kunnan johtajan että viestinnän apuna, varsinkin ensimmäisenä päivänä.

Pienen kunnan keskeiset kriisin johtamisesta ja viestinnästä vastuussa olevat ihmiset jakautuivat neljään eri pisteeseen 25 kilometrin säteelle.

Rikoksen tapahtumapaikkana oli *Jokelan koulukeskus*, jonne Tuusulan kunnantalolta on matkaa 25 kilometriä. Poliisi ja Tuusulan sosiaalitoimi organisoivat *Jokelan kirkolle kriisikeskuksen* puolen kilometrin päähän koulukeskuksesta yhdessä Suomen Punaisen Ristin kanssa. Sen johtajaksi löytyi Anna Cantell-Forsblom naapurikunnasta Vantaan sosiaali- ja kriisikeskuksen päivytyksestä. Kriisikeskukseen ei nimetty poliisin eikä kunnan puolelta yhtään viestinnästä vastaavaa.

Kunnan nuorisotoimi organisoivat iltapäivällä lähellä olevalle *monitoimitalolle* ympärivuorokautisen nuorten kokoontumispaikan. Toimittajat liikkuiivat poliisin eristämisen Jokelan koulukeskuksen, kriisikeskuksen ja ”monarin” kolmiossa. Uhreja oli helppo kuvata ja haastatella heidän siirtyessään paikasta toiseen. ”Ei koko Jokelaa nyt voinut eristääkään”, kuten poliisi sanoi.

Kun vajaan parin tunnin päästä operaation käynnistymisestä Etelä-Suomen lääninhallitus siirsi poliisin johtovastuun keskusrikospoliisille, *yleisjohto siirtyi Vantaan Tikkurilaan*. Lisäksi *lääkintävastuu ja potilastiedotus* olivat ylilääkäri Eero Hirvensalolla Helsingissä, *Töölön sairaalassa*, jonne oli toimitettu yksi potilas, ampuja itse. Tiedot kuolleista uhreista olivat poliisin hallussa, ja 12 lievästi haavoittunutta kuljetettiin pääasiallisesti Hyvinkään sairaalaan.

Vastuu kriisin johdosta sekä kriisikeskuksen että viestinnän organisoinnista oli virallisesti Keski-Uudenmaan poliisipiirillä, jonka poliisipäällikkönä toimi Matti Tohkanen sekä kenttäjohtajana komisario Timo Leppälä, joka saapui Jokelan koulukeskukseen heti ensimmäisen poliisipartion jälkeen. Poliisilla ei ollut juuri muuta kerrottavaa suoraan julkisuudessa kuuteen tuntiin, vaikka valtakunnan poliittisen johdon, median ja kansainvälisen verkkomedian kautta miljoonien ihmisten kiinnostus kohdistui heti Jokelaan 7.11.2007 kello 11.43 lähtien, kun poliisi sai ensimmäisen tiedon hätäkeskuksen kautta. Matkapuhelin ja internet osoittautuivat jälleen nopeimmaksi tiedonvälitysreitiksi kriisissä sekä kansalaisille että toimittajille. Iltapäivällä puhelinverkko ylikuormittui, kuten kävi Myyrmannin pommi-iskussa ja tsunamissa, eikä yhteyttä aina saatu kriisi-paikalle (vrt. Huhtala et al. 2005; Huhtala & Hakala 2007).

Reilussa kahdessa tunnissa keskeiset viranomaistoimijat olivat organisoituneet neljän kunnan alueelle kuuteen viestinnälliseen pisteeseen: *Jokelan koulukeskukseen, Jokelan kirkolle perustettuun kriisikeskukseen, Tuusulan kunnantalolle ja Järvenpään poliisitalolle, keskusrikospoliisiin Tikkurilaan sekä Töölön sairaalaan Helsinkiin*.

Viranomaisten välillä toimi Virve-puhelinverkko. Ainoa julkisuuteen annettu viranomaisnumero, josta sai virallisesti lisätietoja tapahtumapaikalta, oli poliisin tiedotteessa. Samalla siinä kehoitettiin välttämään yhteydenottoja ja odottamaan yli kolmen tunnin päästä pidettävää tiedotustilaisuutta. Kunnan tiedotteet ohjasivat uhreja ja heidän omaisiaan Jokelassa ja saamaan henkistä apua eri paikoista, ministeriöiden tiedotteissa otettiin lähinnä osaa. Vain sosiaali- ja terveysministeriö kertoi ensimmäisen päivän tiedotteessaan toimista, joihin se oli ryhtynyt: se oli perustanut työryhmän jatkohoitoa varten.

älähdys

Aira Saloniemi
Journalismin
tutkija,
Helsinki

SURMAAJA PÄÄSI SANKARIKSI

Torstaina 8. marraskuuta olin pudota penkiltä: istuin junassa, ja viereisen paikan matkustaja selasi aamun Hesaria, jonka yhtä Jokela-uutissivua hallitsi ampujan kuuden palstan valokuva. En yleensä lue junassa lehteä käytävän yli, mutta nyt oli katsottava uudestaan ja tarkemmin: kyllä, laulehti julkaisee muun muassa syrjäänvetäytyväksi, koulukiusatuksi ja surmaaaja ihailleeksi luonnehditun pojan ylväsasentoisen kasvokuvan sivun pääkuvana.

Valokuvan ohella ampujia ja aseita on yhteensä kuudessa muussa valokuvassa samalla aukeamalla.

Ensireaktion on: mitä niiden päässä on toimituksessa oikein liikkunut kuvia valitessa? Julkisuutta tavoitellut ja mitä ilmeisimmin ylemmyyden- ja alemmuudentuntojen kanssa askarrellut onneton nuorukainen nostetaan näyttävästi julkisuuden keskiöön. Hän saa mitä on halunnutkin eli julkista huomiota enemmän kuin koskaan. Lehti meni avosylin mukaan rakentamaan ampujatuotokuvaa tekijän omien nettisivujen jatkoksi.

Kuvista kolmessa katsojaa kohti sojotti pyssyn piippu, kuin varmemmaksi vakuudeksi tapahtumien sokeeraavuudesta. Eivätkö edes tällaiset tapahtumat itsessään järkyttää riittävästi? Pitääkö asianosaisia ja meitä kaikkia lisäksi järkyttää näillä valokuvilla? Ampuja käytti äärimmäistä valtaa ympäristöönsä, ja lehti meni mukaan tähän projektiin.

HS 8.11.2007

Poliiseilta niukasti tietoa kunnallekin

Kun kyseessä on rikos, poliisilla on ensisijainen vastuu tiedottamisesta ja viestinnän organisoinnista medialle, yleisölle ja omaisille. Siksi kunnan tiedottaja eivätkä muutkaan viranomaiset voineet tiedottaa tapahtumasta ennen poliisia.

Keski-Uudenmaan poliisi tiedotti ensimmäisen kerran kello 12.45 otsikolla ”Jokelan koululla ammuttu”:

”Tuusulan Jokelan koulukeskuksessa on ammuttu. Ampuja on 18-vuotias mies, joka on ampunut käsiaseella tähän tietoon kolmea eri ihmistä. Koulussa on piiritystilanne – poliisia kohti on myös ammuttu. Jokelan kirkolle (kouluraitti 11) perustetaan keskus (kriisikeskus), jonka kautta välitetään mm. tietoa koulun oppilaiden vanhemmille. Numero johon omaiset voivat soittaa ilmoitetaan pian. Lisätietoja HUOM! poliisi tiedottaa asiasta heti kun uutta tietoa on tullut! Pekka Heikkinen rikoskomisario puh. xx...”

Toisen tiedotteen Keski-Uudenmaan poliisi lähetti kello 13.10 medialle. Siinä se kertoi edellisessä tiedotteessa lupaamansa numeron, johon oppilaiden vanhemmat voivat soittaa.

Kunnanjohtaja soitti tietojaan Jokelasta kunnan viestintätiimille, mutta heillä ei ollut alussa reilun tuntiin yhteystietoja, kuka poliisissa oli vastuussa krii-

kuvat:YLE

sin johtamisesta ja tiedottamisesta, ennen kuin poliisi laittoi ensimmäisen julkisen tiedotteen. Ensimmäinen tiedoteluonnos oli Tuusulan kunnan tiedottajan koneella valmiina samalla, kun poliisi tiedotti kello 12.45. Kunnan internet-sivuilla tiedote laitettiin kello 12.50, ja sama tiedote lähetettiin sähköpostilla medialle. Toinen tiedote tiedotusvälineille Tuusulan kunnasta lähti sähköpostilla kello 13.25.

Tuusulan kunnan verkkosivut tukkeutuivat pian puolen päivän jälkeen, koska nettisivut olivat ainoa kanava, josta sai eniten virallista tietoa. Myös viestintätiimi osallistui lausuntojen antamiseen puhelimitse ”eri puolille maailmaa radiolähetysiin Etelä-Amerikkaan ja ties minne”, koska Joensivu ja Ukkola eivät voineet koko ajan olla puhelimessa. Kotimainen ja kansainvälinen uutisvälineiden tiedontarve kohdistui 7.11. heti kello 12:n jälkeen aina pitkälle seuraavaan aamuyöhön Tuusulaan. Kahden hengen viestintätiimi ei tiedottanut vain medialle vaan myös oppilaille ja omaisille sekä kunnan viranomaisille ja luottamushenkilöille.

Yhteyttä poliisiin ei käytännössä kunnan toimivalla johdolla, eikä varsinkaan viestinnällä ollut. Kuitenkin heillä oli vastattava välittömästi tuhansien ihmisten tiedontarpeisiin. Esimerkiksi Myyrmannin kriisissä ensimmäinen poliisiin ja pelastustoimen tiedotustilaisuus pidettiin tunnin kuluttua pommin räjäytyksestä, ja saman illan aikana pidettiin yhteensä kolme tiedotustilaisuutta, lähes tunnin välein (Huhtala & Hakala 2007, 85). Poliisin tiedotusta eikä tiedotustilaisuutta ”ei kukaan organisoanut” kunnantalolla. Tiedottajien mukaan poliisit vain tulivat sinne.

”Kunnan yhteistoimintajohtaja ilmoitti, että kunnan valtuustosalissa pidetään ensimmäinen tiedotustilaisuus kello 16, se oli ensimmäinen tieto ja me ehdittiin laittaa maailmalle se tieto, sitten tulikin tieto, että se on kello 18.” (L2b)

”Meillä oli koko tiedotustilaisuuden suhteen täysi mysteeri, missä ne poliisit ovat.

”Poliisit tulivat viittä vaille kuusi kunnantalolle.”

Kunnan ”yhteystoimintajohtaja oli kyynärpäätaktiikalla” joutunut raivaamaan tiensä poliisin johtokeskukseen ja pitämään kunnan viestintää jollakin tavalla ajan tasalla.

Kello 15 kunnanjohtaja Hannu Joensivu saapui Jokelasta kunnantalolle. Viestintätiimi ja kunnanjohtaja kokoontuivat henkilöstöpäällikön huoneeseen kuuntelemaan klo 15 uutisia, joista kävi ilmi, että Jokelassa on useita surmansa saaneita. Joensivu vahvisti tiedon ja kertoi lisäksi, että ampuja oli ampunut itseään. Sen jälkeen kunnan viestinnässä ei voitu tehdä muuta kuin lähinnä odotella poliisin tiedotustilaisuuden alkua kolme tuntia.

”Siinä tuli sellainen vaihe, että aijaa, että tämä kaikki on sitten jo lauennut. Ja se hektisin vaihe silloin loppui ... se oli tonne alakertaan siirtymistä. Televisioyhtiöitä alkoi tulla tuonne alakertaan. Valmisteltiin tiedotteita iltaa varten, jotta voidaan lähettää heti tiedotustilaisuuden jälkeen.”

Päivitetty tiedote Tuusulan kunnan tiedotuksesta lähti medialle vielä kello 20.42, jossa päivän tapahtumien kooste ja suunnitelmia tulevasta päivästä, mm. seuraavan päivän hiljaisesta hetkestä Tuusulan kunnan eri työpaikoilla kello 10 ja sisäministeriön tiedottamasta suruliputuksesta. Tämä oli ainoa tapahtumia laajemmin selostanut viranomaistiedote ensimmäisen päivän aikana. Kriisiviestintä kunnassa jatkui lähes läpi yön: Tiedottaja seurasi mediaa, ja kunnanjohtaja ja sivistystoimenjohtaja antoivat haastatteluita kansainvälisille medialle pitkin yötä.

Ennen kaikkea poliisin hitaus aiheutti viranomaisten välille selvää ristiriitaa. Muut toimijat, kuten lääkintätoimi ja Tuusulan kunta, olisivat halunneet kertoa faktoja paljon aikaisemmin, koska hekin olivat läsnä keskeisillä kriisipaikoilla. Tiedotusvalta oli kuitenkin poliisilla. Faktoilla poliisi tarkoitti uhrien lopullista lukumäärää: se etsi mahdollisia lisäuhreja vielä pari tuntia todennäköisen ampujan löytymisen jälkeenkin. Kun poliitikotkin odottivat poliisin julkisuuteen tuloa ja tiedotustilaisuutta, uhrien ja omaisten kysymyksiin ja järkytykseen kykeni vastaamaan vain media pääosin uhrin ja ampujan kertomuksilla. Tiedot hankittiin verkosta sekä suoraan paikan päällä uhreilta ja omaisilta.

Viranomaisten passiivinen toimijuus

Sekä viranomaisten haastatteluaineisto että viranomaistiedotteet osoittavat, että viranomaiset joutuivat tiedottaessaan olemaan hyvin niukkasanaisia ensimmäisen päivän iltaan saakka, kunnes poliisi järjesti tiedotustilaisuuden. Erityisesti tämä näkyy suurinta tiedotusvastuuta kantaneen Tuusulan kunnan tiedotuksessa. Tämä sama näkyy seuraavan päivän lehdissä: pääasiallinen toimija on ampuja itse sekä uhrit, jotka juoksevat sekasorrossa pakoon. Pääasiallinen viranomainen on poliisi, joka esitetään mykkänä todistajana, luotiliivein ja kone-

kiväärikädessä tai kaukaa poliisin saartorenkana. Poliisi ei mediassa näytä tulevan uhrien ja omaisten tueksi.

Poliittinenkin johto odotti siten poliisin tiedotustilaisuutta. Poliittinen johto voisi kuitenkin toimia toisin. Jokelan kriisi kosketti välittömästi Tuusulassa tuhansien ihmisten koti- ja kouluympäristöä sekä herkässä iässä olevien nuorten turvallisuutta kautta maan. Voi kysyä, eikö sisäministeriön viestintäjohdolla tai valtioneuvoston kriisiviestinnän koordinoinnilla ja -johdolla ollut mitään muuta viestinnällistä apua Jokelaan kuin odottaa, että voi antaa lyhyen tiedotteet myöhään suruliputuksesta ja kertoa järkytyksestä, joka aiheutti ”syvän viillon turvallisuuden tunteeseen”. Poliittinen johto voisi kriisissä esittää vahvistamattomiakin tietoja ja valaa uskoa, että asia on viranomaisten hoidossa, ja ennen kaikkea ilmaista myötätuntoa hyvin varhaisessa vaiheessa kriisiä. Tämä on norjalaisen katastrofipsykologi Atle Dyregovin (1994) ohje.

Tiedoteanalyysin valossa näyttää, että vaikka Jokelan kriisi kosketti hallituksen tiedotustilaisuudesta päätellen kaikkien puolueiden ministeriryhmiä ja viittä ministeriötä välittömästi, mikään näistä ei kokenut tarvetta nousta toimijaksi julkisuudessa. Valtioneuvosto uusi tsunamikatastrofin tiedotuksen jälkeen kriisitilanteiden ja poikkeusolojen viestinnän ohjeet (VNK 2007). Vain kaksi kuukautta vanhat ohjeet jäivät Jokelan kriisissä kuolleiksi kirjaimiksi. Ohjeiden mukaan ”Jos normaalioloissa ihmisten turvallisuutta tai ympäristöä vaarantava tilanne on alueellisesti laaja, ... myös ministeriö voi ottaa tilanteesta johto- ja koordinoituvastuun” (VNK 2007, 14).

Vain eduskunta osoitti valtiojohdon tasolla sellaista rohkeutta, että se ryhtyi myötätunnosta uhrien omaisia kohtaan toimiin ennen poliisin ja hallituksen tiedotustilaisuuksia: se keskeytti täysistuntonsa eikä alkanut käsitellä kriisinhallintalakia. Perinteisesti täysistuntoa ei eduskunnan ulkoisten syiden vuoksi kovin helposti keskeytetä. Edellisen kerran eduskunnan täysistunto on keskeytetty Ruotsin ulkoministerin Anna Lindhin murhauksen yhteydessä.

Saksalaisen filosofi Hannah Arendt (1958/2002) kirjoitti natsi-Saksan totalitarismia vastaan osoitetussa kritiikissään, että toiminta ilman tietoa siitä, kuka toimija on, on merkityksetöntä. Kriisissä jonkun täytyy uskaltaa ryhtyä toimimaan ja ottaa poliittinen vastuu. Arendtin mukaan strateginen julkinen toiminta ei perustu asemavaltaan, vaan toimijoiden mahdollisuuteen käyttää valtaa rakenteiden sisällä (Huhtala & Hakala 2007, 23–24, 174). Kriisejä Yhdysvalloissa tutkineet Horsley ja Barker korostavat, että erityisesti kriisitilanteiden varalta organisaatiolla täytyy olla selkeä yhteisymmärrys menettelytavoista, joista yksi tärkeä tekijä on hyvien vuorovaikutussuhteiden rakentaminen mediaan (Horsley & Barker 2002). Samat ongelmat, joita Horsley ja Barker kuvaavat amerikkalaisissa julkishallintoa koskevissa kriiseissä, ovat olleet todellisuutta Suomessa: kriisitilanteessa johtoryhmän tai

vastuutiimin avoimuus on välttämättömyys. Jonkun pitää johtaa viestintää ja jonkun olla kertomassa tietoja vain mediaa varten. Tiedon puute johtaa aina huhuihin ja spekulatioihin sekä viestintäkanavien tukkeutumiseen (Huhtala & Hakala 2007).

Ääripäässä toimijuus kiinnittyy mihin tahansa kulttuuriseen artefaktiin, kuten valokuvaan, tekstiin tai esineeseen (Latour 2005). Latourin mukaan myös objektit voivat olla toimijoita. Kriisiviestinnässä on usein totuttu näkemään, kuinka joistakin kasvokuvista tulee katastrofin symboleita, jotka alkavat tässä mielessä olla toimijoita ja johtaa viestintää ja mielikuvia.

Jokelan tragediassa ampujan julkisuuteen levittämistä kuvista tuli tällaisia artefakti-toimijoita, joita katsoimme niin printtimediasta kuin televisiostakin suoraan silmiin ja meitä kohti osoittavaan pistooliin.

Jokelan viestinnässä on siten vakavasti kysyttävä sekä median että viranomaisten toimijuutta: kenen viestintä- ja julkisuusstrategiaa Jokelan kriisissä media ja viranomaiset tulivat toteuttaneeksi?

VTM Salli Hakala toimii yliopistonlehtorina Helsingin yliopiston avoimessa yliopistossa. Hän on tutkimuksissaan erikoistunut valtionhallinnon viestintään sekä kriisiviestintään.

VIITTEET

- 1 Lähteinä on tiedotteita, poliisin ja hallituksen tiedotustilaisuuksia, tutkimushaastatteluita, sähköposteja, dokumentteihin sekä Tuusulan kunnan tiedottajan Tuula Panulan julkisia esiintymisiä.
- 2 Lehtiosumia on yhteensä 477 yhteensä 42 päivälehdestä.
- 3 Olen kiinnostunut poliittisesta toimijuudesta, ”agency”, jonka käännökseenä suomenkielisessä tekstissä on nyt vakiintunut sana ”toimijuus”.

LÄHTEET

- Arendt, Hannah (2002): Vita activa. Ihmisenä olemisen ehdot. (Engl. alkuteos The Human Condition, 1958.) Tampere: Vastapaino.
- Hakala Salli & Seeck, Hannele (2008): Crisis and Agency: Cases Sukellus.fi and Thairy.net, In After tsunami (eds.) Kivikuru, Ullamaija and Nordin, Lars Helsinki: NordiCom (tulossa 2008).
- Horsley, J. Suzanne & Randolph T. Barker (2002): Toward a Synthesis Model for Crisis Communication in the Public Sector – An Initial Investigation. Article in Journal of Business and Technical Communication. Vol 16 No 4. Oct 2002. Sage Publications.
- Huhtala, Hannele & Salli Hakala (2007): Kriisi ja viestintä. Yhteiskunnallisten kriisien johtaminen julkisuudessa. Helsinki: Gaudeamus.
- Huhtala, Hannele & Salli Hakala & Aino Laakso & Annette Falck (2005): Tiedonkulku ja viestintä Aasian hyökyaaltokatastrofissa. Helsinki: Valtioneuvoston kanslia.
- Latour, Bruno (2005): Reassembling the Social. An Introduction to Actor-Network-Theory. New York: Oxford University Press.

Kuka pitäisi huolta toimittajasta?

Työskennellessäni ennen tutkijaksi ryhtymistäni uutistoimittajana koin päivien erilaisuuden työn parhaimpana puolena. Mikään päivä ei ollut samanlainen kuin edellinen: kun tuli aamulla toimitukseen, ei yleensä tiennyt, minne piti lähteä juttua tekemään päivällä ja mitä kaikkea päivä toisi mukanaan.

Hyvä puoli tässä on se, että joka päivä saa mahdollisuuden perehtyä uusiin asioihin, olla luova ja utelias. Ongelmallista on, että jokainen päivä voi myös olla se päivä, jolloin tapahtuu jokin onnettomuus, kriisi tai katastrofi. Kysymys kuuluu, miten toimittaja voi valmistautua tekemään työtään sellaisessa tilanteessa, jossa joutuu ehkä tapaamaan juuri elämänsä pahimman paikan kokeneita ihmisiä.

Kansainvälisessä Dart Center for Journalism & Trauma -verkostossa¹ toimittajat ja tutkijat tekevät työtä – yleensä vapaaehtoisvoimin – edistääkseen sellaista kriisijournalismia, jossa toimittajat ymmärtäisivät, että media saattaa vaikuttaa vahingollisesti kriisin uhreihin. Tärkeä kysymys on myös, kuinka journalistien oma hyvinvointi voidaan taata kriisitilanteissa. Dart Centerin toiminta alkoi Yhdysvalloissa 1990-luvulla, ja nykyään Dartilla on Yhdysvaltojen lisäksi alueelliset toimistot Lontoossa (Dart Europe) ja Melbournessa (Dart Australasia). Tällä hetkellä Dartilla on Suomen lisäksi orastavaa kansallista toimintaa esimerkiksi Saksassa, Ruotsissa ja Ranskassa.

Kriisioppaan eväitä Jokelaan

Trauma ja journalismi (2007) on Dart European entisen johtajan Mark Braynen kirjoittama opas. Opas sisältää muun muassa toimintaohjeita siitä, miten tulisi käyttäytyä, kun haastattelee jotakuta kriisissä. Oppaassa keskitytään myös toimittajien omaan hyvinvointiin kriisityöskentelyn jälkeen. Jokelan tragedian jälkeen Suomen Journalistiliitto käänsi tämän oppaan suomeksi.²

Se, mikä toimi Jokela-kriisistä raportoitaessa, ei välttämättä toimi jossain tulevassa kriisitilanteessa. Siksi kriisioppaita ei pidä nähdä totuuden lähteinä vaan enemmänkin neuvojen kokoelmana, joka on hyvä muistaa, kun kriisi on käsillä. Opas on koottu eri puolilla maailmaa työskentelevien toimittajien kanssa käytävien keskustelujen perusteella. Voi olla, että kaikkea ei voi soveltaa samalla

tavalla Suomessa. Toisaalta suomalaistoimittajatkin työskentelevät usein yhä kansainvälisemmissä ympäristöissä ja ulkomailla.

Jokelan traagisen kouluammuskelun jälkeen keskustelu medioiden roolista kriisitilanteessa nostettiin näkyvimmin esiin joukkoadressissa, jonka käynnisti ryhmä kriisin henkilökohtaisesti kohdanneita jokelalaisia nuoria. Osa kritiikistä kohdistui journalistien esiintymiseen väärän henkilöllisyyden suojissa (pappina tai kriisityöntekijänä), ja nämä esimerkit ovat itsestään selviä eettisiä ylilyön- tejä. Sitä vastoin sitä osaa kritiikistä, jossa mainitaan toimittajien tapa "...hyökätä sieltä [kriisikeskuksesta] poistuvien ihmisten kimppuun vaatien lausuntoa", täytyy tarkastella yksityiskohtaisemmin.

Toimittajan täytyy yleensä hankkia haastatteluja, jotta hän saisi työnsä tehtyä. Mark Brayne huomauttaa: "Onnettomuudessa loukkaantuneet, siitä selviytyneet, uhrien omaiset ja ystävät yrittävät kaikin voimin selviytyä heitä kohdanneesta katastrofista. Heitä ei voi haastatella samoin periaattein kuin poliitikkoa tai asiantuntijaa".

Braynen mukaan kriisin juuri kokenutta ihmistä voi haastatella, jos kohtelee ihmistä "sitien kuin toivoisit itseäsi kohdeltavan vastaavassa tilanteessa". Kriisissä ollut tai siitä välillisesti kärsinyt ihminen voi sokin takia reagoida yllättävällä tavalla. Yksi voi olla vihainen tai käyttäytyä sekavasti, kun taas toinen voi vaikuttaa hallitsevan itsensä täydellisesti:

"Erilaisista reaktioista huolimatta muista aina, että tapahtuma on tunnetasolla vaikuttanut voimakkaasti kaikkiin. Puhuttele ihmisiä harkiten, kunnioittavasti ja ystävällisesti. Esittele itsesi, katso ihmisiä silmiin ja kerro, miksi haluat jutella hänen kanssaan. Etene hitaasti ja rauhallisesti, älä kiirehdi, vaikka tilanne olisi kuinka kaoottinen. Älä missään nimessä työnnä mikrofonia jonkun nenän eteen ja ala heti kyselemään tapahtuneesta", Brayne kirjoittaa.

Sokin johdosta haastatellulla henkilöllä voi Braynen mukaan olla vaikeuksia muistaa, kuka toimittaja on, jos tämä ei ole esitellyt itseään ja työtehtävänsä riittävän tarkasti. Jokela-jälkipyykin toimittajienvastaisessa kritiikissä viitattiin useamman kerran siihen, että ihmiset eivät olleet ymmärtäneet, että heitä oli haastateltu. Kun kommentit sitten julkaistiin, ihmiset reagoivat hyvin negatiivisesti. Tämänyyppinen kritiikki voitaisiin ehkä osittain välttää, jos toimittajat olisivat tietoisia, kuinka tärkeitä itsensä esitleminen ja haastattelutilanteen korostaminen on kriisahaastattelun aikana.

Pienetkin virheet jutussa voivat masentaa kriisin kokenutta haastateltavaa. Siksi on tärkeää, että toimittaja tarkistaa nimet, faktat, ajat ja paikkojen nimet moneen kertaan, koska kaoottisessa tilanteessa näitä yksityiskohtia voi helposti käsittää väärin. Jokela-raportoinnin ensimmäisinä tunteina oli valtava paine julkaista nopeasti materiaalia mediaorganisaatioiden nettisivuilla, jolloin tietoja ei

voitu täysin tarkistaa: julkaistiin esimerkiksi linkkejä nettisivuille, joilla oli ampujan nimi, vaikka tekijää ei vielä ollut vahvistettu.

Tammikuussa 2008 Lontoossa pidetyssä ”Emotions and Journalism”-seminaarissa BBC:n verkko-osaston toimittaja Vicky Taylor totesi, että niin sanottu *dispassionate journalism*, puolueeton ja hillitty journalistiikka, on tärkeämpää kuin koskaan. Taylorin mukaan toimitusorganisaatioissa on kehitettävä vahvoja ja toimivia rutiineja kriisitilanteita varten sekä annettava toimittajille mahdollisuus harjoitella, miten tehdä työ kovan paikan tullen.

Konflikteja työpaikalla

Jokelan jälkikeskusteluissa ei juurikaan pohdittu toimittajien hyvinvointia ja selviytymistä kriisiraportoinnin jälkeen. Tyypillisesti asia yleensä unohdetaan kriisien jälkeen, kun keskustelu eettisistä ylilyönneistä käy kuumana. Toimittajien hyvinvointia käsitellään nykyään parhaassa tapauksessa toimitusten sisäisenä asiana, mutta pahimmassa tapauksessa siitä ei puhuta organisaatiossa lainkaan.

Myös toimittajat ovat tuntevia ja haavoittuvaisia ihmisiä, ja vaikka journalistilla olisi ammattimainen asenne työtehtäviin, koskaan ei voi kokonaan valmistautua sellaiseen, mitä Jokela, Konginkangas tai Myyrmanni toivat mukanaan. Kun lisäksi kriisissä kärsineet reagoivat vahvasti mediaa vastaan kuten Jokelassa, julkinen kritiikki itsessään voi saada toimittajan voimaan entistä huonommin, vaikka hän itse kokisi menetelleensä oikein.

Journalistien ja heidän esimiestensä olisi tärkeää seurata, miten kriisissä työtä tehnyt henkilö voi – eikä ainoastaan kriisin jälkeen, vaan myös silloin, kun kriisi vielä jatkuu. Yksilön kannalta tärkeitä ovat käytännölliset asiat: syöminen, nukkuminen ja kuntoileminen. Yhtä tärkeitä ovat sosiaaliseen kanssakäymiseen kuuluvat vaikeatkin asiat, esimerkiksi miten puhua kriisinjälkeisistä tunteista työkaaverien kanssa ilman, että vaikuttaa muiden silmissä ”heikolta”.

Oma pilottitutkimukseni keväältä 2007 tukee ajatusta journalistien oman hyvinvoinnin tukemisen tarpeesta. Tutkin, mitä suomalaiset toimittajat ajattelevat omasta työstään kriiseissä. Ne 32 ”aivan tavallista” toimittajaa, jotka tutkimukseen osallistuivat, mainitsivat kokeneensa kriisityöskentelyn yhteydessä uupumisoireita, sairaslomia, mieleen tunkeutuvia muistikuvia tapahtuneesta, ongelmia eettisen materiaalin valitsemisessa ja yhteenottoja työtovereiden kanssa.

Moni tutkimuksessa haastateltu suhtautui teemaan aika varovaisesti. Eräs toimittaja kommentoi: ”Tuntui siltä, ettei minulla ollut mitään annettavaa tutkimukseen, minähän olen vain paikallislehden toimittaja.” Toinen totesi, että ”tässä pienessä radiotoimituksessa me emme oikeastaan tee kriisityötä”.

Varovaisuudelle voi olla useita syitä. Ensinnäkin teema itsessään on aika arka-luonteinen, sekä journalisteille että ulkopuolisille. Toiseksi ”kriisin” voi käsitteenä tulkita monella eri tavalla, ja jotkut eivät ehkä laske paikallisia onnettomuuksia

tähän ryhmään. Kolmas mahdollinen selitys on tietenkin, että haastateltu toimittaja ei ole vielä työssään tehnyt kriisijournalistiikkaa.

Hyvinvoinnin takaaminen ei ole vain yksilötason kysymys. Periaatteiden pitäisi olla itsestään selvä osa koko mediaorganisaation rakennetta. ”Traumahallintaan liittyvät asiat tulee nähdä organisaatiota tukevana, ei heikentävänä, voimavarana”, Brayne kirjoittaa.

Jokelan nuorten nimenkeräyksen jälkeen jotkut mediaorganisaatioiden esimiehet vastasivat kritiikkiin vakuuttamalla, että omat toimittajat eivät olleet syyllisten joukossa. Tämä antoi varmasti jonkin verran lohtua niin median omille yleisöille kuin työntekijöillekin, mutta parempi tapa olisi viitata käytännöllisiin asioihin: ”näin me varaudumme kriisityöskentelyyn meidän organisaatiossamme”.

Kunkin organisaation tulisi laatia selkeät varautumisohjeet tai päivittää jo olemassa olevat ohjeet. *Trauma ja journalismi* -oppaassa annetaan yleisiä ohjeita, miten organisaatio voi varautua kriiseihin. Näitä ohjeita pitäisi muokata niin, että ne sopivat omaan työpaikkaan.

älähdys

Matti Marjamäki,
Aamupostin toimittaja,
Nurmijärvi

SEURAAVA JOKELA KYTEE JO

”Tappajan tausta ja teko olivat jyrkässä ristiriidassa. Niin myös teko ja teko-
paikka: Jokela, Tuusula, Suomi”, toimittaja Annamari Sipilä kirjoitti Helsingin Sanomien kolumnissaan 11. marraskuuta 2007, neljäntenä päivänä Jokelan koulurmien jälkeen.

Sipilän ensimmäinen lause on totta. Suomalainen tappaja on useimmiten syrjäytynyt ja juovuksissa, ei lukiolaispoika. Mutta ristiriita teon ja tekopaikkakunnan välillä – sitä ei ole. Millaisia muunlaisia paikkakuntia meillä on kuin Jokela?

Tuomo Björksten osui ytimeen Aamulehdessä samana päivänä kuin Sipilä: ”Suomi on rakennettu jokeloista. Huoltoasema, lähikauppa, kioski ja pizzeria.” No, Jokelassa on myös asekauppa.

Suurin osa toimittajista keskittyi kuitenkin hämmennyksissään hokemaan sitä ilmeisintä mutta huonoa kysymystä: Miten täällä voi tapahtua tällaista?

Myös me toimittajat olemme media-mielikuvien vankeja. Vain Amerikassahan tällaista pitäisi tapahtua. Mutta sielläkin Columbine, vuoden 1999 koulumurhien tapahtumapaikka, oli 24 000 asukkaan paikkakunta. Toki neljä kertaa Jokelan kokoinen, mutta ei mikään Chicago.

Opimmeko jotain? Se myytti, että pienet taajamat olisivat jotenkin ”parempia” elinympäristöjä kuin suuret kaupungit, sai lopullisen kolauksen. Väkivallalla on maaseudulla vähintään yhtä vankat juuret kuin kaupungeissa, ja nykyisin elämäntavat taajamissa ja haja-asutusalueella ovat niin samanlaiset, että mitentämmöistä-voi-tapahtua-täällä-jeesustelun voisi lopettaa.

Seuraava uskomaton tragedia on jo tulossa. Ehkä Amerikan kautta, mutta kuitenkin.

Olen huomannut, että varsinkin pienten paikkakuntien toimituksissa ei koeta omien toimittajien reagoimista tai jopa sairastumista laajojen kriisien jälkeen juuri lainkaan uhkana. Riskiä pidetään outona ja kaukaa haettuna, koska eletään siinä illuusiassa, ettei pienellä paikkakunnalla voi tapahtua mitään mullistavaa. Kuitenkin myös pienten toimitusten tulisi muistaa ottaa toiminnassaan huomiioon toimittajien hyvinvointi. Vaikka kriisi ei olisi ollut laaja eikä saanut julki-suutta, paikalla olleelle yksittäiselle toimittajalle tapahtuman kokeminen on voinut olla psyykkisesti raskasta (esim. tulipalo).

Myös journalismikoulutuksen tulisi kehittää tulevien toimittajien traumajournalistisia valmiuksia ja sisällyttää aihe opetusohjelmiinsa. Olisi mietittävä, millä tavalla tunteet ja niiden käsittely liittyvät toimittajan työnkuvaan. On erittäin tärkeää saada nuoret toimittajaopiskelijat ymmärtämään, että he voivat joutua lähemmään paikalliseen kriisitilanteeseen jo varsin varhain oman uransa aikana, esimerkiksi osa-aikatyössä iltavuorossa jo opiskeluaikana.

Brittitutkija Gavin Rees Bournemouthin yliopistosta esitteli Lontoossa pide-tyssä mediaseminaarissa talvella 2008 kekseliään mutta henkilöstöä ja voimavaroja kuluttavan tavan hoitaa kriisikoulutus. Koulutuksessa, johon hän viittasi, opiskelijat harjoittelevat kriisihaastattelutilanteita haastattelemalla yliopistoon kutsuttuja näyttelijöitä tai näyttelijäopiskelijoita. Näyttelijät esittävät kriisiu-herje, ja harjoituksen aikana opiskelijat saavat suoraa palautetta sekä näyttelijöiltä itseltään että opettajilta.³

Kun katsoo jälkeinpäin sellaista odottamatonta mutta kauaskantoista tapah- tumaa kuin Jokelan kouluammuskelua, on liian helppoa nostaa esiin niitä seik-koja, jotka eivät menneet hyvin. Loppujen lopuksi moni toimittaja selviytyi krii- sistä hyvin. Tärkeää on, että kriisitilanteen käsittelyyn annetaan aikaa ja mahdol- lisuus. Kriisioppaan kirjoittaja Mark Brayne toteaa lohdullisesti: ”Kriisin jälkeinen aika voi olla vaikeaa journalisteille. [...] Elämä tuntuu tyhjältä, sekavalta, joskus jopa masentavalta. Ajan myötä useimmat meistä kuitenkin selviävät. Meidät on yksinkertaisesti rakennettu siten.”

VTM Klas Backholm on mediapsykologian tutkija Åbo Akademi Vasassa. Hän tekee tutkimusta toimittajien kokemuksista kriisityöskentelyn jälkeen. Backholm toimii myös Suomessa vuonna 2007 aloittaneen Dart Center for Journalism & Trauma -verkoston yhdyshenkilönä.

VIITTEET

- 1 <http://www.dartcenter.org/global/europe/index.php>
- 2 Suomenkielinen versio on Suomen Journalistiliiton sivuilla osoitteessa <http://www.journalistiliitto.fi> (Pelisäännöt > Muita eettisiä ohjeita) ja Dart Center Scandinavian nettisivuilla osoitteessa <http://www.dartcenter.org/global/europe/scandinavia/index.php>. Kesällä 2008 opas käännetään myös ruotsiksi.
- 3 Lisätietoa projektista ja sen arvioinnista on Bournemouthin yliopiston kotisivulla osoitteessa <http://www.emotionsandjournalism.org>.

Meihin kohdistui raivo

Estonian uppoaminen syyskuussa 1994, tsunamikatastrofi Kaakkois-Aasiassa tapaninpäivänä 2001 ja Tuusulan Jokelan koulusurmat 7. marraskuuta 2007 ovat olleet rankkoja kokemuksia suomalaisille ja suuria haasteita suomalaiselle medialle.

Journalistien toimintaa on arvioitu kaikkien näiden yhteydessä: tsunami-katastrofin raportointi toi kunniaa keskeltä hävitystä raportoineelle Kari Lumikerolle ja Estonian haaksirikko paheksuntaa toimittajien sekä kuvaajien työskentelytapoja kohtaan. Jokela nostatti raivon.

Työskentelen sanomalehti Keski-Uusimaassa, jonka perinteiseen levikkialueeseen Jokela kuuluu. Päivittäinen työmatkani kulkee Jokelan läpi, poikkean siellä toisinaan kaupassa ja tankkaamassa. Näkökulmani aiheeseen on siis paikallinen, vaikka murhenäytelmästä tuli kansainvälinen uutinen.

Jälkipyykin lajittelua

Jokela-jälkipyykki alkoi ampumista seuraavana päivänä. Toimituksemme sai viestejä toimittajien ja kuvaajien häiritsevistä käyttäytymisistä. Nimeltä mainittiin ulkomaisen televisiokanavan ja kotimaisen lehden toimitukset. Kun en ollut paikalla esimerkiksi Järvenpään kirkossa järjestetyssä hiljentymistilaisuudessa, en pysty sanomaan, oliko siellä arvostelua herättänyt journalistien käytös sen häiritsevempää kuin kirkollisissa tilaisuuksissa kuvaavien seurakuntalaisten keskimäärin.

kuvat:YLE

Jälkipyykkiin kuuluu kuitenkin puhtaaksi peseminen. Siitä huolehtivat toimitukset itse: päätoimittajat kertoivat alaistensa käyttäytyneen niin kuin kunnan journalistien kuuluu. Niin tein minäkin. Suuren päivälehdessä haastattelussa kerrottiin myös jokelalaisen suulla, että suuret lehdet saavat jokelalaisilta puhtaat paperit. Meidän muiden kohtalo jäi uutisessa avoimeksi.

Jokelassa vaadittiin medialta anteeksipyyntöä, jota jokelalaiset luonnollisesti eivät saaneet. Media ei hevin pyydä anteeksi. Mieleen on jäänyt, että näkyvästi niin on tapahtunut Suomessa viimeksi, kun viikkolehti suututti yleisön julkaisemalla euroviisuvoittaja Lordista kuvan ilman kasvomaskia.

Mutta kuka meistä voisikaan toisten puolesta pyytää anteeksi? Tuskin edes synninpäästön uutisjutussa saaneet suuret lehdet.

Toimittajasta tuli kirosana

Jälkipyykin seuraava näytös on vielä kokematta. Tätä kirjoitettaessa on epäselvää, kuka jakaa tuomioita ja kenelle. Tammikuun alussa 2008 arvaan valistuneesti, että ainakaan poliisi ei selvitä journalistien tekemisiä Jokelassa.

Syntipukki on kuitenkin löydettävä. Toivottavasti ei hinnalla millä hyvänsä.

Voiko Julkisen sanan neuvosto jakaa tuomioita, jos jokelalaisen kertomusta vastassa on journalistin kertomus? Vai joutuuko se tyytymään julkaistun aineiston arviointiin, jolloin itse asia – ammattietiikan vastaiseksi väitetty toiminta paikan päällä – jää käsittelemättä? Tässä nimenomaisessa tapauksessahan yleisö haluaa vastauksen siihen, mikä tiedonhankinnassa on sopivaa, mikä ei.

Vastakkain on kaksi kollektiivia: media ja suuri yleisö, rajatummin jokelalaiset ja vielä rajatummin jokelalaisten puhevallan käyttäjiksi ilmoittautuneet. Asetelma on kahden kasvottoman kohtaaminen.

Jokelan kirkon lasioveissa oli surmakeskiviikkoa seuranneena sunnuntaina avoimen jumalanpalveluksen alkaessa lappu, jossa toimittajilta kiellettiin pääsy kirkkoon. Tiedotusvälineiden edustajilta anteeksipyyntöä vaatinut Jokela-adressin sanoma oli sama: ”Varsinkin nuorten keskuudessa toimittaja on tällä hetkellä pahemman luokan kirosana.” Muutama rivi alempana todettiin, että ”toimittajia ei enää pidetä millään tavalla toivottuina vieraina Jokelassa”.

Asenne heijastuu muualle Tuusulaan ja koko Keski-Uudellemaalle. Kunnissa ja seurakunnissa pohditaan, kuinka estää toimittajien ja nuorten kohtaaminen. Jos oikein synkkiä ennustaa, käy niin, että nuoret eivät enää näy eikä heidän äänensä kuulu paikallisessa mediassa. Jäähän heille se osa internet-maailmaa, joka oli tuttu Jokelan surmatöiden tekijälle ja joukolle hänen ikätovereitaan. Siinä maailmassa nuoret ja heidän vanhempansa eivät kohtaa.

Pentti Kiiski on Tuusulassa ilmestyvän paikallislehti Keski-Uusimaan päätoimittaja.

Tutkijana räjähdysalttiilla vyöhykkeellä

Eräs jokelalaisnuori ilmaisi asian hienosti: Tiedotusvälineiden toimintaa kritisoiva adressi ei ole vain Jokelan nuorten tapa huutaa suruaan esiin. Kriitikkillä on kouriintuntuva tavoite: kriisin kokeneet nuoret kaipaavat selkeyttä journalistisiin tiedonhankintatapoihin vastaavien tapausten yhteydessä.

”Jotenkin musta tuntui sillä tavalla käsittämättömältä, että kun aikuisilta yleensä odotetaan aikuisuutta ja ammattilaisilta ammatillisuutta, niin yhtäkkiä mä kohtaankin sellaisia nuoria, jotka on tavannut aikuisia, jotka on ylittänyt sekä tän aikuisuuden että sen ammatillisuuden.”

– Nuorten keskus ry:n pääsihteeri Eija Kallinen

Kun kuulee Jokelassa marraskuussa olleiden ihmisten kertovan tiedotusvälineiden toiminnasta, paikallisten nuorten tuntemuksia on helpompi ymmärtää. Jo nuorten koulusurmien jälkeen julkaisema adressi kritisoi ja myös nimesi tiedotusvälineiden epäasiallisia tiedonhankintatapoja. Kriisityöhön osallistuneet sekä paikalliset nuoret kertovat lisää yksittäisiä esimerkkejä: rahan tarjoaminen uhrien koteihin pääsemisestä ja sisällä koulusta kuvatuista kamerakäynnin otoksista sekä toimittajien yritykset soluttautua kriisikeskukseen paikalle evakuoitujen nuorten seassa eivät ole asiallista journalistista toimintaa – etenkin toiminnan kohteiden näkökulmasta.

Tiedotusvälineiden arvosteleminen kriisitilanteissa ei ole uusi asia. Esimerkiksi Estonian uppoamisen ja Konginkankaan bussiturman yhteydessä julkisuudessa pohdittiin, missä kulkee yksityisyyden raja, miten kriisin uhreja tulee lähestyä ja millaisia asioita tiedotusvälineiden on soveliasta uutisoida (ks. esim. Koljonen ja Kunelius 2005, 56–58; Raittila 1996). Samoja kysymyksiä on esitetty myös Jokelan tapauksessa. Arvostelu on kuitenkin poikennut aiempien kriisien kritisoinneista sikäli, että se on esitetty ikään kuin yhdestä suusta: toisilleen tutut pienen kylän nuoret ovat mobilisoituneet yhden adressin taakse. Lisäksi arvostelun tekee poikkeukselliseksi se, ettei sen kohde löydy lehtiä selaamalla tai televisiolähetyksiä katsomalla. Lopullisen uutisoinnin sijasta kritiikin kärki

suuntautuu tiedonhankintatapoihin. Adressin allekirjoittaneet nuoret toivovat julkista keskustelua median toimintatavoista ja selkeää ohjeistusta siitä, milaista on tiedotusvälineiden sovelias toiminta kriisitilanteissa.

Tämä on tullut selväksi, kun olen haastatellut kevättalven 2008 aikana jokealaisia nuoria, uutisoinnin kohteita, osana Tampereen yliopiston journalismin tutkimusyksikön Jokela-tutkimusta.¹ Lisäksi olen haastatellut joitain kriisityöhön osallistuneita, joiden lausuntoihin tässä artikkelissa viitataan. Aluksi en ajatellut, että nuorten haastateltavien löytäminen olisi ongelmallista, olivathan nuoret toivoneet adressissaan konkreettisia muutoksia journalistisiin työtapoihin, ja juuri siihen suuntaan tutkimuksemme tähtää. Haastateltavien hankkimiseen liittyi kuitenkin useita solmukohtia.

Nuorten luottamus mediaan on kolhiutunut

Nuoret ovat menettäneet läheisyytensä ja heidän toipumisprosessinsa on yhä kesken. Siksi tutkimukseen liittyvät haastattelupyynnöt oli tärkeää esittää hienovaraisesti. Kaikki Jokelaan liittyvät erilaiset tutkimuspyynnöt ohjattiin kriisin jälkihoitoryhmälle. Yhtäältä ryhmä pyrki autamaan mahdollisimman monipuolisen ja kattavan tutkimuksen tuottamisessa. Toisaalta tutkimuspyyntöjen koordinoinnilla pyrittiin välttämään päällekkäisyyksiltä, jotta paikallisten arkea ja toipumista ei häirittäisi turhaan. Tutkimussuunnitelmamme ja nuorille haastateltaville tekemämme kysymysrunko käsiteltiin ja hyväksyttiin jälkihoitoryhmän kokouksessa, ja saimme virallisen hyväksynnän jatkaa tutkimustamme. Nuorten lähestyminen ryhmän kautta oli mielestäni välttämätöntä ja perusteltua.

Haastattelujen suunnitteluvaiheessa kävi selväksi, miten lähellä marraskuiset tapahtumat ovat. Esimerkiksi Jokelassa seurantajuttuja tekevien kuvausryhmien ja toimittajien tiedonhankintakeinot ovat edelleen herättäneet kysymyksiä. Kriisin jälkihoitoryhmästä kerrottiin muun muassa tapauksesta, jossa televisioyryhmä oli pyytänyt ja saanut kuvausluvan Jokelan monitoimitalolle ainoastaan harrastustoiminnan kuvaamista varten mutta haastateltavien nuoria marraskuun tapahtumista. Kuvausryhmän toiminta koettiin vilpilliseksi, ja odotusten pettäminen jälleen kerran herätti paikalla olleissa nuorissa voimakasta mielipahaa.

Jokelalaiset suhtautuvatkin varovaisesti kaikkeen tiedotusvälineisiin liittyvään, myös median toimintaan keskittyvään yliopistotutkimukseen. Varauk-

sellisuuden ymmärtää, sillä jos pääministeri Matti Vanhasen sanoin tapahtuma jätti syvän viillon suomalaisten turvallisuudentunteeseen, syvimmillään viilto on Jokelassa.

Lumipalloeefktiä odotellessa

Kun ryhdyin ottamaan yhteyttä nuoriin kriisin jälkihoitoryhmän, Tuusulan kunnan nuorisotyöntekijöiden sekä paikalla olleiden kriisityöntekijöiden kautta, neuvottelut virallisten välikäsien kanssa etenivät joka kerta melko samankaltaisesti.

Aluksi minua kiitettiin yhteydenotosta ja todettiin tutkimuksemme käsittelevän tärkeää aihetta. Sen jälkeen välikädet muistuttivat minua siitä, että nuorten viha on saanut kasvot tiedotusvälineiden edustajissa. He pyysivät minua varautumaan siihen, että saattaa olla vaikeaa löytää nuoria, jotka enää jaksavat puhua mistään aiheeseen liittyvästä. Vuoropuhelun päätteeksi painotin vielä, että yksi tutkimuksemme päämääristä on nimenomaan antaa nuorille ja heidän adressedsiinsa kirjaamilleen tavoitteille ääni. Ystäviään menettäneiden nuorten suojeleminen on ymmärrettävää, mutta tapahtuneen jälkipuinti onnistuu parhaiten tutkimuksen keinoin – ja myöhemmin myös journalistisen itsesääntelyn avulla, sillä tiedotusvälineet tuskin ryhtyvät osoittelemaan toisiaan sormella. Yksi haastateltavani kertoikin saaneensa erältä toimittajalta kiitosta Jokelan nuorten kritiikistä. Nuori kertoi toimittajan sanoneen, että ”tällä alalla ei vaan voi arvostella työtovereitaan – hyvä, kun joku ulkopuolinen tarttuu siihen.”

Vuoropuhelun jälkeen alkoi odottaminen. Kun lopulta sain sovittua ensimmäiset haastattelut, olin toiveikas: jospa lumipalloeefkti lähtisi käyntiin ja haastateltavat onnistuisivat hankkimaan minulle lisää haastateltavia omasta tuttavapiiristään. Eefkti ei ollut niin voimakas kuin ehdin toivoa. Alkupään haastatteluissa sain kuulla monelta nuorelta, että heidän kaverinsa olivat haastattelu-pyyntöön kuultuaan varmistelleet, etteivät heidän sanomisensa varmasti päädy mihinkään lehteen ja ettei heidän nimiään varmasti julkaista.

Haastateltavien hankkimisen aikana päädyin miettimään sitä, miten itse reagoisin samanlaisessa tilanteessa: jaksaisinko puhua asiasta, jonka tahtoisin jättää taakseni, oli kuuntelija kuka tahansa? Mietin, olisinko itsekään valmis puhumaan kokemastani, jos puhuminen olisi aikaisemmin aiheuttanut mielipahaa. Nuorten haastatteluissa kävi nimittäin ilmi se, että monia nuoria oli marraskuussa vihastuttanut erityisesti se, että heidän sanomisiaan oli mediassa joko vääristelty tai käytetty luvatta. Nuorten kertomana osa tiedotusvälineiden toiminnasta kuulosti ahdistavalta – varsinkin, jos kuvitteli itsensä toiminnan kohteeksi. Pahimmat ylilyönnit liittyivät siihen, miten koululla kuolleiden omaisia ja läheisiä lähestyttiin. Kukkapuskan ja surunvalittelujen kanssa omaisten oven taakse ilmaantuminen tapahtumapäivän iltana ei ole sopivaa.

Kaikkien tiedotusvälineiden syyttäminen Jokelan uutisoinnin ylilyönneistä on kuitenkin kohtuutonta. Asiattomuuksiin sortuivat yksittäiset toimittajat ja kuvaajat. Uutisoinnin kohteen näkökulmasta mielipahan kohdetta on kuitenkin vaikea yksilöidä. Kaoottisessa tilanteessa lauman tavoin etenevä toimittajien ja kuvaajien massa on kuvattavan tai haastateltavan näkökulmasta yhtä ja samaa porukkaa. Haastatteluissa ilmeni, että toimittajien läsnäolo paikalla tuntui ahdistavalta, eivätkä jotkut nuoret esimerkiksi uskaltaneet lähteä syyttämään kynttilöitä lammen rantaan ennen kuin yöllä.

On myös muistettava, että tiedotusvälineistä pieniltä vaikuttavat asiat saattavat uutisoinnin kohteesta tuntua suurilta. Esimerkiksi 14-vuotiaalle koululaiselle lähetetty sähköposti, jossa häntä pyydettiin kertomaan menehtyneestä koulukaveristaan lehdelle, oli kirjoitettu mitä asiallisimpaan sävyyn. Kohteliaisuus ei kuitenkaan tehnyt viestistä vastaanottajansa mielestä yhtään vähemmän ahdistavaa.

Kritiikkiä myös kriisityöntekijöiltä

Myös kriisityöhön osallistuneiden kertoman mukaan tilanne Jokelassa oli sekava. Aluksi kukaan ei tiennyt tarkalleen, mitä pitäisi tehdä. Niin kriisityöntekijät kuin toimittajatkin ottivat tilanteen haltuun turvautumalla rutiineihin. Tästä kertovat myös aikaisempien kriisien ja katastrofien yhteydessä tehdyt tutkimukset tiedotusvälineiden toiminnasta. Toimittajat ja kuvaajat toimivat oman ammatillisen osaamisensa varassa, ikään kuin automaattivaihteella (ks. esim. Rahkonen & Ahva 2005, 9–10; Berrington & Jemphrey 2003, 230).

Kriisitilanteessa kaikkien osapuolten tulisi voida luottaa siihen, että muut paikalla olijat toimivat oman ammatillisen säännöstönsä mukaisesti. Kaikkien osapuolten – tiedotusvälineiden edustajien, kriisityöntekijöiden, viranomaisten, kriisin uhrien ja silminnäköijöiden – tulisi voida varmistua siitä, ettei heidän työtään ja olemistaan häiritä.

Suomen Punaisen Ristin henkisen ensiavun ryhmän vapaaehtoistyöntekijä Alli Jääskeläinen kommentoi eri osapuolten vuorovaikutusta paikan päällä näin:

”Hämmentävää siinä oli se, että kun on tottunut SPR:n hommissa siihen, että jos sanoo jotain, ihmiset tekee niin kuin sanotaan, että ”menkää kauemmas”, niin ihmiset menee. ... Jotenkin tuntui siltä, että omalla tavallaan semmoinen jonkinlainen arvovalta hävisi kokonaan. Tilanteen haltuunotto ei ollut sitä, mitä muulloin. Se oli semmoinen hyvin hämmentävä, että ’hei, miksei nuo ihmiset toimi niin kuin on järkevää ja pysy kauempana?’”

Järkyttävän tapahtuman kokenut ihminen voi mennä psyykkiseen sokkiin, jossa tunteet usein puuttuvat (Saari 2005; Raittila 1996, 66–69). Kun ihminen kohtaa kriisin, lähtökohtana pitäisi olla, ettei hän joudu kokemaan kriisiä kak-

sinkertaisesti: ensin paikan päällä ja sen jälkeen lehtien sivuilla ja television ruudulla. Nuorten keskuksen pääsihteeri Eija Kallinen kertoi lukeneensa tapahtuman jälkeen internetistä erään toimittajan vetoamuksen siitä, että toimittajatkin ovat ihmisiä, joille sattuu virheitä.

”Oon ihan samaa mieltä, ihan varmasti ovat ihan samalla tavalla, ei he mistään ulkoavaruudesta ole tulleet. Mutta jos media odottaa esimerkiksi poliisilta täysin ammattimaista käytöstä kriisin keskellä tai debriefing-henkilökunnalta tai lääkäreiltä, niin mun mielestä meillä on oikeus odottaa sitä myös medialta. ... Media itse teillaa helposti erilaiset organisaatiot ja yhteisöt epäammattillisuudesta, mutta kuka on se, joka sitten asettaa heidät tämän kysymyksen eteen, että toimiko he ammatillisesti ja mikä on se ammatillisuus, jota heiltä voi ylipäättänsä odottaa.”

Jokela-tutkimuksessa on mukana nuorten ja kriisityöhön osallistuneiden haastattelujen lisäksi eri lehtien ja televisiokanavien esimiesten, toimittajien ja kuvaajien haastatteluja, kyseisten medioiden uutisaineistojen analyysiä sekä yleisöhaastatteluja lopulliseen uutisointiin liittyen. Tarkoituksena on ennen kaikkea saada aikaan vuoropuhelua eri osapuolten välille. Toivottavasti toimituksille välittyy tietoa siitä, mitkä heidän toimistaan koettiin epäasiallisina, ja toisaalta nuorille tietoa siitä, miten toimituksissa toimittiin ja miksi. Tällainen vuoropuhelu olisi entistä tärkeämpää – eikä pelkästään järkyttävien kriisitilanteiden koittaessa vaan osana journalismin normaaleja toimintakäytäntöjä.

Toimittaja Laura Kangasluoma haastattelee muiden muassa jokelalaisia nuoria Tampereen yliopiston Journalismin tutkimusyksikön Jokela-selvitystä varten.

VIITTEET

- 1 Tutkimusraportti julkistetaan Helsingissä 2. kesäkuuta.

LÄHTEET

- Berrington, Eileen & Jemphrey, Ann (2003): Pressures on the press. Reflections on reporting tragedy. *Journalism*, vol. 4, no. 2. 225–248.
- Koljonen, Kari & Kunelius, Risto (2005): On vain yhteinen suru. Onnettomuusjournalismin muutossuuntia Kuurilasta Konginkankaalle 1957–2004. Teoksessa Rahkonen, Juho (toim.): *Journalismikritiikin vuosikirja*. Tiedotustutkimus 1/2005, 34–59.
- Rahkonen Juha & Ahva Laura (2005): Hiipivä tuho. Teoksessa Rahkonen, Juho (toim.): *Journalismikritiikin vuosikirja*. Tiedotustutkimus 1/2005, 8–18.
- Raittila, Pentti (1996): *Uutinen Estonia*. Tampere University Press, Tampere.
- Saari, Salli (2005) Media – katastrofin uhrien vihollinen ja kriisiprosessin tukija. Teoksessa Rahkonen, Juho (toim.): *Journalismikritiikin vuosikirja*. Tiedotustutkimus 1/2005, 24–30.

Haastatellako vai ei?

Kriisipsykologi ja rikostoimittaja kriisiuutisoinnin sovittamatonta ristiriitaa ylittämässä

Suuronnettomuuksien ja väkivaltarikosten uutisoinnin yhteydessä on viime vuosina toistuvasti keskusteltu onnettomuuden tai rikoksen uhrien kohtaamisesta. Journalistit ovat puolustaneet oikeuttaan hankkia tietoja kaikilta asianosaisilta. Psykiatrit, psykologit ja muut kriisityöntekijät ovat painottaneet onnettomuuden uhrien suojaamista julkisuudelta myöhempien psyykkisten ongelmien välttämiseksi.

Toimittajat ovat puolustaneet pelastuneiden ja omaisten haastatteluja tiedonhankinnan lisäksi tarpeella inhimillistää ja personoida katastrofikuvauksia. Osallisten haastattelut voivat myös auttaa yleisöä samastumaan uhrien kokemuksiin ja surun käsittelyyn.

Uhreja on taas pyritty suojaamaan, jotta voitaisiin ehkäistä mahdollisia myöhempiä traumaperäisestä stressihäiriöstä johtuvia psyykkisiä ongelmia. Ongelmat voivat ilmetä ahdistuksena, masennuksena, unettomuutena, painajaisina, joskus alkoholismina ja pahimmillaan psykooseina. Häiriöt voivat tulla esiin jopa vuosia tapahtuman jälkeen. Suuronnettomuuksista johtuvat henkiset ongelmat aiheuttavat pelastuneille yleensä huomattavasti enemmän työkyvyttömyyttä kuin fyysiset vammat.

Journalistit ovat arvostelleet kriisipsykologeja astumisesta väärälle tontille: journalismin etiikka on ammattikunnan sisäinen asia, johon ulkopuolisten ei ole syytä sekaantua. Vaikka tiedonhankinnassa törmätään pahannäköisiin tilanteisiin, kaikkea materiaalia ei julkaista, ja julkaisupäätökset tehdään journalistien oman eettisen harkinnan perusteella.

Kriisityöntekijät ovat vastanneet, että kyse ei olekaan etiikasta, vaan katastrofista pelastuneiden ja heidän omaistensa terveydestä.

Lähdimme purkamaan tätä journalistien ja kriisipsykologien monesti sovittamattomaksi osoittautunutta ristiriitaa Jokelan ampumatapauksen kokemusten pohjalta. Keskustelijoiksi kutsuttiin kriisipsykologi, dosentti Salli Saari ja MTV3:n rikostoimittaja Jarkko Sipilä. Molemmat olivat mukana myös Jokelan kriisissä, ja molemmille liikkeellelähtö Jokelaan oli rutiinia.

Kuvat:YLE

Äkkilähtö Jokelaan

Jarkko Sipilä (JS): Olin töissä silloin, kun tieto kouluammuskelusta tuli, ja lähdimme katsomaan, mistä oli kyse. Emme me siinä vaiheessa tienneet, oliko yhtään ihmistä kuollut.

Salli Saari (SS): Työpaikallani Ylioppilaiden terveydenhoitosäätiössä YTHS:ssä toimii kriisiryhmä, ja meillä oli sinä päivänä ryhmän kokoontuminen, kahdeksan ihmistä koolla. Yksi kollega vähän yhden jälkeen avasi netin ja sanoi, että katsotaanpa, onko kriisejä... Hän luki sieltä tästä Jokelan jutusta, jolloin sanoin, että minun täytyy hakea kännykkä. Siellä oli jo SPR:stä hälytys, ja varmaan ehdin siinä soittaa ja sopia, että lähdän sinnepäin tulemaan lujaa. Seuraava soitto oli-kin MTV3:n uutistoimituksesta, josta minut varattiin koko illaksi studioon.

JS: Kun pääsimme perille Jokelan koulun ympäristöön, ensimmäinen tehtävä oli hankkia kuvitusta siitä, missä oltiin, ja sen jälkeen muutamalta ihmiseltä kysyttiin, mitä paikan päällä oli tapahtunut. Lapsia vietiin ohitsemme busseilla, ja useimmat vilkuttelivat toimittajille. Joitain kävelytettiin, eikä siinä ollut hirveää haaskalintumeininkiä. Enemmän siellä yritettiin vähän pomppia, etteivät varpaat jäätyisi kovin pahasti. Ja odotettiin tietoa, mistä tässä nyt on kysymys, montako on kuollut.

Näkymätön sokkitila

Pentti Raittila (PR): Työssäsi varmaan olet törmännyt siihen Sallin ja kriisipsykologian esittämään aika tiukkaan periaatteelliseen linjaan, että onnettomuuden tai rikoksen uhri voi olla sokissa ja hänet pitäisi suojata tiedotusvälineiltä. Miten omassa työssäsi suhtaudut tällaiseen lähtökohtaan?

JS: Sokkiin voi joutua esimerkiksi verenvuodosta. Psykkistä sokkia voi ajatella suojareaktiona. Se auttaa suojautumaan yllättävältä ja järkyttävältä tiedolta, jota mieli ei sillä hetkellä pysty käsittelemään.

SS: Aivan, se on minun määritelmäni.

JS: Ymmärryksen mukaan kriisitilanteissa on noin neljä viidesosaa sellaisia, jotka näyttävät suhteellisen rauhallisilta ja tyyniltä, ja parisenkymmentä prosenttia saattaa olla enemmän tai vähemmän paniikkityypisiä.

SS: Tämä onkin juuri se katala homma sokissa: valtaosa ihmisistä käyttäytyy kauhean rauhallisesti, eikä ulospäin näy mitään erityistä, paitsi ehkä hiukan lasittunut katse. He pystyvät kuitenkin raportoimaan aika systemaattisesti ja

hyvin. Sokkiin kuuluu myös, että ihmiset haluavat puhua. He haluavat puhua kenelle vain, joka suostuu kuuntelemaan, koska he ovat niin täynnä sitä asiaa, että haluavat päästä käsittelemään sitä.

Jälkikäteen he sitten toteavat, etteivät pystyneet itse arvioimaan haastattelun myöhemmin tuomia seuraamuksia. He sanovat, että jos olisivat ymmärtäneet, eivät ikinä olisi siihen ryhtyneet.

JS: Mutta jos ihminen näyttää tyyneltä, kertoo asioista loogisesti, eihän toimittajaparalla ole mitään mahdollisuutta tunnistaa sitä, onko henkilö sokissa vai ei. Jos haastattelen ihmistä, joka käyttäytyy normaalisti ja kertoo asioista selvin sanoin, mistä minä tiedän, että hän on sokissa eikä häntä pitäisi haastatella?

SS: Tässä onkin juuri ongelman ydin. Tarve puhua on valtavan iso, mutta ihminen ei osaa arvioida tilaansa. Ainoa keino olisi se, että ihmiset pystyttäisiin eristämään, ainakin kaikkein vaikeimmat asiat kokeneet, jotta he eivät olisi julkisuuden kanssa tekemisissä. Mutta semmoista mahdollisuuttahan ei nykyään ole.

Aika harvoin me pääsemme vaikuttamaan siihen, haastatellaanko uhreja vai ei. Mutta siihen me varmaan olemme vaikuttaneet, miten ihmiset itse osaavat suojautua julkisuudelta. Ihmisten yleinen tietoisuus median roolista on lisääntynyt. Osataan kieltäytyä haastatteluista.

PR: Jokelan tapauksessa kiinnostava esimerkki on ampujan naapuri ja koulutoveri Miro Lukinmaa: hänhän antoi heti ensimmäisenä päivänä ennen neljää useita haastatteluja ja on ollut mediassa jatkuvasti sen jälkeenkin.

SS: Joillakin kriisin käsittely kanavoituu niin, että he käsittelevät kaiken julkisuudessa.

PR: Onko osoitettavissa, että julkisuudessa esillä olo olisi voinut vaikuttaa uhrien myöhempiin psyykkisiin ongelmiin?

SS: En tunne yhtään tapausta, että varsinainen päätrauma olisi tullut siitä, miten julkisuus on kohdellut. Mutta julkisuus voi lisätä kärsimystä ja tuottaa ikään kuin uuden trauman. Ne, jotka jälkikäteen katuvat, kokevat, että heidän hädänalaista tilannettaan on käytetty hyväksi.

Poliisi rajoittajaksi?

PR: Jos kerran kriisityöntekijät eivät ehdi ajoissa paikalle ja toimittajan on usein mahdoton tunnistaa uhrien sokkitilaa, kuka heitä voisi suojella? Olisiko esimerkiksi poliisin pitänyt enemmän suojata uhreja Jokelan tapahtumapaikalla?

JS: Se vielä puuttuisi, että poliisi tulisi estämään meitä tekemästä haastatteluja ihmisistä kadulla! Onneksi ei ihan sellaisessa maassa vielä olla.

PR: On kuitenkin ollut tilanteita, joissa toimittajat ovat itse toivoneet, että poliisi tai joku muu viranomainen rajoittaisi heidän toimintaansa. Esimerkiksi Estonian uppoamisen jälkeen itkevien omaisten keskellä Tallinnan terminaalissa ollut suomalainen kuvaaja kertoi toivoneensa, että joku tulisi ajamaan heidät sieltä pois. Tai 1990-luvun lopulla Skotlannin Dunblanen kouluampumatapauksen yhteydessä, kun iltapäivälehtien toimittajat olivat haluttomia täyttämään toimistusten johdon vaatimusta mennä surutaloihin. He lähtivät tehtävään tietoisena näkyvästi, jotta poliisi estäisi haastattelut.

SS: Joissain tilanteissa olemme pyytäneet poliisivartiota suojelemaan uhreja tiedotusvälineiden edustajilta. Ei niissä tilanteissa ole ollut paljon poishätyytettäviä. Kokemukseni mukaan toimittajien kanssa voi tehdä sopimuksia, ja ne pitävät yleensä aina.

JS: Ne pitävät toimittajan puolelta aina, mutta eivät pidä aina poliisin tai kriisityöntekijän puolelta. Kokemukseni mukaan poliisien kanssa pystyy neuvottelemaan. Jopa varusmiesten kanssa pystyy neuvottelemaan. Mutta jos liivissä ovat kirjaimet SPR, neuvotteluasemat ovat olemattomat.

PR: Neuvotella ja sopia voidaan, mutta edelleen ristiriita toimittajien ja kriisityöntekijöiden välillä näyttäisi melko voimakkaalta. Salli haluaisi suojata uhrin täysin, ja Jarkko sekä muut toimittajat kokevat, että jos tietoa tarvitaan, sitä on hankittava asianosailta, silminnäkijöiltä.

JS: Niin, tämä ristiriita meillä on koko ajan olemassa myös poliisin kanssa. Myös politiikassa se on koko ajan olemassa. Ja jos ristiriita katoaa, luulen, että silloin journalistit eivät tee työtään.

Nuoret haastateltavina

PR: Jokelan kriisissä jotkut mediat päättivät, että eivät haastattele alle 18-vuotiaita, joku toinen yhtiö taas linjasi, ettei haastatella alle 15-vuotiaita.

JS: Maikkarilla on sääntö, että alle 15-vuotiaiden haastatteluista sovitaan huoltajan kanssa. Jos kerran 15-vuotias voi joutua rikoksesta vankilaan, silloin ihmisen pitää olla vastuullinen myös puhumaan televisiohaastattelussa.

SS: Tästähän tulee yksi esimerkki mieleen, Kari Lumikeron tekemä 13-vuotiaan pojan haastattelu tsunamin yhteydessä. Pojalla Phuketin lentokentällä oli iso,

harmaa lainattu puvuntakki päällä, ei kenkiä jalassa eikä huoltajaa mailla eikä halmeilla. Kun häntä haastateltiin siinä, tuntui aika pahalta. Siellä olisi varmaan ollut myös aikuisia, jotka olisivat voineet kertoa, mitä on tapahtunut. Se poika ei ollut myöskään kunnossa, sen näki.

JS: Mutta jos virallinen tieto on täysin ristiriidassa sen kanssa, mitä on tapahtunut, toimittajan pitää myös jollain tavalla herättää. Ymmärrän sen, että ristiriita on suuri, jos STT kertoo, että yksi on kuollut ja kaikki on kunnossa, ja Lumikero näkee paikan päällä todellisen tilanteen kaikessa kammottavuudessaan. Silloin ristiriita näkyy myös jutussa.

PR: Jarkko viittasi, että toimittajat ovat kriiseissäkin vain töissä, ja tehtävänä on selvittää, mitä on tapahtunut. Samalla jokainen journalisti haluaa tehdä myös mahdollisimman hyviä ja omaperäisiä juttuja. Jokainen välinehän haluaa oman näkökulmansa, vähän erilaisen kuin muut. Joskus hyviä tietolähteitä on vähän: Jokelan tapauksessa ampujan kaveri Miro Lukinmaa ja yksi alkuvaiheessa lausuntoja antanut opettaja. Onko silloin jokaisen toimittajan todellakin pakko saada se oma haastattelunsa, vai eikö siinä voisi sopia, että tehdään ne kerralla, useat kamerat olisivat yhtä aikaa päällä? Tietenkin se on journalistin kannalta tylsempää, mutta uhrin kannalta se olisi kohtuullisempaa.

JS: Totta kai voi sopia, mutta saman jutun jakaminen monelle edellyttäisi valtiojohtoista keskustiedotusmonopolia. Jossain tilanteessa, lähinnä poliisipiirityksissä tai sentyyppisissä tapauksissa, on pooleja, samoin joissakin presidenttievierailuissa tai ulkopoliittikan tapahtumissa. Silloin joku kuvaa, ja materiaali on kaikkien käytössä. Jokelan kaltaisessa kriisissä tällainen ei onnistu.

Mikä nostatti Jokelan nuorten kritiikin?

PR: Voisiko ajatella, että Jokelan nuorten adressi ja tietty aggressio suhteessa toimittajiin liittyy tuohon kuvaamaasi tietoisuuden kasvuun ja siltä pohjalta syntyneeseen käsitykseen median väärästä toiminnasta?

SS: Tilanteissa, joissa haastatellaan jotakuta uhria, aggressio toimittajaan voi nousta myös sitä kautta, että ihmiset samastuvat uhriin. He ajattelevat, että jos minä olisin tuossa tilanteessa, kuinka kamalaa se olisi.

JS: Arvelen, että kyse ei ole journalismin etiikan huonontumisesta. Viimeksi kuluneiden viidentoista vuoden aikana ihmisten käsitys yksityisyydestä on muuttunut. Vaikka me nyt teemme kiltimpiä juttuja ja näytämme vähemmän raakoja kuvia kuin ennen, silti ihmiset kokevat tämän korostuneen yksityisyydentuntonsa takia, että tiedotusvälineet puuttuvat heidän asioihinsa enemmän.

JS: Luulen, että aika paljon aggressiosta tulee siitä, kun tuollaiseen pieneen kylään heitetään yhtäkkiä toistasataa toimittajaa ja kuvaajaa. Kävelet siellä, olet menossa kauppaan ja minä kysyn sinulta, tiedätkö tästä mitään. Sinä vastaat, että en mä oikein tiedä, ja mä sanon okei. Sitten kysyn seuraavalta. Kun sama tilanne tulee vastaan siellä kävelevälle kymmenen kertaa varttitunnin aikana, totta kai se herättää ärtymystä. Tilanne olisi ollut toinen, jos olisimme tienneet, että siellä on kahdeksan ruumista ja pystyneet kertomaan sen tiedon.

JS: Väittäisin, että tästä tulee myös sellainen *shoot the messenger* -ilmiö. Kun jotain paha tapahtuu ja tiedotusvälineet kertovat siitä, syyllistetään tiedotusvälineet, koska itse ei pystytä paha tapahtumaa käsittelemään.

SS: En usko, että siinä olisi tuosta kysymys. Kaikilla ihmisillä on valtava tiedon tarve. Nykyaikana myös läheisimmät ihmiset, joita kriisi rajusti koskettaa, saavat suurimman osan tiedosta median kautta – ei virallista tietä. On tärkeää, että he saavat sen tiedon. Ihmiset kokevat, että te palvelette heitä, kun välitätte tietoa. Vasta sitten kun ihmiset saavat riittävästi tietoa, he pääsevät prosessoimaan kokemustaan.

YTT Pentti Raittila johtaa Jokelan ampumatapaukseen liittyvää mediatutkimusta Tampereen yliopiston Journalismin tutkimusyksikössä.

älähdys

Mikko Niskasaari
Toimittaja,
Helsinki

MEDIAN TOIMINTA JOKELASSA JÄI RUOTIMATTA

Jokelan koulumurhien jälkeen oppilaat moittivat toimittajia säikähtäneiden koululaisten pakkohaastatteluista ja ylipäänsä tunteettomasta kohtelusta. Tämän *jälkeen* levisi julki-suuteen väitteitä toimittajan esiintymisestä pappina, tunkeutumisesta uhrin kotiin, josta hänet oli jo kertaalleen heitetty ulos, ja niin edelleen. Väitän, että kansakunnan suuren osan muistiin nämä jälkimmäiset jäivät elämään tosiasioina.

Tiedotusvälineet hämmentyivät alkuperäisestä kritiikistä, minkä voi ymmärtää, koska Jokelassa olivat aidosti vastakkain uhrien suojelun ja tiedon välittämisen intressit.

Jos väitteet olivat väärä, olisi ollut tiedotusvälineiden intressissä osoittaa asian oikea tila. Jos väitteet olivat tosia, median intressi olisi ollut kertoa sylliset ja näin puhdistaa enemmistön maine. Mitään ei kuitenkaan tehty. Miksei?

Herää epäily, että asia jätettiin tutkimatta, koska tiedot arvioitiin oikeiksi eikä haluttu kritisoida kollegoja. Mediakritiikki on median heikoin kohta.

Kampanjointia ja kannanottoja

**” Jos julistaa kapinan, on valittava,
kenen joukoissa seisoo.”**

Iltalehden suuri lupaus

Osallistuva journalismi ja populismin karikot

Iltalehti otti ”tasa-arvotupon” tosissaan: lehden kampanjassa hoitajat saivat marttyyrin viitan ja hallitus joutui moraalisesti tuomittujen aitioon.

Sairaanhoitajien työpaineista, palkkojen pienuudesta ja kuntien sairaanhoitajapulasta oli julkisuudessa keskusteltu jo pitkään, kun kevään 2007 eduskuntavaalien alla siitä tuli yksi keskeinen vaaliteema. Tuolloin se oli kuitenkin vielä vain yksi teema muiden joukossa, eikä kokoomuksen ajama ”tasa-arvotupo” herättänyt suuria tunteita. Tilanne muuttui hallituksen muodostamisen jälkeen, kun hallituspuolueilta alettiin perätä, kuinka vaalilupaukset aiotaan käytännössä lunastaa.

Viestimistä ehkä aktiivisimman roolin otti Iltalehti. Se käynnisti huhtikuussa Suuri lupaus -kampanjan, jonka jutuissa se muistutti puolueita vaalilupauksista, vertaili sairaanhoitajien ansiotasoa Suomessa ja Britanniassa sekä kuvasi sairaanhoitajien tunteja työpaikoilla. Kampanjaan sisältyi myös nettiaadressi, jossa yleisö sai osoittaa tukeaan hoitajien vaatimuksille.

Iltalehden kampanja ei jäänyt poliitikoilta ja työmarkkinajärjestöiltä huomaamatta. Siitä tuli yksi elementti osapuolten välisessä politikoinnissa ja valtakamppailussa. Kuvaamme seuraavassa Iltalehden kampanjan kulun, pohdimme tällaisen kampanjajournalismin etuja ja ongelmia julkisen keskustelun järkipärisyyden ja yleisön roolin kannalta sekä luonnostelemme syitä sille, miksi tällainen aktiivisesti osallistuva journalismi tuntuisi olevan lisääntymässä. Tätä artikkelia seuraavassa jutussa (s. 57–63) tarkastelemme tällaisen kampanjajournalismin historiallisia juuria ja tiivistämme niistä kaksi osallistuvan journalismin ideaalityyppiä.

Viisisataa euroa, kyllä vai ei?

Iltalehden Suuri lupaus -kampanja oli jatkoa lehden vaaliuutisoinnille, jossa siinäkin lehti itse määritteli vahvasti kirjoittelun teemoja. Iltalehti teetti vaalien alla tutkimuksen siitä, mitä kansalaiset pitävät eduskuntavaalien kannalta keskeisimpinä asioina. Tärkeimmiksi teemoiksi tut-

kimuksessa nousivat terveydenhoito, lapsiperheiden ja eläkeläisten asema, vanhustenhoito sekä työllisyys. Terveydenhuollossa tärkeimpinä asioina vastaajat pitivät hoitohenkilökunnan riittävyttä ja palkkausta. Iltalehti myös omaksui juttutyypin, jossa se esitti puolueille kulloisestakin teemasta joukon kysymyksiä, ja lukijat pääsivät näin vertailemaan eri puolueiden kantoja.

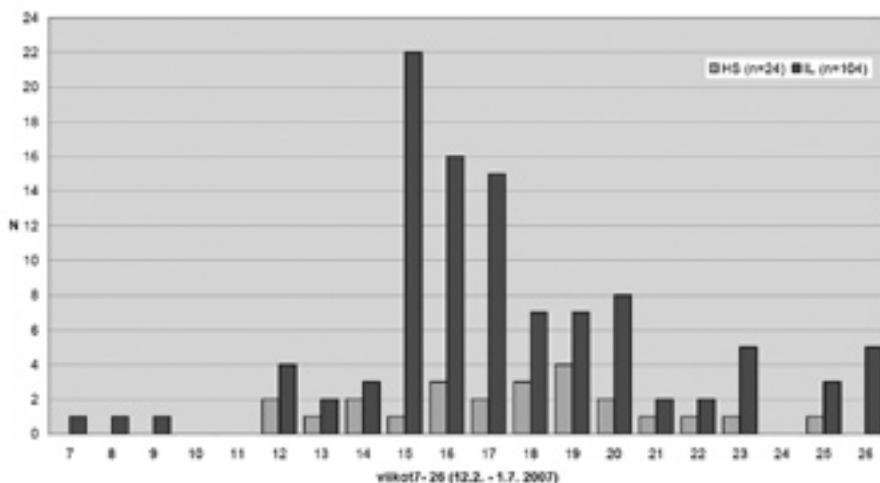
Helmikuun 12. päivä Iltalehti julkaisi jutun, jossa puolueet vastasivat kysymykseen: ”Sairaanhoitajien peruskuukausipalkkaa pitää nostaa vähintään 500 eurolla. Kyllä vai ei?” Keskustaa lukuun ottamatta kaikki puolueet vastasivat ”kyllä”, joskaan vastausten yhteydessä julkaistuista lyhyistä perusteluista ei käynyt selvästi ilmi, millä tavoin tai kuinka pitkän ajan kuluessa puolueet katsoivat, että tavoitteeseen olisi päästävää. Aikajakson täsmensivät ainoastaan vihreät ja perussuomalaiset, jotka molemmat pitivät 500 euron korotusta mahdollisena neljän vuoden kuluessa.

Iltalehden kysely 500 euron korotuksesta ei ollut poliitikkojen näkökulmasta mitenkään poikkeuksellinen, sillä lehdet tekivät vastaavia kyselyjä paljon, Iltalehti useista muistakin vaalijuttuteemoistaan. Tämä nimenomainen kysely jäi kuitenkin elämään poliittisessa keskustelussa muita enemmän, kun hallitusneuvottelujen ja lähes koko loppuvuoden ajan keskusteltiin siitä, mitä poliitikot – ja erityisesti kokoomus – olivat hoitajille luvanneet. Journalismikritiikin kannalta kiinnostavaa on ennen muuta Iltalehden toiminta, koska se ei tyytynyt perinteiseen tapaan vain raportoimaan eri osapuolten kyselyyn antamista vastauksista vaan lähti avoimesti kampanjoimaan hoitajien vaatimusten puolesta.

”Se siitä 500 eurosta”

Iltalehden Suuri lupaus -kampanja käynnistyi varsinaisesti viikolla 15 (9.–15.4.2007) samaan aikaan, kun hallitusneuvottelut olivat intensiivisimmässä vaiheessaan. Oheiseen kuvioon (kuvio 1) on luettu mukaan kaikki Iltalehden jutut, joissa viitataan hoitajille annettuihin palkkalupauksiin. Vertailun vuoksi kuviossa ovat myös Helsingin Sanomien hoitajille annettuihin lupauksiin viittaavat jutut samalta ajalta. Niiltä päiviltä, kun Iltalehti on käyttänyt Suuri lupaus

-vinjettiä, Iltalehdestä ovat mukana kaikki hoitajien työ- ja palkkatilanteeseen liittyvät jutut. Tässä perusteena on se, että vinjetti sitoo jutut lupaus-teemaan, vaikka itse lupaukseen kaikissa jutussa ei suoraan viitattaisikaan. Mukana ovat myös yleisosastojutut.

Kuvio 1. Hoitajille annettuihin lupauksiin viittaavat jutut Helsingin Sanomissa ja Iltalehdessä keväällä 2007.

Iltalehden kampanja näkyy juttumäärissä selvästi. Lupaus-teema on esillä lähes viisinkertaisesti Helsingin Sanomiin verrattuna. Helsingin Sanomissa vaalilupauksia peräivät erityisesti oppositiopoliitikot eduskuntakeskustelusta ja poliitikkojen pitämistä puheista tehdyissä uutisissa sekä sairaanhoitajien ammattiliiton Tehyn edustajat liiton kannanotoista ja kokouspuheenvuoroista tehdyissä uutisissa.

Helsingin Sanomissa viidensadan euron vaalilupaus mainittiin ensimmäisen kerran uutisessa, jossa keskustan puoluesihteerin Jarmo Korhonen syytti kokoomusta lupauksen pettämisestä (HS 1.4.2007). Iltalehden kyselyyn viitattiin ensimmäisen kerran 19. huhtikuuta julkaistussa eduskunta-uutisessa, jossa Esko Juhani Tennilä (vas) nosti sen esiin. Helsingin Sanomat mainitsi kyselyn myös 4. toukokuuta julkaistussa pääkirjoituksessaan, jossa se pohti hoitajille annetun palkkalupauksen toteutusmahdollisuuksia sekä Sunnuntai-sivujen laajassa taustajutussa, jossa hoitajien palkkakysymystä analysoitiin asiantuntijakommentein (HS 10.6.2007). Tämän jälkeen lehti palasi Iltalehden kyselyyn vasta syksyllä. Iltalehden Suuri lupaus -kampanjaa se ei kommentoinut lainkaan.

Iltalehden kampanja alkoi räväkästi. Lehti julkaisi ensimmäisellä kampanjaviikolla (viikko 15) yhteensä 22 teemaan liittyvää juttua. Lehti muun muassa julkaisi kolmena perättäisenä päivänä (10.4. 11.4. ja 12.4.2007) seuraavat sitaattit hallitusneuvotteluja käyvien puolueiden Iltalehden sivuilla ennen vaaleja antamista lupauksista:

Keskusta: ”Vanhustenhoitoon saadaan työvoimaa vain, jos alan työntekijät voivat työpaikassaan hyvin, tuntevat saavansa arvostusta työstään ja palkkaus on työn vaativuutta edellyttävällä tasolla.”

Kokoomus: ”Kokoomus on esittänyt, että seuraavaan tupoon tulisi tasa-arvotupo, jonka yhteydessä koulutettujen ja naisvaltaisten alojen palkkoihin tehdään tuntuva korotus. Vanhusten hoitamisesta ei saa maksaa pienempää palkkaa kuin paperikoneen pyörittämisestä.”

Vihreät: ”Hoitajapulaan auttaa työolojen kehittäminen ja palkkojen korottaminen.”

RKP: ”Naisvaltaisen hoitoalan palkkoja on korotettava. Palkkojen nostaminen on edellytys sille, että nuoret hakeutuvat hoitoalalle ja että henkilökuntaa on saatavilla myös tulevaisuudessa.”

Kampanjaa kehysti tausta-ajatus, että vaaleissa yleensä luvataan paljon, mutta kun tulee toteuttamisen aika, lupaukset unohdetaan. Hallitusneuvotteluviikolla Iltalehti julkaisi juttuja, joissa sairaanhoitajat ja potilaat spekuloiivat, kuinkahan lupauksen pitämisen kanssa käy. Jutuissa lähdettiin siitä, että hoitajille on luvattu 500 euron palkankorotus:

Harva kuitenkaan jaksaa uskoa, että suurelle joukolle sairaanhoitajia löytyisi nopeasti rahaa 500 euron palkankorotukseen, kuten kaikki puolueet keskustaa lukuun ottamatta ennen vaaleja lupasivat. (IL 10.4.07)

Hoitajajuttujen yksi vakiokomentaattori oli sairaanhoitaja Maria Priuska-Mäläskä. Iltalehti kertoo hänen iäkseen 33 vuotta ja työpaikakseen Pohjois-Suomessa sijaitsevan sairaalan. Priuska-Mäläskä antoi äänen poliitikkoja kohtaan tunnetulle epäluulolle: Iltalehti asettui yhdessä sairaanhoitajien kanssa todistamaan totuttua tilannetta, että poliitikot lupaavat vaalien alla hoitajille oikeutetusti kuuluvat korotukset, mutta tosipaikan tullen lupauksista livetään:

– Puolueet lupasivat nostaa meidän palkkoja. Nyt niiden täytyy oikeasti tehdä, mitä he ovat luvanneet. Menee jo kaikki perusluottamus kankkulan kaivoon, jos ne eivät taaskaan tee mitään, hän vetoaa. (IL 11.4.2007)

Hallitusneuvottelujen päätyttyä Iltalehden kampanja jatkui tuoreen peruspalveluministerin Paula Risikon haastattelulla, jossa annettiin ymmärtää, että hallituksella ei ole aikomustakaan toteuttaa lupauksiaan:

Se siitä 500 eurosta

Kokoomus lupasi hoitajille 500 euron korotuksen. Nyt tuore ministeri peruu sen. Kun Iltalehti ennen vaaleja kysyi puolueilta, pitäisikö hoitajien palkkoja nostaa vähintään 500 eurolla, kokoomus vastasi kyllä.

Jo nyt on toinen ääni kellossa.

– Ihanaa olisi, jos olisi mahdollisuus antaa tuntuva korotus. En minä usko, että 500 euroon on ikinä varaa. Se on mun tuntuma tällä hetkellä, toteaa Paula Risikko (kok). (IL 17.4.2007)

Hallitusohjelmaan oli kirjattu kokoomuksen ajama tasa-arvotupo, mutta siinä valtionosuutta ei suunnattu ainoastaan hoitajille vaan yleisemmin kuntien naisvaltaisille, koulutusta vaativille aloille. Myöskään summaa ei julkistettu.

Sairaanhoitajien ammattijärjestö Tehy halusi kirjauksen sanamuodosta huolimatta tulkita sitä niin, että valtion panos suunnattaisiin yksinomaan hoitohenkilöstön palkkoihin. Tehyn edunvalvontayksikön johtaja Minna Helle kuvasi Iltalehden uutisessa 17. huhtikuuta hallitusohjelman kirjausten olevan pitkälti järjestönsä tavoitteiden mukaisia. Hän myös piti ymmärrettävänä, että hallitusohjelmassa ei puhuta euroista tai prosenteista, koska käytännön ratkaisut syntyvät vasta budjettivalmistelun ja työmarkkinaneuvottelujen yhteydessä.

Minna Helteen maltillinen lausunto ei hillinnyt Iltalehden kampanjaa, jossa seuraavana päivänä kuvailtiin sairaanhoitajien suuttumusta Paula Risikon lausuntoon:

Sairaanhoitajat raivostuivat, kun ministeri Risikko perui lupauksen 500 euron palkankorotuksesta.

– Minusta tuollaiset puheet ovat suorastaan p:stä.

Näin sanoo sairaanhoitaja Maria Priuska-Mäläskä luettuuan Iltalehdestä, että vastavalittu kokoomuslainen peruspalveluministeri Paula Risikko ei usko sairaanhoitajien saavan 500 euron palkankorotusta. (IL 18.4.2007)

Silmiinpistävä ongelma Iltalehden kampanjassa oli sen rakentuminen väitteelle, että puolueet ja erityisesti kokoomus olisivat luvanneet hoitajille 500 euron palkankorotuksen. Näinhän ei tarkkaan ottaen ollut. Puolueet kyllä pitivät tuollaista korotusta oikeana, mutta eivät vihreitä ja perussuomalaisia lukuun ottamatta täsmentäneet, missä ajassa korotus olisi mahdollinen. Iltalehti toikin tämän esiin haastatteleamalla kokoomuksen puheenjohtajaa Jyrki Kataista:

Sairaanhoitajien peruskuukausipalkkaa pitää nostaa vähintään 500 eurolla. Kyllä vai ei, kysyi IL ennen vaaleja. Ja kokoomus vastasi kyllä.

– Mutta mitkä olivat perustelut? Lue ne.

”Suomalaishoitajien palkat ovat alhaiset ja vastuulliseen markkinatalouteen kuuluu, että työn arvostus ja palkkaus vastaavat toisiaan. Kokoomus on esittänyt, että tulisi tasa-arvotupo, jonka yhteydessä koulutettujen ja naisvaltaisten alojen palkkoihin tehdään tuntuva korotus. Oikeudenmukaiseen lopputulokseen päästään useilla tällaisilla ratkaisuilta.”

– Eli oikeudenmukaiseen lopputulokseen päästään useilla tällaisilla ratkaisuilta. Olemme edelleen samaa mieltä. (IL 18.4.2007)

Populismia?

Iltalehden kyllä vai ei -kysymys 500 euron korotuksista oli yksinkertaistavuudessaan populistinen. Se oli hankala vastattava siksi, että myönteinen vastaus tulkittaisiin helposti lupaukseksi ja kielteinen vastaus taas itse tavoitteen vas-

tustamiseksi. Juuri tähän loukkuun erityisesti kokoomus myöhemmin joutui, eivätkä Jyrki Kataisen, Taru Tujusen ja Ben Zyskoviczin selittelyt yleistä vaikutelmaa muuksi muuttaneet.

Toinen kysymyksenasettelun ongelma oli se, että palkankorotuksen määrittäminen yksinkertaisesti 500 euroksi jätti avoimeksi, mitä tällä 500 eurolla tarkoitetaan. Oliko kyse kuoppakorotuksesta, jonka hoitajat saisivat palkankorotusten yleislinjan lisäksi, vai oliko 500 euroon laskettu jo mukaan yleislinjan mukaiset korotukset? Vai oliko peräti ajatuksena, että tuo 500 euroa olisi erä, jonka valtio yksin maksaisi korotettuna valtionosuutena muun normaalin palkankorotuksen lisäksi? Edelleen tärkeä täsmennystä vaatinut seikka oli ajanjakso, jonka kuluessa 500 euron korotukseen päästäisiin. Joskushan se joka tapauksessa tavoitetaan, jos sairaanhoitajien nimellispalkat nousevat edes samaa vauhtia muiden kanssa.

Tästä kaikesta epämääräisyydestä seuraa, että kirjaimellisesti ottaen puolueet eivät Iltalehden kyselyssä luvanneet hoitajille mitään. Ne vain ilmoittivat mielipiteenään, että hoitajien palkat ovat nyt liian pieniä ja olisi hyvä, jos niitä voitaisiin korottaa. On silti kohtuullista tulkita, että puolueet vaalilupauksissaan sitoutuivat korjaamaan hoitajien ja muidenkin koulutettujen naisvaltaisten alojen palkkojen jälkeenjääneisyyttä. Lehdistön tehtävänä voi hyvinkin pitää sen peräämistä, miten erityisesti hallituspuolueet aikovat nämä lupauksensa lunastaa.

Iltalehden vaalijournalismi toimi erinomaisesti, kun se toi agendalle niitä asioita, joita kansalaiset pitivät tärkeinä ja pakotti poliitikot esittämään niistä näkemyksiään. Edelleen Iltalehti toteutti journalistista tehtävänsä seuraamalla, miten nämä teemat ja poliitikkojen niistä esittämät mielipiteet näkyivät hallitusohjelmassa ja sen toteuttamisessa.

Populistista Iltalehden kampanjassa oli kuitenkin erityisesti asioiden yksinkertaistaminen ja kärjistäminen niin, että saatiin syntymään voimakkaita vastakkainasetteluja ja moralistista latausta. Populismien paradoksi on siinä, että samalla kun asioita yksinkertaistetaan ja tehdään ymmärrettäväksi, ne itse asiassa muuttuvat epämääräisiksi ja käsittämättömiksi. Suuri lupaus -kampanjan 500 euroa on hyvä esimerkki juuri tästä. Toinen kampanjaa populismiin yhdistävä piirre on juttuihin luotu vastakkainasettelu heikommassa asemassa olevien ja vallanpitäjien välille. Heikommassa asemassa olevat esitetään moraalisesti ylivertaisina ja eliitit jo lähtökohtaisesti epäluotettavina ja turmeltuneina. Iltalehti

lehden kampanjassa hoitajat saivat marttyyrin viitan, kun vastaavasti hallitus ja erityisesti kokoomus joutuivat moraalisesti tuomittujen aitoon.

Iltalehden kampanjan ongelma oli siis siinä, että päättäjille esitettiin kyllä/ei-muodossa niin epämääräinen kysymys, että siihen oli mahdoton vastata ainaakaan niin, että vastausta olisi oikeutettua pitää euromääräisenä lupauksena. Toisaalta 500 euron mainitseminen konkretisoi erinomaisesti hoitajien ja laajemman yleisön näkemystä oikeudenmukaisen korotuksen suuruudesta. Ehkä kuitenkin kyllä/ei-kysymyksen sijaan olisi pitänyt tivata, millä tavalla ja kuinka pitkän ajan kuluessa hoitajien palkankorotukset olisi mahdollista rahoittaa. Oikean kuvan saamiseksi olisi edelleen pitänyt saada selville, kuinka suurta ylimääräistä valtionosuutta kokoomus tasa-arvotupoon kaavaili ja kuinka suuresta osuudesta lopulta sovittiin. Tätä hallitukselta kyllä tivattiinkin, mutta se kertoi summan vasta syksyllä.

Puurot ja vellit

Toukokuun alussa Iltalehti julkaisi hallituslähteistä saamiinsa tietoihin perustuvan uutisen, että hallitus olisi varannut ylimääräiseen valtionosuuteen 150 miljoonaa euroa koko vaalikaudeksi, mikä Iltalehden laskelmien mukaan toisi kuntien matalapalkkaisille kymppin tai pari kuukaudessa lisää.

Kun perushoitaja tienaa maakuntien sairaanhoitopiireissä noin 1 450 ja pääkaupunkiseudulla enintään 1 700 euroa kuukaudessa, siitä prosentti on 15–17 euroa. Tämä tulisi siis hallituksen kummilahjana sen päälle, mitä palkkaneuvotteluissa muutoin on ensin saatu sovittua.

Jos kunta-alan yleinen palkankorotus on esimerkiksi kolme prosenttia, ”tasa-arvotupoa” tulee siihen päälle prosentin verran.

– Kun puhutaan suoraan, että mikä on neljän vuoden aikana mahdollista, se on 1–2 prosenttia yhteensä, eikä yhtään enempää. Kaikki muu on huuhaata, tiivistää hallituspuolueen sisäpiiriläinen Iltalehdelle.

Puheet hoitajien 500 euron kuoppakorotuksesta ovat hänen mukaansa ”ihan pihalla”. (IL 3.5.2007).

Uutisen yhteyteen kirjoittamassaan kommentissa toimittaja Timo Hakkarainen tiivistä hoitajien kuoppakorotuksen olevan suunnitellulla vauhdilla sadan vuoden projekti. ”Onko vaihtoehtoa?” Hakkarainen kysyy ja vastaa: ”Voitaisiin rikkoa pyhä budjettiraami. Tai peruuttaa hyvätuloisten veroale. Tai nostaa kotikunnan veroprosenttia.”

Juttu havainnollisti hyvin sitä, mitä suuruusluokkaa summat tulisivat olemaan, joskin syksyllä varmistui, että tuo jutussa mainittu 150 miljoonaa maksetaankin vuosittain, eli koko vaalikauden aikana summaksi tulee 600 miljoonaa. Hakkaraisen kommentti puolestaan toi esiin, millaisia vaihtoehtoja jouduttaisiin punnitsemaan, jos hoitajien palkkoja haluttaisiin korottaa olennaisesti

yleistä linjaa enemmän. Lisäksi olisi vielä kysymys siitä, mitä muut vastaavassa asemassa olevat työntekijäryhmät tällaisesta korotuksesta ajattelevat.

Iltalehden kampanja sai uutta puhtia ylimääräisen valtionosuuden paljastuttua muutamaksi kymppiä sairaanhoitajan kuukausipalkassa. Useissa jutuissa tätä summaa verrattiin suoraan puheena olleeseen 500 euron korotukseen, vaikka korotetulla valtionosuudella oli tarkoitus lähinnä tukea palkkaratkaisua, joka muutenkin painottaisi kuntien koulutusta vaativien naisalojen palkankorotuksia. Tarkoitus ei tietenkään ollut, että valtionosuudella hoidettaisiin palkankorotukset kokonaan, ja siksi valtionosuussumman vertaaminen koko toivottuun palkankorotukseen oli jokseenkin kohtuutonta. Ehkä olisi ollut alun alkaen reilumpaa puhua palkankorotuksen sijaan nimenomaan siitä, kuinka paljon yleistä linjaa enemmän kuntien naisvaltaisten alojen palkkoja voitaisiin nostaa, ja mikä tässä voisi olla valtion osuus. Nyt käydyssä keskustelussa kuopakorotus ja palkankorotukset kokonaisuudessaan menivät iloisesti sekaisin, eikä lupauksista tai niiden pettämisestä voinut tämän vuoksi sanoa perustellusti juuri mitään.

Niin tai näin, hallituksen varaaman parinkymmenen euron vertaaminen luvattuun 500 euroon toimi kuitenkin hyvin sekä kyynisen vitsinväännön että moralistisen närkästyksen lietsonnan välineenä. Toimittajien kommentit Iltalehden Eri mieltä! -palstalla (IL 4.5.2007) näyttäisivät tähtäävän vähän kumpaankin:

Hahaha. Pani nauruksi, kun hallituksen matalapalkka-aloille suunnittelema korotussumma selvisi. Okei, naurun lisäksi siitä oli muutakin hyötyä: Selvisi, että kokoomus on valehtelijoiden puolue. On ihan kohtuullista tietää se jo hallituksen alkutaipaleilla sen sijaan, että kuvittelisi hyväuskoisesti, että seuraavien neljän vuoden aikana tapahtuu jotain oikeastikin. (Leeni Hoimela)

20 euron tasakorotus viiden vuoden aikana on huono vitsi. Tämä hallitus haluaa, että vastakin hoitajamme lähtevät ulkomaille tai vaihtavat kotimaassa alaa. Well done, Matti ja Jyrki. (Reijo Ruokanen)

Myös tanssinopettaja Helena Ahti-Hallbergin ja näyttelijä Pekka Heikkisen haastattelussa verrataan valtionosuutta suoraan aiemmin esillä olleeseen 500 euron korotukseen:

Vakavasta auto-onnettomuudesta toipunut tanssinopettaja Helena Ahti-Hallberg on Pekan kanssa täysin yhtä mieltä sairaanhoitajien palkkauksesta:

– On hävettävän noloa, että näinkin sivistyneessä yhteiskunnassa joutuu edes keskustelemaan tällaisesta asiasta, Helena ja Pekka sanovat.

– Ennen vaaleja sairaanhoitajille luvattiin 500 euroa. Nyt tarjotaan paria kymppiä. Katteettomia lupauksia ei saa antaa. Se on moraalitonta.

Pekasta ja Helenasta tuntuu kuvottavalta ajatella, että poliitikot pelkäävät oman edun tavoittelusta sortuvat ylilyönteihin vaalilupauksissaan. Yhtä kauhistuttavalta tuntuu ajatus, että asioitamme hoitamaan olisi valittu niin tyhmiä vaikuttajia, jotka eivät edes pysty hankkimaan tietoa käytettävissä olevista rahavaroista. (IL 16.5.2007)

Suuri lupaus -kampanja päättyi kesäkuun alussa, kun Iltalehti luovutti kampanja-adressin peruspalveluministeri Paula Risikolle. Adressin hoitohenkilökunnan palkkojen korottamisen ja hoitajien lisäämisen puolesta allekirjoitti yhteensä 67 223 ihmistä. Ministeri Risikko lupasi Iltalehden jutussa 8. kesäkuuta

IL 8.6.2007

tehdä kaikkensa, että allekirjoittaneet kokisivat työllään olleen vaikeavuutta, mutta toisti samalla, että 500 euron tavoitteeseen pääsy vaatii monen vaalikauden konkreettisia tekoja. Iltalehden haastattelemat hoitajat eivät olleet edelleenkään tyytyväisiä hallituksen suunnitelmiin:

Iltalehden laskelmien mukaan ennen vaaleja lupailtu 500 euron palkankorotus tulee todellisuudessa olemaan muutama kymppi kuussa hoitajaa kohti.

– Jos summa on noin pieni, voi palkat yhtä hyvin jättää ennalleen. Tuohan on vain törkeää almujen heitelyä, Priuska-Mäläskä tuhahtaa. (IL 8.6.2007)

Julkinen keskustelu hoitajien palkoista jatkui hievan vaimeammin kesän aikana ja voimistui taas syksyllä, kun palkkaneuvottelut käynnistyivät. Lisää dramatiikkaa saatiin, kun Tehy hylkäsi kuntatyönantajan tarjouksen ja alkoi valmistella hoitajien joukkoirtisanoutumisia. Yleisradio teetti palkka-kiistan aikana mielipidemittauksia, joiden mukaan kansalaisten enemmistö tuki Tehyn vaatimuksia. Hallitus puolestaan toi eduskunnalle esityksen potilasturvallaista, jonka nojalla irtisanoutuneita sairaanhoitajia olisi voitu velvoittaa töihin. Työministeriö nimitti sovittelulautakunnan ratkomaan kiistaa, ja palkkaratkaisu sovittiin juuri ennen kuin irtisanoutumiset olisivat toteutuneet.

Monenlaista moralisointia

Ennen ratkaisun syntymistä paineita osapuolten kesken nosti sekin, että julkisuudessa arvioitiin hoitajien joukkoirtisanoutumisen todennäköisesti johtavan nopeasti joidenkin potilaiden kuolemaan. Iltalehtikin toi tämän näkökulman näyttävästi esiin. Helsingin Sanomien jutussa Iltalehden päätoimittajalta Kari Kivelältä kysyttiin, muuttiko Iltalehti linjaansa, kun keväällä lehti tuki hoitajien vaatimuksia ja syksyllä kertoi työtaistelun mahdollisista seurauksista. Kivelä vastasi järkeenkäyvästi:

”Eihän ne ole mikään kannanotto kenenkään puolesta eikä ketään vastaan, vaan ne on ihmisille välitettävää tietoa siitä, mitä voi tapahtua ja mitä tämä ihmisten kannalta tarkoittaa. Seurauksista pitää voida avoimesti kertoa. Ihmiset vetäkööt itse johtopäätöksensä, kuka on vastuussa.” (HS 8.11.2007)

Ennemmin Iltalehden linjanmuutosta voi spekuloida Tuomas Keskisen jutusta Poliitiikan kulissit -palstalla, jonka Iltalehti julkaisi pari päivää neuvotte-
luratkaisun syntymisen jälkeen. Jutun otsikko oli ”Jyrki Katainen piti sanansa”:

Vanhasen hallitus saattoi sättijänsä häpeään. Sen linja piti ja se sai aikaan poikkeuslain, mikä oli osoitus siitä, että mikään porukka ei millään uhalla pane valtiovaltaa polvilleen. Hallitus piti kaikessa sanansa.

Kokoomus täytti vaalilupauksensa osoittamalla Superin ja muun kuntaken-
tän tasa-arvotupoon 150 miljoonaa euroa. Lupauksen lunastus vahvistui sillä, että Tehy ei saanut valtiolta senttiäkään lisää. Tämä oli vahva näyttö puolue-
johtaja Kataiselta.

Oppositiojohtaja Eero Heinäluoma toimi vastoin puolueensa peruskannat-
tajakunnan mielipiteitä lähtiessään vaatimaan valtion kassan avaamista toi-
sen työnantajan palkanmaksuun jo viikkoja ennen kuin oli ratkaisun paikka.

On aika erikoinen lähtökohta oppositiojohtajalta panna kaikki tarmo sen
vahtimiseen, että pahin kilpailija ja suuri hallituspuolue lunastaa lupauk-
sensa, vaikka jokainen äänestäjä tietää, että mikään puolue ei voi vaalien alla
puhua tulevan hallituksen suulla.

Katainen sammutti palon oikein. Heinäluoman menetelmällä koko maa
olisi tänään liekeissä.

Emme tarvitse demareita opposition kulissiksi. Odotamme heiltä omia,
uusia avauksia kansakunnan parhaaksi. (IL 22.11.2007)

Yllä lainatussa jutussaan Tuomas Keskinen on omaksunut kokoomuksen
näkemyksen sellaisenaan ja lyö nyt vuorostaan sosiaalidemokraattien puheen-
johtajaa Eero Heinäluomaa. Keväisiin kampanjajuttuihin verrattuna näkökulma
on jopa niin erilainen, että ilman sosiaalidemokraattien oppositiopolitiikkaan
kohdistuvaa kritiikkiä jutun voisi tulkita hallituksen ironiseksi nälvimiseksi.
Juttu on kuitenkin siinä määrin asiallinen ja kriittinen, että oletamme sen kui-
tenkin tosissaan kirjoitetuksi.

Keskisen juttu siis poikkeaa selvästi Iltalehden linjasta keväisessä Suuri lupaus-
kampanjassa. Se on itse asiassa täysin päinvastainen. Mutta edustaako Keski-
sen juttu Iltalehden linjaa, vai onko se vain yksittäisen toimittajan mielipide?
Mistä ylipäänsä lehden linja on luettavissa? Viime vuosikymmeninä on totuttu
ajattelemaan, että lehti ilmaisee kantansa pääkirjoituksissaan, kun uutisaineis-
tossa ja lehden muussa mielipideaineistossa lehti ei itse ota kantaa. Tämä jaot-
telu ei ole koskaan ollut aivan vedenpitävä, ja aivan viime vuosina se on entises-
tään hämärtynyt erilaisten osallistuvien journalismin muotojen yleistyttyä. Voi
toki olla, että lehden virallinen linja edelleenkin kuulutetaan pääkirjoituksessa,
mutta ehkä tärkeämpiä ovat kuitenkin ne uutisarvostukset ja näkökulmavalin-
nat, jotka lehti koko tarjonnassaan omaksuu.

Voi myös ajatella, että lehdellä ei mitään varsinaista linjaa olekaan, vaan sen sisältö koostuu eri toimittajien erilaisista näkemyksistä, mikä heijastuu näkemysten ristiriitaisuutena niin mielipidejutuissa kuin uutisjuttujen näkökulmissa. Painotukset vaihtuvat myös sen mukaan, mikä milloinkin valitaan dramatisoinnin ja moralisoinnin kohteeksi. Vahvasti moralisoivaa ja tunteisiin vetoavaa juttua on vaikea tehdä niin, että kaikki osapuolet saavat näkökulmansa tasavahvasti esiin. Siksi onkin tyypillistä, että välillä moralisoidaan yksien ja sitten taas toisten näkökulmasta.

Kampanjajournalismin kontekstit

Iltalehden kampanja on esimerkki ehkä yleisemminkin meneillään olevasta kehityksestä, jossa maltillinen, asioita sivusta seuraava ja raportoiva journalismi vähitellen muuttuu osallistuvammaksi ja avoimesti kantaa ottavammaksi. Iltalehden hoitajakampanjan ohella esimerkkejä vuoden 2007 osallistuvasta journalismista ovat Helsingin Sanomien ”Läskikapina”, jolla kannustettiin lukijoita laihduttamaan, sekä saman lehden thaihieronta-jutut, joilla pyrittiin puuttamaan thaihierontapaikoissa mahdollisesti harjoitettavaan prostituutioon. Helsingin Sanomien Kaisaniemi-projekti taas edusti hieman toisentyyppistä journalismia, jossa niin kaupunkilaisia kuin päättäjiäkin pyrittiin aktivoimaan yhteisen asian eli Kaisaniemen puiston elävöittämisen puolesta.

Journalismin kantaaottavuuden ja kampanjoinnin lisääntyminen herättää kysymyksiä muutoksen syistä. Iltalehden Suuri lupaus -kampanjaa lähilukiessa tekee mieli spekuloida ainakin kolmeen suuntaan. Kampanjajournalismin nousu voi liittyä 1) mediakentän muutoksiin, 2) politiikan (demokratian) ja journalismin välisen suhteen muutoksiin sekä 3) laajempiin yhteiskunnallisiin trendeihin.

Mediakentällä on viimeisten vuosikymmenten ajan ollut johdonmukaisesti meneillään suurten yleisöjen hajautumisen ja fragmentoitumisen trendi, jolle on omat tekniset (kaapelitelevisiosta Web 2.0-kaudelle ulottuvat) ja taloudelliset (kulutusyhteiskunnan kypsymiseen liittyvät) syynsä. Olipa kehityksen liikevoima kumpi tahansa, voi sanoa, että suurten yleisöjen katoaminen on selvä trendi. Tässä ympäristössä kampanjajournalismin voi nähdä yrityksenä *luoda* suurta yleisöä. Tässä työssä moraalinen päätös, paljastukset ja yleinen närkästys ovat hyvää valuuttaa. Voi siis ajatella, että kampanjajournalismi on luonnollinen vastavoima yhteiskunnallisten identiteettien monimuotoistumiselle – aivan kuten se oli teollistumisen ja urbanisoitumisen vauhtivuosisikymmeninä, kun se ensimmäisen kerran keksittiin.

Politiikan ja journalismin väliset suhteet ovat olleet käymistilassa pitkään myös Suomessa. Ainakin 1980-luvun lopulta asti on myös tutkimuksessa kuvattu ”konsensusjournalismin” rapautumista. Kun aiemmin toimittaja kuuli-

aisesti raportoi poliitikkojen puheet, toimittajat nykyisin tulkitsevat politiikan tapahtumia yleisönsä puolesta ja näin tavallaan kilpailevat poliitikkojen kanssa oikeudesta edustaa yleisöä.

Myös poliittinen järjestelmä on muuttunut. Poliitikassa on alettu eri tavoin – markkinoinnin, retoriikan ja politikoinnin keinoin – ylittää perinteisiä poliittisia identiteettejä ja leirirajoja. Sauli Niinistön ”Työväen presidentti” -kampanja on tästä kirkas esimerkki, kuten on epäilemättä ”Sari Sairaanhoidajakin”, jonka lanseeraaminen kokoomuksen vaalikampanjassa oli tavallaan hoitajien palkka-konfliktin konkretisoitumisen alku. Osaltaan tässä on kyse politiikan aktivoitumisesta etsimään uusia kohteita (kokoomuslaiset alipalkatut hoitajat). Osaltaan taas on kyse median ja medioituneen vaaliväestön vaatimasta konkreettisesta retoriikasta. Tällainen politiikan dramatisoituminen ja kampanjoituminen on omiaan avaamaan tilaa Suuri lupaus -kampanjan kaltaiselle journalismille. Kertooko tämä sitten siitä, että politiikka on medioitunut? Vai kertooko se siitä, että journalismi on politisoitunut politiikan nykyisen – entistä populistisemmän – mallin mukaan? Selvää kuitenkin on, että kun joka puolella poliittisen julkisuuden tuotantoa on enemmän entistä tottuneempia pelaajia ja esiintyjiä, kentällä esitetyt näytelmät saavat uutta virtaa ja näyttävyyttä.

Laajin selityskehys kampanjajournalismille voisi löytyä yleisemmästä *politiikan ja yhteiskuntakehityksen liikkeestä*. Kun modernisaation tarinan kansallisesti kerrottu vaihe näyttää painuvan iltaan ja sen tilalle on tullut modernisaation uusi versio, globalisaatio, ovat vallan asetelmat ja sen legitimaation mallitkin muutoksessa. Vaikka poliitikot nykyään joutuvat entistä kovempaan koetteluun mediassa, entistä useammin he voivat myös todeta – vakavalla naamalla – että vaihtoehtoja ei ole. Kun mihinkään ei voi oikeasti saada olennaista muutosta, tai muutoksesta ainakin aiheutuisi enemmän ongelmia kuin hyötyjä, osoitetaan mieltä tunteita nostattaen ja ilman pelkoa, että tällä kuitenkaan olisi todellista vaikutusta tapahtumien kulkuun. Kampanjajournalismin keinoin voidaan toki iskeä isoihinkin asioihin, mutta, kuten Suuri lupaus -kampanjassa, käsittely muuttuu sillä tavalla populistiseksi, että asioiden todellinen vakava harkinta tuntuisi jäävän asiantuntijakoneistojen huoleksi.

YTT Risto Kunelius on Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksen professori ja YTT Esa Reunanen Journalismin tutkimusyksikön erikoistutkija.

Aktivoituvan journalismin aakkosia

Edellä kuvattu Iltalehden Suuri lupaus -kampanja herättää journalismin tutkimuksen tai journalismin perinteen näkökulmasta ainakin kaksi assosiaatiota. Ensimmäinen niistä on jo 1800-luvulla niin sanotun pennilehdistön historiaan kytkeytyvä *kampanjajournalismi* ja toinen on 1990-luvulta lähtien keskustelua herättänyt ajatus *kansalaisjournalismista* ja journalismin roolista poliittisen keskustelun virittäjänä ja järjestäjänä.

Seuraavassa luonnehditaan ensin lyhyesti sekä 1800-luvun kampanjajournalismia että 1990-luvun kansalaisjournalismia ja katsotaan, miten Iltalehden Suuri lupaus -kampanja vertautuu niihin kumpaankin. Sen jälkeen niistä kärjistetään toisistaan poikkeavat ideaalityypit (taulukko 1). Tarkoitus on näin tuoda hiukan lisää erottelukykyä nykyisen osallistuvan ja aktiivisen journalismin arviointiin. Samalla kommentoidaan kampanjajournalismi- ja kansalaisjournalismitermien käytössä viime aikoina tapahtunutta muutosta.

Kampanjajournalismi?

Lehtien kampanjointi erilaisten asioiden puolesta tai niitä vastaan ei ole uusi keksintö. Sen juuret ulottuvat journalismin historiassa ainakin lehdistön kaupallistumisen alkutahteihin asti. Nämä juuret ovat omalla tavallaan kiinni valituksen perimässä ja kielikuvissa mutta painottavat julkisuuden roolia ja toimittajien tehtävää toisin kuin julkisen keskustelun ja deliberatiivisen demokratian teorit.

Äkkiseltään saattaa tuntua hiukan oudolta, että ajatus lehtien kampanjoinnista tai kampanjajournalismista syntyi kutakuinkin samaan aikaan, kun idea journalismin objektiivisuudesta alkoi nousta lehdenteon polttopisteeseen. Ajatus toimittajasta yleisön puolesta näkijänä ja kokijana oli kuitenkin keskeinen innovaatio, jolla 1830-luvun Yhdysvalloissa niin sanotun pennilehdistön pioneerit, kuten Benjamin Day ja James Gordon Bennett, asemaansa rakensivat. (Muhlmann 2007.) Juuri ajatus journalistista ”yleisön suurlähettiläänä” – eikä poliittisen pelin aktiivisena osallisena – erotti suurta yleisöä ja tavallisia lukijoita tavoitelleet pennilehdet edeltäjistään. Toinen tärkeä ero oli tietysti niiden hinta, johon nimikin viittaa. Näin oman lehtensä paikkaa ajan journalistisessa kentässä kuvasi New York Herald -lehden Bennett:

”Meidän oppaamme on oleva hyvä, tukeva, käytännöllinen arkijärki, joka soveltuu jokapäiväisen elämän sylissä puuhaaville ihmisille. Emme tue mitään puoluetta, toimi minkään ryhmän tai kuppikunnan elimenä, emmekä piittaa yksistäkään vaaleista tai ehdokkaista sen paremmin presidenttiä kuin poliisipäällikköä valitessa. Tavoitteemme on vain tallentaa faktat julkisista asioista, riisua ne sanoilla koreilusta ja maalailusta ja varustaa ne tarpeen mukaan oikeudenmukaisilla, riippumattomilla, pelottomilla ja hyvää tarkoittavilla arvioilla. Jos *Heraldilta* puuttuukin kokoa ja ulottuvuuksia joita monilla muilla lehdillä on, paikkaamme sen yritteliäisyydellä, hyvällä maulla, tiiviillä ilmaisulla, vaihtelevuudella, terävyydellä, kirpeällä ilmaisulla ja halvalla hinnalla” (New York Herald 6.5.1835, sit. Muhlmann 2007, 7; Hughes 1940 mukaan.)

Idea yleisön *arkijärjen* puhuttelemisesta synnytti muitakin kaupallistuvan journalismin innovaatioita. Virisi pyrkimys journalismin keskittymisestä ”tosi-asioihin” (Schudson 1987, Schiller 1980), idea toimittajan ja vallakkaan lähteen kohtaamisesta ja käytäntö toimittajasta haastattelijana, jolla on oikeus kysyä yleisön nimissä (Schudson 1995, McNair 2000). Samaan toisiaan tukevien uutuuksien rykelmään kuului kampanjajournalismin visio lehdestä, joka taistelee väärinkäytösten, korruption ja muun mädännäisyyden tuomiseksi päivänvaloon.

1800-luvun lopussa ja 1900-luvun alussa tällainen journalistisen mission malli oli levinnyt ja raivannut itselleen merkittävän elintilan angloamerikkalaisessa kulttuuripiirissä (ja osin sen ulkopuolellakin), vaikka Manner-Euroopassa monia angloamerikkalaisen journalismin uutuuksia katseltiin epäluuloisina. Journalistinen kampanjointi ja uudet jutunteon tavat, kuten haastattelu, nähtiin uhaksi vakavalle ja vastuulliselle journalismille.

Eliitin kulttuurinen vastarinta ei kuitenkaan mahtanut mitään laajenevien kaupunkiyleisöjen makua puhuttelevalle uudelle journalismille, joka hanakasti pönkitti kuvaa eliitin ja kansan välisestä kamppailusta. Brittiläisen Pall Mall Gazette -lehden 1880-luvulla popularisoitunut W.F. Stead kuvaili toimittajan tehtävää ”loistavana mahdollisuutena käydä paholaisen kimppuun”, ja hänen kampanjansa niin slummien olojen kuin nuorten tyttöjen prostituution paljastamiseksi ovat journalismihistorioiden vakiotarinoita (esim. Chapman 2006, 75–78). Samaan aikaan Atlantin toisella puolella Joseph Pulitzer kehitti New York World -lehdessä kampanjajournalismin välineitä. Hänen julistuksessaan lehti oli ”omistautunut kansan eikä raharikkaiden asialle”, ja sen tehtävä oli ”taistella kansan puolesta rehellisesti ja avoimesti” (emt. 79).

Kampanjajournalismin kehittäjät näyttävät useimmiten olleen myös omien lehtiensä omistajia. Heidän yleisön agitoinnissaan onkin helppo nähdä suoraviivainen pyrkimys ennen muuta herättää innostusta ja paheksuntaa sekä näiden tuntemusten varassa koota suuria yleisöjä. Nopeasti teollistuvassa ja kaupungistuvassa ympäristössä, jossa sosiaaliset eriarvoisuudet kärjistyivät ja yhteiskunnallinen muutos näkyi konkreettisesti, riitti tällaisille journalisteille niin lukijoita kuin paljastusten aiheita. Tämän lajityypin päätoimittaja-omistajien julkinen ego pulistui usein lopulta politiikkaan asti, niin Yhdysvalloissa (esimerkiksi W.F. Hearst) kuin Britanniassa, jossa ”lehtiparoonit” kuten Northcliffe sujuvasti ajattelivat olevansa päteviä myös politiikan kentällä (ks. Smith 1979, 143–170).

Karkeilla kielikuvilla ajatellen voi sanoa, että kampanjajournalismin tuottaneen kaupallisen massalevikkisen lehdistön vaikutuksesta suuret lukijakunnat paitsi syntyivät myös tulivat siirretyksi yleisön rooliin. Jos aiemmin journalismin luoman asetelman ydin oli ollut poliittinen puhe (parlamentissa, puhetilaisuuden uutisessa tai pääkirjoituksessa), sen tilalle tuli toimittajien sankaruudesta ja yksilöiden kohtaloista rakentuva draama. Samalla journalismin lukijat siirtyivät julkisuuden pelikentältä pari askelta katsomoon päin, osallistujista draaman ja sen herättämän yleisen mielipiteen kuluttajiksi. Juuri tämän tarinan versioita julkisuusteorian myöhempien vaiheiden kehittelijät – niin John Dewey (2005) kuin Jürgen Habermaskin (2003) – varioivat.

Iltalehden Suuri lupaus -uutisointi on klassista kampanjajournalismia luodessaan osittain omat tosiasiansa (kuka lupasi, mitä ja millä tavalla lupaus pidettiin tai petettiin) ja kehittäessään numeroita ja selityksiä kehystävän moraalinäytelmän. Näytelmässä toistettiin koko kevään ajan samoja teemoja: Kokoomus ja Katainen lupasivat, on skandaali ja p:stä jos lupauksia ei pidetä. Vain moraalitomat petturit vetoavat vastauksen perusteluihin kuin kauppa- ja kirjallisuuden pettiintekstiin, ja kun lupaus on annettu Iltalehden kyselyssä, se on annettu koko kansalle. Tämän lupauksen valvomisesta – ja sen monin tavoin nautinnollisesta paisutuksesta – oli kevään kirjoittelussa kyse.

Moraalinäytelmän kansalaisia yhteen kokoavan päätöksen alla piilee – niin kuin piili 1800-luvun kampanjajournalismissakin – kuitenkin toinen taso. Samalla kun kampanjajournalismin luo konfliktin tai tavoitteen ja nostaa sen polttopisteeseen, se luo oman johdonmukaisuutensa rajat. Sama lehti voi keväällä grillata tuoretta valtiovarainministeriä siitä, mitä tuli hoitajille luvattua, mutta syksyllä lehti kiittää ministeriä siitä, että hoitajille ei lopulta suoranaisesti annettu juurikaan enempää kuin muille. Johdonmukaisuus ja kohtuus eivät kuulu kampanjajournalismin tärkeimpiin hyveisiin. Arkijärki – jonka jo Bennett julisti journalisminsa kivijalaksi – on tunnetusti tilannejoustava resurssi.

Kansalaisjournalismi?

Kansalaisjournalismi-liike (*civic journalism, public journalism*) syntyi Yhdysvalloissa 1990-luvun alussa reaktionä sanomalehtien pieneneviin levikkeihin ja turhautumisesta politiikan etäännyttämiseen tavallisten kansalaisten arjesta. Aiheesta käyty ammatillinen keskustelu ei Suomessa oikeastaan koskaan virinnyt kovin selväpiirteisenä, joskin monia kansalaisjournalismin ideoita on kokeiltu suomalaisissakin viestimissä sen jälkeen, kun kansalaisjournalismin ideoita alettiin Suomeen lanseerata (Heikkilä ja Kunelius 1999; Ahva 2005).

Kansalaisjournalismiin liittyvän ammatillisen keskustelun epämääräisyyttä on osaltaan lisännyt yleisön omiin juttuihin, valokuviiin ja videoihin perustuva journalismi, jota nykyisin kutsutaan yleisesti kansalaisjournalismiksi (*citizen journalism*), kansanjournalismiksi tai yleisemmin sosiaalseksi mediaksi tai vertaismediaksi. Ehkä tästä syystä aiemmin kansalaisjournalismiksi kutsut-

tua ammattilaisten tekemää journalismia on puolestaan nyttemmin alettu kutsua kampanjajournalismiksi. Esimerkiksi Helsingin Sanomien vuonna 2007 toteuttama Kaisaniemi-projekti oli muodoltaan ja asenteeltaan hyvin lähellä 1990-luvun kansalaisjournalismia, mutta projektin toteuttajat puhuivat kampanjoinnista. Viimeaikaisista käyttötavoista huolimatta tarkoitamme kansalaisjournalismilla termin 1990-luvulla kiteytyneen merkityksen mukaisesti nimenomaan ammatillista journalistista suuntausta.

Kansalaisjournalismin perusideana oli ja on kehystää lehdistön ja journalismin tehtävää julkisen keskustelun idean kautta (ks. esim. Heikkilä 2001, Ahva 2003). Tavoitteena on saada kansalaisten tärkeinä pitämät asiat politiikan asialistalle sekä saattaa päättäjät ja kansalaiset toistensa kanssa rakentavaan keskusteluun. Liikkeen ideat virisivät Yhdysvalloissa osaksi juuri vaalijournalismin yhteydessä. Hyvin maailmalle levinnyt temppu on ollut esimerkiksi se, että mielipidekyselyn avulla toimitus pyrkii tuottamaan käsityksen äänestäjille tärkeistä teemoista. Tältä ”kansalaisten agendan” kannalta Iltalehden kampanjan juuret kurottavat selvästi kansalaisjournalismin kanssa samaan maaperään. Lähtökohtana on ajatus, että ihmiset tietävät, mikä politiikassa on tärkeää.

Suuri lupaus -kampanjasta voi tunnistaa myös idean kansalaisten ja päättäjien vuorovaikutuksesta, joskin kontakti hoitajien ja päättäjien välillä jäi aika irralliseksi. Lehti antoi yhtäällä hoitajille tilaa esittää tuohtumustaan päättäjiä kohtaan, ja toisaalta lehti tivasi selityksiä päättäjiltä. Keskustelu ei kuitenkaan juuri syventynyt sille tasolle, että eri osapuolet olisivat kommentoineet toistensa perusteluja.

Tärkeää ja kansalaisjournalismin kannalta kiinnostavaa toki on, että hankkiessaan erilaisia kommentaattoreita kiistalle (hoitajia, kadunmiehiä, julkkiksia) Iltalehti tuntui hakevan juuri sellaisia puhujia, joiden omat kokemukset – esimerkiksi äskettäin tarvittu hoito – antoivat kaikupohjaa ja henkilökohtaista uskottavuutta sanomisille.

Vaativimmillaan kansalaisjournalismin teoriassa on lähdetty siitä, että journalismin pitäisi paitsi tuottaa kohtaamisia ja vuorovaikutusta, myös luoda tilaa julkiselle harkinnalle (Heikkilä & Kunelius 1997). Tällaiset osallistuvan tai dialogisen demokratian teoriasta ponnistavat ajatukset edellyttäisivät, että julkisessa keskustelussa etsittäisiin uusia ratkaisuja esiin nousseille ongelmille tai kiistoille. Kaunis ajatus on, että erilaisten kokemusten, tietojen ja arvojen kohtaamisessa syntyisi yhteistä arvon ja tiedon maaperää, jolta edetä. Tältä kannalta Iltalehden kampanjaa ei voi pitää kovin kunnianhimoisena. Siinä lehden ja toimituksen huomio kohdistui yhteisten ratkaisumallien hakemisen tai järkevän harkinnan korostamisen sijaan siihen, että kiistan tai näytelmän moraalinen jännite saatiin maksimoitua. Sinällään tämä moraalisen päätöksen nostatus kertoo siitä, että tosiasioita synnytettiin kirjoittelussa juuri arvojen kautta.

Kansalaisjournalismin ajatus – että yksittäiset ihmiset voivat *omien* kokemustensa voimistamana osallistua julkiseen keskusteluun – ei ole uusi. Sen pohjalla vaikuttaa tietenkin paljon kirjoittelua ja kritiikkiäkin kirjoittanut ajatus *julkisuu-*

desta ja julkisesta keskustelusta. Normaalia oppihistorian reittiä tämän ajatuksen teorioita voi seurata esimerkiksi kulkemalla Jürgen Habermasista (2003), John Deweyyn (2005) ja valistuksen filosofeihin kuten J. V. Snellmaniin tai Immanuel Kantiin asti. Historiallinen reitti on sikäli merkittävä, että se vihjaa kansalaisjournalismin ideaalien kumpuavan poliittisen lehdistön kaudella syntyneestä julkisuuden ideasta ja ideaalista, vaikka keskustelu onkin koskenut sitä, miten ammattijournalistien rooli pitäisi juuri kaupallistuneen julkisuuden oloissa toteuttaa (ks. Glasser 1999, Haas 2007).

Kampanjajournalismi vs. kansalaisjournalismi

Kansalaisjournalismin ja kampanjajournalismin historiallisen taustoituksen ja niiden käsitteellisen erottamisen avulla on mahdollista jäsentää parhailaan voimistumassa olevaa osallistuvan ja mielipiteellistyvän journalismin *ammattillista* trendiä. Taulukossa 1 on hiukan kärjistäenkin luonnosteltu, millaisia ”yleisön edustajia” nämä kaksi ”osallistuvan journalismin” muotoa ovat.

Todellisuudessa on tietysti niin, että muodot ja mallit sekoittuvat. Erottelevan otteen tarkoitus onkin virittää keskustelua siitä, millä tavalla journalismin kenttä yhden sen ydinkysymyksen – yleisön edustamisen tai sen nimissä toimimisen – suhteen näyttäisi jäsentyvän. Puhe kampanjajournalismista ja kansalaisjournalismista näyttäisi näet linkittyvän kahteen hiukan toisistaan poikkeavaan ajatuskokonaisuuteen (tarkemmin näistä ks. esim. Splichal 2006)

	KAMPANJAJOURNALISMI	KANSALAIJOURNALISMI
Julkisuuden periaate	Valvonta/tarkkailu (Bentham) (liberalismi)	Deliberaatio/harkinta (Kant) (republikanismi)
Ideaaliyleisö	Yleisön luominen	Julkison luominen (yritys)
Tavoiteltu/käytetty pääoma	Moraali/närkästys	Järkeä
Yleisön yhdistämisen resurssi	Moraalinen paatos	Yhteiset arvot
Politiikan lajityyppi	Populismi, opportunisti	Kokonaisuudet, sitoutuminen, vastuu
Dialogisuuden laji	Moniaksenttisyys, polyfonia, karnevalismi	Keskustelun herättäminen ja järjestäminen, esittäminen
Huomion kohde	Performanssi	Perustelut
Toimittajan rooli	Yleisön lähettiläs, todistaja-ristiretkeläinen	Keskustelun järjestäjä, keskustelun osallinen
Metafora	Näkeminen, paljastaminen	Kuunteleminen, puhuminen
Historiallinen tausta	Kaupallinen lehdistö	Poliittinen lehdistö, ’porvarillisen’ julkisuuden ideaali

Taulukko 1. Kampanjajournalismin ja kansalaisjournalismin ideaali- tai äärimuotojen vertailua.

Kansalaisjournalismin käytäntöjä perusteleva näkemys antaa julkisuudelle ja sen toimijoille (niin kansalaisille, poliitikoille kuin journalisteille) vahvan ja vakavan roolin. Sen vaativa oletus on, että hyvä journalismi loisi erilaisten yhteisten ongelmien ympärille *julkisoja* (ks. Pietilä & Ridell 1998), sellaisia (laajasti ymmärrettyinä) järkevään keskusteluun pyrkiviä muodostumia, jotka etsivät keskustelussa niin yhteistä arvopohjaa kuin kaikkien hyväksyttävissä olevia perusteluja ja tosiasioita. Tällaisen julkisuuden ihannetilanteessa journalismin yleisö on myös luomansa keskustelun osallistuja. Keskusteluun osallistuminen merkitsee niin ikään sitä, että opitaan kulloisenkin ongelman tai puheenaiheen ratkaisun vaikeus ja sen rajoja. Tätä kautta syntyy kohtuullisuutta ja sellaista järkeä, joka voi ohjata uskottavasti myös päätöksentekoa. Keskustelussa kuunnellaan toisten kantoja ja niihin vastataan. Ihannetilanteessa voidaan aina ottaa puheeksi ne keskustelun säännöt ja rajoitukset, joita eri osallistujat kokevat.

Kampanjajournalismin julkisuuskäsitys painottaa, että julkisuudessa toimitaan kirkaassa "valokeilassa", jonka omalta osaltaan luovat journalistit. Julkisuudessa toimijat ovat siis journalismin keräämän yleisön armottoman tarkkailijan katseen – tai ainakin sen uhan – alaisia (kuin Benthamin panopticon-vankilan vangit, jotka eivät tienneet, milloin vartija heitä katsoo). Julkisuuden ja journalismin voima perustuu juuri siihen, että (kokonaisuuksien sijaan) se läpivalaisee yhden kohdan kerrallaan, tuo esiin asioiden ristiriitaiset painotukset ja aksentit, suuntaa huomion julkisuuden toimijoiden esiintymisen yksityiskohtiin asti ja paljastaa näin pinnan alta sen, mikä ei muuten paistaisi läpi. Jotta julkisuuden luoma linssi keräisi riittävän määrän yleisön katseita ja jotta polttopisteestä tulisi riittävän kuuma, on yleisön keräämisen välineenä käytettävä perustavaa laatua olevia asioita. Perinteisistä ajatusmalleista lohkeava moraalinen paatos ja närkästys sopivat tähän työhön hyvin. Niiden avulla pienetkin teot saadaan kaikumaan suurta merkitystä, niiden luoman arvolatauksen avulla paljastetut tosiasiat puhuvat omaa kieltään. Tässä kampanjajournalismin, skandaalijournalismin ja tutkivan journalismin julkisuudelle oletamat toimintamallit noudattavat samaa kaavaa (ks. Ettema & Glasser 1998).

Näissä kärjistetyissä näkemyksissä ei ole kysymys siitä, että journalismi yhdessä välineessä on kansalaistavaa ja toisessa kampanjoivaa – tai että toinen julkisuuden malli on toista parempi. Perinteiden erottaminen toivottavasti kuitenkin hiukan helpottaa ajattelemaan sitä, millaisen perinnön kanssa journalismi nykyäänkin rooliaan etsii ja miten sen ammatillinen mielikuvitus on jäsentynyt. Jäsentyneemmästä kuvasta on toivon mukaan helpompi edetä myös uusiin variaatioihin.

Käsitysten artikuloiminen voi myös parantaa journalismin kritiikin edellytyksiä. Se antaa mahdollisuuden kysyä, millaisen julkisen *valvonnan* alla niin julkista kansalaiskeskustelua organisoivat, deliberatiivisen journalismin projektit kuin kampanjajournalismin moraalinäytelmien virittäjät ovat. Journalistien kannalta on tärkeää, että journalismin julkisuuden idea ulottuisi myös itsereflektiiv-

visyyteen asti. Niin kansalaisjournalismi kuin kampanjajournalismi voivat palvella moni-ilmeisen ja rikkaan julkisuuden tuottamista – mutta vain, jos toimittajat tietävät, mitä ovat tekemässä ja pystyvät vastaamaan myös itseensä kohdistuvaan arvosteluun.

LÄHTEET

- Ahva, Laura (2003): Kohti keskustelevaa journalismia. Kansalaisjournalismin kokeilua, kritiikkiä ja arviointia. Tiedotusopin laitos, sarja A: 100. Tampere: Tampereen yliopisto.
- Ahva, Laura (2005): Voiko vaalit hoitaa toisin? Journalismikritiikin vuosikirja 2004, 59–75.
- Chapman, Jane (2006): *Comparative Media History*. Cambridge: Polity Press.
- Dewey, John (2005): *Julkisen toiminnan ongelmat*. Tampere: Vastapaino.
- Ettema, James & Glasser, Theodore, L. (1998): *The Custodians of Conscience*. New York: Columbia University Press.
- Glasser, Theodore L. (1999): *The Idea of Public Journalism*. New York: Guilford.
- Haas, Tanni (2007): *The Pursuit of Public Journalism. Theory, Practice, and Criticism*. New York: Routledge.
- Habermas, Jürgen (2003): Julkisuuden rakennemuutos. Tutkimus yhdestä kansalaisyhteiskunnan kategoriasta. Tampere: Vastapaino.
- Heikkilä, Heikki (2001): Ohut ja vankka journalismi. Kansalaisuus suomalaisen uutisjournalismin käytännöissä 1990-luvulla. Tampere: Tampere University Press.
- Heikkilä, Heikki & Kunelius, Risto (1997): Julkisen journalismin äärellä. *Tiedotustutkimus* 20: 4, 4–21.
- Heikkilä, Heikki & Kunelius, Risto (1999): Pelkkä asenne ei riitä. Kansalaisjournalismi kehityshankkeena suomalaisissa sanomalehdissä. Teoksessa Maasilta, Mari (toim.) *Journalismin muutoskaruselli*, 102–123.
- McNair, Brian (2000): *Journalism and Democracy*. London: Routledge.
- Muhlmann, Géraldine (2007): *A Political History of Journalism*. Cambridge: Polity Press.
- Schiller, Dan (1980): *Objectivity and the News: The Public and the Rise of Commercial Journalism*. Philadelphia: University of Philadelphia Press.
- Schudson, Michael (1978): *Discovering the News*. New York: Basic Books.
- Schudson, Michael (1995): *The Power of News*. Cambridge, MA: Harvard University Press.
- Smith, Anthony (1979): *The newspaper. An international history*. London: Thames and Hudson.
- Splichal, Slavko (2006): In Search of a Strong European Public Sphere: Some Critical Observations on Conceptualizations of Publicness and the (European) Public Sphere. *Media, Culture & Society* 28(5): 695–714.

Moderni terveysvalistus ponnistaa läskikapinasta

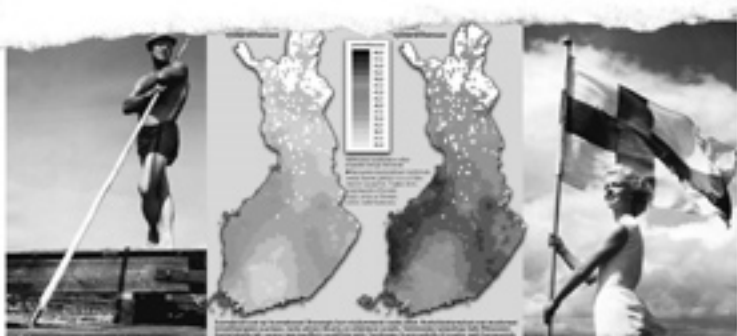
Tehoaako uhkakuvien maalailu?

Suomalaisten läskit saivat viime vuonna kyytiä, kun journalismi ryhtyi valistamaan ja opettamaan meitä.

Meille suomalaisille kuuluu hyvää: Ruokavalioomme ovat tulleet kasvikset, pehmeät rasvat ja vähärasvainen maito. Harrastamme vapaa-aikanamme yhä useammin liikuntaa. Entistä harvempi suomalaismies tupakoi, eivätkä naisetkaan innostu tupakasta yhtä usein kuin takavuosina (Helakorpi et al. 2007). Nuorison tupakointi on suorastaan romahtanut, ja täysraittiitakin on koululaisten joukossa enemmän kuin heidän vanhempiansa kouluvuosina (Suomen Lääkärilehti 34/2007).

Terveysasiantuntijoidemme pitäisi siis hihkua ihastuksesta. Kehuvia kommentteja ei silti julkisuudessa näe. Päinvastoin media tulvii kritiikkiä ja moitteita: ”Suomi lihoo – Joka viides suomalainen on vahvasti ylipainoinen” (Aamulehti 28.10.2007) tai ”Suomi-neidon lanteille on kerääntynyt vuosien mittaan rasvainen vararengas” (Helsingin Sanomat 8.1.2007).

Tässä artikkelissa otetaan ruodittaviksi vuoden 2007 kaksi terveydenedistämiskampanjaa: Helsingin Sanomien Läskikapina-juttusarja ja Tarinatalon TV1-

Suomi-neidon lanteille on kerääntynyt vuosien mittaan rasvainen vararengas

» Nainen ryhtyi liikuntaan on yhä useampi kuin miehen

» Suuret mielen ilot ovat nyt harkittu ruokailu

LÄSKIKAPINA

VIISIKKO

VIISIKKO, LÄSKI JA VIKTORIN SALAISUUS

kanavalle tuottama *Elämä pelissä* -ohjelmasarja. Molemmat juttusarjat tavoittivat suuren yleisön, joten niitä voi pitää myös kansallisesti merkittävänä modernin ajan terveystaloustuksena. Miten valistajan viitta istuu journalistin harteille?

Terveyden ylläpitäminen – kansalaisvelvollisuus?

On totta, että suomalaiset lihovat. Kansanterveyslaitoksen Finriski-tutkimuksen mukaan joka viides suomalainen aikuinen on merkittävästi lihava (painoindeksi yli 30). Vielä lihavammaksi Suomen kansa saadaan, jos lihaviksi katsotaan jo ylipainoiset (painoindeksi yli 25). Näitä ”ylipainoisia tai ”lievästi lihavia” on 66 prosenttia suomalaismiehistä ja 49 prosenttia naisista (Männistö et al. 2004).

Käsitystä lihavuuden kaikkivoipaisesta kavaluudesta tukevat lääketieteen tutkijoiden myös omissa tieteellisissä lehdissään käyttämät sotaisat metaforat ”lihavuuspommista” ja lihavuuden ”räjähdysmäisestä” lisääntymisestä (Suomen Lääkärilehti 10/2007). Lihavuuden yhteydessä puhutaan usein myös epidemiasta ja pandemiasta. Nämä termit liitetään yleensä vakaviin tartuntatauteihin (Duodecim 20/2006, Valli-Jaakola & Schalin-Jäntti 2004). Tieteellisistä lehdistä uhka tunkeutuu populaarimediaan: ”Läski tappaa” (Turun Sanomat, 4.4.2004) ja ”Aikuisiän diabetes paisui kansantaudiksi – Rasvavaara” (Suomen Kuvalehti, 13.7.2007).

Vaikka suomalaiset miehet yhä sairastavat eurooppalaisia veljiään useammin valtimotauteja, on elintapojen tervehtyminen johtanut työikäisen väestön sydän- ja verisuonitautikuolleisuuden romahdukseen (Koponen & Aroma 2007, 285). Tästä syystä Pohjois-Karjala-projekti oli terveyden edistämisen menestystarina. Se puuttui suomalaisten pahimpiin terveystalouteihin – 30 vuotta sitten.

Aika on nyt toinen. Lihavuuden, liikkumattomuuden, rasvaisen ja suolaisen ruoan sekä tupakoinnin terveystalouteja kiistämättä kriittisen journalismin pitäisi nähdä myös muut terveystaloutet. Nykysuomalaisten terveyttä uhkaavat tekijät, jotka ovat monimutkaisempia kuin väärä lautasmalli tai laiminlyöty liikunta- ja ravinto-ohjelma. Tilastojen mukaan eniten uusia sairauslomia aiheuttavat mielen- ja terveysongelmat. Työkyvyttömyyseläkkeille taas vievät masennus sekä tuki- ja liikuntaelinsairaudet (Aroma et al. 2005, 139–142).

Terveystaloustajien pitäisi siis kurkistaa sieluumme ja kysyä, miksi mieleemme on niin herkästi maassa. Kuntosalille patistelun sijasta suomalaisia kannattaisi mediakampanjoissa saattaa A-klinikoille. Miksi tällaisia juttuja ei mediasta tunnu löytyvän?

Yhtä tärkeää on pohdinta terveystaloustuksen piilovaikutuksista ihmisten asenteisiin ja sosiaaliseen ilmapiiriin. Terveiden elämäntapojen korostamiseen

liittyy modernissa kilpailuyhteiskunnassa myös moralistisia merkityksiä. Onko kunnan kansalainen vain terve ja tuottava kansalainen? Tuleeko terveenä pysyttelemisestä kansalaisvelvollisuus? Moniarvoiselta medialta voisi odottaa, että se valistuksen ohella tuo esiin terveysterrorismin seurauksia ja terveysongelmien yhteiskunnallisia taustoja.

Läskikapinan nousu ja uho

”Kevään läskikapina alkaa nyt”, julisti Helsingin Sanomat 8. tammikuuta 2007. Siitä alkoi Helsingin Sanomien ja koko suomalaisen sanomalehdistönkin historiassa poikkeuksellinen juttusarja, joka kohdistui yhteen kansanterveysongelmaan: lihavuuteen.

Läskikapina julistettiin, koska ”lihavuudesta on tullut yksi vaikeimmista – ja myös kalleimmista – kansanterveyden ongelmista” (HS 8.1.2007). Sarjassa kuitenkin luvattiin käsitellä ylipainoa eri näkökulmista, ”yksilön ja yhteiskunnan, omalta ja kansanterveyden kannalta”. Lisäksi päätoimittaja Reetta Meriläinen vakuutti, ettei aikomus ole lähestyä aihetta yksitotisesti tai moralisoiden: ”Tarkoitus ei ole syyllistää hyvässä lihassa olevia lukijoita, vaan välittää tietoa ylipainon ja terveyden suhteesta, antaa välineitä henkilökohtaisiin ratkaisuihin” (HS 8.1.2007). Tarkoitus ei siis ollut vaikuttaa yhteiskunnan päättäjiin terveyden edistämiseksi, vaan kansalaisiin jakamalla heille tietoa henkilökohtaisten elämäntapamuutosten tekemiseksi.

Kampanja aloitettiin sodanjulistuksella läskiä vastaan, minkä jälkeen ryhdyttiin herättämään kansalaisia huomaamaan läskin maailmanvalloitus. Uhkaavat otsikot seurasivat toistaan: ”Lihavuus on painava taakka” (HS 8.1.2007), ”Liika rasva painaa 30 miljoonaa kiloa” (HS 8.1.2007), ”Yhteiskunnalta keinot lopussa” (20.1.2007) ja ”Mäntsälän nelikymppiset miehet hälyttävän huonossa kunnossa” (HS 12.2.2007). Viestin pääkärki oli suunnattu suomalaisiin, ja esimerkikansalaisiksi sekä vauhdittajiksi otettiin joukko mäntsäläläisiä laihduttajia.

Läskin vaarallisuutta korostettiin myös globaaleilla mittasuhteilla: ”Liikalihavuus on globaali epidemia” (HS 14.1.2007). Erityisesti amerikkalaisia kauhisteltiin: ”Ylileveästä kehdosta jättikokoiseen hautaan” (14.1.2007). Läski saavutti kuitenkin neitseellisiäkin alueita: ”Ranska huolestui lasten lihomisesta” (HS 14.1.2007). Suomalaiset eivät siis liho yksin.

Talven edetessä läskikapinan uho näytti selvästi laantuvan. Lihavuus sai muitakin ulottuvuuksia, kuten historiallisia syitä: ”Niukkuudesta jäi makean nälkä” (HS 16.4.2007). Jutuissa alettiin myös katsoa ruokalautasta kauemmas: ”Huonot yöunet lihottavat” (HS 26.2.2007) ja ”Viina on osasyylinen suomalaisten liha-

HS 9.1.2007

vuuteen” (HS 14.5.2007). Vaikka lihavuuden syyluettelo hieman laajeni, yksilöä kauemmas ei edelleenkään päästy.

Muutama yleisönosastokirjoitus kritisoi lihavien leimaamista. Lastenpsykiatrian professori Fredrik Almqvist kritisoi terveysvalistusta tunteiden sivuuttamisesta (HS 14.5.2007). Lisäksi kuriositeetin-omaisesti esiteltiin yhdessä jutussa (HS 3.4.2007) sumopainija, ja todettiin vitsikkyyttä tavoitellen: ”Jarmo Lahti on terve läski”. Lihavuus sai asiantuntija-haastateltava Mikael Fogelholmilta varovaisen arvion, että mies olisi tosi sairas, jollei liikkuisi niin paljon.

Kun aurinko oli etelän notkoista jo sulattanut talven, painui Hesarin läskikapina ”maan alle”, kuten Reetta Meriläinen kolumnissaan totesi 16. toukokuuta. Meriläinen kiitti kapinajoukkojaan: ”Kokonaisuus oli rikas. Osa jutuista kirjoitettiin lukijoiden toiveiden pohjalta. Monet kertoivat elämänsä ja ylipainonsa tarinan.” Sen sijaan kapinaa vastustaneet tuntuivat olleen jotenkin väärässä: ”Tiedotusvälineiden palaute oli vähän tyllympää. Sen rajaamalle sopiiko-tämä-nyt-Hesarille-tontille ei mahdu kohta edes norsunluutorni...” Kritisoidun Läskikapina-nimen Meriläinen otti omalle kontrolleen ja laski sen ”surkeatasoisen huumorinsa” tiliin.

Helsingin Sanomat perusteli itse itsensä

Seuraava määrällinen analyysi kertoo, mitä syitä Helsingin Sanomat löysi terveysongelmien taustalta. Olen ottanut mukaan Läskikapina-sarjan 52 erillistä juttua sekä loppiaisen ja helatorstain välillä julkaistut muut HS:n jutut, joissa läskikapina-sana mainittiin¹. Ensin olen laskenut jutuista maininnat, jotka toivat esiin yleensä ihmisen terveyteen vaikuttavia seikkoja. Sen jälkeen laskin jutuista erityisesti ylipainoon vaikuttavien tekijöiden mainintojen määrän.

Terveyteen vaikuttavia tekijöitä olivat seuraavat: ylipaino 22 mainintaa, liikunnan vähäisyys 14 mainintaa, epäterveellinen ruokavalio 12 mainintaa. Seuraavaksi eniten mainintoja keräsi tupakointi (3 mainintaa). Kaksi mainintaa kukin saivat uniongelmat, tiedon/koulutuksen puute sekä yhteiskunnalliset muutokset ja stressi. Alipaino mainittiin kerran. Alkoholia terveysongelmien syynä ei mainittu kertaakaan.

Koska ylipainon merkitys on näin painottunut, on seuraavaksi laskettu jutuista maininnat ylipainoa aiheuttavista elämäntavoista: liikunnan vähäisyys 29 mainintaa, epäterveellinen ruokavalio 23 mainintaa, mieliala/henkiset tekijät 16 mainintaa, kaupalliset syyt/markkinointi 12 mainintaa. Perintötekijät mainittiin viisi kertaa. Uniongelmat, alkoholi ja sosioekonomiset syyt saivat kukin kolme mainintakertaa.

Tässä laskennassa on siis mukana muitakin juttuja kuin läskikapina-logon merkitsemiä kampanjajuttuja. Vaikka otantaa näin laajennettiin, käy ilmi, että Helsingin Sanomien kevät 2007 esitteli kansanterveyden läskin läpätunkemana.

HS 14.5.2007

HS 16.5.2007

HS 3.4.2007

Lihavuusongelma puolestaan keskittyi liikunnan ja ruokavalion akseliin. Mielialatekijät näyttäytyivät enemmän seurauksina kuin syinä; lihavuus tuntui masentavan haastateltavia, kun taas liikunta ja hoikistuminen pristinivät. Lääketiede kuitenkin tuntee myös vastakkaisen syy-yhteyden: masentunut ei jaksa liikkua, ja masennuslääkkeet voivat lihottaa. Kaupallisiin syihin ja mainontaan liittyvät maininnat keskittyivät kritisoimaan isoja karkkipakkauksia, koulujen karkkiautomaatteja ja epäterveellisiä valmisruokia.

Jos laskentaan olisi ottanut mukaan kaikki kevään jutut, joissa ylipäänsä terveys mainittiin, kuva olisi varmasti monipuolistunut. Kuvaavaa kuitenkin on, että näillä juttujen näkökulmavalinnoilla lehden Läskikapina-sarja perusteltiin lehdessä: läski on pahin terveysriski. Läski taas johtuu ylensyönnistä ja liian vähästä liikunnasta. Nämä ovat selkeästi yksilön elämäntapavalintoja, samoin mielialatekijät. Yksilöä ikään kuin ei ole läskiensä ulkopuolella; yhteiskunta ja markkina-voimat vapautetaan vastuusta.

Läskikapina-juttusarja oli poikkeuksellinen siinä, että sen etenemistä kommentoitiin lehden toimittajien kolumnipalstoilla. Toimittajat ikään kuin kävivät julkista keskustelua itsensä kanssa. Toki oman linjan oikeutusta ei loppujen lopuksi kyseenalaistettu, vaikka kriittisiäkin huomioita esitettiin. Helsingin Sanomat todisti toimittajiensa suulla olevansa oikeassa, läskivaara on olemassa.

Elämä pantiin peliin televisiossa

Vain lyhyen Pohjolan kesän saivat suomalaiset hurvitella rakkaiden grillimakkaroidensa tuoksussa ja läträtä keskikaljaterassien autuaassa syleilyssä. Syksy toi uuden terveysvalistuskampanjan. Nyt iski TV1 ostamallaan Tarinatalo Oy:n

Elämä pelissä -ohjelmasarjalla. Ne, joita pääkaupunkilaislehden läskikapina ei ollut tavoittanut, istutettiin kotisohvilleen kannustamaan elämäntaparemonttia tekeviä julkiksia. Ohjelmasarjaan liittyi myös *Elämä pelissä* -internetsivusto, jolla pystyi laskemaan itselleen odotettavissa olevan todennäköisen elinajan. Lisäksi Duodecim-kustannus julkaisi jyhkeän *Elämä pelissä* -kirjan.

Tässä kampanjassa ei enää tyydytty suunnittelemaan juttuja toimittajavoimin ja ottamaan vastaan lukijoiden elämäntarinoita, vaan mukaan oli jo suunnittelu- vaiheessa valjastettu suuri joukko terveyden tutkimuksen ja lääketieteen asiantuntijoita muun muassa Kansanterveyslaitokselta ja Duodecim-seurasta. Ainakin ”huomiotaloudellisesti” satsaus kannatti; kehityspäällikkö Armi Kyynäräinen saattoi todeta syksyllä, että ohjelman nettisivustot olivat keränneet Ylen internet-historian ennätysyleisön (Sydän-lehti 5/2007).

Kahdeksanosaisen ohjelmasarjan runko² muodostui kuuden päähenkilön kilvoittelusta terveellisempien elämäntapojen saavuttamiseksi. Jokainen päähenkilö sai oman ohjelman, minkä lisäksi kampanja avattiin 6. syyskuuta ja päätettiin 25. lokakuuta studio-osuudella. Päähenkilöt olivat promoottori Jani ”Wallu” Valpio, puheenjohtaja Jouko Ahonen, ministeri Liisa Hyssälä, toimitusjohtaja Pentti Matikainen, tuottaja Raakel Lignell ja laulaja Marjo Leinonen.

Elämä pelissä -sarjan avaus- ja finaali jaksot olivat sekalainen vyyhti yleisökilpailua ja päähenkilöiden esittelyä. Varsinaiseen vauhtiin ohjelmasarja pääsi päähenkilöiden valmennuksesta kertovissa jaksoissa. Jaksojen pääjuoni noudatteli samaa kaavaa: 1) ”vanha” elämä on risaista ja epäterveellistä, 2) valmentajat ruotiivat ongelmia 3) päähenkilö asettaa muutokselle tavoitteet, 4) valmentajat antavat ohjeita, miten tavoitteet saavutetaan ja 5) päähenkilö ryhtyy valmentajien johdolla etsimään ”uutta” elämää. Tämä kiirastuli käydään ”kuoleman voittamiseksi”. Päähenkilöille on sarjan alussa laskettu heidän elämäntapojensa perusteella elinajanodote, jota voi pidentää elämäntapoja ”parantamalla”.

Julkispäähenkilöiden elämäntapaongelmat osoittautuivat tavallisiksi, vaikka ne johduivat kenties vähemmän tavallisesta elämästä.

Promoottori teki juontokeikkoja viinapalkalla, laulaja loivensi ramppikuumetta alkoholilla, ministeri ja ammattiliiton puheenjohtaja eivät ehtineet lounaalle, työnarkomaani ei jaksanut liikkua, eikä jääkiekkjoukkueen toimitusjohtaja kyennyt stressiltään rentoutumaan. Heimo Langinvainio keskittyi päähenkilöiden henkiseen valmennukseen, Patrik Borg terveellisen syömisen opettamiseen ja Donata Pennanen liikuntavalmennukseen. Valmentajien ansiosta terveysnäkökulma sai siten laajan spektrin – laajemman kuin esimerkiksi Läskikapina-sarjassa.

Vaikeuksien kautta voittoon -teema sai vahvistuksen *Elämä pelissä* -sarjan päätösjaksossa, jossa ”paljastettiin”, kuinka monta vuotta kukin päähenkilö on saanut lisää elinaikaa elämäntapamuutoksillaan. Konkreettisimmat muutokset tehneet Valpio ja Ahonen lisäsivät elinajanodotettaan useilla vuosilla; muilla muutokset jäivät näennäisemmiksi.

Uskotaanko uhkailua, pureeko pelko?

Yhden sanomalehden ja valtakunnallisen tv-kanavan juttusarjojen houkuttelevuuden tai viihdyttävyyden vertailu on epäreilua, koska niiden käytettävissä olevat taloudelliset resurssit ja viestinnän tekniikat ovat tyystin erilaiset. Vertailukelpoista on kuitenkin sanoma, jota terveydestä, terveyteen vaikuttavista syistä ja elämäntapojen seurauksista näissä kahdessa juttusarjassa lukijalle ja katsojalle välitettiin.

Elämä pelissä -sarjassa terveyttä uhkaavista elämäntavoista suurimman painoarvon saivat epäterveelliset ruokatavat ja stressi. Elämän epäsäännöllisyys ja liikunnan vähäisyys mainittiin myös joka jaksossa. Ylipaino mainittiin kolmessa jaksossa. Ylipainon syistä tv-sarjassa nousivat keskeiselle sijalle liikunnan puute ja epäterveet ruokatavat. Sen sijaan sosioekonomisista tai kaupallisista syistä terveyden uhkaajina vaiettiin.

Kuvaamalla terveysongelmia vain muutaman päähenkilön kautta *Elämä pelissä* -sarja pystyi tarjoamaan kokonaisemman tai ainakin laajemman kuvan ihmisen hyvinvoinnista kuin joukkoihin ja suuriin linjoihin keskittynyt Läskikapina. Johtuneeko tästä, ettei tv-sarja herättänyt sellaista julkista kritiikkiä kuin sanomalehden juttusarja. Toisaalta on huomattava, että tv-sarjat tehdään valmiiksi asti, eikä niiden kulkuun voi enää matkan varrella puuttua.

Tärkeää ja hyvää molemmissa sarjoissa oli terveyden edistämisen kannalta se, että ne osoittivat elämäntapamuutosten vaativan pitkän ajan. Myös valmennuksen ja ohjauksen tärkeys elämänhallinnassa tuli esiin sarjoissa. Lukuisten lihavuuden hoitotutkimusten perusteella tiedetään, että pitkäaikaista laihutumistulosta edistää parhaiten valmennus, joka sisältää riittävän pitkäaikaisen elämäntapaohjauksen (Kaukua 2003).

Mediavälitteisten terveyskampanjoiden vaikutuksista ihmisten terveyskäyttäytymiseen on saatu hyvin ristiriitaisia tuloksia (Torkkola 2007). Tupakkakulttuurin muutosta tutkinut Matti Piispa (1997) on todennut, että ilmapiirin muuttuminen kielteiseksi on ollut 30-vuotinen prosessi, jossa esimerkiksi valistuskampanjoiden tai journalismin vaikutuksia ei voi yksittäisinä arvioida. Suomalaisessa journalismin tutkimuksessa on analysoitu vain Pohjois-Karjala-projektin vaikutuksia. Juhani Wiio (1984, 330–331) arvioi *Terveyden avaimet* -ohjelmasarjan analyysissä terveyskurssin vaikutusten perustuneen merkittävästi siihen, että kurssi muodosti ehjän ja laajan tiedollisen kokonaisuuden, jonka

perusteella vastaanottaja kykeni jäsentämään omia terveyttä koskevia tiedollisia kokonaisuuksia. Sanoman perillemenon kannalta vaikuttavaa oli myös positiivisten odotusarvojen luominen. Kurssin vaikutuksista tehty suuri kyselytutkimus myös osoitti uhkakuviin perustuvan terveystiedon torjunnan ja sen, ettei pelottelulla saavuteta suotuisia muutoksia.

Läskikapina-sarja käynnistyi uhkakuvien maalailulla. Myös *Elämä pelissä* -sarja pyrki rakentamaan lyhyeen elinikään liittyvää uhkaa päähenkilöille. Läskikapina syyllisti meidät kaikki, *Elämä pelissä* -sarja "vain" päähenkilöt, mutta tarjosi heille saman tien muutosvalmentajat uhkien poistamiseksi. On mahdollista, että juuri tämä pelotteluformaatti kääntyi Helsingin Sanomien kampanjaa vastaan. Vaikka HS:n juttusarja laajeni käsittelemään lihavuutta ja epäterveellisiä elämäntapoja Ylen tv-sarjaa laaja-alaisempuna yhteiskunnallisena ilmiönä, käynnistysvaiheen pelottelu ja uhkakuvien julistaminen saivat monissa lukijoissa aikaan torjuntareaktion.

Juhani Wiion (1984, 307) mukaan myönteisiä esimerkkejä ja identifikaatiomalleja tarjoava terveystiedon informaatio on tehokkaampaa kuin pelotteluun perustuva uhkainformaatio. Kun tv-sarja näyttää "kohtalotovereita", jotka taistelevat ja onnistuvat, sarjaan sisältyvää terveystiedon informaatiota ei koeta loukkaavana eikä yksityisyyteen puuttuvana.

Sairauden kuvaaminen uhkaan ja taisteluun liittyvillä metaforilla on toki terveystiedon informaation hyvin tavallista (Kärki 1998, Torkkola 2002). Yhdistämällä lihavuuteen tavallisesti sairauksiin liittyvät uhan ja pelon mielikuvat, saatiin läskiin yhdistettyä pelko sairastumisesta. Jo pelkästään läskiä kannattaa siis pelätä yhtä paljon kuin sairauksia. Tieteen todisteluketju ylipainon ja sairausriskien välissä ei ole aukoton, joten uhka rakentuu mielikuvatasolle. Kestääkö tällainen mielikuvajournalismi kriittistä tarkastelua?

Istuuko valistus journalismiin?

Länsimaisen journalismin perusideoina on pidetty objektiivisuutta, moniarvoisuutta ja sananvapautta. Journalistin ohjeetkin ovat lakanneet edistämästä maailmanrauhaa ja tasa-arvoa. Miten näihin arvoihin istuu valistuskampanja, olipa sen päämäärä kuinka "hyvä" tahansa?

Läskikapinan kevättä kohti tapahtuneessa liennytyksessä näkyi valtakunnallisen sanomalehden pyrkimys miellyttää kaikkia tai ainakin välttää kovia vastakainasetteluja. Lihavatkin haluttiin säilyttää lehdentilaa ja lenkkimakkaran valmistajat ja myyjät mainosasiakkaina. Myös lehden palstoilla käyty keskustelu moniarvoisesta ja objektiivisesta journalismista varmasti laajensi käsittelytapaa. Kaikki Helsingin Sanomien toimittajatkaan eivät ihastuneet kampanjaan: "Kun Helsingin Sanomat, oma työnantajani, aloitti Läskikapina-juttusarjan ja -kampanjan, olin hämmentynyt. Minusta jokaisen pitäisi ymmärtää, että 'läski' on samanlainen sana kuin 'neekeri': se on haukkumasana, jota ei voi käyttää neutraalisti. Eikä auta, vaikka kuinka väittäisi, ettei tarkoita mitään pahaa. Sanaa ei voi käyttää myöskään huumorilla – paitsi jos puhuu itsestään", kirjoitti Helsingin Sanomien toimittaja Anna-Stina Nykänen *Koolla on väliä* -kirjassa (Nykänen 2007, 203).

Elämä pelissä -sarja laajensi kuvaa terveydestä ja hyvinvoinnista läskikerrosta syvemmälle. Julkkisten juopottelu, työperäinen stressi ja muut elämänhallinta-ongelmat kuvattiin ruutuun varsin paljaina. Päähenkilöiden annettiin myös puolustella omia valintojaan ja kritisoida muutoksia ehdottavia asiantuntijoita. Sarjan asiantuntijat ottivat elämänmuutosten kohteeksi ihmisen, eivät vain hänen ruokailutottumuksiaan tai liikuntatapojaan. Sarja myös osoitti kouriintuntuvasti, miten vaikeaa kymmenien vuosien kuormaa on karistaa hetkessä.

Molempien juttusarjojen keskiöön jäi yksilö. Median katse ei ulottunut yhteiskuntaan hänen ympärillään. Yhteiskunnan muutoksia saatettiin sivuta toteamalla esimerkiksi autoistumisen, tietotekniikan lisääntymisen tai koulutustason nousun vaikutukset elämäntapoihin. Esimerkiksi työ- ja kauppamatkoja kehoitettiin useassa jutussa kulkemaan pyörällä tai kävellen, mutta ei mainittu mitään suomalaisten työmatkojen jatkuvasta pidentymisestä tai kauppojen muuttamisesta automarketteihin. Jutuissa vastuu näiden muutosten seurauksista jätettiin yksittäisen ihmisen kontolle.

Miksi media jumittuu läskiin kadottaen otteen esimerkiksi työelämän, kilpailuyhteiskunnan, sosioekonomisten terveyserojen ja terveydenhuollon kriittisestä tarkastelusta? Olisi liian yksinkertaista sanoa, että "kun makkaraa mainos-tat, et makkaraa moiti". Älyllistä epärehellisyyttä olisi myös väittää, että alkoholi on toimittajien lempilapsi, joka edustaa vapautta, ei tappajaa. On silti vähintään kummallista, että media panostaa innokkaammin kansalaisten elintapojen kuin yrity maailman toimintatapojen analyysiin ja kritiikkiin.

Sinikka Torkkola (2007) on todennut, ettei terveysvalistuksen suunnittelu ja toteutus ole poliittisesti tai ideologisesti neutraali prosessi, jossa vain tuotetaan parasta mahdollista terveyttä edistävää informaatiota. *Elämä pelissä* julistautui reilusti terveysvalistusohjelmaksi. Helsingin Sanomat ilmoitti vain "pureutuvansa yhteiskunnalliseen ilmiöön". Molemmat juttusarjat kuitenkin puuttuivat yksilön intiimiin elämänalueeseen, jolloin media ei voi välttää terveysvalistajan rooliaan.

Terveysvalistuksen ja journalismin yhdistäminen vaatii muutakin kuin hyvää tahtoa. Media ei valistajan viitta harteillaan voi enää julistaa olevansa vain riippumaton ja objektiivinen tarkkailija. Jos itse julistaa kapinan, on valittava, kenen joukoissa seisoo.

FM Ulla Järvi on Suomen Lääkärilehden toimittaja, joka valmistelee terveysviestintää käsittelevää journalistiikan väitöskirjaa Jyväskylän yliopiston viestintätieteiden laitokselle.

VIITTEET

- 1 Yhteensä analyysissä on mukana 75 lehtijuttua, joista uutisia on 57, kolumneja ja pääkirjoituksia 11 sekä yleisön mielipidekirjoituksia viisi.
- 2 Ohjelmien runko on koottu kirjalliseen ja kuvalliseen muotoon myös ohjelman internetsivuille www.elamapelissa.yle.fi.

LÄHTEET

- Aromaa, Arpo & Gould, Raija & Hytti, Helka (2005): Toiminta, työkyky ja sairauden sosiaaliset seuraukset. Teoksessa: Aromaa, Arpo & Jussi Huttunen & Seppo Koskinen & Juha Teperi (toim.) Suomalaisten terveys. Saarijärvi: Duodecim, Kansanterveyslaitos ja Stakes.
- Helakorpi, Satu & Uutela, Antti & Puska, Pekka (2007): Työikäisen väestön elintapojen muutokset. Ylipaino on yleistynyt ja alkoholin kulutus kasvanut. Suomen Lääkärilehti 62:34; 2975 – 2980.
- Härmä, Mikko & Sallinen, Mikael (2004): Hyvä uni – hyvä työ. Helsinki: Työterveyslaitos, 2004.
- Järvi, Ulla (2007): "Suomalaistutkijat tekivät mullistavan havainnon" – Analyysi vuoden 2004 terveysaiheisista tiedotteista. Tiedotustutkimus 30:4, 45–63.
- Kaukua, Jarmo (2003): Lihavuus on muutakin kuin ylipainoa. Suomen Lääkärilehti 58:30–32; 3099–3100.
- Koponen, Päivikki & Aromaa, Arpo (2005): Suomalaisten terveys kansainvälisessä vertailussa. Teoksessa: Aromaa, Arpo & Jussi Huttunen & Seppo Koskinen & Juha Teperi (toim.) Suomalaisten terveys. Saarijärvi: Duodecim, Kansanterveyslaitos ja Stakes.
- Kärki, Riitta (1998): Lääketiede julkisuudessa. Tampere: Vastapaino.
- Männistö, Satu & Lahti-Koski, Marjaana & Tapanainen, Heli & Laatikainen, Tiina & Vartiainen, Erkki (2004): Lihavuus ja sen taustat Suomessa – liikakilot kasvavana haasteena. Suomen Lääkärilehti 59:8; 777–781.
- Nykänen, Anna-Stina (2007): Dieetille ennen kouluikää. Teoksessa: Katariina Kyrölä & Hannele Harjunen (toim.): Koolla on väliä. Lihavuus, ruumisnormit ja sukupuoli. Keuruu: Like. 2007.
- Piispa, Matti (1997): Valistus, holhous, suojele. Tutkimus alkoholipoliittisesta ja tupakkapoliittisesta mielipideilmastosta. Vammala: Acta Universitatis Tamperensis, 1997.
- Torkkola, Sinikka (2002): Journalistista terveyttä – Näkökulmia terveysjournalismiin. Teoksessa Torkkola, Sinikka (toim.) Terveysviestintä. Vammala: Tammi, 2002.
- Torkkola, Sinikka (2007): Sairas juttu, Johdanto terveysviestintään. Tampereen yliopistossa 22.11.2007 esitarkastukseen jätetyn väitöskirjan käsikirjoitus.
- Valli-Jaakola, Kaisa & Schalin-Jäntti, Camilla (2006): Lihavuusgeenit 2006. Suomen Lääkärilehti, 61:10; 1089–1094.
- Wiio, Juhani (1984): Televisio ja arkikäyttäytyminen. Tutkimus mahdollisuuksista vaikuttaa television avulla kansalaisten terveyteen liittyviin elintapoihin. Espoo: Weilin&Göös, 1984.

kommentti

Katariina Kyrölä

Lihavuus mediassa ja ”todellisuus”

Vuosi 2007 oli Suomessa toden totta uhittelevan lihavuuskeskustelun aikaa, kuten Ulla Järvi huomauttaa. Helsingin Sanomien Läskikapina-juttusarjan ja TV1:n *Elämä pelissä* -sarjan lisäksi maaliskuussa sai Suomen ensi-iltansa Eddie Murphyn tähdittämä elokuvakomedia *Norbit* (USA 2007), jossa Murphy esittää sekä lihavaa kotityranni Rasputiaa että tämän laihaa nörttimiesressukkaa. Syksyn aikana seurattiin *Suurin pudottaja* -sarjan toista suomalaista tuotantokautta MTV3:lla. Toisaalta vuonna 2007 nähtiin myös kolmas osa suosittua *Shrek*-elokuviensa sarjaa, jonka päähenkilöt Shrek ja prinsessa Fiona ovat lihavia, vetovoimaisia, vihreitä jättejä, ja tv-sarja *Sopranos*, jonka keskeisistä henkilöistä suurin osa on lihavia, saapui kriitikkojen suitsuttamana päätökseensä.¹

Nämä esimerkit kuvaavat eroa paitsi oman tutkimusotteeni ja Järven tutkimusotteen välillä, myös laajemmin terveyden kulttuurista rakentumista käsittelevän tutkimuksen ja terveystieteellisen viestinnän tutkimuksen välillä (ks. Mikkola & Torkkola 2007). Tekeillä olevassa väitöskirjatutkimukseni lihavan ruumiillisuuden esitys- ja katsomistavoista nykymediassa olen tarkastellut Helsingin Sanomien Läski-

kapinaa suhteessa Helsingin Sanomien lihavuuskirjoitteluun vuosina 2004–2005 (Kyrölä 2007). Kun Järvi kysyy, miten Helsingin Sanomissa välitettiin viestiä lihavuuden terveysvaaroista sekä millaisia terveyteen ja lihavuuteen vaikuttavia tekijöitä tuotiin esiin, lähdin itse liikkeelle kysymyksestä, miten ja miksi lihavuuden terveysuhka-statuksesta ylipäätään rakennetaan vastaansanomata ”totuutta”. Tähän liittyy oleellisesti myös kysymys siitä, miten uhkakuvien luomisessa käytetään valtaa – kuka saa sanavallan ”terveyden” ja ruumiin koon suhteen määrittelyssä, keihin ruumiin hallinnon vaatimus erityisesti kohdistetaan ja millaiseen asemaan lukija asetetaan tai asettuu suhteessa oletettuun uhkaan.

Erilaiset kysymykset ja tutkimusotteet johtavat luonnollisestikin siihen, että Järven analyysi ja oma tutkimukseni eivät monessa suhteessa ole suoraan verrattavissa. Haluan nostaa silti lyhyesti esiin erään teeman, jota sekä minä että Järvi käsittelemme: yksipuolisuuden ja moninaisuuden välisen jännitteen, joka liittyy myös ”todellisuuden” ja mediaesitysten suhteeseen.

Usein median ja journalismin tutkimuksessa peräänkuulutetaan monipuolisuutta ja moniarvoisuutta, erilaisten näkökulmien esiin pääsyn tärkeyttä. Samalla herää kuitenkin heti kysymys: miten monipuolisuuden rajat määritellään? Esimerkiksi Läskikapina-sarjan kohdalla tämä tarkoitti konkreettisesti, että vaikka lihavuutta luvattiin käsitellä eri näkökulmista, sitä kuitenkin käsiteltiin ennen kaikkea vakavana ja pahenevana terveysuhkana eli varsin rajatusta lähtökohdasta. Verratessani Läskikapinaa Helsingin Sanomien aiempiin lihavuutta koskeviin juttuihin kävi

myös selväksi, että sarja toisti täsmälleen samoja lihavuuden uhkaksi tuottamisen strategioita. Tällaisia olivat ”aika-hyyt”, joissa nykyhetken terveet lapset esitetään tulevaisuuden väistämättä sairaina aikuisina. Uhkastrategioihin kuuluu myös lihavuuden abstrahointi, sen muuntaminen monin tavoin eletystä ja koetusta ominaisuudesta tilastoiksi, numeroiksi, kasvottomaksi taakaksi, joka uhkaa rysähtää kenen tahansa niskaan, jollei pidä varaansa. Toisto oli vain entistäkin tiiviimpää ja painokkaampaa. Samankaltainen asetelma koskee itse asiassa pääosaa tarkastelemistani lihavuuden ruumiillisuuden mediaesityksistä: esitysisältöjen suuret linjat eivät ole välttämättä muuttuneet moniin vuosiin paljoakaan, mutta volyymi kasvaa.

On siis ymmärrettävää, että lihavuuden uhkastatus on hyvin sisäistetty. Myös Järvi lähtee liikkeelle oletuksesta, että lihavuus on terveysuhka – tosin liioiteltu sellainen – vaikka hän samalla toteaa, että syy-seuraus-suhde lihavuuden ja sairauden välillä luodaan mediassa mielikuvien tasolla. Silti oletuksen toiminnan tekstin taustalla huomaa esimerkiksi Järven mainitessa, että muun muassa vuorotöistä johtuvilla uniongelmillä ja lihavuudella on nähty tutkimuksissa yhteyksiä, tai hänen ihmetellessään oudohkosti, miksei julkisuudessa puututa enemmän siihen, että lihavat ”joutuvat” vuorotöihin.

Järven tekstin keskeinen ristiriita on juuri siinä, että vaikka mediaa ja journalismia nimellisesti pidetään todellisuutta tuottavina, tutkimusasetelma tarkastelee viestintää kuitenkin todellisuutta välittävänä. Viimeksi mainitussa näkemyksessä terveyttä koskeva viestintä vastaisi ihanteellisimmillaan ”objektiivisesti” todellisuutta, joka puo-

lestaan määritetty viestinnästä irralliseksi. Välitysmalliin päin kallistuminen johtaa tekstissä eräänlaiseen terveysuhkien kilpavarusteluun, sen arviointiin, mikä on ”oikeasti” suurin tai toista suurempi uhka. Ongelmaksi muodostuu vain se, että uhkien mittarit ovat usein epämääräisiä ja yhteismitattomia, eikä eri uhkien suuruusluokkia voi arvioida irrallaan median luomista käsityksistä niiden polttavuudesta. Silti en voi tietenkään muuta kuin allekirjoittaa Järven pointin, että monet muut suomalaisten hyvinvointia koskevat huolet, kuten mielenterveysongelmat – tai maailmanluokan katastrofit, kuten nälänhädät – jäävät uskomattomalla tavalla sivuun, kun lihavuudesta luodaan pelottavinta mörköä. Mutta eikö tällöin ole enemmän kyse yhteiskunnallisesta vallankäytöstä ja arvoista kuin siitä, mikä objektiivisesti on suurin terveysongelma?

Kun Helsingin Sanomien kaltainen vaikutusvaltainen mediatalo luo itsensä kuvaa objektiivisena terveyttä ja sairautta koskevan ”tiedon” välittäjänä, asetelma olettaa lukijan tietämättömäksi ja opastusta tarvitseväksi. Tämähän onkin terveysvalistuksen surullisenhuopaisa paradoksi: vaikka kuinka toistetaan ”terveyden sanomaa”, ihmiset eivät vain jostain kumman syystä halua, osaa tai tajua syödä vähemmän ja liikkua enemmän. Ratkaisuksi esitetään, että sanomaa pitää vain julistaa entistä painokkaammin. Vaan olisiko itse viestissä ja asenteessa vikaa, ei niinkään kova-päisissä ”vastaanottajissa”, jotka ehkäpä alkavat jo suivaantua takomiseen?

FM Katariina Kyrölä työskentelee tutkijana Turun yliopiston mediatutkimuksen oppiaineessa.

VIITTEET

- 1 Vaikka Shrek-elokuvat ja Sopranos eivät pyri valistamaan katsojiaan eivätkä käsittele eksplisiittisesti terveyden ja painon suhdetta, ne ovat silti osa ruumiin koon, terveyden ja sairauden kulttuuristen merkitysten rakentumista yhtä lailla kuin Läskikapina. Niissä lihavuus on vain huomattavasti monitulkintaisempaa: ruumiin koko merkitsee monia muitakin asioita kuin terveyden mittaria.

LÄHTEET

- Kyrölä, Katariina (2007): Lihavuusvaara! Pelon politiikka ja lihava ruumiillisuus Helsingin Sanomissa. Teoksessa Kyrölä, Katariina & Harjunen, Hannele (toim.) Koolla on väliä! Lihavuus, ruumisnormit ja sukupuoli. Helsinki: Like.
- Mikkola, Leena & Sinikka Torkkola (2007): Viestinnän tutkimus vierastaa terveyttä. Tiedotustutkimus 4/2007, 2–8.

Media sivustakatsojan roolissa?

HYVÄ LEHTIJUTTU herättää ajatuksia, puhuttaa – ja saattaa joskus ärsyttääkin. Helsingin Sanomien kevään 2007 suurpönnistusta Läskikapina-sarjaa voi pitää ainakin tällä mittarilla ihan kelpo suorituksena. Muilla kuin journalismiin liittyvillä määreillä hanketta ei pidäkään arvioida. Kyse ei ollut terveystiedotuskampanjasta, jonka vaikuttavuutta voisi arvioida mitattavien hyötyjen perusteella.

Järven sinänsä ansiokkaan tekstin voi nähdä luontevana jatkona sille tuskalle, jolla osa ammattikunnastamme vastaanotti tämän uudenlaisen tavan lähestyä sinänsä tuttua aihepiiriä. Joukossa on niitäkin, joiden mielestä kapina meni läskiksi jo ennen kuin se oli alkanutkaan. Sarjaa arvioitiin moralistisesta sopiiko tämä Hesarille -näkökulmasta, ei sisällön perusteella.

Saivartelu sillä, onko lihavuus iso ongelma vaiko ei, on tässäkin yhteydessä jokseenkin hyödytöntä. Katsonne, että lihavuuteen liittyvien terveysriskien, huonojen elintapojen, virheellisten ruokatottumusten ja liian vähän liikunnan yhteydestä toisiinsa on riittävästi näyttöä. Halusimme nostaa nyt tämän teeman yhteiskunnallisen

keskustelun aiheeksi yhden kevään aikana. Ruuan ja liikunnan ohella ylipainolle löydettiin koko joukko muitakin ulottuvuuksia, myös Järven kaipaamia yhteiskunnallisia tekijöitä.

Alkoholin liikakulutus, itsemurhat ja mielenterveysongelmat ovat ihan yhtä aitoja ongelmia. Niistäkin kirjoitetaan Helsingin Sanomissa vuosittain sivukaupalla juttuja – niin sarjoina kuin erillisinä uutisinakin. Vuosi ennen Läskikapinaa Helsingin Sanomilla oli vuoden mittainen kampanja Suomen Mielenterveysseuran kanssa, mikä tarkoitti mielenterveysaiheiden tavallista runsaampaa käsittelyä lehdessä. Yhden terveysriskin valinta sarjan aiheeksi ei todellakaan sulje pois muiden aiheiden käsittelyä lehdessä.

Läskikapinan linkittäminen *terveys-terrorismiin* on mielestämme halpahintaista populismia. On vaikea hyväksyä ajatuskulkua, jonka mukaan media ei voisi käsitellä myös ihmisen omalle vastuulle kuuluvia kysymyksiä. Moniarvoisuutta ei ole se, että vaikenee vaikeista asioista ja välttelee liian intiimille alueelle tuloa. Olisi varmasti helpompaa sysätä kaikki vastuu yhteiskunnalle ja markkinavoimille. Puhua ihmisistä reppanoina. Vaarattomampaa voisi olla sekin, että puututaan vain kaukaisten tahojen, marginaaliryhmien ja syrjäytyneiden elämäntapoihin.

Me halusimme kertoa, että ihminen voi valinnoillaan itsekin vaikuttaa terveyteensä. Heikentynyt terveys ei ole aina luonnonlaki tai systeemin vika.

Journalismin kannalta suorastaan loukkaavaa on hyvin avoimesti esitettyjen perustelujemme jälkeen perätä sitä, ”missä, kenen toimesta ja minkä vuoksi juuri lihavuus nähtiin tällaisen investoinnin arvoiseksi”. Ainakin Helsingin

Sanomissa toimitus päättää ihan itse, mitä asioita pidetään tärkeinä, kiinnostavina ja kirjoittamisen arvoisina. Aivan kuten Järvi toteaa, sarja tarjosi perusteluja myös pitkin matkaa. Toimittajat osallistuivat kommentteissaan aiheesta myös muualla käytyyn keskusteluun. Eikö se ole aika läpinäkyvää toimitustyötä?

LÄSKIKAPINA EI OLE ainoa lajissaan. Ihan samalla tarmolla Helsingin Sanomat on tarttunut muun muassa ilmastomuutokseen, kuntauudistukseen tai vaikkapa Kaisaniemen puiston tulevaisuuden käsittelyyn. Se, minkä Järvi leimaa uhoksi, on mielestämme hyvää, uudistumiskykyistä ja lukijoidensa pariin uskaltautuvaa journalismia.

Aika on nyt toinen, Järvi kirjoittaa arviossaan. Toden totta, aika on nyt toinen myös mediassa. Siksi myöskään tiedotusvälineiden tekemisiä ei kannattaisi arvioida liian syvältä juoksuhaudoista – 1970-lukulaisin äänenpainoin. Sanomalehtikin uskaltaa 2000-luvulla heittää ”objektiivisen tarkkailijan” viitan harteiltaan, antaa asioille merkityksiä ja tehdä omaehtoisia valintoja. Ilmastonmuutos, kansanterveys, liikenneturvallisuus, ihmisten elinympäristö ja kansalaisaktiivisuuden edistäminen ovat esimerkkejä aihealueista, joissa viestimillä on varaa olla suunnannäyttäjinä. Tämän päivän mediallyn tärkeä rooli kansalaisyhteiskunnassa. Se rooli ei ole pelkän passiivisen sivustakatsojan.

Toisaalta jonkin asian kampanjainnen esiin nostaminen ei tarkoita journalistisista kriteereistä luopumista asian eri ulottuvuuksia käsiteltäessä. Ylipainoakin voidaan tarkastella objektiivisesti, monista kulmista.

Valistus on huono sana tälle toiminnalle. Valistajille on leimallista tehdä päätökset muidenkin puolesta. Moniarvoiseen tiedonvälitykseen taas kuuluu se, että viestin kunnioittaa lukijoiden, katsojien ja kuuntelijoiden omaa kykyä sulatella tarjottua informaatiota.

Sanomalehden toimitus ei ole mono-liitti, jossa kaikkien pitäisi olla samaa mieltä. Ison juttuhankkeen käynnistäminen edellyttää toimituksen johdolta har- kintaa ja kestäviä perusteluja. Tehtyjä ratkaisuja voi sitten pitää joko hyvinä tai huonoina. Läskikapinankin tapauksessa sisäsyntyinen kritiikki sparrasi tekijöitä, haastoi pohtimaan ja perustelemaan paremmin. Kunkin omista, henkilökohtaisen elämän ratkaisuista ei tietenkään kukaan joudu tilille, kapinankaan oloissa.

Läskikapina ei varmastikaan ollut täydellinen suoritus. Pitkäkestoisen, lehden eri osissa, verkossa ja radiossa julkaistavan, lähestymiskulmaltaan aivan uudenlaisen kirjoitussarjan toteutus oli toimitukselle iso urakka. Kokonaisuutta ajateltiin huolelta ennalta, mutta se ei varjellut kaikilta turhilta sivupoluilta ja tyyli-rikoilta. Sarjan jännitekin kantoi joinakin viikkoina vain vaivoin. Jatkoa varten opittiin paljon.

Silti olemme ylpeitä tekemästämme työstä. Uskalsimme kokeilla jotain uutta, kertoa haastavasta teemasta, joka on tärkeä ja vakava – niin Suomessa kuin muuallakin maailmassa. Palkitsevinta oli seurata Läskikapinan etenemistä kohde-kunnassamme Mäntsälässä. Kunnassa virinneissä kuntotalkoissa oli tekemisen meininkiä, josta oli kirjoituspöydäntakainen kyökkisosiologia kaukana. Etenkin viiden hengen laihduttajaryhmä oli mukana sydämellään. Sirpa, Sampo, Kati, Taisto ja Vesa pudottivat painoan

kevään aikana yhteensä 70 kiloa. He onnistuivat tartuttamaan aitoa onnistumisen iloa meihin muihinkin.

Jokainen heistä teki ratkaisunsa ihan itse. ”Yhteiskunta ei päättää, laihdutanko vai en. Sen päätöksen teen itse. Jos jotkut, niin läheiset ihmiset ovat siihen vaikuttaneet”, totesi laihdutusryhmään kuulunut Kati Mykkänen (HS 5.3.2007).

Median tehtävänä on vaalia tätä ihmisten oikeutta päättää omasta elämästään. Meidän tehtävämme on tarjota tietoa, kannustaa ja elää mukana. Siinä työssä ei pidä arkailla.

Reetta Meriläinen on Helsingin Sanomien päätoimittaja ja Antero Mukka lehden toimituspäällikkö.

Ilmastonmuutos ei ole mielipide

Vuodet 2006 ja 2007 olivat ilmastonmuutosviestinnän murrosvuosia. Ilmastonmuutos oli – ja on edelleen – kaikkien huulilla. Ei ollut lehteä ilman ilmastonmuutosta, eikä uutispäivää sähköisissä medioissa, ettei joku olisi sen vähintään sivulauseessa maininnut.

Alkanutta murrosta edelsi kuitenkin hidas muutos. Kevytkin historiakatsaus osoittaa, että tiedeyhteisö on viestinyt ilmastonmuutoksesta median suuntaan tasaisesti kiihtyvässä tahdissa ainakin 1970-luvulta alkaen. Tämä lienee kuitenkin tapahtunut suuren yleisön huomaamatta: tiedesivuilla, tutkijoiden omalla tyylillä ja kielellä, epävarmuuksia ääneen painottaen. Ei kovin mediaseksikkäästi siis, ja suhteellisen laihoihin tuloksiin.

Hallitustenvälinen ilmastonmuutospaneeli IPCC totesi vuonna 1995 ilmastonmuutoksen johtuvan ”osittain” ihmisen toimista; vuonna 2001 raportin ilmaus oli jo ”pääosin ihmisen toiminnasta”. Yhteistä kieltä asiantuntijoiden ja toimitajien kesken ei tuntunut kuitenkaan täysin löytyvän: Toisaalta skeptikot eli ne, jotka kiistivät lämpenemisen johtuvan ihmisen toimista, saivat kovasti palstatilaa. Toisessa ääripäässä dramatisoitiin minkä tahansa sään ääri-ilmiön olevan merkki ilmastonmuutoksesta. Kummassakin tapauksessa ilmastoasiantuntija turhautui.

Kirjoituksissa oli myös asiantuntijaa harmittavia virheitä: ”Kasvihuoneilmiön ennustetaan nostavan Suomessa keskilämpötilaa vuoteen 2080 mennessä peräti 15–25 astetta.” (Parvio 2005.) Lause ontuu kahdessa kohtaa. Kasvihuoneilmiö ei nosta lämpötilaa, vaan sen tekee kasvihuoneilmiön voimistuminen; itse kasvihuoneilmiötä tarvitaan, jotta Maassa voisi olla elämää. Myös luvut ovat tuulesta temmatut: IPCC:n arvion mukaan maapallon keskilämpötila nousisi vuoteen 2100 mennessä 1,1–6,4 astetta verrattuna vuosien 1980–1999 keskilämpötilaan.

Raha sai median heräämään

Sää ja ilmasto näyttivät 2000-luvun mittaan konkreettisia esimerkkejä tulevasta ilmastostamme: vuodet 2005, 2006 ja 2007 määriteltiin tilastojen valossa harvinaisen lämpimiksi.

Ennätyskuivan kesän 2006 perään julkaistiin Britanniassa niin kutsuttu Sternin raportti. Se esitteli kovan hinnan ilmastomuutokselle kaikkien ymmärtämänä suureena: rahana. Todellisuus alkoi valjeta, ja media alkoi todella herätä.

Vuonna 2007 hallitustenvälinen neljäs ilmastomuutospaneeli sai työnsä päätökseen. Raportit vahvistivat entisestään tutkijoiden käsitystä ilmastomuutoksesta ja ihmisen osuudesta siihen. Nyt ihmisen osuudesta käytettiin ilmausta ”enimmäkseen”. Kun samaan aikaan ilmasto näytti karuimpia puoliaan ja kun nyt kyettiin jo laskemaan sään ääri-ilmiöiden aiheuttamat tuhot rahassa, todistusaineisto oli jo riittävän vahvaa. Media aktivoitui todella, ja maailman poliittiset päättäjätkin ottivat ilmastomuutoksen sanavarastoonsa.

Ilmastomuutosviestijän näkökulmasta: jo oli aikakin! Nyt päästiin vihdoin siihen, mistä ilmastomuutoksessa oikein on kyse.

Ilmastomuutoksen käsittely mediassa on huomattavasti kehittynyt. Jotain merkillistä siinä edelleen silti on. Samat kolme dilemmaa toistuvat välillä vaimentuen, sitten taas jostain esiin tupsahtaen: skeptinen ääni, dramatisointi, toimittajien tulkinta- tai faktavirheet. Voisiko toimittaja tehdä jotain toisin ihmiskunnan hyväksi ilmastomuutosta käsitellessään? Ja pitäisikö hänen tehdä?

Maapallo on pyöreä

Eipäs-juupas-kirjoittelua ilmastomuutoksesta on enää kohtuullisesti – joku ehkä kuvaisi nykyistä määrää termillä vähän. Skeptikkoja ei ole enää kovin monta – todisteet ovat liian vahvat – tai sitten heille ei enää juuri anneta palstatilaa ja minuuotteja. Tai sitten he keräävät voimiaan.

Säännöttömin väliajoin kuitenkin joku toimittaja keksii antaa skeptikolle, siis ihan jonkin muun kuin ilmaston asiantuntijalle, tilaa väheksyä ilmastomuutosta ja hämmentää kansalaisten tietoisuutta asiasta: Syyllinen lämpenemiseen onkin auringon toiminta! Ilmastomallit liioittelevat kasvihuonekaasujen vaikutusta!

Säännöttömin väliajoin jostain putkahtaa esiin myös niin sanottuja kvasitieellisiä artikkeleita tai ohjelmia, jotka kertovat, että sittenkään maapallomme ei lämpene. Golf-virta pysähtyykin ja lakkaa lämmittämästä! Maapallon lämpötilan nousu on ollut viimeisten kymmenen vuoden ajan hitaampaa – kasvihuoneilmiö ei siis ole vahvistumassa! Nämä julistukset, joita esiintyy ihan vakavasti otettavissakin medioissa, hämmentävät vastaanottajaa: Ovatko kaikki nämä puheet ilmastomuutoksesta olleet hämäystä? Voinko sittenkin huoahata helpotuk-

Kuva: Antonin Halas

Ilmaston on arveltu lämpenevän vuoteen 2100 mennessä yhdestä kuuteen astetta.

sesta ja unohtaa koko asian? Jokainen tällainen kirjoitus vie ilmastonmuutoskeskustelua askeleen verran taaksepäin ja tekee hillinnästä aavistuksen verran vaikeampaa.

Osa toimittajista on skeptikoita itsekkin. Osa ehkä yrittää estää epämiellyttävää totuutta kysymällä vastakkaisia näkökulmia. Tekevätkö he sen hyvän journalistisen tavan noudattamiseksi? Onko skeptikkonäkökulman esiin tuominen tasapuolista näkökulmien käsittelyä?

Ilmastonmuutos on fyysikaalinen tosiasia – niin kuin se, että maapallo on pyöreä. Ilmastonmuutos ei ole mielipide. Ilmatieteilijät ovat siitä yksimielisiä – aivan niin kuin lääkäritkin ovat yksimielisiä siitä, että tupakka tappaa. Ilmastonmuutoksen olemassaoloon ja ihmisen osuuteen siinä ei tarvitse enää etsiä toista näkemystä. Totta on, että niinkin lähellä kuin 1990-luvulla täysin järkevältä tuntuneet ihmiset kiistivät, että tupakka olisi vaarallista. Mutta kysyykö kukaan enää toista mielipidettä siitä, onko maapallo todella pyöreä?

Aiheellinen kysymys on, kuinka paljon toimittajan tulee tietää luonnontieteistä. Miten toimittaja voi arvottaa tieteellisiltä näyttäviä lähteitä, jotka luonnontieteilijän näkökulmasta ovat huuhaata? Miten suhtautua lähteisiin kriittisesti?

Draamaa vai ei?

Toimittajan aikajänne on uutistyylin luonteen vuoksi usein lyhyt. Toimittaja haluaa toisinaan etsiä ilmastonmuutokselle todistusta yhdestä myrskystä, yhdestä leudosta talvesta tai yhdestä kuivasta kesästä. Meteorologin aikajänne puolestaan

on pitkä. Alle 30 vuoden aikasarja on vain suuntaa antava myös tässä asiassa. Joskus toimittajan on kuitenkin vaikea muistaa, että ilmastonmuutos ei häviä, vaikka yksi myrsky ei todista ilmastonmuutosta. Ilmasto lämpenee, vaikka seuraava talvi Suomessa olisi vuosisadan kylmin.

Toimittaja etsii joskus draamaa sieltäkin, mistä ei tarvitsisi. Kun asiantuntija sanoo, että sään ääri-ilmiöille suotuisat olosuhteet lisääntyvät, vääristäkö toimittaja uutista tahallaan kirjoittaessaan, että myrskyt lisääntyvät? Vai yrittääkö hän vain kääntää asiaa kansan kielelle?

Draaman etsiminen on toki keino saada ihmiset kuuntelemaan ja toimimaan. Mutta tutkijalle se on kaksipiippuinen asia: On tärkeää puhua tiedeyhteisön määrittelemien termien ja tutkituina painotuksien. Toisaalta, jos draamaa pelkää liikaa, kukaan ei kuule tutkijaa ja toimittajakin kääntää selkensä. Onko toimittajan mahdollista kirjoittaa kiinnostavasti, mutta tutkijankin silmissä oikein? Vai pyhittääkö tarkoitus keinot?

Jokaisella on oma lehmä ojassa

On valtavasti intressiryhmiä, joilla kaikilla on oma näkökulma ilmastonmuutokseen, sopeutumiseen ja hillintään: liikemies, poliitikko, viininviljelijä, metsänhoitaja, energiantuottaja, luonnonsuojelija, kansalaisaktivisti, kunnanjohtaja, kansanedustaja... Jokaisella on oma näkökulma, josta usein löytyy ainakin pieni ristiriita yhteisen hyvän kanssa. Jokainen haluaa hyötyä eikä ainakaan hävitä tässä muutoksessa. Kun tutkija sanoo, että tämä alue vaatii vielä tutkimusta, sanooko hän sen vain tai myös siksi, että saisi lisää tutkimusrahaa?

Asiantuntijan haaste on viestiä ymmärrettävästi ja kärsivällisesti. Tiedottajan haaste on tukea asiantuntijaa viestimään ja toimittajaa vastaanottamaan viesti.

Toimittajan ilmastonmuutonhaaste ei sekään ole ihan pieni: toimittaa juttuja vaikeasta asiasta tieteellisesti oikein. Käsitellä pelottavaa asiaa dramatisoimatta, mutta riittävän herättävästi. Pohtia eri näkökulmia, mutta osata erotella lähteistä pois skeptikkomaiset äänet ja mahdolliset pelkän oman edun tavoittelijat.

Vaikeaa, mutta ei mahdotonta.

FM Eeva-Kaisa Heikura työskentelee Ilmatieteen laitoksen viestintäpäällikkönä.

LÄHTEET

Parvio, Anna (2005): Suomalaisten sanomalehtien ilmastonmuutosta koskevien kirjoitusten meteorologinen analyysi. Helsingin yliopisto, Fysikaalisten tieteiden laitos.

Lemmenkipeä media villiintyi pääministerin morsiamesta

Rakkaustarinalla oli heikot eväät

Valtakunnantason kohuromanssi nostatti pintaan keskustelun sananvapaudesta.

Medialla on taipumus esittää itsensä pikemminkin ilmiöiden raportoijana kuin niiden rakentajana. Journalistisen myytin mukaan tiedotusvälineet tarkastelevat maailman tapahtumia ikään kuin ulkopuolisen kertojan silmin, tunnistamatta – tai ainakaan tunnustamatta – omaa rooliaan julkisuuskuhujen ja skandaalien syntyprosessissa.

Pääministeri Matti Vanhasen ja Susan Kurosen suhteesta syntyneitä julkisuuskohua on tulkittu – paitsi sananvapauskysymyksenä – myös esimerkkinä poliitikkojen yksityiselämän tabun murentumisesta ja kiss and tell -kulttuurin rantautumisesta Suomeen (ks. Pasi Kiviojan artikkeli tässä kirjassa). Sen sijaan vähemmälle huomiolle on jäänyt, mikä vaikutus tiedotusvälineillä ja toimittajilla itsellään oli alun perin mediakohun syntyyn.¹

Kertomuksen kaaren hahmottamiseksi tarkastelu on syytä aloittaa elokuusta 2006, jolloin Susan Kuronen astui pääministerin rinnalla ensi kertaa julkisuuteen. Suhteesta oli tosin saatu vihiä jo puoli vuotta aiemmin, kun Seitsemän päivää -lehti ja sitä siteeraavat iltapäivälehdet olivat kertoneet pääministerin tapailevan espooalaista ”Susaa”. Pääministerin pyynnöstä tiedotusvälineet olivat kuitenkin hienotunteisesti jättäneet parin rauhaan. Kurosen esiintyminen pääministerin kanssa julkisessa tapahtumassa teki myös suhteesta julkisen. Tästä alkoi kiivaan odotuksen aika, joka tiivistyi jännitykseksi siitä, milloin Kuronen esiintyisi Vanhasen rinnalla seuraavan kerran. Huhut kertoivat pariskunnan tulevasta kihlauksesta, ja iltapäivälehdissä arvuuteltiin, tuleeko Susan Linan juhliin.

Kun pariskunta itse ei halunnut tilittää julkisuudessa onneaan, romanssille omistautuneet iltapäivälehdet rakensivat kertomusta ulkopuolisten voimin, erilaisten sivuteemojen avulla. Tarinaa täydentämään kutsuttiin kaikki kynnelle kykenevät lähteet Kurosen vanhoista lukiokavereista parisuhdeterapeutteihin ja entisen pääministerin puolisoon. Suhteen suvantovaiheessa jutut keskittyivätkin pääosin Susanin persoonaan, jota kuvailtiin leimallisen positiivisessa

sävyssä pirteäksi, iloiseksi ja energiseksi. Kaikesta päätellen ”pääministeri oli saanut rinnalleen edustavan naisen”. Positiivisia adjektiiveja tiheissä kainalojutuissa siteerattiin kansalaisten kannustusviestejä, ja keskustan rivikansanedustajatkin pääsivät ilmaisemaan ilonsa laumanjohtajansa puolesta. Ei olisi kai liioiteltua väittää, että pääministeritason romanssia janoava media sovitti ”kuningattaren” kruunua Kurosen kutreille jo kauan ennen kuin tämä itse keksi julistautua pääministerin morsiameksi.

Julkisuussuhteen intiimiydestä kertoo sekin, että koko Suomi oppi nopeasti tuntemaan Susanin etunimeltä, ja pääministeri sai – ainakin hetkellisesti – urheilusankari Nykäselle varatun roolin valtakunnan Mattina.

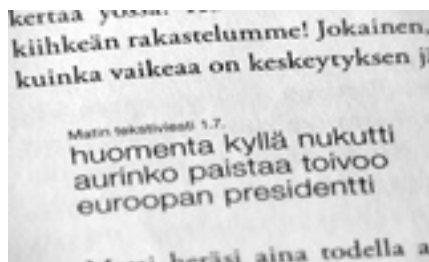
Susan-ilmio alkoi elää

Käytyämme läpi suhteen alkuvaihetta koskevaa lehtikirjoittelua havaitsimme – hiukan yllättäen – miten vähistä aineksista kertomus valtakunnan rakastavaisista alun perin saatiin aikaan. Itse asiassa aina parin eron saakka suurin osa kirjoittelusta oli pelkkiä takaumia ja vanhan toistoa, vaikka pelkkiä lööppejä seuraamalla saattoikin herkästi syntyä sellainen vaikutelma, että uusia yksityiskohtia paljastettiin lähes päivittäin. Käytännössähän tarina perustui yhteen ainoaan julkiseen yhteisesiintymiseen ja muutamaa toimittajille lausuttuun repliikkiin, joita etenkin viihde- ja iltapäivälehdet sitten paremman puutteessa toistivat paikoilleen juuttuneen levyn lailla.

Tarina eteni sivuraiteilla aina siihen saakka, kun Kuronen päätti lokakuun 2006 lopulla kertoa iltapäivälehdille häähaaveistaan. Muutamaa viikkoa myöhemmin lööpit kirkuivat, että Matti oli jättänyt Susanin. Tästä alkoi varsinainen mediamylläkkä, jonka myrskyisin vaihe ajoittui alkuvuoteen 2007. Ensimmäiset eron jälkeiset jutut välittivät Susanin avointa ja yksipuolista tilitystä yleisölle ymmärtäväisessä hengessä. Varsin pian sympatit näyttivät kuitenkin siirtyvän selvästi pääministerin puolelle, kun taas Kurosen puheet kehystettiin jätetyn naisen katkeraksi tilitykseksi.

Pian lehdistä saatiinkin lukea uusi tulkinta Kurosen ja Vanhasen suhteesta: Kun pääministerin uusi suhde oli alun perin esitelty yleisölle sadunhoitoisena rakkaustarinana, eron jälkeen media antoi ymmärtää, ettei se nähtävästi ollut alkujaankaan kovin vakava, vaan kaikki oli pohjannut Kurosen epärealistisiin kuvitelmiin. Nähtävästi tämä oli siis – joko silkkaa naiiviuttaan tai laskelmoitua julkisuushakuisuuttaan – erehtynyt luulemaan ohikiitävää romanssia tosirakkaudeksi ja siinä sivussa johtanut mediaakin harhaan.

Kun Kuronen tammikuussa 2007 ilmoitti kirjoittavansa kirjan suhteestaan pääministeri Vanhaseen, hän sai osakseen kosolti julkisuutta mutta hyvin vähän sympatitaa. Tämä ei kuitenkaan estänyt Kurosta paljastamasta kiihtyvällä vauhdilla yhä uusia yksityiskohtia suhteestaan pääministeriin. Jo hyvissä ajoin ennen

kuin kiireessä kirjoitettu *Pääministerin morsian* tuli markkinoille, media raportoi ”kansan raivostuneen Susanille”, joka ei ymmärtänyt sulkea suutaan, ja vaati yksiaanisesti tätä vaikenemaan. Aiheesta lähes päivittäin kirjoittavien tiedotusvälineiden mukaan yleisön tirkistelynhalullakin on rajansa, ja se oli nyt kyllästynyt jatkuviin paljastuksiin.

Mutta jos yleisö ei kerran halunnut enää tietää enempää valtakunnan ykköspoliitikon yksityiselämästä, miksi tästä kirjoittamista sitten jatkettiin? Ja miksi ”Susan-ilmio” tai ”Susan-kohu” eli mediassa omaa elämäänsä vielä pitkään sen jälkeen, kun suhde pääministeriin oli päättynyt ja media vannonut moneen kertaan, ettei Kurosesta enää kuulla? Eikö loogisempaa loppujen lopuksi olisi ollut, että paljastuksiin kyllästynyt kansa olisi kohdistanut raivonsa mediaan, joka päivä toisensa jälkeen revitteli uusilla paljastuksilla?

Media ilmiön rakentajana

On tietysti päivänselvää, että ”Susan-ilmio” oli lähtökohtaisesti media-ilmiö – ilman tiedotusvälineitähän suuri yleisö ei olisi Kurosesta kai koskaan kuullutkaan. Mediailmiönäkin tapaus on silti jokseenkin epätavallinen. Kohun paisuessa ilmiötä havainnoivista tiedotusvälineistä tuli nimitäin nopeasti myös huomion varsinainen kohde. Viimeistään siinä vaiheessa, kun valtakunnan tärkeimpien uutisvälineiden toimittajat löysivät itsensä tungeksimasta Kurosen kirjan kansien julkistustilaisuudesta, huomio kiertyi siihen, miten tiedotusvälineet kollektiivina reagoivat itse luomaansa ilmiöön.

Tilanteesta, jossa media kertoo mediasta, toimittajat haastattelevat toisia toimittajia ja muut tiedotusvälineet ovat juttujen pääasiallinen lähde, voi löytää sekä huvittavia että huolestuttavia piirteitä. Ensinnäkin median itseensä käperäminen näytti johtavan jokseenkin kummalliseen kehäpäätelmään, jolla uutisoimista perusteltiin: tiedotusvälineet katsoivat, että Susan-ilmioilla täytyi olla erityistä yhteiskunnallista merkitystä, koska media oli siitä niin kiinnostunut.

Kuten Kivioja tämän kirjan artikkelissa kirjoittaa, Kurosen julkisuuteen nousu tulkittiin merkiksi siitä, että suuresta maailmasta tuttu ilmiö, kiss and tell – tai kiss and sell, niin kuin sitä sittemmin on nimitetty – oli viimein rantautumassa Suomeen. Yhtenä keskeisenä motiivina ilmiön synnylle hän nostaa esiin rahan: kohupaljastuksista toivovat hyötyvänsä niin julkisuuteen pyrkivät tahot kuin sitä tekevät mediatkin, jotka tavoittelevat parempia levikki- tai katsojalukuja. Tämä on varmasti totta. Tulkitsemme kuitenkin, että kyse on myös syvällisemmistä, median ja journalismin toimintakäytäntöihin juurtuneista piirteistä, joita kaupallistuminen lähinnä vauhdittaa.

Kohun anatomia

Kuten yksityiselämään liittyvät kohut usein, myös Kurosen tapaus toi esiin kiinnostavia piirteitä tiedotusvälineiden keskinäisistä suhteista. Mediakohut ja skandaalit ovatkin tyypillisesti aiheita ja juttutyyppejä, jotka ylittävät medioiden väliset rajat.

älähdys

Laura Saarenmaa
Tutkija,
Tampereen
yliopisto

CLASS AND TELL

Kurosen ja Vanhasen lemmensuhteen jälkipyykki kaipaa luokkanäkökulmaa. Kun toinen ajaa työ- ja treffimatkinsa liikennelaitoksen linja-autolla ja toinen valtioneuvoston virka-autolla, aselma on väistämättä paitsi sukupuoli-, myös luokkaerityinen.

Myös aiemmissa kiss and tell -tapauksissa kyse on ollut tilanteista, joissa korkeammassa asemassa oleva mies on hyödynttänyt alemmassa asemassa olevaa naista – ja päinvastoin. Eric Von Frenkellin ja Tabe Slioorin tapauksessa kyse oli suhteesta eläkeikäisen aatelismiehen ja orpokodissa varttuneen nuoren naisen välillä. John Profumon ja Cristine Keelerin suhteessa oli kyse miesasiakkaan ja naisprostituoidun välisistä afääreistä.

Susan Kurosen liittäminen tälle jatkumolle tuntuu kuitenkin hiukan kohtuuttomalta.

Kehystys tuntuu kantavan kaikuja sukupuolittuneesta luokkavastenmielisyydestä. Kehystyisikö tapaus erilaiseksi, jos Vanhanen olisi seurustellut vaikkapa Mirkku Kullbergin tai Katarina Wuoriston kanssa?

Helsingin Sanomien politiikan toimittaja Unto Hämäläinen on kertonut ”hävenneensä” läsnäoloaan Kurosen kirjanjulkistamistilaisuudessa. Jos asiaa ajatellaan luokkanäkökulmasta, mistä Hämäläisen ”häpeässä” siis oikeastaan on kyse?

Sen sijaan, että niin sanottu perinteinen uutismedia olisi tyytynyt siteeraamaan iltapäivä- ja sensaatiolehtiä, se perusteli aiheesta kirjoittamista kytke-mällä sen laajempaan kontekstiin ja viittaamalla siihen yksittäistapauksen sijaan ”ilmiönä”, ”kohuna” tai ”skandaalina”. Kyse ei ole mitenkään ainutkertaisesta käy-tännöstä. Viestinnän tutkimuksen piirissä on havaittu aiemminkin, että etenkin niin sanottu laatumedia pukee mielellään julkisuuden henkilöiden yksityiselämää koskevat paljastukset ilmiöiksi, joiden varjolla muhkeimmatkin juorut voidaan paljastaa yksityiskohtia myöten (ks. Kantola 1998). Myös Pietilä (1998) on toden-nut toimittajien olevan yleensä haluttomia näkemään omaa rooliaan ja merkitys-tään poliittisten mediailmiöiden syntyprosessissa.

Raportoidessaan ”kansan raivostuneen Susanille”, joka ei ymmärrä sulkea suu-taan, media samalla häivytti omaa rooliaan ilmiön syntyprosessissa. Samalla tie-dotusvälineet antoivat ymmärtää, että niiden on jatkettava nöyrästi raportointi-aan niin kauan kuin Kuronen jatkaa paljastuksiaan. Tämänkaltaisen selityksen vaara piilee siinä, että se on omiaan häivyttämään journalistisia valintoja ja val-taa ja saa asiat vaikuttamaan siltä kuin ilmiöt toteuttaisivat itseään omalakisesti automaatin lailla. Tällöin mediailmiön synty ja median kaupallistuminen ja viih-teellistyminen alkavat herkästi vaikuttaa vääjäämättömiltä, itseohjautuvilta pro- sesseilta, joissa tiedotusvälineillä tai toimittajilla ei ole aktiivista roolia.

Toisaalta Susan-episodista on löydettävissä myös journalismin kehityksen kannalta positiivisia piirteitä, sillä tapaus näytti pakottavan median arvioimaan kriittisesti myös omaa toimintaansa. Ammattikunnan eetosta ja toimintatapoja luotaava keskustelu virisi vilkkaana etenkin sen jälkeen, kun Helsingin Sano-mien politiikan toimittaja Unto Hämäläinen oli sanonut Ylen tv-uutisten haas-tattelussa häpeävänsä olleensa läsnä Kurosen kirjan (kansien) julkistamistilai-suudessa. Kommenttia seuranneessa keskustelussa esitettiin varsin kriittisiäkin näkemyksiä median viihteellistymisestä – tai ”seiskautumisesta”, kuten Hämäläi-nen itse haastattelussaan asian ilmaisi.

Voidaan kuitenkin kysyä, kuinka aidosta itsekritiikistä lopulta oli kysymys. Toi-mittajat näyttivät nimittäin tarkastelevan voittopuolisesti itseään koskevaa ilmiö-tä ikään kuin ulkopuolisen silmin. Näin julkisuus näyttäytyi itseriittoisena ilmiö-nä, jonka yläpuolelle yksittäiset journalistit itsensä ja edustamansa välineen ase-moivat. Silloinkin, kun jutuista oli löydettävissä aktiivisia toimijoita, syyttävä sor-mi kohdistui kollegoihin ja kilpailijoihin – tyypillisesti juoru- ja iltapäivälehtiin.

Julkisen ja yksityisen rajalla

Kurosen paljastuskirja *Pääministerin morsian* tuli ennen näkemättömän media-kohun saattamana markkinoille helmikuussa 2007. Samalla teos nosti jälleen julkiseen keskusteluun kysymyksen siitä, millä perustein yksityiselämään kuu-luvia asioita voidaan käsitellä julkisuudessa.

Yleisen länsimaisen käsityksen mukaan yhteiskunnallisesti korkeassa asemassa olevien on siedettävä kaventunutta yksityisyyden suoja, jotta yleisö voisi arvioida päättäjien kykyä suoriutua tehtävistään. Suomen lain mukaan yksityiselämää koskevan tiedon levittäminen on sallittua, jos se voi vaikuttaa vallankäyttäjän toiminnan arviointiin ja sen esittäminen on tarpeen yhteiskunnallisesti merkittävän asian käsittelemiseksi. Myös Julkisen sanan neuvoston oppi kolmen kerroksen väestä perustuu ajatukseen siitä, että yksityisyyden suoja on sitä suppeampi, mitä merkittävämmästä henkilöstä on kyse.

Olellainen kysymys tietysti on, millä katsotaan olevan yhteiskunnallista merkitystä. Poliitiikan medioituessa kaikki, mikä saattaa vaikuttaa poliitikon julkisuuskuvaan ja imagoon, on usein tulkittu kertomisen arvoiseksi. Vanhasen tapauksessa tämän yksityiselämästä kirjoittamista onkin perusteltu nimenomaan sillä, että avioeron jälkeen julki tulleet naisseikkailut ovat muuttaneet dramaattisesti sitä tylsähköä ja harmaata julkikuvaa, jonka perhearvojen kannattajana esiintynyt Vanhanen on aiemmin itsestään – oletetun tietoisesti – julkisuudessa antanut. (Vrt. Karvonen 2006 ja Ollila 2006.)

Näyttäisikin siltä, että poliitikkojen yksityiselämän alueelle astumista perustellaan yhä useammin vetoamalla niin sanottuun suostumusoppiin, joka pohjaa ajatukseen median ja julkisuuden henkilöiden symbioottisesta suhteesta. Alun perin ”tavallisia julkkiksia” varten laaditun opin mukaan julkisuutta ei voi käyttää yksipuolisesti hyväkseen poimimalla siitä vain itselleen myönteisiä asioita. Usein julkaisu päätöksiä perustellaankin nimenomaan sillä, ettei poliitikko voi kerätä julkisuuden tuomia imagohyötyjä levittelemällä perhe- ja parisuhdeasioitaan, mutta vedota yksityisyyden suojaan heti, kun jotain negatiivista on vaarassa tulla julki.

Kurosen tapauksessa aiheen poliittista painoarvoa perusteltiin ensinnäkin sen ajankohtaisuudella: sopivasti vaalien alle osunut kohu luettiin osaksi vaalitaistelua, minkä vuoksi sillä katsottiin myös olevan erityistä poliittista merki-

tystä. Jo mahdollisuus siihen, että Kuronen horjauttaisi siihen saakka korkeita kannatuslukuja nauttineen Vanhasen jalustaltaan, riitti nostamaan tämän poliittisesti merkittävien tekijöiden joukkoon. Tärkeänä ei pidetty niinkään sitä, miten yksityiselämän edesottamukset mahdollisesti vaikuttaisivat pääministerin toimintakykyyn, vaan ennen kaikkea sitä, miten kohu vaikuttaisi tämän julkisuuskuvaan. Joissakin jutuissa pääministerin nettideittailua tulkittiin tosin myös kansallisena turvallisuusriskinä, ja kaikkein vilskeimmässä visioissa spekulointiin jopa sillä, olisiko Kuronen kenties saanut pääministerin virka-asunnolla vieraillessaan urkittua tietoonsa valtakunnansalaisuuksia.

Sananvapauden mantra

Julkisen ja yksityisen välisiä rajalinjoja vedettäessä liikutaan juridisesti kahden perusoikeuden, sananvapauden ja yksityisyyden suojan, rajapinnassa. Viime kädessä yksityisyyden suojan ulottuvuuden määrittäminen on tapauskohtaista punnintaa, jossa harkintaa ohjaavia kriteereitä on useita (Tiilikka 2007). Jotta myös niin sanotulla suurella yleisöllä – jonka tiedontarpeella vallanpitäjien yksityiselämää luotaavien juttujen julkaisemisesta usein perustellaan – olisi mahdollisuus arvioida kulloisenkin tapauksen yhteiskunnallista merkitystä, journalististen perustelujen tulisi olla mahdollisimman läpinäkyviä ja argumentoinnissaan yksityiskohtaisia. Ainakin tähän mennessä julkisuudessa on kuitenkin esitetty suhteellisen vähän seikkaperäisempiä perusteluja sille, miten vaikkapa pääministerin sauna-, seksi- ja syömätottumusten kuvaamisen ajatellaan auttavan äänestäjiä arvioimaan poliitikon kykyä suoriutua tehtävistään. Oireellista onkin, että muun muassa näihin kysymyksiin etsitään nyt vastauksia oikeudessa.

Viimeistään siinä vaiheessa, kun Vanhanen päätti jättää poliisille tutkintapyyntön *Pääministerin morsian* -kirjan kustantajasta, tapauksesta tuli tietysti leimallisesti sananvapauskysymys. Vaikka syytetyn penkillä ovatkin Kuronen ja tämän kirjan kustantaja, samalla etsitään rajoja sille, mistä mediassa sopii kirjoittaa. Tämä ennakkotapaus määrittää tulevaisuudessa sitä, mihin julkisen ja yksityisen raja vedetään ja mitä vallanpitäjien yksityiselämästä uskalletaan kirjoittaa.

Journalistit ovat esittäneet julkisuudessaakin huolestuneita arvioita siitä, että jos tuomioistuimen päätös on langettava, pahimmillaan jupakka saattaa johtaa median nykyistä suurempaan itsesensuuriin. Itse suhtaudumme kohtuullisen luottavaisesti siihen, että ärhäköillä ja ammattitaitoisilla journalisteilla riittää vastedeskin rohkeutta tuoda yhteiskunnallisesti merkittävät paljastukset päivänvaloon. Sen sijaan yksioikoiset ja erittelemättömät vetoamukset sananvapauden aina, kun jutun järkiperustelut eivät täysin tunnu pitävän vettä, joutavatkin tulla alistetuiksi nykyistä suuremmalle harkinnalle. Sananvapauden mantran tarpeettomalla hokemisella media sahaa viime kädessä vain omaa oksaansa.

Siinä missä poliitikot unohtavat herkästi olevansa vallassa myös vapaa-ajallaan, toimittajat eivät välttämättä muista sananvapautta puolustaessaan mainita, että julkaiseminen on myös kaupallista toimintaa. Korkeampien journalistien päämäärien rinnalla mehekkaan skandaalin julkaisemiseen vaikuttavat myös kaupalliset ja kilpailulliset motiivit. Toisinaan toimittajien tai viestimien toimintaa skandaaleissa voivat ohjata myös poliittiset intressit. Samalla politiikon pudottaminen jalustaltaan tuo sulkia sankaritoimittajan hattuun.

Rajoittamaton sananvapaus ei anna vielä itsessään takeita siitä, että yhteiskunnallisesti merkittävät asiat tulisivat suuren yleisön tietoon. Siksi on tärkeää pohtia sekä juridisesta että ennen kaikkea eettisestä näkökulmasta, mikä erottaa juorut ja voyerismin yhteiskunnallisesti merkittävistä tiedoista.

VTM Laura Juntunen työskentelee tutkijana ja YTT Esa Väliverronen professorina Helsingin yliopiston viestinnän laitoksella.

VIITTEET

- 1 Käsittelemme pääministeri Matti Vanhasen yksityiselämästä vuosina 2005–2007 nousseita mediakohuja tarkemmin toisaalla, artikkelissa ”Intiimin politiikka: Yksityisyyden rajojen määrittelyä kolmessa episodissa”, joka ilmestyy Esa Väliverronen toimittamassa teoksessa *Journalismi murroksessa* (2008).

LÄHTEET:

- Kantola, Anu (1998): Tärkeintä on olla aito. Poliittisten uutisten dramaturgia. Teoksessa Kantola, Anu & Moring, Inka & Väliverronen, Esa (toim.): *Media-analyysi. Tekstistä tulkintaan*. Helsinki: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus, 122–148.
- Karvonen, Erkki (2006): Karpelan kujanjuoksu ja hutkivat journalistit. *Journalismikritiikin vuosikirja 2006*. Tiedotustutkimus 1(2006): 8–20.
- Ollila, Maija-Riitta (2006): Luonnetestejä vai savuverhoja: yksityisyys mediassa. Teoksessa Ruusunoksa, Laura (toim.): *Journalismikritiikin vuosikirja 2006*. Tiedotustutkimus 1(2006): 28–36.
- Pietilä, Veikko (1998): Suomen lehdistön menetetty maine? Eeva Vuoren julkinen myllytys 16.8.–24.8.1997. *Tiedotustutkimus* 21 (2): 48–65.
- Tiilikka, Päivi (2007): Sananvapaus ja yksilönsuoja. Lehtiartikkelin aiheuttaman kärsimyksen korvaaminen. Helsinki: WSOY.

Kiss & Sell

Näin tuotetaan täydellinen skandaali

Kohta suomalaisetkin tietävät, miten rakastetaan ja rahastetaan.

Helmikuussa 2008 käytiin paljon julkisuutta ja keskustelua herättänyt oikeudenkäynti *Pääministerin morsian* -kirjan kustantajaa ja kirjoittajaa vastaan. Syksyllä 2007 syntyi kohu myös toisesta julkisuhteesta, nimittäin F1-maailmanmestari Kimi Räikkösen ja italialaisen mallin Valentina Gioian väitetystä kanssakäymisestä (kuva 1). Keväällä 2008 kohistiin ulkoministeri Ilkka Kanervan eroottiselle tanssijalle Johanna Tukiaiselle lähettämistä tekstiviesteistä.

Kun syytteet *Pääministerin morsian* -kirjan kirjoittajaa Susan Ruususta (ent. Kuronen) ja kustantajaa Etukeno Oy:tä vastaan tulivat tietoon, julkinen keskustelu tiivistyi sananvapauden ja poliitikkojen yksityisyydensuojan väliseen konfliktiin. Räikkösen tapauksessa ei kukaan vetänyt sananvapauskorttia esille. Kirjoittelu tyrehtyi pian sen jälkeen, kun italialaisnaisen taustalta löytyi kotimaassaan kiristysskandaaliin sekaantunut manageri. Naisen puheillekaan ei lopulta löytynyt riittävästi katetta.

Näitä kahta erilaista tapausta yhdistää 2000-luvulla korostunut ilmiö nimeltä *kiss and tell*. Se on vielä varsin vähän tunnettu Suomessa, eikä sitä ole muuallakaan käsitelty kovin analyttisesti. Pyrin artikkelissani valottamaan kiss and tellin toimintamekanismeja ja siihen liittyviä journalismin ongelmia.

Pussaa ja puhu

Kanerva kertoi puineensa tapahtumia yhdessä puheenjohtaja Jyrki Kataisen kanssa.

– Muotoilimme yhdessä Kataisen eilisen tiedotteen asiasta ja allekirjoitan sen täysin. Olen toiminut harkitsemattomasti.

Kanervan mukaan tekstiviestikohu on uusin todiste siitä, että Englannissa yleinen Kiss and Tell -ilmiö on ”rantaautunut koti-Suomeen”.

(Pantsu 2005.)

Kuva 1. Seiska sai kohumalli Valentina Gioialta haastattelun.

Ilkka Kanerva sanoi sen ensimmäisen kerran ääneen: tämä on nyt tätä, kiss and telliä. Eduskunnan varapuhemies oli vaihtanut sopimattomia tekstiviestejä naisen kanssa, joka päätti julkistaa kokemuksensa. Kanerva antoi ymmärtää joutuneensa itseään suurempien voimien avuttomaksi pelinappulaksi. Totta onkin, että hänelle selvästi asetettiin syötti. Asian toinen puoli on se, että Kanerva olisi voinut valita toisin, mutta silti hän kävi halukkaasti kiinni koukkuun.

Kiss and tell – pussaa ja puhu, liehittele ja lavertele tai vamppaa ja vasikoi – esiintyi englanninkielisenä sanontana tiettävästi jo 1600-luvun lopulla. Termillä viitataan ensikäden lähteen paljastamaan luottamukselliseen tai yksityiseen tietoon, joka liittyy usein rakkauteen tai seksuaalisuuteen. Nykyisin kiss and tell -ilmiölle on tunnusomaista henkilökohtaisen hyödyn tavoittelu toisen henkilön kustannuksella. Britanniassa termi onkin vääntynyt muotoon *kiss and sell* – rakasta ja rahasta.

Maailmanlaajuisesti kiss and tell -ilmiöstä alettiin puhua enemmän vasta vuonna 2004 sen jälkeen, kun jalkapalloilija David Beckhamin avustaja Rebecca Loos myi brittimedialle paljastuksia salasuhteestaan jalkapallotähteen. Loosin paljastukset herättivät poikkeuksellisen laajaa kiinnostusta eri puolilla maailmaa, koska Beckham on yksi parhaiten palkatuista jalkapalloilijoista ja naimisissa toisen supertähden, Spice Girls -yhtyeessä esiintyneen Victoria Beckhamin kanssa.

Kansainvälistä kiinnostusta lisäsi myös Loosin kertomusten saama laaja levitys. Lehtitietojen mukaan Sky TV maksoi Loosille tv-haastattelusta 150 000 puntaa ja brittitabloidi News of the World 350 000 puntaa eli yhteensä noin 750 000 euroa, mikä lienee kaikkien aikojen suurin kiss and tell -rahastus sekkivihko-journalismin historiassa (AFP 2004). Skyn kohuhaastattelu näytettiin pian ensi-esityksensä jälkeen myös Suomessa (MTV3 2004).

Rebecca Loosillakin oli kuitenkin esikuvansa. Kuuluisin kiss and tell -tarina on presidentti Bill Clintonin ja Valkoisen talon avustajan Monica Lewinskyn suhde 1997–1998. Sen tosin toivat julkisuuteen muut kuin asianosaiset itse, mutta myöhemmin Lewinsky ryhtyi itsekin hyödyntämään tarinaansa kaupallisesti. Hän sai Channel Four -kanavalle myöntämästään haastattelusta 400 000 puntaa eli nykykurssilla 560 000 euroa (Platell 2004) ja todennäköisesti kohtuullisen korvauksen myös Andrew Mortonin kirjasta *Monican tarina* (Morton 1999).

Täydellistä listaa kiss and tell -paljastuksista on mahdotonta koota¹, mutta määrällisesti ne näyttävät keskittyvän vuosituhannen taitteen jälkeiseen aikaan. Viime vuosina kyseessä on ollut leimallisesti brittiläinen ja erityisesti sikäläisiin jalkapallotähtiin liittyvä lieveilmiö.²

Britanniassa seksipaljastuksista maksavat sensaatiohakuiset tv-kanavat ja tabloidilehdet. 2000-luvulla tätä kilpailua on voimistanut televisio, jonka tavoitavuus on aivan toista luokkaa kuin lehtien. Viestinnän keskittymisen ansiosta mediayhtiöillä on entistä suuremmat taloudelliset voimavarat samalla, kun niiden riippumattomuus on lisääntynyt. Nyt on varaa ja uskallusta.

Suomessa suurimmat kaupalliset tv-toimijat MTV3 ja Nelonen eivät ole ainaakaan vielä lähteneet rohkaisemaan kotimaisten salarakkaiden esiinmarssia ulkomaisen esikuvan mukaisesti. Meiltä puuttuu vielä juoru-tv, mutta ehkä senkin ilmestyminen on vain ajan kysymys. Se tietäisi kiristyvää kilpailua, kasvavia haastattelupalkkioita, herkullisempia tarinoita – ja monenlaisia ongelmia journalismin kannalta.

Salarakkaita siellä, salarakkaita täällä

Kiss and tellille ei ole vakiintunutta kotimaista termiä, mutta viime vuosina suomalaismediassa on ryhdytty puhumaan *salarakkaista*, joilla tarkoitetaan julkisuudelta piilossa pidettyjä parisuhteita tai parisuhteen kolmansia pyöriä. Salarakas voi tulla julkisuuteen joko omasta halustaan tai vastentahtoisesti muiden paljastamana. Jälkimmäisessä tapauksessa kysymys ei ole kiss and tell -ilmiöstä, jos paljastusten tavoitteena ei ole salarakkaan taloudellinen hyöty tai julkisuuden valokeilassa paistattelu.

Sanoma Osakeyhtiön sähköisessä tekstiarkistossa ensimmäinen maininta kiss and tellistä on 8.5.1996, jolloin Ilta-Sanomien kertoi James Hewittin prinsessa Dianaa koskevasta kiss and tell -haastattelusta (Heikura 1996). Alma Median tekstiarkistossa ensimmäinen viite on Ilta-lehdessä 5.2.1997 (Laelma 1997).

Salarakas löytyy ensimmäisen kerran Sanoman arkistosta 5.9.2001 Helsingin Sanomien kriitikon Antti Majanderin kirja-arviosta (Majander 2001). Alma Median arkiston mukaan Aamulehden mielipidekirjoittaja käytti kuitenkin termiä jo ennen Majanderia. Nimimerkki ”Kuormaan ei saa koskea” valitti 13.6.2000 työpaikkansa ilmapiiriin kiristyneen tahoillaan naimisissa olleiden toimitusjohtajan ja tämän naispuolisen alaisen salarakkaussuhteesta (anonyymi 2000). Ilta-lehteen salarakas putkahti ensimmäisen kerran 3.8.2002 tangokuningatar Johanna Pakosen haastattelussa (Hannikainen 2002).

Oletettavasti salarakas-termin viljely lähti kuitenkin liikkeelle 7 päivää -lehdessä, mihin antaa viitettä myös 29.11.2001 julkaistu Paula Koivuniemen haastattelu, jossa sana esiintyi ensimmäisen kerran Ilta-Sanomissa:

Seiska-lehdessä kerrottiin, että Elina Kiiikko on Ilkka Kanervan salarakas. Onko kyse vakavasta seurustelusuhteesta? (Kolsi 2001.)

Allerin tekstiarkistoa penkoneen Peltomäen (2007) mukaan 7 päivää -lehti ei ole koskaan käyttänyt kiss and tell -termiä, mutta salarakkaan juuret ovat viime vuosituhannen puolella.

”Salarakas” esiintyy ensimmäisen kerran elokuussa 1999, jolloin kerrotaan edesmenneen prinsessa Dianan Hasnat-nimisestä ”salarakkaasta”. Juttu ilmestyi lehdessä 34/1999. Sen jälkeen aloimme viljellä termiä viljelti, ja vuosien varrelta löytyy useita kymmeniä salarakas-otsikoita. (Peltomäki 2007.)

Kiss and tell tuli tutuksi Tuurin kyläkaup-
paa myöten vuonna 2004, kun malli- ja mis-
sikisoja kiertänyt Marika Fingerroos paljasti
suhteensa kauppias Vesa Keskiseen (kuva 2).
Sattumaa tai ei, tämä tapahtui samana vuonna
pian Rebecca Loosin ja David Beckhamin suh-
dekohun jälkeen.

Sittemmin ilmiöstä ovat saaneet osansa jal-
kapalloilija Aleksei Eremenko jr., jonka sala-
rakas oli Martina Aitolehti (2004), eduskun-
nan varapuhemies Ilkka Kanerva Marika Fin-
gerroosin ja malli Anne-Mari Bergin kanssa
(2005) sekä pääministeri Matti Vanhanen
entisen naisystävänsä Susan Kurosen kanssa
(2006–2007). Lisäksi julkisuudessa esiintyi
salaperäinen ”Kaarina”, joka kertoi 7 päivää
-lehdessä yksityiskohtia pitkään jatkuneesta
Vanhas-suhteestaan tämän avioliiton aikana
(2005). Kaarina ei paljastanut oikeata nimeään ja kasvojaan (kuva 3), ja hänen
visiittinsä julkisuudessa jäi hyvin lyhyeksi.

Kesäkuussa 2005, hieman ennen Kaarina-kohua, amerikkalaismies Elisha Blue
tilitti 7 päivää -lehden kannessa tuntojaan suhteestaan tv-juontaja Ellen Jokikun-
nakseen: ”Tv-tähden rakastajan rajut paljastukset: Olin Ellenin seksiorja!” (Karo-
nen 2005a, kuva 3).

Ennen vuotta 2004 vastaavia tapauksia oli tullut Suomessa julkisuuteen var-
sin vähän. Mannekiini Tabé Slioor herätti 1960-luvulla pahennusta seurustele-
malla naimisissa olleen Helsingin kaupunginjohtajan Erik von Frenckellin kanssa.
Slioorin paljastukset julkaistiin kymmenosaisena sarjana Jallussa vuonna 1961
(Slioor 1961).

Kuva 2. Marika Fingerroos toi
kiss and tell -ilmiön Suomeen
2004.

7 päivää 28/2005

7 päivää 25-26/2005

7 päivää 29/2005

Kuva 3. Salarakkaat löytävät nopeasti tiensä 7 päivää -lehden sivuille.

Otava julkaisi Anita Hallaman paljastuskirjan presidentti Urho Kekkosen lemменkirjeistä vuonna 2001 (Hallama 2001). Anita Hallama oli edesmenneen suurlähettiläs Jaakko Hallaman puoliso ja nainen, josta kuiskuteltiin presidentti Urho Kekkosen rakastajattarena. Pitkään asiasta vaiennut Anita Hallama kyllästyi huhuihin vuosikymmeniä kaiken tapahtuneen jälkeen ja julkaisi kirjan, jossa kertoi oman totuutensa asiasta.

Valta viettelee

Kiss and tell -paljastusten kohteeksi pääsevät yleensä naimisissa olevat kuuluisat miehet. Joskus myös vapaat poikamiehet kelpaavat, mutta silloin on vaikeampi kehittää skandaalia, jos normirikkomus puuttuu. Paljastajan osa ei ole häävi. Vaikka mies pettää, ennen kaikkea hänen paljastuksia tehneestä salarakkaastaan leivotaan paholainen (Ukkola 2007, 29). Ei ole olemassa juurikaan havaintoaineistoa siitä, saisiko paljastajana toimiva mies samanlaisen moraalisen tuomion kuin nainen.³

Sukupuolirooleilla on varmasti merkitystä kiss and tell -ilmiön synnyssä. Monen miehen mielestä intiimiasioiden paljastaminen voi olla ”akkamaista juoruilua”, johon on suuri kynnys ryhtyä, vaikka siitä tarjottaisiin rahaa. Valloitusistaan ääneen huutelevaa miestä tavataan pitää vastenmielisenä sovinistina ja kerskurina. Naisille taas tällainen puhe on ehkä luontevampaa ja tiettyyn rajaan asti hyväksyttävämpää. Ammatillisesti kiss and tell -paljastukset tuovat Suomessa vain vähän hyötyä mutta paljon haittoja. Intiimipaljastuksilla voi kenties edesauttaa mallin, PR-emännän tai tosi-tv-näyttelijän uraa, mutta miehelle kiss and tell tarjoaa hyvin vähän uramahdollisuuksia.

Paljastajaan kohdistuva julkinen paheksunta selittyy myös ainakin osaksi epätasaisella mediasodankäynnillä, jossa paljastaja näyttää hyökkävään ja vahingoittavan väitteillään paljastettua. Perinteisissä, yleensä virkatoimia koskevissa skandaaleissa no comments -linja on tuohon tuomittu tie. Sen sijaan 2000-luvun yksityisyyteen tunkeutuissa mediakohuissa ja skandaaleissa vaikeneminen voi olla jopa kultaa.

Normaalin kaavan mukaan paljastaja antaa haastatteluita usealle tiedotusvälineelle, ja välineet ryhtyvät lainaamaan toisiaan. Näin sanoma voimistuu ja samalla vääristyy, koska paljastajan väitteisiin ja median omiin tulkintoihin ei useinkaan saada asianosaisen vastakommenttia. Koska paljastettu ei aina halua tai voi lähteä samanlaiseen vastaiskuun mediassa, hän joutuu ikään kuin Vekku-lan kaltaiseen peilialiin, jossa totuus vääntyy eriskummalliseen muotoon eikä ulospääsyä löydy millään. Myös yleisö huomaa epätasaisen asetelman, jota se pitää epäreiluna – paljastettua vastaan puhuvista faktoista huolimatta.

Yleisön sympatiat kääntyvätkin skandaaleissa ja mediakohuissa herkästi alkynnessä olevan puolelle. Esimerkiksi pääministeri Matti Vanhasen niukka tie-

dotuslinja yksityisasiosta todennäköisesti auttoi kääntämään yleisön mielipiteen hänen puolelleen, etenkin kun vastapuoli vain jatkoi ja jatkoi suhteen julkista kommentointia.

Erottelen kiss and sell -paljastajista neljä perustyyppiä, joiden toimintatavat ja perimmäiset motiivit eroavat hieman toisistaan:

1. *Kolhitut* eli ne, jotka aloittavat suhteen hyvässä uskossa mutta vastoinkäymisiä kärsittyään kokevat itsensä uhreiksi ja tarttuvat taloudellisen ja/tai moraalisen hyvityksen mahdollisuuteen.
2. *Onnenonkijat* oivaltavat suhteen jälkeen, että maailman pitää kuulla, miten asiat oikeasti menivät. Motiivina ei niinkään katkeruus vaan julkisuus, raha tai väärän mielikuvan korjaaminen.
3. *Saalistajat* eli ne, jotka hakeutuvat suhteeseen tietoisesti hyötymistarkoituksessa.
4. *Sepittäjät* eli ne, jotka hyötyä saadakseen valehtelevat olleensa suhteessa.

Kolhittuja ja onnenonkijoita yhdistää puhdas omatunto ainakin suhteen alussa. Saalistajat ja sepittäjät toimivat laskelmoidusti alusta alkaen. Nämä perimmäiset motiivit tuntee parhaiten useimmiten vain paljastaja itse, ja lukija voi niitä lähinnä arvailla mielessään. Harva paljastaja tunnustaa ainakaan ääneen, että hänen motiivinsa olisivat egoistiset.

Ilmaiseksi ei paljasta kukaan

Ulkomailla johtava motiivi 2000-luvun kiss & tell -paljastuksissa on raha. Suomessa iltapäivälehdet eivät maksa haastatteluista, mutta poseeraamisesta voidaan maksaa malleille kuvauspalkkioita. Yksinoikeushaastatteluista maksavat vain jotkin aikakauslehdet, mutta nekin kansainvälisen mittapuun mukaan varsin pieniä summia. Koska paljastuskirjojen tekijänpalkkioillakaan ei rikastu, kiss & tell ei ole päässyt kehittymään ilmiönä samanlaisiin mittasuhteisiin kuin Britanniassa.

Seiska maksaa haastattelupalkkioita tapauskohtaisesti. Jos kyse on kohahduttavasta, kanteen nousevasta puhtaasta yksinoikeushaastattelusta, palkkiot liikkuvat tonneissa. Ei siis sen enempää! Palkkiot ovat pienempiä kuin yleisesti luullaankaan. Kyse ei ole mistään palkkioautomaatista eikä likimainkaan kaikista Seiskan julkkishaastatteluista makseta palkkioita. Ilmaismatkoja tms. emme jakele. Toki voimme olla julkkisten mukana heidän lemmonomillaan tai vastavilla, jolloin heille maksetaan jälleen kerran kohtuullinen haastattelu- ja kuvauspalkkio. (Peltomäki 2007.)

Hymy maksaa haastatteluista, mutta tuskin yhtä paljon kuin Aller. Tuhansissa euroissa liikutaan. Hinta riippuu aina aiheen uutisarvosta. Susan Kuronen oli vallan keskiössä. Siihen liittyi poliittista valtaa, joka teki asiasta uutisellisesti kiinnostavan. (Tulusto 2007.)

Median omasta aloitteellisuudesta kertoo Kurosen (2007) kirjassaan kertoma tieto, että Hymy-lehti otti häneen yhteyttä ja tarjosi verhotuista erotiikkakuvista 2500 euroa. Kun Kurosen kieltäytyi, hänelle tarjottiin 5000 euroa siitä, että paljastaa kaiken (Kuronen 2007, 148).

Rahan lisäksi muita motiiveja suhteen yksityiskohtien julkistamisella voivat olla esimerkiksi kosto, hyvityksen saaminen pahasta mielestä, narsistinen julkisuus sekä julkisuus työtillaisuuksien kalastelemiseksi ja oman ”brändin” arvon kasvattamiseksi. Wanna-be-julkisten tosi-tv-aikakaudella erityisesti nämä kaksi jälkimmäistä piirrettä näyttäivät korostuvan kiss and tell -ilmiössä.

Kuva 4. Hymy-lehti paljasti ”pääministerin morsiamen” kokonaan.

Markkinat ovat Suomessa pienet. 1000–3000 euron palkkiot ovat pikkusummia, jos niitä vertaa siihen, mitä maailmalla maksetaan. Paljastuksissa on enemmän kyse julkisuusmotiivista. Ja onhan Marika Fingerroos luonut jopa jonkinlaisen uran tällä, samoin Anne-Mari Berg. (Tulusto 2007.)

Tärkeimpänä motiivinaan paljastajat mainitsevat usein väärän julkisuuskuorin korjaamisen. Rebecca Loos kertoi lehtihaastatteluissa, että hän myi tarinansa medialle, koska halusi epätoivoisesti ihmisten näkevän hänet sellaisena kuin hän oikeasti oli (Platell 2004; Watson 2004). Samoin Monica Lewinsky kertoi haluavansa korjata median luomaa vääristynyttä kuvaa itsestään (ema.). Loos sanoi ryhtyneensä ajattelemaan rahaa vasta, kun sai potkut työstään. Lewinskykin oli rahapulassa oikeuskulujensa vuoksi (ema.).

Ironista kyllä, paljastelijan julkinen kuva ei lisäpaljastuksista ainakaan parane, kun mediakieputus vain kiihtyy ja herkullisimmat yksityiskohdat korostuvat julkisuudessa. Paljastajan tärkeinä pitämät mutta ei niin myyvät asiat saattavat jäädä kokonaan huomiotta. Kirjan kirjoittaminen voi olla paljastajalle lopulta ainoa keino saada sanomansa läpi juuri sellaisena kuin itse haluaa. Kirjankin julkaisussa on ongelmana se, että media päättää, mitä kirjasta nostetaan esille julkisuudessa – monesti se voi olla kokonaisuuden kannalta vähäpätöinen seikka.

Myös Susan Kurosen (2007) ilmoitti kirjan kirjoittamisen motiiviksi halun saada oikaistuksi ja muutetuksi kuvaa, joka hänestä oli luotu mediassa (Kuronen 2007, 16). Kurosesta välittyi suhteen päättymisen jälkeen melko yksipuolinen ja kielteinen kuva, mutta hänen kirjansa sisältö onnistui yllättämään ainakin jotkut.

Joskus paljastajat esittävät ajavansa ylevämpiä tarkoituksia kuin omaa etuaan. Prinsessa Dianan rakkauskirjeitä kaupitellut James Hewitt halusi kirjeet jonkin museon tai yksityisen keräilijän haltuun, koska viestit olivat ”historial-

lisiä dokumentteja” (ks. esim. CNN 2003). Vanhasen ”Kaarina” puolestaan kertoi motiivikseen vääränlaisen julkisuuskuvan oikaisemisen – mutta ei omansa vaan Vanhasen. Mahdollisesta haastattelupalkkiostaan tai muista motiiveistaan hän ei maininnut mitään:

Päätin antaa jutun lehteen osittain siksi, että Matin julkisuuskuva on mielestäni ollut aivan väärä. Se on vaivannut minua koko ajan. Missä se suorasekäinen, rehellinen mies on, johon luulin rakastuneeni? Viimeinen niitti päätökseeni oli se, että minun lisäkseni on käsittäkseni myös muita naisia, jotka laillani ovat luottaneet rehelliseen tuntuiseen mieheen. (Karonen 2005b.)

Tuotettu skandaali tuottaa ongelmia

Tuotetun skandaalin synty on keinotekoinen ja tavoiteltu. Tuotettu skandaali syntyy esimerkiksi silloin, kun skandaalin kohde lankeaa hänelle asetettuun syöttiin ja syyllistyy johonkin rikkomukseen, jota hän yrittää salailla⁴. Paljastajana on useimmiten skandaalin toinen osapuoli tai joku hänen valtuuttamansa henkilö.

Paljastaja myy kertomustaan osissa tiedotusvälineille. Tarina tarjoillaan medialle valmiina, kun taas ”perinteiset” skandaalit paljastuvat tutkivan journalismin tuloksina tai tulevat ilmi muuta kautta. Perinteisissä skandaaleissa paljastajat eli vuotajat tai ”syväkurkut” mieluummin salaavat henkilöllisyytensä tai heidät vedetään julkisuuteen vastentahtoisesti. Näissä skandaaleissa vuotaja ei ole välttämättä itse osapuoli.

Tuotettuun skandaaliin kuuluvat olennaisena osana median ja paljastajan liikesopimukset yksinoikeushaastatteluista, jotka tuovat paljastajalleen julkisuutta ja taloudellista hyötyä. Julkaisija saa puolestaan myyviä juttuja ja kampaamaansa huomiota muussa mediassa. Paljastuksia julkaiseville viestimille voi syntyä tiukassa kilpailutilanteessa kiusaus tilata itselleen sopivia julkkisten hairahduksia, mutta Suomessa ei ole tullut tietoon, että tiedotusvälineet olisivat käyttäneet maksettuja houkutuslintuja. Myös Tulusto ja Peltomäki (2007) sanovat, etteivät heidän lehtensä käytä houkutuslintuja.

Vaikka paljastuksia julkaiseva tiedotusväline ei toimosikaan suoranaisesti skandaalin järjestäjänä, sillä on silti aktiivinen rooli skandaalin tuotannossa. Tekemällä liikesopimuksen paljastajan kanssa media myy samalla puolueettomuutensa. Se ei voi silloin toimia tasapuolisena tiedonvälittäjänä, vaikka se näin ulospäin uskotteleekin. Viihdemedia myös mieluusti vaikenee omasta roolistaan skandaalin rahoittajana ja hyödyn saajana. Tällöin lukijan on vaikea arvioida julkaisevan välineen luotettavuutta.

Maksettujen haastatteluiden uskottavuus on muutenkin kyseenalainen. Mitä enemmän haastatteluista tarjotaan rahaa ja mitä pahemmassa taloudellisessa ahdingossa paljastaja on, sitä suuremmaksi kasvaa houkutus vääristellä totuutta.

Eettisesti ongelmallista on myös se, jos media hyväksyy roolinsa avoimen koston, rahastuksen ja vahingoittamisen välikappaleena. Joissakin ulkomaisissa kiss and sell -tapauksissa on ollut nähtävissä viitteitä yhteyksistä järjestäytyneeseen rikollisuuteen (prostituoidut houkutuslintuina, kiristysyritykset).

Peltomäki (2007) ei näe kiss and tell -haastatteluissa moraalista ongelmaa median kannalta.

Ylipäättään tällaisia puhtaita kiss and tell -tapauksia on varsin vähän sekä Seiskassa että muussa Suomen mediassa. Kysehän on haastattelusta, jossa ihminen voi avautua dramaattisista tunteistaan suurelle yleisölle. En koe sitä kostona. (Peltomäki 2007.)

Tuluston (2007) mielestä kaikissa julkkishaastatteluissa on vaarana se, että media toimii koston ja vahingoittamisen välikappaleena.

Suurempi ongelma ovat avioerojen jälkeiset tilitykset. Niiden puheiden paikkansapitävyyttä varmistetaan muista lähteistä, ja paljon jätetään myös julkaisematta. Niissä koston mahdollisuus on suurempi. Fingerrooshan oli suhteellisen harmitonta, vähän niin kuin tosi-tv:tä. (Tulusto 2007.)

Entä jos paljastaja valehtelee tai vääristelee rahan- ja kuuluisuudenhimosaan? Onko julkaisijan vastuu silloin yksinoikeushaastattelun tekijällä vai myös kaikilla sitä siteeraavilla tiedotusvälineillä? Maksettuja haastatteluja siteeraavat viestimet pelaavat riskipeliä, jos ne eivät hanki itse vahvistusta toisen tiedotusvälineen julkaisemille väitteille.

Peltomäen (2007) mukaan 7 päivää -lehden taustatyö on paljastushaastatteluissa mahdollisimman tarkkaa, ja siihen käytetään reilusti aikaa. Tarvittaessa käytetään myös juristin apua ennen jutun julkaisemista. Tulusto (2007) kertoo, että Hymy varmistaa kiss and tell -paljastusten paikkansapitävyyden esimerkiksi paljastetun tekstiviesteillä, joita ei yleensä voi julkaista.

Vaadimme, että toimittaja näkee tekstiviestit tai että hänelle kerrotaan niistä. Teemme selkeän sopimuksen, että asianosainen on myös oikeudessa valmis todistamaan asiassa. Joudumme harkitsemaan julkaisua sitä taustaa vasten, että kyse on aina myös ihmisten yksityisyydensuojasta. (Tulusto 2007.)

Tutkivat journalistit tietävät, että syväkurkuilla on mediavuodoille omat motiivinsa, jotka tuskin useinkaan ovat altruistisia. Ikuisuusongelma on, miten pitkälle journalistin pitää pohtia vuotajansa motiiveja. Onko parempi olla niistä kokonaan tietämätön, jolloin ei tarvitse miettiä julkaisemisen eettisyyttä? Pääministeri Anneli Jäätteenmäen eroon johtaneita paljastuksia tehnyt toimittaja Pekka Ervasti totesi jälkepäin, että vuotajan motiiveja miettivä toimittaja on hyllyvällä suolla. Ervasti sanoi häntä kiinnostavan vain sen, että tieto tulee ulos (Kivioja 2003).

Poliittisissa skandaaleissa paljastuksilla katsotaan olevan niin suurta yhteiskunnallista merkitystä, että vuotajan motiivit ovat sivuseikka eivätkä ne aina ole tiedossakaan. Kiss and sell -paljastuksissa taas yhteiskunnallista merkitystä on välillä vaikea osoittaa ja julkisuuteen haluavan vuotajan itsekkäät motiivit ovat joko julkilausuttuja tai muuten ilmiselviä. Eikö median tarvitse silloinkaan painaa jarrua?

Eihän media jarrua paina, jos sen oma jalka on kaasupolkimella.

YTM, toimittaja Pasi Kivioja on vapaalla Iltä-Sanomista ja valmistelee väitöskirjaa mediaskandaaleista.

HAASTATTELUT

Peltomäki, Jari (2007): 7 päivää -lehden toimituspäällikkö. Sähköpostihaastattelu. 19.12.2007 ja 28.12.2007.

Tulusto, Esko (2007): Hymyn päätoimittaja. Puhelinhaastattelu. 20.12.2007.

VIITTEET

- 1 Suhteellaan Clintoniin oli rahastanut jo ennen Lewinskyä entinen yökerholaulaja ja televisiotoimittaja Jennifer Flowers. Näyttelijä Jack Nicholsonin entinen rakastajatar, näyttelijä Karen Mayo-Chandler aiheutti sensaation vuonna 1989 paljastamalla Playboy-lehdessä intiimejä yksityiskohtia Nicholsonin fetisseistä (ks. esim. Hedegaard 2006). Britanniaa kuohutti 1960-luvulla Profumo-skandaali, jonka seurauksena sotaministeri John Profumo joutui eroamaan tehtävistään 1963. Naimisissa ollut Profumo koki pikaromanssin tanssitytönä tunnetun Christine Keelerin kanssa 1961. Keeler myi tarinansa lehdistölle, ja suhteesta syntyi myös elokuva ja useita kirjoja (Thompson 2000, 131–137).
- 2 David Beckhamin lisäksi muun muassa Britanniassa pelannut suomalaisjalkapalloilija Mikael Forssell sai lukea lehdestä brittimalli Sammi Fuginin paljastuksia heidän väitetystä suhteestaan vuonna 2005. Englannin jalkapallomaajoukkueen valmentajan Sven-Göran Erikssonin salasuhteet paljastuivat kahdesti.
- 3 Mies toimii harvoin paljastajana. Prinsessa Dianan entinen rakastaja James Hewitt on kuitenkin ansainnut miljoonia kohuhaastatteluillaan Britanniassa. Myös suomalainen pornomalli Henry Saari herutti vuonna 1998 brittilehdistölle kuumaa tarinaa lemmyöstään Spice Girls -yhtyeen Mel B:n kanssa, ja edellä mainittu Elisha Blue kehui kokemuksiään Ellen Jokikunnaksen kanssa 2005.
- 4 Tuotettu skandaali voi olla myös jokin muu kuin kiss and sell -paljastus. Olennaista on skandaalin tavoittelu ja haastattelujen myyminen. Kauneuskilpailuihin tai tosi-tv-ohjelmaan hakeutuva henkilö tietää saavansa kohujulkisuutta, kun hänen sääntörikkomuksensa tai vanhat rikoksensa paljastuvat.

LÄHTEET

- Anonyymi (2004): Beckham Saga Reveals Growing Appetite for Sex and Scandal. *AFP*, artikkeli. 16.4.2004.
- Anonyymi (2000): Rakkaus teki työn raskaaksi. *Aamulehti*, mielipidekirjoitus. Nimimerkki "Kuormaan ei saa koskea". 13.6.2000, 4.
- CNN (2003): *Interview with James Hewitt*. Larry King Weekend. Esitetty 26.1.2003. Haastattelun transkripti saatavilla: <http://transcripts.cnn.com/TRANSCRIPTS/0301/26/1klw.00.html>. [Sivulla käyty 2.1.2008]
- Hallama, Anita (2001): *Sydämen kieltä sydämelle*. Helsinki: Otava.
- Hannikainen, Sari (2002): Nyt lähtevät kesäkilot! *Iltalehti Viikkovaihe*, artikkeli. 3.8.2002, 16–17.
- Hedegaard, Erik (2006): Jack Nicholson: A Singular Guy. *The Rolling Stone*, artikkeli. 20.9.2006. Saatavilla: http://www.rollingstone.com/news/coverstory/jack_nicholson_secrets_of_the_great_seducer. [Sivulla käyty 2.1.2008]
- Heikura, Jouko (1996): Ex-rakastajan paljastusvideo: "Diana yritti saada Charlesin takaisin". *Ilta-Sanomat*, artikkeli. 8.5.1996, A23.
- Karonen, Heli (2005a): Tunsin olevani Ellenin seksiorja! *7 päivää*, artikkeli. 25–26/2005, 6–9.
- Karonen, Heli (2005b): "Matti oli minulle megaluokan erehdys". *7 päivää*, artikkeli. 29/2005, 8–9.
- Kivioja, Pasi (2003): Salaiset tiedot eivät tulleet Ervastille pyytämättä. *Ilta-Sanomat*, artikkeli. 4.12.2003, A14.
- Kolsi, Eeva-Kaarina (2001): "Mulla on nyt enemmän happea". *Ilta-Sanomat*, artikkeli. 29.12.2001, B24.
- Kuronen, Susan (2007): *Pääministerin morsian*. Juva: Etukeno Oy.
- Laelma, Jyrki (1997): Shirley Ann Field. *Iltalehti*, artikkeli. 5.2.1997.
- Majander, Antti (2001): Neiti etsivä itkee ja ratkaisee. *Helsingin Sanomat*, kirja-arvostelu. 5.9.2001, B7.
- Morton, Andrew (1999): *Monican tarina*. Alkup. Monica's Story. Helsinki: Otava.
- MTV3 (2004): *Minä ja David Beckham*. Rebecca Loos Interview, Sky TV (alkup. 14.4.2004). 21.4.2004.
- Pantsu, Pekka (2005): Kanerva: Töppäsin. *Ilta-Sanomat*, artikkeli. 16.6.2005, 11.
- Platell, Amanda (2004): The Price of a Kiss and Tell. *Daily Mail*, artikkeli. 2.9.2004.
- Slioor, Tabe (1961): Miehet ja minä. Osat 1–10. *Jallu* 3–12/1961.
- Stanistreet, Michelle (2004): Kissing and Telling the Same Old Story. *The Express on Sunday*, artikkeli. 15.8.2004, 56–57.
- Tainola, Rita (2005): "En myönnä enkä kiistä". *Ilta-Sanomat*, artikkeli. 15.7.2005, 24–25.
- Thompson, John B. (2000): *Political Scandal*. Power and Visibility in the Media Age. Cambridge: Polity.
- Ukkola, Sanna (2007): Myyty maine. *Ilta-Sanomat Plus*, artikkeli. 24.11.2007, 26–29.
- Watson, Jeremy (2004): Infamous Intern Takes on Señorita of Sleaze in the Mistress Olympics. *Scotland on Sunday*, artikkeli. 29.8.2004, 7.

Rajanvetoa

**” Nykyisyys on millisekunnin
mittainen raja, joka erottaa
menneisyyden tulevaisuudesta.”**

Lähdekritiikkiä, kiitos!

Journalistit ja historiantutkijat yhteistä menneisyyttä hallitsemassa

Rosenholz-aineisto, Tiitisen lista ja Alpo Rusi -tutkinta nostattivat taas kerran pölyä edesmenneen Itä-Saksan turvallisuuspalvelun arkistoista.

Luin jouluna Günter Grassin muistelmateoksen *Sipulia kuoriessa*. Sehän herätti ilmestyessään Saksassa kohua yhden yksityiskohtansa takia: Nobel-kirjailija paljasti siihen saakka vaikenemansa seikan, että oli osallistunut toisen maailmansodan loppuvaiheeseen Waffen-SS:n riveissä.

Danzigin satamakaupungin poika oli ilmoittautunut vapaaehtoiseksi sukellusvenelaivastoon, mutta saikin lopulta komennuksen SS:n taistelujoukkoihin – siis niihin, joihin oli kuulunut myös itärintamalla 1941-43 taistellut suomalaisen ”panttipataljoona” ja jotka eivät olleet keskitysleirinvahteja. Grass oli 17-vuotias ja sota niin lopuillaan, että kysymys oli enää hengen säilymisestä puna-armeijan jyrän alla omia teloituskomennuskuntia väistellessä. Tuleva kirjailija komennettiin sotaan täydennysmiehenä, eikä hän tehnyt mitään paheksuttavaa. Ongelma olikin hänen aselajinsa, pahamaineisen kirjainparin sisältävä Waffen-SS, ja se, että (Länsi-)Saksan omanatuntona esiintynyt julkisosaalidemokraattinen kirjailija oli salannut tämän lyhyen jakson menneisyydestään. Historia nousi uutiseksi tässä päivässä.

Suomalaisen journalismin kannalta kiinnostavin menneisyydenhallintakysymys viimeksi kuluneen puolentoista vuosikymmenen aikana on liittynyt (ja liittyy) DDR:n lakkaamiseen olemasta ja Neuvostoliiton hajoamiseen. Vakoilijoita, tiedottajia, suomettuneita ja rähmällään olijoita on paljastettu urakalla ja niin, että journalistinen lähdekritiikki ei ole tahtonut perässä pysyä. Syksyllä 2007 Helsingin käräjäoikeus tuomitsi valtion maksamaan suurlähettiläs Alpo Rusille 70 000 euron korvauksen siitä, että tieto hänen Stasi-tutkinnastaan Suojelupoliisissa oli päässyt vuotamaan julkisuuteen. Rusi itse julkaisi samoihin aikoihin paksun kirjan, jossa hän samaisia Stasi-lähteitä käyttäen leimasi joukon suomalaisia poliitikkoja ja virkamiehiä DDR:n ja sen tiedustelun käytyreiksi. Aiemmin syksyllä Julkisen sanan neuvoston puheenjohtaja Kalevi Kivistö erosi tehtäväs-

tään sen jälkeen, kun TV 1:n A-Studio oli leimannut hänet DDR:n kumartelijaksi ohjelmassa, joka oli lähdekriittisessä mielessä kyseenalainen.

Olisiko journalistien harjoittama lähdekritiikki voinut suoriutua tehtävässään paremmin? Olisiko ammattiapua ollut saatavissa? Mitä tekivätään menneisyydenhallintaan kutsuvien kysymysten parissa ne, joilta apua olisi ehkä saanut – historian tutkijayhteisö? Tutkijayhteisön keskusteluista vihiä voi saada tutkailemalla tällä vuosituhannella ilmestyneitä alan ammattilehden Historiallisen Aikakauskirjan (HAik) numeroita. Ennen julkaisuun pureutumista on kuitenkin syytä pohtia, mistä haltuun otetussa menneisyydessä on kyse.

Me, menneisyys ja ohikiitävä nykyisyys

Käydyissä keskusteluissa oli kysymys sekä *menneisyydenhallinnasta* että *historiakulttuurista* ja *historiapoliitikasta*. Sanat ovat saksalaislähtöisiä ja heijastavat sitä, että Saksassa kysymys menneisyydestä on ollut ja yhä on vuosien 1933–45 natsikauden vuoksi erityisen arka ja vaikea. Vaikeusastetta lisää se, että kylmä sota tuotti Saksoja kaksittain, joten kansallista identiteettiä on pitänyt rakentaa kahdessa toisiinsa vihamielisesti suhtautuneessa saksalaisessa valtiossa ja hyvin erilaisista lähtökohdista. Välienselvittelyä menneisyyden kanssa harjoitettiin nimenomaan Länsi-Saksassa, kun taas DDR:ssä oikeaoppinen puoluenäkökulma jätti natsimenneisyyden pelkästään länsisaksalaisten ongelmaksi (Hentilä 1994).

Seppo Hentilä kirjoittaa saksalaista historiankirjoitusta analysoivassa tutkimuksessaan näin: ”Saksalaisten alituinen tarve tilittää historiaansa – lähes jatkuva ’henkinen itsensäilpominen’ – avaa näköalan tai vähintäänkin erinomaisen tirkistysaukon kansakunnan sielunmaisemaan. Saksalaisten historiatuska kertoo selvää kieltään siitä, että kansakunnan suhde menneisyyteensä on yhä jollakin tavalla rikkinäinen. Historiakeskusteluissa liikutaan älyllisen ja tunteenomaisen itseymmärryksen raja-alueella, jolla historiasta väistämättä tulee

poliittista ja poliittisesta historiallista.” Hentilä myös toteaa historiakeskusteluun aktiivisesti osallistuneen Jürgen Habermasin puhuneen historiapolitiikan sijasta ”historian julkisesta käytöstä” (*öffentlicher Gebrauch der Historie*), jolloin ajallisesti kaukainenkin historia on aina viime kädessä oman ajan historiaa (*Zeitgeschichte*), ja oman ajan historia sisältää aina ”universaalihistoriallisen aspektin”. (Hentilä 1994, 14.)

Historiakulttuuriksi on Saksassa ruvettu kutsumaan ”sitä poliittisen kulttuurin aluetta, jolla ihmiset kohtaavat menneisyyden ja tekevät tiliä sen kanssa” (Hentilä 2004, 306–307). Tuo alue kattaa kaiken sen, missä menneisyyttä koskevaa tietoa tuotetaan, välitetään, esitetään, koetaan ja käytetään – siis tutkimuksen, journalismin, median laajemmin, fiktion, mutta myös ihmiset omilla positioissaan tuota kaikkea käyttämässä ja muokkaamassa.

Jos historiakulttuurissa on lähinnä kysymys historian käytön foorumeista, historiapolitiikasta puhuttaessa etualalle nousevat historian käyttöä ohjaavat intressit ja tavoitteet. Historiapoliittikka voi olla hyvinkin tietoista ja aktiivista tulkinnan muokkaamista jonkin tarkoituksiperän ajamiseksi. Hyvä suomalainen esimerkki on se, miten presidentti Urho Kekkone teki Leninistä Suomen itsenäisyyden takuumiehen esittämällä itsenäisyyden tämän lahjana. Tulkinnan tarkoitettu osoite oli Moskovassa ja taka-ajatus se, että koska Lenin oli neuvostojohdolle erehtymätön auktoriteetti, Brežnev ja kumppanitkaan eivät voisi pyhän miehen linjasta poiketa. Historiantutkimus – varsinkin Tuomo Polvisen 1967 ilmestynyt teos *Venäjän vallankumous ja Suomi I* – oli tosin jo pitävästi osoittanut Leninin aivan toisenlaiset motiivit: että vallankumouksen edetessä pitkin Eurooppaa Suomi kumminkin palaisi vapaaehtoisesti kansojen perheeseen. Yleisempää historiapolitiikaksi katsottavaa historiaan vetoamista kuitenkin on tiedostamattomien itsestäänselvyyksien käyttö poliittisen argumentoinnin tukena.

Menneisyydenhallintaa nimetään saksan kielessä kahden pitkän yhdyssanan avulla: *Vergangenheitsbewältigung* ja *Geschichtsaufarbeitung*. Edellisen suora käännös olisi juuri ”menneisyydenhallinta”. Hentilä ihmettelee, miten menneisyyttä voisi hallita, mutta vastaväitteitäkin hänelle voi esittää esimerkiksi George Orwellin jalanjäljissä. Orwellin romaanissa *1984* vanhoja sanomalehtiä muokattiin niin, että ne sopivat vallanpitäjien nykyisiin tavoitteisiinsa. Historiaa kirjoitettiin tarkoituksenmukaisella tavalla uudelleen, ja ajatus oli, että se joka hallitsee menneisyyttä, hallitsee nykyisyyttä ja tulevaisuutta. Todellisen elämän esimerkkejä tarjosi Neuvostoliitto muun muassa siten, että Kremlin katolla seisovan johtajarivin valokuvista saatettiin kömpelösti poistaa epäsuosioon joutuneita henkilöitä. Pitkän saksalaisen sanan tarkoite on kuitenkin, miten vaikean menneisyyden kanssa voisi tulla sinuiksi ja siten ikään kuin ”hallita” sitä.

Toinen sana kääntyy suoraan ”historian työstämiseksi”, mikä sekin vaatii selitystä: koetetaan tarttua myös vaikeisiin asioihin ja tutkia niitä historiantut-

kimuksen normaalein keinoin mahdollisimman avoimesti ja rehellisesti. ”Työs-
täminen” ja ”hallinta” ovat siis samalla asialla, ei kaihdeta hankalia ja kiusallisia
aiheita, vaan tutkimalla tehdään ne näkyviksi ja olemassa oleviksi kriittiseen
julkisuuteen ja tullaan sinuiksi niiden kanssa tunnustamalla ne.

Toimittajat ja tutkijat ajan hallitsijoina

Kirjoitan tätä päivinä, jolloin tuli kuluneeksi 90 vuotta Suomen sisällissodan
alkamisesta. Asia oli runsaasti esillä mediassa, ja pienenä mutta olennaisena
yksityiskohtana panin merkille, että yleensä puhuttiin nimenomaan ”sisällisso-
dasta”. Usein samalla todettiin, että tuon sanan käyttö on yleistynyt vasta asi-
anosaisuudesta vapaan tutkijapolven myötä. Tähän liittyy myös muuan minun
tietoinen ”historiapolitiittinen” tekoni. Kun kirjoitin laajalle levinneeseen yleis-
esitykseen *Suomen historian pikkujättiläiseen* myös vuoden 1918 sodan katta-
neen artikkelin, laitoin siihen alaluvun ”Mikä sota?”¹, jossa päädyin suosittele-
maan ”sisällissodan” käyttämistä. Motiivini oli nimenomaan neutraalina pitä-
mäni termin käytön edistäminen ja siten välillisesti ”poliittisesti” motivoitune-
iden termien syrjäyttäminen. Tutkijat – ja journalistit – ovatkin alituisen tulkin-
noillaan tuottamassa mennyttä todellisuutta, ja se meidän on syytä tiedostaa.

Niin tutkijana kuin journalistisena raportoijana arvostettu Timothy Garton
Ash julkaisi vuosituhatosen vaihtuessa kirjoituskokoelman *History of the Pre-
sent*² Euroopan muutoksista 1990-luvulla. Kirjan otsikon Garton Ash nappasi
1980-luvulla ilmestyneen aiemman kirjansa arviosta, jonka oli tehnyt tunnettu
amerikkalainen diplomaatti ja historioitsija George Kennan. Garton Ash kirjoit-
taa, että ”history of the present” on paras mahdollinen luonnehdinta sille, mitä
hän on koettanut kirjoittaa yhdistäessään molemmat ammattinsa: historioitsi-
jan ja journalistin. Hän toteaa, mielestäni erittäin osuvasti, että nykyisyys on
oikeastaan millisekunnin mittainen raja, joka erottaa menneisyyden tulevai-
suudesta. (Garton Ash 2000, 8.)

Kun näin ajatellaan, ”nykyisyydestä” tai laajemmin ”omasta ajasta” tulee epä-
määräinen, ajalliselta mitaltaan vaihteleva praktinen käsite. Se ulottuu taakse-
päin sen verran kuin kulloinkin tarkasteltavana oleva prosessi edellyttää. Esi-
merkiksi ”toisen maailmansodan jälkeinen aika” päättyi vasta 1989–91 kom-
munismin romahdukseen.

Kennan myös kirjoitti, että nykyisyyden historia sijoittuu ”sille pienelle ja
harvoin vierailulle alueelle, jolla journalismi, historia ja kirjallisuus ... koh-
taavat”. Garton Ash allekirjoittaa havainnon ja lisää, että tällaiset kohtaamis-
paikat ja raja-alueet ovat aina mielenkiintoisia, mutta usein jännitteisiä. ”Kun
työskentelee tällä alueella, tuntuu toisinaan kuin olisi ei-kenenkään maalla.”
Hänelle reportaasi ja historiallinen narraatio ovat aina yksittäisen kirjoitta-
jan kertomuksia, joille tämä on omien kokemustensa ja materiaalinsa pohjalta

antanut muodon. Pelkkä tutkimus ei riitä, vaan tarvitaan myös mielikuvitusta, jotta voi eläytyä niiden asemaan, joista kirjoittaa, ja siinä mielessä historioitsija ja journalisti työskentelevät kirjailijan lailla. Mutta Garton Ash korostaa myös missä lupa käyttää kaunokirjallisia keinoja loppuu: tutkija ja journalisti eivät voi kuvitella faktoja, kun taas kaunokirjailijalle se sopii. (Garton Ash 2000, 12–13.)

Garton Ash siteeraa 1900-luvun tunnetuimpiin historioitsijoihin kuulunutta Eric Hobsbawmia: ”On tärkeää, että historioitsijat puolustavat alansa perustaa, todisteiden ensisijaisuutta. Jos heidän tekstinsä on fiktiota, kuten se jossakin mielessä on koska kysymys on kirjallisesta työstä, on tämän fiktion raaka-aineena kuitenkin faktoja, jotka voidaan todistaa.” Garton Ash lisää, että tämä vaatimus pätee yhtä hyvin journalismiin. (Garton Ash 2000, 13.)

”Hallintaa” kaipaava menneisyys on usein journalismin kannalta ”kiinnostavaa”, ja kiinnostavuushan on yksi uutiskriteereistä. Tasavuodet, kuten 90 vuotta sisällissodasta tai 200 vuotta Suomen erottamisesta Ruotsin valtakunnasta, tuottavat oman mediajulkisuutensa. Toisinaan taas normaali tutkimus tarjoaa tuloksia, jotka saavat lisää volyymia ja vaikutusta mediajulkisuuden kautta – tuoreena esimerkkinä kysymys juutalaisen tutkijan väitöskirjan hylkäämisestä Helsingin yliopistossa vuonna 1937. Asia tuli julki tutkimusartikkelissa Historiallisessa Aikakauskirjassa (Muir 2007), mutta vasta valtajulkisuus mediassa teki siitä laajemmassa mielessä ”julkisen” ja sai yliopiston ryhtymään toimiin. Samalla avattiin vanha arka kysymys siitä, mitä kaikkea suomalainen 1930-luvun oikeistolaisuus oikein sisälsikään. Ja toisinaan taas mediajulkisuus nostaa näyttämölle asioita, joihin tutkimuksen on pakko tarttua – tai tarttua uudelleen, mutta uudesta näkökulmasta. Tällaisesta esimerkki on jo perättömäksi todistettu väite runsaista karkureiden teloituksista Lappeenrannassa kesällä 1944³.

Aikakauskirja ajassa kiinni

Historiallinen Aikakauskirja ilmestyy neljä kertaa vuodessa ja sitä julkaisevat Suomen Historiallinen Seura sekä Historian Ystävien Liitto. Sen perussisältöä ovat tutkimusartikkelit ja -katsaukset sekä kirja-arvostelut. HAik on siis historian tutkimukselle samassa asemassa kuin Tiedotustutkimus viestinnän tutkimukselle.

Tätä kirjoitusta varten kävin läpi aikakauskirjan 2000-luvun numerot – täysin tietoisena siitä, että vuosituuhannen vaihtuessa kommunismin romahduksesta oli jo kulunut vuosikymmen ja että sen myötä käyttöön tulleeseen materiaaliin perustuvaa tutkimusta ja muuta kirjallisuutta oli ilmestynyt runsaasti jo 1990-luvulla. Muistan myös, että varsin kärkevää julkista keskustelua suomettumisen asteista ja kumarruskulmista sekä opportunistista käytiin heti

tuoreeltaan, mutta koko kirjallisuuden ja keskustelun perkaaminen olisi kirjan kokoinen aihe.

Yleishavainto on, että vain harvassa 2000-luvun HAik:n numerossa ei ollut mitään menneisyydenhallinta-teeman kannalta kiinnostavaa sisältöä. Tätä osataan edisti lehden taustajärjestöissä ja -elimissä käyty keskustelu⁴ julkaisun roolista, merkityksestä, kohdeyleisöstä ja julkaisuperiaatteista: keskeisen tieteellisen ammattilehden tuli olla myös ajankohtainen ja tarttua laajempaa lukijakuntaa kiinnostaviin aiheisiin.

Vuoden 2000 viimeisessä numerossa oli dosentti Sirkka Ahosen artikkeli historiakulttuurista yhteisön muistin rakentajana. Siinä kirjoittaja korosti tiedeyhteisön vastuuta historian yhteiskunnallisesta käytöstä – siitä huolimatta, että ”historiakulttuuri on vain reunoiltaan tiedeyhteisön ohjauksessa” ja enemmän median ja kulttuuriteollisuuden vallassa. Hän katsoi, että tiedeyhteisö voi käyttää hyväkseen historiakulttuurin ”valtatuottajia” luodakseen siltaa yleisöön. Samaten hän asetti tiedeyhteisön tehtäväksi ”käsitellä kriittisesti kadun historiakulttuuria siltä varalta, että siihen sisältyy historian väärinkäyttöä”. (Ahonen 2000.)

Saman linjan otti julkaisun uusi päätoimittaja, professori Juha Sihvola. Hän kirjoitti oppineen esseen mittaisia ja muotoisia pääkirjoituksia, joista ensimmäisen otsikko oli ”Historia, totuus ja arvot”. Hänestä historiantutkijan paras ilmaisuväline on sivistynyt arkikieli, ja siksi historiassa ei voikaan selkeästi erottaa tutkimustuloksia, niiden popularisointeja ja historiallisen tiedon sovellutuksia – tutkimustulos on jo valmiiksi ymmärrettävä ja välittömästi sovellutus, osa poliittista ja moraalista keskustelua. Sihvola piti siten suorastaan väistämättömänä, että koska tutkijan työ on kaikkien ymmärrettävissä, tutkija joutuu heti osalliseksi historiallisen tiedon käyttöä koskevaan kansalaiskeskusteluun. Tutkijan ei olekaan syytä kaihtaa julkisuutta, Sihvola yllytti. (Sihvola 2001a.) Tieteellisyyden ja populaarisuuden väliseen jännitteeseen hän löysi vastauksen historian tutkimuksen moraalipoliittisesta motivaatiosta. Ei tarvinnut tavoitella lukijoita tieteellisyydestä tinkimällä ja väittämällä vaikeaa helpommaksi kuin se on, sillä tärkeistä asioista ihmiset ovat valmiit lukemaan vaativaakin tekstiä, ja kunnolla tutkittu monimutkainenkin ongelma on mahdollista esittää selkeästi, ymmärrettävästi ja täsmällisesti. (Sihvola 2003.)

Kun dosentti Jari Ehrnrooth vuonna 2001 esitti, että Suomen tulisi tehdä aloite kommunismin rikosten tutkimisesta ja saattamisesta kansainvälisen moraalisen tuomion alaiseksi ja asiasta nousi laaja julkinen keskustelu, Sihvola otti (keskustelussa selvään vähemmistöön jääneen) myönteisen kannan ja ulotti sen samalla Suomen historian kipupisteisiin: ”... esimerkiksi vuoden 1918 tapahtumat, toinen maailmansota ja sotien jälkeinen idänpolitiikka ansaitsevat joutua myös avoimen moraalisen analyysin kohteiksi. Kun on turvauduttu keinoihin (väkivaltaan, tyrannin kanssa liittoutumiseen, valehtelemiseen), joilla on moraalisesti arveluttavia seurauksia, on voitava joka kerta kysyä, oliko kaikki muut keinot käytetty, käytettiinkö arveluttavaa keinoa minimimäärä ja oliko kulloisissa-

kin oloissa uskottavaa, että juuri näin saavutettaisiin haluttuja tuloksia.” (Sihvola 2001b.)

Näin moraalifilosofisessa katsannossa, mutta keskustelun yleisin lähestymiskulma oli pragmaattinen; normaali kriittinen tutkimus hoitaisi asian. Professori Seppo Hentilä kirjoitti: ”En pidä ajatusta totuuskomissiosta monestakaan syystä hyvänä. Se on omiaan pönkittämään sellaista harhakäsitystä, että kiistelystä historiasta muka olisi löydettävissä yksi ainoa, oikea ja lopullinen Totuus.” Kyseisessä kirjoituksessa Hentilä arvioi ”Kekkos-tutkimusta”, jolla hän tarkoitti kaikkea Suomen 1950-80-lukuja koskevaa yhteiskuntahistoriallista tutkimusta. Hänestä sen tulisi edetä kahdella keskenään keskustelevalle linjalle: normaalia perustutkimusta sekä historiapoliittista tutkimusta. Tämän artikkelin kannalta kiinnostavampi on jälkimmäinen. Se ”pureutuisi menneisyysuhteemme poliittisuuteen 2000-luvun vaihteessa” ja sen tutkimuskohteena olisivat ”oman aikamme eri suuntiin kallellaan olevat menneisyyskäsitykset ja niiden taustalla olevat motiivit ja tarkoitusperät”. Ketä lyödään tai puolustetaan ja missä tarkoituksessa, kun Kekosta lyödään tai puolustetaan, Hentilä kysyi. (Hentilä 2001, 68-72.)

Menemättä yksityiskohtiin totean, että 2000-luvun Historiallinen Aikakauskirja ei kaihtanut arkoja ja/tai ajankohtaisia kysymyksiä, mutta samalla sen kirjoittajat suhtautuivat niihin asianmukaisen analyttisesti. Lehden numeroiden teemoina ovat olleet muun muassa ”Islamin monet kasvat” (1/2002), ”Kylmä sota” (2/2002), ”Historiantutkimuksen tila ja tulevaisuus” (1/2003), ”Vuoden 1918 vaikea historia” (4/2003), ”Neuvostoliiton uhka” (1/2004), ”Juutalaisuus ja antisemitismi” (2/2004) ja ”Lapset ja sota” (2/2006).

Vaikea tiedusteluaineisto

Syksyn 2007 Rusi-julkisuutta ja Kalevi Kivistön eroa yhdistävät Stasin jäämistö sekä lähdekriittikin ontuminen. Tiedustelu- ja turvallisuuselinten paperit nimitetään ovat lähdekriittisessä mielessä erityisen ongelmallisia.⁵

Helsingin Sanomien tilaamassa arvioissa Hentilä (2007) otti kriittisen kannan Rusin *Vasemmalla ohi*-kirjaan, jossa Rusin missiona on todistaa, että sosiaalidemokraatit, Kalevi Sorsa etunenässä, käyttivät tuomittavia keinoja koettaessaan 1960-luvun puolivälistä alkaen saada asemia keskustapuolueen hallitsemassa ulkoministeriössä ja ylimalkaan Suomen ulkopoliitiikan muotoilussa. Rusin syyttömyydestä vakoiluun Stasi-materiaalin käytön ehdot ymmärtävä Hentilä kuitenkin on koko ajan ollut vakuuttunut (Hentilä 2004, 278–286), mutta hänen mukaansa Rusi kirjassaan syyllistyy samaan lähdekriittiseen virheeseen, jonka uhriksi itse joutui.

Myös Hentilällä on kopiot osasta Rusin kirjassaan käyttämiä koosteraportteja, ja hänen mukaansa suurin osa niiden sisällöstä on sellaista, että sen tietäisi kuka

tahansa mediaa seuraava. Hentilä kirjoittaa: "Rusi vyöryttää arkistoista valtavan määrän detaljitietoa suomalaisvaikuttajien yhteyksistä DDR:ään. Toki yhteyksiä oli paljon, ja niistä jäi myös runsaasti jälkiä arkistoihin. Koska Stasi kuului DDR:n järjestelmään kuin nenä päähän, kertomukset päätyivät säännöllisesti myös sen haltuun. --- Asianosaisten kannalta olisi kohtuullista, että keskusteluja itä-saksalaisten kanssa ei oikopäätä leimattaisi Stasi-kontaktiksi, vaikka raportti sen arkistosta löytyisikin. Vain niillä harvoilla suomalaisilla jotka tietoisesti hankkiutuivat yhteistyöhön Stasin kanssa, oli mahdollista tietää, että keskustelukumppani oli nimenomaan Stasin palveluksessa."

Hentilä kritisoi, että Rusi jättää järjestelmällisesti arvioimatta Stasin haltuun päätyneiden tietojen sisältöä, vaikka välillä puhuukin "avainkontaktista" tai "huipputiedosta". Yleisemmällä tasolla Hentilä toteaa suomettumisen ajan tutkimusta vaivaavan lähdeongelman: DDR:n jäljiltä on runsaasti yhden osapuolen kertomuksia, mutta suomalaisia lähteitä samasta tilanteesta ei ole. Supon resurssit nimittäin riittivät tapaamisten tarkkailuun, mutta keskustelujen sisällystä tai mahdollisista tietoluovutuksista sen materiaali ei kerro. Hentilä korostaa, että tiedustelupalvelujen raportit ovat usein "varsinaisia toiveiden tynnyreitä, joissa maailma kuvataan sellaiseksi, joksi sen haluttaisiin tulevan". Ja edelleen: "Jos historioitsija luottaa siihen, että jokainen sana itätiedustelun kertomuksissa on totta, hän antaa KGB:lle ja Stasille ensiyön oikeuden Suomen poliittisen historian kirjoittamiseen." Hentilän mukaan Rusille oli käynyt juuri näin, ja näin Hentilä tulkitsi, "ei taitamattomuudesta vaan tietoisesti ja harkiten".

Rentola (2007) puolestaan kirjoitti tiedustelumateriaalin käytöstä kolumnin Historialliseen Aikakauskirjaan, taustalla keväällä järjestetty seminaari turvallisuus- ja tiedustelumateriaalin käytöstä tutkimuksessa ja kirjallisuudessa sekä Rosenholz-aineiston nostama kesän Stasi-julkisuuspiikki. "On tietysti niin, ettei mikään voima voi pysäyttää aiheeseen liittyvää spekulatiota ja sekundan tulvaa", hän huokasi, mutta "ellei muu niin vastuu opiskelijoille pakottaa tässäkin huuruudessa maastossa kannattelemaan historioitsijan ammatillisia standardeja, viileää asennetta ja lähdekritiikkiä".

Myös Rentola viittaa tiedusteluaineiston perusominaisuuteen: suurin osa siitä perustuu julkisiin lähteisiin, ja suhteuttaminen julkiseen karsii salaliittoteorioita. "Toki konspiraatioita on historiassa esiintynyt, mutta paranoia on kuitenkin yleisempi ja paljon vahvempi voima." Hän korostaa, että on käytettävä monen eri tahon lähteitä, sillä samat henkilöt ja tapahtumat esiintyvät eri palveluiden aineistossa aivan eri valossa, ja varoittaa: "Tiedustelualalla ei historiaa voi kirjoittaa pelkästään yhden palvelun aineistolla. Se on sama kuin Raamatussa olisi vain Juudaksen evankeliumi." Lähteiden syntyyn liittyvät byrokraattiset rutiinit on tunnettava, kuten "Neuvostoliiton ja sen asiakasvaltioiden palveluiden pakomielle merkitä tietolähteet agenteikseen", jotta vuosisuunnitelma täytyisi ja oma ura olisi turvattu, vaikka suuri osa "agenteista" oli agenteja vain kirjaajan mielikuvituksessa.

Rentola ihmettelee asiantuntemattomien kyvyttömyyttä käsittää tiedusteluasioiden ”harmaan vyöhykkeen” laajuutta ja luonnetta ja ehdottaa – ajatus lie-nee peräisin Keijo Korhosen muistelmateoksesta – alan kirjoittajien tutkinto-vaatimukseen Graham Greenen ja John Le Carrén romaaneja. (Lisään listaan Len Deightonin.) Samaten Rentola ihmettelee herkkäuskoisuutta, jolla entisten tiedusteluvirkailijoiden puheita lehdissä ja kirjoissakin toistellaan. Tuon tuosta joku haastateltu tiedustelumies ”vahvistaa” jotakin, mutta Rentola sivaltaa: ”Nämä miehet ovat sen lajin ammattilaisia, että positiivisin kyseeseen tuleva verbi heidän puheistaan on ’väittää’, ja usein sekin on kohteliaisuus.”

Lähdekritiikkiä ja asiantuntemusta

”Dokumentti” tarkoittaa ”todistuskappaletta”, ja dokumentoitu tieto on todisteisiin nojaavaa tietoa. Yhteistä dokumenteille on, että ne aina liittyvät muihin dokumentteihin ja muuhun tietoon maailmasta sekä se, että dokumentteihin jää näkyviin eli tulkittavaksi vain pieni osa jostakin toiminnasta. Niiden vähien jälkien perusteella tutkija, tai journalisti, sitten pystyttää hyvinkin näyt-täviä rakennelmia. Olennaisin lähdekriittinen kysymys on: mistä tämä doku-mentti tai näiden dokumenttien sarja todistaa ja mistä ei? Sillä jokainen doku-mentti vastaa johonkin kysymykseen, ja ongelmana onkin ”vain” osata tehdä dokumentille juuri ne oikeat kysymykset, panna se todistamaan siitä mihin sen todistusvoima riittää, eikä mistään muusta. Erityisesti ”kiinnostavien” tie-dustelulähteiden kohdalla ”oikean kysymyksen” merkitys on ensiarvoinen, ja kysymys menee sitä useammin oikein, kuta paremmin tuntee sen kontekstin, jossa lähde on syntynyt.

Tärkeä havainto Jorma Kalelan suositeltavassa kirjassa *Historiantutkimus ja historia* (2000) on, että tutkija on aina tekemisissä enemmän tai vähem-män *vieraan kulttuurin* kanssa. Sen kanssa tutuksi hankkiutuminen on vaihte-levan vaivalloista, mutta välttämätöntä, jos aikoo muutakin tehdä kuin kopi-oida lähteitä ja ottaa niiden sisällön nimellisarvostaan. Toinen seikka mitä Kalela korostaa, on tutkijan velvollisuus (ja voi sen laajentaa koskemaan tut-kijan lähisukulaista journalistiakin) tehdä oikeutta tutkimuksen kohteena ole-ville ihmisille.

Tapaan sanoa, että tutkimus ja journalismi ovat samalla jatkumolla, mutta eri kohdissa. Kummatkin pyrkivät esittämään ”tosia” asioita. Ne eivät siinä aina onnistu, mutta pyrkivät, ja ainakaan niiden ei ole lupa tietoisesti esittää epä-tosia asioita. Erojakin on, ennen muuta siinä, että tutkijalla on enemmän aikaa ja runsaampi materiaali kuin journalistilla. Tärkeämpiä ovat kuitenkin yhtäläi-syydet, ennen muuta (suhteellisen) totuudellisuuden vaatimus.

En sano, että jokaisen journalistin tulisi olla kuin Timothy Garton Ash, vakava tutkija ja analyttinen journalisti yksissä nahoissa. Helpommin jäljitel-

täviä kotimaisiakin esimerkkejä löytyy, mutta vältän leimaamasta heitä nimeämällä. Sen kumminkin sanon, että kun kirjoittaa näistä staseista ja ruseista, pitäisi ymmärtää lähdekritiikistä edes perusasiat, mielellään enemmänkin, jotta ei tule leimanneeksi Alpo Rusia syyttä vakoojaksi, jotta ei tuosta vain hyväksyisi samaisen Rusin itsensä lyömiä leimoja ja jotta ei kantaisi niin suurta huolta jostakin Supon kassakaapissa säilytetystä paperista.

Journalistien ja tutkijoiden ei ole syytä tuntea toisiaan vieraiksi. Siinä missä tutkijat seuraavat mediaa kriittisin silmin, journalistien kannattaisi ottaa entistä enemmän pysyä selvillä lähisukulaisensa tutkijan puuhista menneisyyden ja sen ”hallitsemisen” parissa seuraamalla alan tieteellisiä julkaisuja. Lähdekritiikki, ja harkinta, varmaan jättäisivät maailman vaille muutamaa lööppikelpoista ”paljastusta”, ja jokunen pyöräkin jäisi keksimättä uudelleen – mutta tulisipa osoitettua ammattitaitoa ja lisättyä meidän muiden luottamusta mediaan.

FT Raimo Salokangas on Jyväskylän yliopiston journalistiikan professori.

VIIITTEET

- 1 Salokangas 2003, 607–609. Teoksen ensimmäinen laitos ilmestyi 1987, mutta vuoden 2003 laitokseen muokattu esitys on monipuolisempi.
- 2 Timothy Garton Ash, *History of the Present. Essays, Sketches and Despatches from Europe in the 1990s* (1999). Käytän tässä kuitenkin ruotsalaista pokkaripainosta (Garton Ash 2000), koska minulla sattuu juuri se olemaan. – Suuri osa teoksen artikkeleista on alun perin *New York Review of Books*issa julkaistua analyttistä reportaasijournalismia. Nykyään Garton Ashin analyyseja löytyy ainakin *The Guardianin* verkkolehdestä (www.guardian.co.uk).
- 3 Heikki Ylikangas ehätti tekemään kesän 1944 teloitetuista kirjan *Romahtaako rintama?* (Otava 2007), jonka puutteet hän on itsekin myöntänyt. HAik:n arvostelija (Tuunainen 2007) ei pidä Ylikankaan tuloksia vakuuttavina, mutta katsoo kirjan tervetulleeksi keskustelun vauhdittajaksi ja Ylikankaan lailla toivoo aiheesta tutkimusprojektia.
- 4 Lähinnä muiden kuin ammattitutkijoiden käynnistämä keskustelu johti taustayhteisöjen roolin aktivoitumiseen ja julkaisuorganisaation muutokseen sekä toimituksen vahvistamiseen. Määräaikainen päätoimittaja oli joka tapauksessa vaihtumassa. Keskustelusta esim. HAik 2/2000, 152–157 (Pirkko Leino-Kaukiaisien ja Jyrki Vesikansan kirjoitukset) sekä 3/2000, 193–196 (Pekka Ahtiaisen ja Jukka Tervosen pääkirjoitus).
- 5 Esitutkintakynnyksen ylitymisestä Suojelupoliisiin Rusi-tutkinnassa ei liene ollut vakavaa erimielisyyttä, ongelmana on ollut leimaava julkisuus. Suomessa tiedusteluaineistoista ovat todennäköisesti parhaiten perillä poliittisen historian professorit Seppo Hentilä Helsingin yliopistosta ja Kimmo Rentola Turun yliopistosta.

LÄHTEET

- Ahonen, Sirkka (2000): Historiakulttuuri yhteisön muistin rakentajana. *Historiallinen Aikakauskirja* 2/2000, 305–311.
- Garton Ash, Timothy (2000): *Samtidens historia. Rapporter från Europa vid 1900-talets slut.* Alkuteos *History of the Present. Essays, Sketches and Despatches from Europe in the 1990s.* Övers. Hans O. Sjöström. Stockholm: Norstedts/MänPocket.
- Grass, Günter (2007): Sipulia kuoriessa. Alkuteos *Beim häuten der Zwiebel.* Suom. Oili Suominen. Helsinki: Tammi.
- Hentilä, Seppo (1994): Jaettu Saksa, jaettu historia. *Kylmä historiasota 1945–1990.* Helsinki: SHS.
- Hentilä, Seppo (2001): Mistä kiistellään, kun kiistellään Kekkoesta? *Historiallinen Aikakauskirja* 1/2001, 62–72.
- Hentilä, Seppo (2004): Harppi-Saksan haarukassa. DDR:n poliittinen vaikutus Suomessa. Helsinki: SKS.
- Hentilä, Seppo (2007): Ei pitäisi uskoa jokaista tiedusteluraportin sanaa. *Helsingin Sanomat* 6.11.2007.
- Kalela, Jorma (2000): *Historiantutkimus ja historia.* Helsinki: Gaudeamus.
- Muir, Simo (2007): Israel-Jakob Schurin väitöskirjan hylkääminen Helsingin yliopistossa 1937. *Historiallinen Aikakauskirja* 4/2007, 463–483.
- Orwell, George (1970/1949): *Nineteen Eighty-Four.* London: Penguin Books.
- Rentola, Kimmo (2007): Sua lähde kaunis katselen. *Historiallinen Aikakauskirja* 3/2007, 302–303.
- Salokangas, Raimo (2003): *Itsenäinen tasavalta. Teoksessa Suomen historian pikkujättiläinen.* Helsinki: WSOY, 594–689.
- Sihvola, Juha (2001a): Historia, totuus ja arvot. *Historiallinen Aikakauskirja* 1/2001, 1–4.
- Sihvola, Juha (2001b): Historian tuomiot ja totuuskomissiot. *Historiallinen Aikakauskirja* 2/2001, 121–124.
- Sihvola, Juha (2003): Argumentti vai auktoriteetti? *Historiallinen Aikakauskirja* 2/2003, 225–227.
- Tuunainen, Pasi (2007): Selvitysprojektin alkusanat? *Historiallinen Aikakauskirja* 4/2007, 491–496.

Mediat itse estävät journalismikritiikin nyky-Virossa

Suomi on journalistisen sananvapauden kannalta maailman ensimmäisten joukossa. Kansainvälinen sananvapautta puolustava järjestö Reporters Without Borders (RWB) sijoittaa lehdistönvapautta kuvailevalla asteikolla Suomen 5.–7. sijalle Belgian ja Ruotsin rinnalle. Suomessa journalistinen sananvapaus toteutuu hyvin, ja journalismia harjoitetaan yleensä vailla painostusta ja viranomaisen ohjailua, Suomen Lehdistössä korostetaan (SL 1/2008).

Monille saattaa tulla yllätyksenä, että Viro on samalla asteikolla jopa muutamaa sijaa korkeammalla – se on jakamassa 3.–4. sijaa yhdessä Slovakian kanssa. Viro on noussut vähemmässä kuin kahdessakymmenessä vuodessa totaalisen sensuurin tilanteesta, jossa ainoa julkinen ääni kuului kommunistiselle puolueelle ja sitä palvelleelle lehdistölle sekä radiolle ja televisiolle, maailman kärkikymmenikköön lehdistön vapaudessa.

Viro täyttää kaikki RWB:n kriteerit: siellä ei ole sensuuria, valtio ei vainoa toimittajia, eikä ääri liberaalinen mediapolitiikka sääntele yksityisomistuksessa olevaa lehdistöä lähes lainkaan. Yleisradiolaki on ainoa varsinainen medioihin kohdistuva asetus, joka sääntele julkisen palvelun television ja radion sekä kaupallisten kanavien toimintaa. Laki puuttuu hyvin vähän ohjelmien sisältöön, eivätkä pienemmät rikkomukset – esimerkiksi luvattoman pitkät mainokset – aiheuta ongelmia kanavien omistajille. Lehdistö on siis saavuttanut lähes rajatoman vapauden, jolle ei ole käytännössä esteitä. Se pyrkii valvomaan kaikkea ja kaikkia sekä julkaisemaan mitä haluaa, olematta itse minkäänlaisen valvonnan, kieltojen tai rangaistusten kohteena.

Tällaisena Viro saattaa näyttää todelliselta toimittajien ja lehdistön luvatululta maalta. Merkitseekö korkea sija lehdistönvapautta mittaavalla asteikolla yhtä korkeaa yhteiskunnallista vastuuta ja vastuuta sananvapaudesta? Kun RWB julkisti vuonna 2007 tulokset lehdistönvapauden tilasta maailmassa, kaikki virolaiset sanomalehdet puhuivat sananvapaudesta. Selvittämättä jäi kuitenkin, että kyseessä on kaksi eri asiaa: *lehdistönvapaus* on institutionaalinen, kollektiivinen vapaus, *sananvapaus* sitä vastoin on ihmisoikeus eli jokaisen yksilön perusoikeus. Tästä seuraa, että rajatonkin lehdistönvapaus (tai nykyään laajemmin median vapaus) ei välttämättä tarkoita yhtä rajatonta sananvapautta.

Sanomalehdet vapautta rajoittamassa

Missä ja miten joukkoviestimien vastuu demokraattisessa yhteiskunnassa toteutuu? Kuka tai mikä valvoo mediavallan käyttöä ja estää sen käyttämisen poliittisten tai kaupallisten etujen ajamiseksi yhteisten etujen kustannuksella?

Kehittyneissä demokratioissa median valtaa tasapainottavat lainsäädäntö, korkea poliittinen kulttuuri ja julkinen valvonta. Lisäksi monessa maassa mediajärjestöt ovat perustaneet itsesäätelijärjestelmiä välttääkseen viranomaisten sääntelyn kiristymistä. Itsesäätely antaa lehdistölle isomman itsenäisyyden ja riippumattomuuden virkavallasta sekä omistajien eduista. Yhdistäessään sananvapauden ja eettisen journalistisen käytännön itsesäätely ehdottomasti vahvistaa sananvapautta ja lehdistön luotettavuutta. Mutta sillä on muitakin tehtäviä.

Itsesäätely voi yhtä aikaa olla myös median yhteiskunnallisen vastuun ilmaisu sekä kriittisen reflektion muoto. Tämä taas edellyttää medioilta ja toimittajilta suvaitsevuutta ja kritiikin kestämissen kykyä. Kommunismista vapautuneissa maissa mediajärjestelmät ovat kehittyneet pääasiassa kahteen vastakkaiseen suuntaan. Niissä maissa, missä demokratian kehitys on estynyt (esim. Venäjä, Romania, Valko-Venäjä, entinen Jugoslavia) julkinen sana on vieläkin poliittisen valvonnan alaisena ja sananvapaus on rajoitettu tai olematon. Niissä maissa, joissa joukkoviestimet ovat pystyneet ottamaan etäisyyttä poliittisista puolueista ja poliitikoista, kehitys on kulkenut ”vahtikoiran” suuntaan. Slovakia, Unkari, Viro, Latvia ja Tshekki ovat maita, joissa sekä lainsäädäntö että käytäntö tukevat sananvapautta ja ne ovat lehdistönvapaudeltaan Pohjoismaihin ja Alankomaihin verrattavissa.

Itsesäätelystä suoraan liittyvänä ongelmana on kuitenkin se tosiasia, että niissä maissa poliittinen ja kansalaiskulttuuri ovat kehittyneet huomattavasti hitaammin kuin markkinatalous, media omistussuhteet ja mediapolitiikka. Yhteiskunnallisen vastuun ja läpinäkyvyyden periaatteet ja hyvän journalistisen tavan noudattaminen eivät ole ehtineet juurtua mediakäytäntöön. Sensuurin ja muiden esteiden poistamisen jälkeen oli melko mahdotonta juurruttaa tai saattaa voimaan minäänlaista medioihin kohdistuvaa sääntelyä. Kaikki sen suuntaiset yritykset koettiin toimittajien taholta pyrkimyksinä rajoittaa sananvapautta ja vastustettiin kiihkeästi. Samalla toimittajat tulkitsivat sananvapauden merkitsevän kaikkien rajojen puuttumista ja vapautta julkaista mitä tahansa. Tästä johtui useita eettisiä ongelmia ja jopa oikeusjuttujakin.

Vuosina 1988–1991 Virossa käytiin vilkasta julkista keskustelua mediapolitiikasta. Keskusteluissa pohdittiin myös itsesäätelyn ideaa, joka toteutuikin kun vuonna 1991, kun *Avaliku Sõna Nõukogu* – ASN (Julkisen sanan neuvosto) perustettiin Virossa ensimmäisenä entisistä sosialistimaista. Itsesäätelijärjestelmän rakentamisessa Viro otti mallia Suomesta ja Norjasta, joissa itsesäätelyn kokemus on suhteellisen pitkä.

ASN luotiin Viron Sanomalehtien Liiton aloitteesta ja sen kustannuksella liiton toimielimeksi. Ensimmäisen kuuden vuoden aikana käsiteltiin yli 100 kante-

lua, joiden pohjalta selvitettiin mahdollisten konfliktien aiheet ja lähteet, jotka tarvitsivat (itse)sääteilyä. Niihin sekä norjalaisen ja suomalaisen lehdistöeettisen ohjeiston pohjalta laadittiin Viron lehdistön eettinen ohjeisto vuonna 1997 (*Eesti ajakirjanduse eetikakoodeks*). Samalla ASN järjestettiin uudelleen.

Vähentääkseen riippuvuutta lehdistöteollisuudesta ASN laajensi yhteiskunnallista perustaansa kutsumalla mukaan järjestöjä median ulkopuolelta (esim. Kirkkojen neuvosto, Kuluttajien yhdistys, Mediakasvattajien yhdistys ym.). Perustettiin kannatusyhdistys *Avalik Sõna* (Julkinen sana) ja sen työelimenä *Avaliku Sõna Nõukogu*.

Uudelleenjärjestelyn jälkeen ASN jatkoi riippumattomana asiantuntijalautakuntana: se oli sekä välikäsi lehdistön ja julkisuuden välillä että mediakriittinen elin, joka otti oma-aloitteisestikin kantaa eettisissä kysymyksissä. ASN myötävaikutti journalistisen kulttuurin kehittämiseen tutustuttamalla toimittajia ja yleisöä journalismin eettisiin periaatteisiin sekä valistamalla yleisöä journalismiin liittyvissä kysymyksissä. ASN muotoili päätöksensä jäsentensä kollektiivisen pohdiskelun tuloksina. Asianomaisten viestimien oli julkaistava ASN:n päätökset sellaisinaan seitsemässä päivässä. Useassa tapauksessa sanomalehdet eivät kuitenkaan julkaisseet päätöksiä tai ne muuttivat niiden sanamuotoa mielivaltaisesti.

Lehdistön maine oli 1990-luvun lopulla muutenkin laskemassa, ja lehtien omistajat ja päätoimittajat pelkäsivät ASN:n päätösten julkaisemisen vaarantavan julkaisujensa kaupallista menestystä. Vuoden 2001 lopussa kuuden johtavan sanomalehden päätoimittajan ja julkaisijan tyytymättömyys ASN:n päätöksiin ja käytäntöön johti periaatteelliseen ristiriitaan ASN:n ja Sanomalehtien liiton välillä, ja Sanomalehtien liitto erosi ASN:stä. Seuraavan vuoden alkupuolella Sanomalehtien Liitto perusti uuden itsesääteilyelimen *Pressinõukogu* – PN:n (Lehdistöneuvoston) liittoon kuuluvia sanomalehtiä koskevien kantelujen käsittelemiseksi. Myöhemmin siihen liittyivät myös aikakauslehdet, Eesti Raadio ja Eesti Televisioon sekä joukko internetin uutisportaaleja.

Kahden itsesääteilyelimen samanaikainen toiminta ei ole tuottanut synergiaa. Pikemminkin päinvastoin, Sanomalehtien liitto ja PN ovat pyrkineet estämään ASN:n pääsyä julkisuuteen. Kaikki Sanomalehtien liiton 43 jäsenlehteä neuvovat lukijoitaan lähettämään kantelut PN:lle mainitsematta vaihtoehtoista mahdollisuutta kysyä myös ASN:n mielipidettä. Toimitukset eivät vastaa ASN:n tiedusteluihin. Sanomalehtien Liiton jäsenlehdissä työskentelevät toimittajat eivät saa antaa ASN:lle selityksiä tai vastata sen kysymyksiin ja tiedusteluihin työnsä menettämisen uhalla. Kerran eräs toimittaja vastasi vahingossa ASN:lle, mutta lähetti seuraavana päivänä sähköpostiviestin, jossa pyysi ”vastauksensa takaisin”. Sanomalehdet eivät julkaise ASN:n päätöksiä, vaan ne julkaistaan ASN:n kotisivulla¹ ja eräällä vaihtoehtoisella verkkosivulla.² ASN:n oma-aloitteisia lausuntoja sanomalehdet ja verkkosivut ovat kuitenkin silloin tällöin julkaisseet.

Tällainen ”itsesääteily” on luonut ristiriitaisen tilanteen, jossa sanomalehdet rajattoman lehdistönvapauden varjolla rajoittavat sananvapautta. ASN:n kriitti-

set lausunnot ja päätökset eivät pääse sanomalehtiin. Toimittajat eivät uskalla julkaista mediajärjestöjä tai lehdistöä koskevaa kritiikkiä tai tekevät sen vasta työsuhteen loputtua. Kun eräs entinen televisiotähti suuntasi sarjan kriittisiä kannanottoja Eestin Television ongelmiin ja käytäntöihin, television johtokunta ja muutamat johtavat toimittajat kyseenalaistivat julkisesti hänen oikeutensa ilmaista mielipiteensä ja syyttivät häntä työnantajan maineen vahingoittamisesta. Reaktio heijastaa selvästi, kuinka allergisia ja suvaitsemattomia ovat mediajärjestöt heitä koskevan kritiikin suhteen ja kuinka ahtaasti ne tulkitsevat sananvapautta.

Kansalaiskulttuuri laahaa perässä

Kun 2007 Viron kansallisessa yleisradiossa perustettiin journalismietiikan neuvoksen virka, heräsi toivo, että syntyy myös Viron yleisradion kriisiä pohtiva julkinen keskustelu. Neuvos ei kuitenkaan ole ottanut julkisesti kantaa siihen, miten talon ongelmat ratkaistaan, vaikka yleisöllä onkin oikeus tietää, mitä heidän ylläpitämässään Yleisradiossa tapahtuu. Neuvos on kuitenkin aloittanut radiosarjan, jossa hän pohtii journalismin yleisiä eettisiä ongelmia ja kommentoi kuuntelijoilta ja katsojilta tulleita valituksia ja mielipiteitä.

Viron tapaus on selvä esimerkki siitä, miten mediat, jotka niin luontevasti käyttävät vapautta kritisoida kaikkea ja kaikkia yhteiskunnassa, saattavat tulla esteeksi journalismikriittiselle julkiselle keskustelulle ja jopa uhaksi sananvapaudelle, jos se vaarantaa mediateollisuuden kaupallisia etuja. Suhteellisen lyhyt demokratian ja kansalaisyhteiskunnan perinne ei pysty riittävän tehokkaasti tukemaan itsesäätelyn periaatteita eikä kehittämään toimintakykyistä käytäntöä. Itsesäätelyn toimintakyky nostaisi toki eettisen ohjeiston noudattamisen sisällyttäminen jokaisen toimittajan työsopimukseen, kuten usein tehdään brittitoimituksissa.

Mediakriittinen julkinen diskurssi ei synny itsestään. Se edellyttää tiettyä kansalaiskulttuurin tasoa, joka velvoittaa joukkoviestimiä siivoamaan myös omat eteisensä. Eli kuten Norjan toimittajien eettiset säännöt sanovat: ”Lehdistön oikeus on tiedottaa siitä, mitä yhteiskunnassa tapahtuu ja tehdä kriittisiä paljastuksia. Lehdistön velvollisuus on kriittisesti arvioida, miten mediat itse täyttävät yhteiskunnallista rooliaan.”

Ph.D. Epp Lauk on Viron julkisen sanan neuvoston ASN:n puheenjohtaja. Hän aloittaa elokuussa työn Jyväskylän yliopiston journalistiikan professorin virassa.

VIITTEET

- 1 www.asn.org.ee
- 2 www.minut.ee

Arjesta etäinen Venäjä-journalismi

Naapurimaasta uutisoidaan yhä melko suppeasti

Venäjistä kirjoitetaan paljon Suomen sanomalehdistössä. Kuva naapurimaastamme on kuitenkin yhä kapea-alainen, sanoo moni Venäjä-uutisoinnin asiantuntija.

Mitä saamme aamukahvipöytään Venäjistä? Useimmiten taloutta, öljyputkia, rekkaruuhkia, venäläisten rantatontti- ja luksusasunto-ostoja. Venäläinen arki on muuttunut huimasti viimeisen kymmenen vuoden aikana, mutta siitä kirjoitetaan harvoin. Arkiset asiat, kuten yhdyskuntarakentaminen, jäävät vähemmälle huomiolle, kuten myös populaarimusiikki ja urheilu.

Tampereen yliopiston tiedotusopin opiskelijoiden projektiryhmä loi katsauksen syksyllä 2007 viikon ajalta suomalaisen sanomalehdistön Venäjää ja venäläisyyttä käsitteleviin juttuihin. Tarkasteluajankohdaksi valittiin sattumanvaraisesti yksi lokakuun viikko, 1.–8.10.2007. Tutkimusaineisto kerättiin kahdeksasta suomalaisesta sanomalehdestä, jotka olivat Helsingin Sanomat, Aamulehti, Turun Sanomat, Karjalainen, Kymen Sanomat, Keski-suomalainen, Kaleva ja Iltalehti.¹ Helsingin Sanomilla oli selvästi eniten aihepiiriin liittyviä juttuja, maakuntalehtien juttumäärät taas jakautuivat tasaisesti, ja ainoana iltapäivälehtenä mukana olleella Iltalehdelle juttuja oli vähiten.

Selvityksestä nousevien kysymysten pohjalta haastattelimme neljää Venäjä-tiedonvälityksen parissa työskentelevää suomalaista, joilla on kokemusta Venäjistä käytävistä keskusteluista. Haastatellut ovat Yleisradion tv-uutisten ulkomaantoimituksen toimittaja Kari Ahlberg, uutisportaali Moskova.infoa ylläpitävä Taneli Dobrowolski, tutkija Maija Jäppinen ja Lappeenrannassa ilmestyvän maakuntalehden Etelä-Saimaan politiikantoimittaja Urpo Laaninen.

Kaikkien haastateltujen mielestä venäläisten arkipäivästä ja kulttuurista pitäisi tehdä enemmän juttuja. Uutiskriteerit ja rutiinit pakottavat keskittymään uutisoinnissa etupäässä kielteisiin juttuihin ja ongelmiin. Venäjällä tunnustetaan olevan valtavasti juttuainesta, mutta välineitä pureutua aiheisiin on yllättävän vähän.

kuva:YLE

kuvat:YLE

Kirjeenvaihtajien korvaamaton rooli

Venäläiset virkamiehet antavat Kari Ahlbergin mukaan nykyään penseähkösti haastatteluita kansainväliselle medialle, mutta tavallinen kansa kyllä puhuu.

Kari Ahlbergin mielestä suomalaisilla medioilla on aiemmin ollut kohtuullinen läsnäolo Venäjällä, mutta kirjeenvaihtajien määrä on viime aikoina vähentynyt (ks. taulukko 1). MTV3 veti kirjeenvaihtajansa pois Moskovasta, mutta palasi vähän aikaa sitten takaisin. Kirjeenvaihtajien määrä vaihtelee aaltoliikkeenä, mikä saattaa johtua pitkälti taloudellisista seikoista – Moskova on kallis kaupunki. Glasnostin eli avoimuuspolitiikan ja journalismin kulta-aikoina 1980-luvun lopulla 1990-luvun alussa Moskovassa teki työtään parisenkymmentä suomalaista toimittajaa. Nykyään Moskovon kirjeenvaihtajia on enää kymmenkunta. (Uskali 2007.)

Jotta Venäjän tapahtumien seuraaminen olisi pitkäkestoista ja prosessinomaista, maakuntalehtiin kaivattaisiin vakituisia Venäjän-kirjeenvaihtajia. Yhden rajareportterin irrottaminen pääkaupungin ulkopuolelle esimerkiksi Viipurin alueelle monipuolistaisi Moskova-keskeistä Venäjä-uutisointia. Satunnaisilla jututukeikoilla saadaan vain väläyksiä Venäjän tilanteesta, eikä sellaiseen työskentelyyn ole mahdollisuutta, joka saattaisi tuottaa omia oivalluksia tai havaintojen ja kokemusten tuloksena jalostuvaa tutkivaa otetta. Silloin kun medialla ei ole toimittajaa Venäjällä, uutisointi pohjautuu hyvin pitkälti uutistoimistojen materiaaliin. Venäjän kirjeenvaihtajat vastaavat Venäjän lisäksi sitä paitsi usein koko Ivy-alueesta, joten myös Ukraina, Valko-Venäjä, Etelä-Kaukasia ja Keski-Aasia työllistävät toimittajia. Kotitoimituksen uutiskoneisto vaatii päivänpolttavat aiheensa, jolloin kulttuuri, talous ja reportaasimatkat jäävät jalkoihin.

Etelä-Saimaan kaltainen rajan tuntumassa toimiva maakuntalehti on erityisen hyvässä asemassa napatakseen arvokkaita uutisia Venäjän puolelta jopa kotimaiseen valtakunnantason journalismiin. Esimerkiksi Etelä-Saimaan toimittaja Outi Salovaara kirjoitti ensimmäisenä suomalaisesta evakosta, joka yritti oikeusteitse hankkia tonttiaan takaisi Venäjän Karjalasta. Uutinen levisi sittemmin

suomalaisiin valtamedioihin. ”Vieläkin tehdään liian vähän juttukeikkoja, täytyisi tehdä enemmän, muistakin aiheista kuin rekkajonoista ja rikkaista venäläisturisteista”, toteaa toimittaja Urpo Laaninen.

Lappeenrannassa Venäjän rajan tuntumassa työskentelevä maakuntalehden toimittaja Urpo Laaninen kuvaa omaa suhdettaan Venäjään seuraavasti:

”Kävin Viipurissa 1990-luvun alkupuolella melkein joka viikko tekemässä juttukeikkoja ja kavereita tapaamassa. Korruptio ja ylihinnointelu, jota ulkomaalainen kohtasi, sai minut vähäksi aikaa kyllästymään Venäjään. Nykyään Viipuri on rauhoittunut huomattavasti ja olen taas motivoitunut tekemään keikkoja Venäjän puolelle. Parantunut kielitaitoni tekee asioinnista helpompaa. Tavalliset venäläiset antavat kyllä mielellään haastatteluja venäjää osaavalle suomalaiselle toimittajalle.”

Avuksi aiheiden haravoinnissa ja tiedonhankinnassa tulevat myös naapurimaiden toimittajien keskinäisen suhteet. Etelä-Saimaan toimituksella on hyvät yhteydet Viipurin alueen toimittajiin. Laaninen kertoo, että suomalaiset ja venäläiset toimittajat ovat yhteydessä toisiinsa lähes viikoittain puhelimitse ja sähköpostitse. Tietojen vaihto palvelee molempia osapuolia. ”He tuntevat omat viranomaisensa ja me omamme.” Viipurilaisten ja suomalaisten toimittajien arkinen työ ei ole Laanisen mukaan kovinkaan erilaista.

Keskeisin ero on kuitenkin siinä, että Viipurissa toimittajalla ei ole juurikaan varaa vallan kritisointiin. Poliittista johtoa ei voi kritisoida, tai saa varautua uhkauksiin viranomaisten tai mafian taholta. Osa viipurilaisista toimittajista esimerkiksi päätti olla kirjoittamatta duuman vaaleista mitään, koska heillä ei ollut mahdollisuuksia olla kriittisiä. ”Putinin aikana sananvapaus paikallistasolla on kyllä mennyt niin matalalle kuin olla ja voi”, toteaa Laaninen.

Suomalaiset Venäjä-juttujen puhujina

Venäjää käsittelevien uutisten puhujina toimivat useammin suomalaiset kuin venäläiset. Venäläisiä asiantuntijoita haastateltiin harvoin. Yleisradion ulkomaantoimittaja Kari Ahlbergin mukaan kirjeenvaihtajilla on tärkeä rooli siinä, että venäläiset itse pääsevät puhumaan itseään käsittelevissä uutisissa: ”Moskovan-kirjeenvaihtajana olen pyrkinyt peilaamaan asioita tavallisen kansan näkökulmasta. Se on lisäarvo, jonka kirjeenvaihtaja voi antaa. Tavalliset ihmiset ja heidän elämänsä yritetään saada mukaan suurien uutisten yhteyteen.”

Aineiston perusteella suomenvenäläiset ja arkielämä Venäjällä jäävät vähälle huomiolle suomalaisessa lehdistössä. Aiempaan tutkimukseen verrattuna venäläiset olivat harvoin esillä rikosjuttujen yhteydessä. Pentti Raittilan määrällisessä tutkimuksessa vuodelta 2000 havaittiin, että venäläisyyttä Suomessa käsittelevistä jutuista noin puolet liittyi rikollisuuteen (Raittila 2002).

Tutkija Maija Jäppinen myöntää makrotason yhteiskunta- ja politiikkakeskeisyyden olevan myös Venäjä-tutkimuksen ongelma. Monet ovat innokkaita tutki- maan esimerkiksi Venäjän poliittisen kentän muutoksia, mutta eivät halua tehdä tutkimusta paikan päällä, venäläisten keskuudessa. On helpompaa jäädä Suo- meen siisteihin sisätoihin kuin kääriä hihat ja lähteä paikan päälle tutkimusta

	KIRJEENVAIHTAJIA TAI VAKITUISIA AVUSTAJIA	FREELANCEREITA/ VENÄJÄÄN ERIKOIS- TUNEITA TOIMITTAJIA	TAUSTAA
HELSINGIN SANOMAT	Kirjeenvaihtaja Moskovassa ja vaki- tuinen avustaja Pietarissa.		
ILTALEHTI		Juttukeikkoja tehdään tarvittaessa.	
AAMULEHTI		Juttuja toisinaan esim. Kauppalehden kautta.	Ei ole ollut omaa toimit- taja Venäjällä vuosiin.
KYMEN SANOMAT		Haminan aluetoimituk- sesta käydään melko sään- nöllisesti Karjalan alu- eilla ja Viipurissa seura- massa alueen kehittymistä. Erityisesti rajaan liittyvät asiat ovat seurannassa.	Asioihin hyvin pereh- tynyt toimittaja jäi syk- syllä eläkkeelle, joten uutisointi on viime vuo- desta hiljentynyt.
KALEVA	Kirjeenvaihtaja Moskovassa (kolmen lehden yhteinen).		
KARJALAINEN		Kiteen aluetoimittaja on erikoistunut Venäjään, käy paljon esim. Sortavalassa. Lisäksi freelancerpari joka tekee juttuja Venäjältä, etu- päässä Karjalasta	
KESKI- SUOMA- LAINEN		Freelance-juttuja pyydetään tarvittaessa.	Suunnitteilla Turun Sanomien, Kalevan ja Etelä-Suomen Sanomien Moskovon kirjeen- vaihtajayhteistyöhön liittyminen.
TURUN SANOMAT	Kirjeenvaihtaja Moskovassa (kolmen lehden yhteinen).	Toimituksessa yksi eri- tyisesti Venäjään ja Itä- Euroopan maihin perehty- nyt toimittaja.	Pietarin kirjeenvaihtaja jäi juuri eläkkeelle, siir- tymävaihe käynnissä.

Taulukko 1. Suomalaisten sanomalehtien Venäjään erikoistuneet toimittajat alkuvuonna 2008.

tekemään. Jäppinen toteaa niiden tutkijoiden ja toimittajien, jotka elävät ja tekevät töitä venäläisten keskuudessa, nousevan tähdiksi muiden yläpuolelle. ”Ihmiset jäävät vieraksi kun tutkimusta tehdään kammioissa Suomessa. Tämä heijastuu suoraan journalismiin, sillä usein tietoa Venäjästä hankitaan haastatteleamalla tutkijoita.” Hyväksi Venäjän arjen ja ihmisten kuvaajaksi Jäppinen nostaa Helsingin Sanomien avustajan Jussi Konttisen. Konttinen asuu maassa, josta kirjoittaa, mikä näkyy hänen jutuissaan.

Toinen usein median huomiotta jäävä ryhmä ovat suomenvenäläiset. Tutkija Maija Jäppinen kertoo suomenvenäläisten olevan usein kiitollisia heitä haastatteleville tutkijoille. Suomenvenäläisiä tutkiva Jäppinen sanoo haastatteliansa kokevan, että joku vihdoinkin kuuntelee heitä ja he saavat siten äänensä kuuluviin – median kautta se ei ole heidän mukaansa kovin helppoa.

Jäppisen mukaan Venäjä-journalismi on paitsi yksipuolista, myös varovaista. Kansan pariin jalkautumisen lisäksi toimittajat voisivat olla räväkempiä. Vaalien alla on kyllä kritisoitu kiitettävästi

Putinia ja Venäjän demokratian tilaa, mutta esimerkiksi ihmisoikeusrikkomuksista ja sukupuolittuneista hyvinvointieroista sen sijaan pitäisi puhua enemmän. Myös Venäjän vähemmistöjen asema jää helposti pimentoon suomalaisessa mediassa. Jäppisen mukaan esimerkiksi Virossa sukukansojen asemasta puhutaan paljon enemmän.

HAASTATELLUT

- Helsinkiläinen toimittaja Kari Ahlberg oli Yleisradion Moskovan-kirjeenvaihtajana neljä vuotta ja palasi vuoden 2007 syyskuussa takaisin Suomeen.
- Tamperelainen Taneli Dobrowolski on Venäjä-aiheisen Moskova.info-uutisportaalin perustaja ja seurannut Suomen Venäjä-uutisointia aktiivisesti viimeiset kymmenen vuotta.
- Lappeenrantalainen toimittaja Urpo Laaninen on työskennellyt Etelä-Saimaassa vuodessa 1986. Tehnyt paljon juttukeikkoja Venäjän puolelle ja toiminut aktiivisesti Suomi-Venäjä-seuran Lappeenrannan osastossa.
- Helsinkiläinen tutkija Maija Jäppinen työskentelee Helsingin yliopiston yhteiskuntapolitiikan laitoksella. Hän tutkii venäläistäustaisia lapsiperheitä Kaakkois-Suomessa ja aloittelee väitöskirjaa naisten kriisikeskuksista sekä parisuhdeväkivallan vastaisesta työstä Venäjällä.

Internet Venäjä-kuvan uudistajana?

Internet on tuonut kohennusta suomalaisille tarjolla olevaan Venäjä-kuvaan. Uutismediakenttä on laajentunut valtavasti. Enää ei tarvitse odottaa kahta viikkoa, että postiluukusta kolahtaisi se venäläinen paikallislehti, jonka haluaisi

lukea. Internetistä voi Suomesta käsinkin seurata Venäjää, ja Venäjä-uutisointia on nykyään helppo löytää muualtakin kuin valtaehdistöstä.

Muutaman viime vuoden aikana Venäjällä on virinnyt paljon eriaiheista kansalaiskeskustelua. Ihmiset ottavat kantaa asioihin esimerkiksi blogeissaan, jotka voisivat tuoda paljon lisäarvoa suomalaisyleisön näkemysten ja mielipiteiden muodostumiseen. Valtavasta uutisaiheiden kirjosta suodattuu kuitenkin vain pieni osa suomalaisiin tiedotusvälineisiin. Toimittajat eivät osaa välttämättä hyödyntää internetin tarjoamia mahdollisuuksia etupäässä kieliongelmien vuoksi, ja toisaalta on vain helpompi luottaa kansainvälisten uutistoimistojen materiaaliin ja perinteisiin tiedonhankintaväyliin kuin netistä poimittuun uutiseen.

Moskova.infoa ylläpitävän Taneli Dobrowolskin kokemusten perusteella tavallisten venäläisten ihmisten keskustelut liittyvät harvoin puoluepolitiikkaan. Monet nuoret seuraavat politiikkaa, mutta eivät koe sen vaikuttavan heidän elämässään. Sananvapausongelmat eivät koske niinkään tavallista kansalaista, vaan kansalainen saattaa kokea saavansa Venäjän mediasta itselleen tarpeellisen tiedon. Internet varmaankin tulevaisuudessa muokkaa merkittävästi sekä venäläisten että Venäjästä kirjoittavien mahdollisuuksia tietojen ja mielipiteiden vaihtoon.

Kirjoittajat opiskelevat tiedotusoppia Tampereen yliopistossa.

VIITTEET

- 1 Aineistoa kertyi 550 jutun verran, kun mukaan otettiin kaikki jutut joissa vain ohimennenkin viitattiin Venäjään, Neuvostoliittoon tai venäläisyyteen.

LÄHTEET

- Kivikuru & Pietiläinen (1998): Uutisia yli rajojen. Lahti: Helsingin yliopiston Lahden tutkimus- ja koulutuskeskus.
- Raittila, Pentti (toim.) (2002): Etnisyys ja rasismi journalismissa. Helsinki: Suomen Journalistiliitto.
- Uskali, Turo (2007): Ulkomaanuutisten uusi maailma. Tampere: Vastapaino.

Venäjä ei houkuttele toimittajia

Parikymmentä kilometriä Viipurista Pietariin päin ehdimme huomata, että sivutieltä syöksyy musta henkilöauto kohti päätietä. Edessämme ajava rekka ei ehdi edes jarruttaa, henkilöauto ajaa suoraan sen eteen. Ilmassa lentää auton ja ruumiin osia. Kuvaaja onnistuu saamaan automme mutkitelluksi turvaan törmäämättä mihinkään. Kaikki on tapahtunut muutamassa sekunnissa. On tammikuun 9. päivä 2008, sataa räntää, ja tie on liukas. Olemme matkalla avaamaan suomalaisten kunnostamaa katulasten turvakotia. Pitäisi keskittyä tekemään siitä juttua Ylen tv- ja radiouutisille. Mielessä pyörii yhden elämän päättyminen.

Työ Venäjällä on tottumista alituisen epävarmuuteen, jonka suurin aiheuttaja on liikenne. Varsinkin viime vuosina kasvanut autokanta on muuttanut venäläisten liikennekäyttäytymistä olennaisesti. Pelkästään Pietarissa sattuu satoja liikenneonnettomuuksia päivittäin. Työmatkoja Venäjälle tekeväille kuvausryhmälle muutos on merkinnyt aikataulujen rukkaamista: matkoihin on varattava entistä enemmän aikaa. Pelkkään liikkumiseen keskittyminen vie energiaa varsinaiselta työnteolta.

Kun samanaikaisesti länsitoimittajan työ Venäjällä on muutenkin hankaloitunut, seurauksena on väistämättä se, ettei Venäjä enää ole yhtä houkutteleva juttumatkojen kohde kuin vielä runsaat kymmenen vuotta sitten.

Kurjasta kehittyväksi naapuriksi

Suomalaisten tiedotusvälineiden itänaapuria koskeva tiedonvälitys perustui Neuvostoliiton aikana kirjeenvaihtajien Moskovasta tekemiin etupäässä päivänpolitiikkaa koskeneisiin juttuihin. Muualta maasta tulleet jutut kertoivat yleensä suomalais-neuvostoliittolaisesta yhteistyöstä, jonka esimerkkeinä olivat muun muassa suuret rakennuskohteet Kostamuksessa, Svetogorskissa ja Sovetskissa.

Rajan avautuminen ja Neuvostoliiton vaihtuminen Venäjäksi paljastivat ammottavan tiedonvälitystyhjiön, jota paikkaamaan lähdettiin yhtä matkaa entisille kotiseuduilleen rynnänneiden evakoiden kanssa. Vuosikausia suomalaisissa tiedotusvälineissä esiteltiin milloin mitäkin rempalleen päässyttä entistä suomalaiskolkkaa ja laatikkotolkulla kaljaa rahdanneita suomalaisturisteja.

Kuva: Timo Pellola

Toimittaja Marja Manninen kokee byrokratian karkottavan suomalaistoimittajia Venäjältä.

Uuden Venäjän alkuaikoina toimittajan työ oli varsin helppoa. Itärajan yli päästiin ilman viisumia pelkällä Viipuri-kortilla, ja tulijat otettiin Venäjällä avosylin vastaan. Ongelmia esittelivät viranomaisetkin auliisti siinä toivossa, että suomalaiset tulisivat rahoittamaan niiden ratkaisua.

Kurjan, köyhän naapurin sosiaalinen ja taloudellinen rappio, rikollisuus, korruptio ja prostituutio saivat runsaasti tilaa suomalaisessa mediassa.

Samaan aikaan venäläiset perustivat omia punaisia torejaan Suomen rajakautunkoihin rahoittaakseen Suomen-matkojaan. Lännen ihmemaan kauppoihin pyrkivien tyhjätaskujen sisäänpääsyä rajoitettiin. Suomalaiset saivat pontta jo ennestään vankoilte ennakkoluuloilleen.

Tilanne muuttui olennaisesti 1990-luvun puolivälissä ja varsinkin ruplan romahduksen jälkeen vuonna 1998, kun Venäjällä alkoi nousta todellinen vauras eliitti. Suomeen alkoi tulla venäläisiä panssaroiduilla mersuilla kassit täynnä rahaa. Sisäänpääsyä rajoittavat kyltit poistettiin vaivihkaa, ja kauppojen tavaraalikoima muuttui venäläisiä paremmin miellyttäväksi. Liikkeisiin oli pakko alkaa palkata venäjän kielen taitoista työväkeä.

Venäjän kehitys on näkynyt väistämättä myös Venäjää koskevassa uutisoinnissa. Maan taloudellinen nousu on ollut nopeampaa kuin yksikään läntinen Venäjää seuraava talousasiantuntija olisi voinut kuvitella. Maa luotti runsaasti raaka-ainetaroihinsa: muun muassa Suomen lähialueille alettiin rakentaa uusia öljysatamia, joiden valmistumiseen juuri kukaan ei lännessä uskonut. Nyt ne toimivat ja laajenevat täyttä päätä.

Kasvun ja kehityksen aika on merkinnyt länsimedialle enemmän tiedotettavaa. Monet Venäjän kannalta taloutta pönkittävät ratkaisut – kuten kohonneet

puutullit – ovat Suomelle tuhoisia. Itänaapuri on meille ehtymätön arvostelun aihe. Samalla, kun maa vaurastuu öljy- ja kaasutuloillaan ja suuret keskukset menestyvät, laaja maaseutu kituu ja sosiaaliset ongelmat, kuten huumeiden ja alkoholin käyttö, kasvavat.

Linja tiukentuu

Venäjän suhtautumisessa läntisiin toimittajiin on tapahtunut selkeä muutos presidentti Vladimir Putinin aikana. Jatkuvasti työmatkoja Venäjälle tekeviltä toimittajilta vaaditaan paitsi lehdistöviisumi, myös työlupa eli virallinen akkreditointi. Ilman näitä asiakirjoja mikä tahansa viranomainen voi takavarikoida kuvausryhmän kaluston. Tarvittavien asiakirjojen saaminen vie pahimmillaan useita kuukausia. Venäjä on monesti myös uhannut rajoittaa akkreditointien määrää. Suomessa tiukka linja on tulkittu haluksi kontrolloida Venäjällä toimivia läntisiä tiedotusvälineitä ja tarvittaessa poistaa ne maasta.

Linjanmuutos näkyy myös viranomaisten suhtautumisessa toimittajiin. Kuten opiskelijaryhmän haastateltavat edellä olevassa artikkelissa toteavat, haastateltuja ei enää anneta niin auliisti kuin vielä 1990-luvulla – varsinkaan vaikeista aiheista, kuten terveydenhuollon ongelmista tai rikollisuudesta. Venäjistä ei haluta näyttää maailmalle ikävää kuvaa.

älähdys

Jussi Koivisto
Tiedotusopin
opiskelija,
Tampereen yliopisto

VAIKEAT NAAPURIMME

Mikä ongelma on siinä, että venäläinen ostaa viikonloppukäyttöön omakotitalon Imatralta? En tiedä, mutta jotain pahaa siinä tuntuu olevan. Uutisissa ainakin puhutaan kaupungille syntyvästä verotulovajeesta ja uutisiin liittyvissä nettikeskusteluissa isänmaan myymisestä.

Itä-Suomi kärsii muuttotappiosta ja monesta muustakin kurjuudesta. Meno on se, että viimeinen lähtijä sammuttaa valot. Nytkö se on sitten yhtäkkiä ongelma, jos Itä-Suomeen tulee venäläisiä lomailemaan ja he tuovat mukanaan rahaa ja työtä? Se on oltava kauheaa, sillä eihän Venäjältä tule koskaan mitään hyvää.

Miksi venäläisiin on vielä nykyäänkin niin vaikea suhtautua venäläisinä, naapureinamme? Venäjänmaassa on omat ongelmansa, mutta eivät ihmiset siellä Suomea vihaa, eivätkä he ole vihollisiamme. Venäläiset eivät halua vallata Suomeamme, he haluavat vain matkustaa tänne.

Eikö siis olisi aika siirtyä 2000-luvulle ja alkaa rakentaa Venäjä-kuvaa muualtakin kuin talvisodan poteroista käsin? Se sota meni jo.

Taitoja tarvitaan

Työskentely Venäjällä on entistä haastavampaa. Ongelmia on runsaasti. Suomalaismedian kirjeenvaihtajat toimivat Moskovassa, vaikka Luoteis-Venäjältä on tullut Suomen kannalta selvästi aiempaa tärkeämpi alue. Todellista uutiskilpailua ei ole, sillä yhdelläkään suomalaisvälineellä ei ole Pietarissa vakinaista toimittajaa. Valtaosa päivänpolitiikan ulkopuolisista jutuista tehdäänkin satunnaisilla työmatkoilla rajan taakse.

Venäjältä kertovien juttujen taso on meillä toki noussut ja toimittajien valmiudet ovat kasvaneet. Suomessa on kuitenkin edelleen vain vähän toimittajia, joiden kielitaito ja Venäjän kulttuurin tuntemus ovat riittävällä tasolla, jotta naapurin asioista voisi antaa luotettavan kuvan. Tiedotusta myös leimaavat erittäin usein vahvat ennakkoluulot. Työskentelyä Venäjällä vaikeuttavat lisäksi byrokratia, tiukat turvatoimet, Suomesta poikkeava tiedotuskäytäntö ja jo alussa mainittu ja koko ajan hektisemmäksi muuttuva liikenne.

Lopputuloksena on valitettavasti se, ettei Venäjä työskentelyalueena ole kovinkaan houkutteleva, vaikka maan kehityksen seuraamisen luulisi olevan suomalaisille entistäkin tärkeämpi asia. Venäjän asioita seurataan nyt liiaksi suomalaisten silmin ja suomalaisten tekemisten kautta. Tällä menolla emme koskaan opi tuntemaan naapureitamme kunnolla.

VTM Marja Manninen on Yleisradion tv-uutisten toimittaja, joka on työskennellyt vuodesta 1990 Lappeenrannassa. Viime vuonna hän sai rajareporterin työstään Suomen Kuvalehden journalistipalkinnon.

Kajastuksia horisontissa

**” Entä jos journalismi
ei vain syöttäisi tietoa
vaan tarjoaisi lukijoille
myös yhteisen tilan
viipyiltäväksi?”**

Karina Horsti

Sopivat sankariuhrit

Kirkko ja media turvapaikanhakijoita puolustamassa

Kun kolme ulkomaalaisnaista haki suojelua Suomen evankelis-luterilaisilta seurakunnilta, turvapaikkapolitiikan kritiikkiin avautui mahdollisuus. Keskustelu kuitenkin tyrehtyi nopeasti.

Suomalainen uutisjournalismi on esittänyt turvapaikanhakijat perinteisesti kasvottomana uhkana. Turvapaikanhakijoihin liittyvä uutisointi Suomessa on tutkimusten mukaan perustunut lähes yksinomaan viranomaislähteisiin ja lukuihin sekä pikemminkin legitimoinut lainsäädännön ja viranomaisten kontrollipolitiikkaa kuin kritisoinut tai murtanut sitä (Horsti 2003; 2005; 2007; Nordberg 2004). Vuoden 2007 aikana uutisjournalismiin tuli uusia sävyjä, kun mediajulkisuuteen astuivat kohtaloineen Iranin kurdi Naze Aghai, sudanilainen Anna Lado ja venäläinen Irina Ljuhatan. Kaikki kolme naista hakivat tukea Suomen evankelis-luterilaisilta seurakunnilta saatuaan kielteisen turvapaikkapäätöksen ja karkotusuhan. Turvapaikanhakijoiden tarinat ovat olleet mediassa harvinaisia, joten nyt niiden oli mahdollisuus horjuttaa perinteisiä käsityksiä viranomaisista, kirkosta, turvapaikkaprosessista ja turvapaikanhakijoista. Naisten tarinoiden kautta mahdollisuus turvapaikkapolitiikan kritiikkiin avautui – ainakin hetkeksi.

Tarkastelen journalismissa tapahtunutta muutosta kriittisen diskurssianalyysin ja kehysanalyysin hengessä.¹ Millaisessa suhteessa eri toimijat esitettiin? Millaisesta muutoksesta uudentyypiset jutut kertovat? Miten journalismi alkoi kehystää kirkon tekemää avautusta ja siitä poikinutta keskustelua? Aineistonani käytän vuoden 2007 kesän ja syksyn kirkkoa ja turvapaikanhakijoita käsittelevää uutisointia. Analyysini keskittyy suomenkieliseen valtajulkisuuteen, mutta käyn läpi myös siinä esiintyviä vapaampia muotoja, kuten nettikeskusteluja. Lisäksi analysoin tapahtumaan osallistuvien toimijoiden omaa julkisuutta, esi-

merkiksi kirkon hallinnoimaa julkisuutta kiinnekohtina Kotimaa-lehti, evlut.fi-sivusto, Kirkko ja kaupunki -lehti sekä seurakuntien omat sivut. Luen näiden ohessa myös Maahanmuuttoviraston ja kansalaisjärjestöjen www-sivuja.

Kirkko puhuu kolmen naisen puolesta

Kesällä ja syksyllä 2007 mediajulkisuus nosti valokeilaan kolme turvapaikkaa hakenutta, mutta Ulkomaalaisvirastolta (nykyiseltä Maahanmuuttovirastolta)² kielteisen päätöksen saanutta naista.³ Eniten esillä oli Iranin kurdi Naze Aghai, jota tuki näyttävimminkin Turun Mikaelinseurakunta. Kuopiossa kirkko tuki sudanilaista Anna Ladoa, ja Tampereella Harjun seurakunta auttoi venäläistä Irina Ljuhatania sekä hänen alaikäistä poikaansa.⁴ Turvapaikkakäsittely perustuu pitkälti hakijan esittämään kertomukseen elämänsä vaiheista. Viranomaiset arvioivat tarinan uskottavuutta johdonmukaisuuden, yksityiskohtien, dokumenttien ja yleisten maatietojen perusteella. Maahanmuuttovirasto ei kuitenkaan perustele ratkaisujaan julkisesti, joten usein kielteiseen päätökseen vaikuttaneet syyt jäävät sekä hakijalle itselleen että varsinkin suurelle yleisölle epäselviksi.

Naze Aghai perusteli hakemustaan osallistumisella vasemmistolaiseen kurdiliikkeeseen, joka on Iranissa kielletty, ja kieltäytymisellä pakkoavioliitosta. Myös hänen julkisuutensa Suomessa aiheutti uhan Iranissa. Sudanilainen Anna Lado oli tullut Suomeen hoitamaan sisarensa tytärtä, koska sisar, kiintiöpakolaisen statuksen saanut äiti, oli kuollut. Myös lapsen isä on kiintiöpakolaisena Suomessa, mutta hän ei kuitenkaan katsonut voivansa hoitaa lastaan kulttuurisyyhin vedoten. Lado perusteli hakemustaan sillä, että hän oli kaksivuotiaana äitinsä menettäneelle lapselle kuin äiti. Lisäksi hän vetosi siihen, että oli kristitty. Venäläisen Irina Ljuhatanin kaupunginhallinnossa toiminutta isää uhattiin, ja lopulta hänet murhattiin 2005. Myös Ljuhatania uhattiin, joten hän pakeni Suomeen. Naisten taustoja saa kuitenkin poimia jutuista tikulla, sillä uutisissa ei keskitytty pakenemisen syihin. Uutisointi painottui viranomaispäätöksiin, ja turvapaikanhakijoiden rooliksi jäi esiintyä avuttomina uhreina, joiden puolesta muut puhuivat. Naiset nostettiin julkisuuteen kirkon kautta, joten tarinat tulivat usein kirkon henkilökunnan tai ainakin jonkun muun suomalaisen välittiminä.

Evangelis-luterilainen kirkko käynnisti julkisen keskustelun turvapaikanhakijoiden asemasta alkukesällä 2007.⁵ Ensin kirkkojen, kristillisten yhteisöjen ja seurakuntien yhteistyöelin Suomen ekumeeninen neuvosto julkaisi 26. toukokuuta *Kirkko turvapaikkana* -ohjeen⁶, jossa neuvotaan seurakuntia toimimaan, jos joku pyytää tukea turvapaikkahakemuksen uusimiseen tai tarvitsee sakraalituloja turvakseen. Pian ohjeen julkaisemisen jälkeen 6. kesäkuuta Turun Mikaelinseurakunta ilmoitti tukevansa kielteisen turvapaikkapäätöksen Ulkomaalaisvirastolta saanutta Iranin kurdi Naze Aghaita. Miksi seurakunta tukee virallisesti ja julkisesti juuri Naze Aghaita? Uutisista tähän ei saa vastausta, mutta on selvää, että myös muut turvapaikanhakijat ottaisivat mielellään vastaavaa tukea

vastaan. Esimerkiksi Mikaelinseurakunnan kirkkoherra Jouni Lehikoinen toteaa eKotimaan uutisessa 21. joulukuuta 2007, että turvapaikanhakijoiden yhteydenotot seurakuntiin, myös Mikaelinseurakuntaan, ovat lisääntyneet Aghain saaman julkisuuden jälkeen.

Naze Aghai sai apua kirkolta ja jätti uuden turvapaikkahakemuksen kesäkuussa. Elokuussa hän oli kuultavana Ulkomaalaisvirastossa. Poliisi otti hänet tilaisuuden jälkeen kiinni yllättäen liikennevaloissa ja vei Metsälään säilöönottokeskukseen. Helsingin Sanomat uutisoi kiinniottotapahtumasta 29. elokuuta otsikolla ”Kirkon suojapaikka ei estänyt kurdin ottamista säilöön”. Juttu asetti kirkon ja valtiovallan vastakkain. Aghain hakemus ratkaistiin perjantaina 31. elokuuta, mutta kielteinen päätös ja karkotusmääräys kerrottiin vasta maanantaina. Samalla viikolla Aghai kuitenkin valitti päätöksestä, ja korkein hallinto-oikeus kielsi käännytyksen täytäntöönpanon. Aghai vapautettiin Metsälästä odottamaan oikeuden ratkaisua, ja hän saapui suoraan eduskuntatalon portailla järjestettyyn kristilliseen tilaisuuteen.

Seuraavana päivänä 8. syyskuuta Aghaita tukeva ja turvapaikkaprosessia kirkkoa suuremmin kritisoiva kansalaisliike Vapaa liikkuvuus järjesti Metsälässä mielenosoituksen, johon osallistui noin 100 ihmistä, ja muun muassa kansanedustajat Anni Sinnemäki ja Minna Sirnö puhuivat tapahtumassa. Näitä vaiheita uutisoivat muun muassa Helsingin Sanomat, Ylen uutiset ja Kotimaa-lehti erilaisissa lajityypeissään. Esimerkiksi Helsingin Sanomissa julkaistiin lyhyitä uutisia tapahtumien käännteistä, keskustelupalstalle kertyi useita viestiketjuja, ja sunnuntaisviuilla julkaistiin kaksi laajempaa artikkelia. Lisäksi pääkirjoitussivulla julkaistiin yksi pääkirjoitus, toimituksen nimetty kirjoitus ja vieraskynäkirjoitus. Myös mielipidepalstalla aihetta käsiteltiin yhteensä seitsemän kertaa.

Naze Aghai sai valtakunnan julkisuudessa selkeästi eniten tilaa verrattuna kahteen muuhun kirkon auttamaan naiseen. Kirkkoa käsittelevissä uutisissa kuitenkin viitattiin myös Kuopiossa kirkosta tukea saaneeseen sudanilaiseen Anna Ladoon ja Tampereella tukea saaneeseen venäläiseen Irina Ljuhataniin. Lisäksi loppuvuodesta julkisuudessa vedottiin käännytyspäätöksen saaneen nimettömänä esiintyvän ruandalaisnaisen puolesta, joka poliisin kiinnioton yhteydessä yritti itsemurhaa, vietiin sairaalahoitoon ja muutaman päivän kuluttua palautettiin lentokoneella Ruandaan marraskuun 29 päivä. Lahden helluntaiseurakunta tuki häntä. Tässä yhteydessä helluntaiseurakunnan suojelusta ei kuitenkaan ollut apua, sillä nainen oli yksityiskodissa, ja idea kirkosta viimeisenä suojelu- paikkana lähtee sakraalitulojen koskemattomuudesta. Poliisin tunkeutuminen

NAZE AGHAI

- Iranin kurdi, syntynyt vuonna 1964.
- Tuli Suomeen 2005. Haki kesäkuussa 2007 turvapaikkaa Turun Mikaelinseurakunnalta.
- Joutui kotimaassaan vainotuksi äärivasemmistolaisessa liikkeessä toimimisen takia. Pakeni pakkoavioliittoon.
- Tila alkuvuonna 2008: valitus vireillä Helsingin hallinto-oikeudessa.
- Tukisivusto osoitteessa www.autanazea.net.

kirkon sakraaliloihin koettaisiin yhteiskunnallisesti erittäin paheksuttavana, mutta yksityiskodista pidättäminen ei herätä samanlaista vastustusta.

Turvapaikanhakijoilla on ollut julkisia tukijoita jo aiemminkin, esimerkiksi erilaiset kansalaisjärjestöt. Niiden vakiintuneemmasta päästä olevat ihmisoikeusjärjestö Amnesty ja pakolaiskysymyksiin erikoistunut humanitäärinen kansalaisjärjestö Suomen Pakolaisapu ovat aikaisemminkin esittäneet kritiikkiä Suomen turvapaikkaprosessia kohtaan. Lisäksi Suomeen on hiljattain perustettu nimenomaan turvapaikanhakijoita puolustavia liikkeitä.⁷ Laajaa julkista keskustelua turvapaikanhakijoista ei kuitenkaan ole aiemmin nähty. Nyt turvapaikanhakijoiden puolesta puhuivat aktivistien lisäksi kirkkoherrat, maahanmuuttomministeri Astrid Thors⁸, arkkipiispa Jukka Paarma ja useat kansanedustajat. Yhteiskunnallisesti merkittävät tukijat lisäsivät median kiinnostusta aiheeseen – ja medianäkyvyys kiinnosti julkisuushakuisia. Arvostettujen lähteiden avulla turvapaikkaprosessia voitiin kritisoida ja kyseenalaistaa uutisgenressä, jossa pelkästään kansalaisliikkeisiin tukeutuminen olisi journalistisen logiikan mukaan arveluttavaa.

Keskustelu lähti liikkeelle kesäkuussa kuitenkin melko varovaisesti, eikä toimituksissa näyttänyt olevan asiantuntemusta turvapaikanhakuun liittyvissä aiheissa.⁹ Useissa uutisissa kirkon tarjoaman suojelun yhteydessä käytettiin virheellisesti turvapaikka-käsitettä, eikä uutisissa ymmärretty tehdä eroa juridiseen turvapaikka-statukseen. Esimerkiksi Turun Sanomat otsikoi 21. elokuuta juttunsa: ”Turun Mikaelinseurakunnan turvapaikkamenettelystä valitettiin”. Otsikosta saa kuvan, että kirkko käsittelee turvapaikkahakemuksia tai olisi osa viranomaisprosessia. Lisäksi esimerkiksi Ylen verkkosivujen ensimmäisissä uutisissa kirkon tarjoama suojelu esitettiin piilotteluna ja lainvastaisena toimintana, vaikka kirkko oli tiedottanut viranomaisille turvapaikanhakijan olinpaikasta.

Turvapaikanhakijat rikollisina ja hyväntekeväisyyden kohteina

Naze Aghain tapauksessa on useita yksilön kannalta ikäviä käännteitä, joista uutiset raportoivat. Uutisjatkumosta muodostui jännityskertomus yksilön taistelusta kasvotonta byrokratiaa vastaan. Vastaavanlaista näkyvää ja yhteiskunnan vaikuttajia liikauttavaa julkista keskustelua ei ole aiemmin Suomessa nähty. Päinvastoin vielä vuosituhaten vaihteessa turvapaikanhakijoita käsittelevä julkisuus esitti tulijat kontrollin objekteina, joiden liikkeiden vahtimiseen yleisö viranomaisten ohella osallistui.¹⁰ Viranomaisia kritisoivia, turvapaikanhakijoita ryhmänä tai yksilöinä puolustavia julkisia vääntöjä ei ollut, vaan pikemminkin julkisuus legitimoit Suomen ulkomaalaispolitiikan EU-linjausten mukaisia tiukennuksia (Horsti 2003; 2005, 178–182; Nordberg 2004). Vaikka turvan hakeminen kirkosta ja siihen liittyvä julkinen keskustelu ovat uutta Suomessa, ulko-

mailla, kuten 1990-luvun Ruotsissa, ne ovat olleet tuttuja jo aiemmin.

Ulkomaan- ja kotimaanuutisissa turvapaikanhakijat nousevat uutisiin yleensä lukuina, nimetöminä ja vailla sosiaalista persoonaa. Italialaistutkija Alessandro Dal Lago (1999) puhuu laittomiksi määriteltyjen maahanmuuttajien kohdalla epähenkilöistä (*non persone*), jotka jätetään ilman sosiaalista ja historiallista taustaa. Ihmisoikeudet rajataan pelkästään biologiseen elämään, hengissä säilymiseen, jolloin ihmisen persoona ja sosiaalinen elämä nähdään toisarvoisina. Dal Lago kritisoi tätä maahanmuuttopolitiikan kutistavaa mekanismia, jota rutiiniuutisointi tulee tukeneeksi. Yleisönä kuulemme harvoin turvapaikanhakijoiden tarinoita tai tulemme katsoneeksi prosessia heidän näkökulmastaan. Kun vuonna 2002 tarkastelin STT:n uutisia turvapaikanhakijoista, aihe ylitti julkaisukynnyksen, jos siihen liittyi väkivaltaa, laittomuutta, ongelmia tai valtiosuhteiden kiristymistä. Suomalaisessa julkisuudessa turvapaikanhakijat ovat siis pääasiassa näkyneet uhkana. (Horsti 2005, 178–182.)

Muissa Euroopan maissa uutisointi on ollut pääosin juuri samantyyppistä kuin Suomessa¹¹, ja useat tutkijat korostavat juuri luonnonkatastrofimetaforien toistuvuutta ”laittoman” maahanmuuton ja turvapaikanhaun yhteydessä. Ei-toivotusta maahanmuutosta puhutaan toistuvasti ”tulvana”, ”virtana” tai ”vyörynä”. Suomalaisessa julkisuudessa uhkakehys on kuitenkin ollut poikkeuksellisen hallitseva. Esimerkiksi Ruotsissa ja Belgiassa toinen lähes yhtä vahva uutiskehys on ollut esittää turvapaikanhakijat uhreina.

Uutisointia tarkastelleet tutkijat kuitenkin panevat merkille, että uhrikehystä sovelletaan vain tietyissä tapauksissa. Ruotsalainen Ylva Brune (2004, 78) esittää, että vakavissa uutismedioissa ja kovan uutisen genressä maahanmuuttoviranomaisia kritisoivat näkemykset lausutaan yhteiskunnallista arvostusta nauttivien lähteiden suulla – erityisesti kirkon kantana. Ruotsissa siis jo 1990-luvun alussa kirkkoherrat olivat julkisuudessa haastateltavina kriittisenä äänenä turvapaikkakysymyksissä. Myös siellä kirkko vetosi moraaliseen velvollisuuteen auttaa hädässä olevia yksilöitä. Iltapäivälehdissä ja muissa populaarimmissa genreissä kuitenkin vallitsi melodraaman logiikka, johon tarinat yksittäisistä byrokratian uhreista sopivat.

Ruotsissa 1990-luvun alussa iltapäivälehtijournalismi rakensi useita sankariuhritarinoita lapsista ja naisista, jotka karkotusmääräyksen saatuaan taistelivat julkisuudessa avustajiensa tuella. Brunen (2004, 90) mukaan julkisuus tuotti

ANNA LADO

- Tuli Suomeen Sudanista 2006.
- Haki turvapaikkaa Kuopion seurakuntayhtymästä heinäkuussa 2007 saatuaan kielteisen turvapaikkapäätöksen.
- Ladon sisarelle ja tämän miehelle myönnettiin turvapaikka Suomesta 2004. Sisar kuoli seuraavana vuonna. Lado tuli Suomeen hoitamaan sisarentyttöä Keijiä ja kristityn heikon aseman vuoksi Sudanissa.
- Tila alkuvuonna 2008: sai vuoden pituisen muukalaispassin tammikuussa.

sympatiaa uhreja kohtaan tematisoimalla tapaukset elämän ja kuoleman sekä myötätunnon ja kyynisyyden taisteluksi. Brune tarkastelee uutisointia Vladimir Proppin narratiivianalyysin avulla ja hahmottaa tarinasta erilaisia toimijarooleja, joista tärkeimpänä on viattoman sankariuhrin rooli. Erityisesti lapsista tehtiin tunteisiin vetoavia personoituja juttuja, joissa politiikka häivytetään taka-alalle. Lopulta nämä tarinat eivät siis haastaneet ulkomaalaispolitiikkaa: ne olivat yksittäisiä tragedioita, joiden ratkaisuksi riitti yhden tietyn yksilön pelastus.

Belgialaislehdistön uutisoimista turvapaikanhakijoista, pakolaisista ja ”laittomista” siirtolaisista, on havaittu kaksi pääkehystä: tulijat esitetään joko tunkeilijoina tai uhreina (van Gorp 2005).¹² Belgialaisen van Gorpin (2005, 491) havaintojen mukaan uhrikehyksessä turvapaikanhakija tarkoittaa YK:n pakolaisapujärjestö UNHCR:n määritelmään sopivaa henkilöä¹³, joka esitetään passiivisena avunsaajana ja vahingossa ihmissalakuljettajien uhriksi joutuneena. Tunkeilijakehyksessä turvapaikanhakijat esitetään taas oman edun tavoittelijoina, jotka pyrkivät hyötymään sosiaaliturvasta rikollisin keinoin. Suomalaisessa julkisuudessa juuri jälkimmäinen representaatio oli hyvin vahva esimerkiksi Itä-Euroopan romanien kohdalla vuosituhannen vaihteessa: media esitti ”elintasopakolaisiksi” ja ”turvapaikkashoppailijoiksi” määritellyt romanit laittomuuden kehyksessä erityisen rikollisina, koska he tukkivat turvapaikkajärjestelmän ”oikeilta” pakolaisilta. Näin turvapaikkajärjestelmän tiukennukset on ymmärretty ihmis-oikeuksia tukeviksi päätöksiksi. (Horsti 2005, 173–178.)

Kiinnostava havainto Belgiasta on lisäksi, että uhrikehyys nousee joulun tienoilla hetkellisesti suosituimmaksi. Hyväntekeväisyys kuuluu kristilliseen joulutunnelmaan, jolloin turvapaikanhakijoiden esittäminen uhreina sopii kulttuuriin ilmapiiriin juuri silloin. Tarina palvelee näin yleisön tarpeita.

Kirkko ja valtio vastakkain

Journalistiselle kentälle pyrki aiheesta ja tapahtumasta riippuen erilaisia toimijoita (”sponsoreita”) omine näkökulmineen (Gamson & Modigliani 1989). Kairilla näillä journalismin kentällä toimivilla medioilla on omat sidoksensa muihin yhteiskunnallisiin liikkeisiin, talouselämään ja valtioon. Samoin niillä on omat yleisönsä, joita ne teksteillään puhuttelevat.

Vuoden 2007 turvapaikanhakijoita käsittelevässä uutisjournalismissa keskeisiä toimijoita olivat valtio, turvapaikanhakijat ja kirkko. Tarinat kiertyivät kahdenlaiseksi vyyhdeksi. Ensinnäkin tapaukset esitettiin kirkon ja valtion välisenä kiistanä. Toiseksi yksittäisten turvapaikanhakijoiden kohtalo esitettiin kiistanalaisena. Aghaita, Ladoa ja Ljuhatania käsitellyt uutisointi ja siitä käydyt keskustelut painottuivat sekä määrällisesti että laadullisesti ensimmäiseen ongelmaan: tapahtumaa lähestyttiin ensisijaisesti kirkon ja valtion kiistanä. Kirkon julkiset puolustajat lisääntyivät uutisoinnin edetessä: kirkon ja erityisesti henkilökoh-

taisesti Naze Aghain puolelle asettui enemmän julkisia tukijoita kuin kirkkoa vastustamaan.

Kirkon toimintaa vastustavat tai kritisoivat toimijat eivät yleensä ottaneet kantaa Ulkomaalaisviraston toimintaan sinänsä, mutta media kuitenkin kehysti tapahtuman kahden instituution kiistana. Helsingin Sanomien lukijakeskusteluissa debatti painottui selvästi kysymykseen kirkon oikeudesta puuttua turvapaikkakysymykseen. Mielipiteet jakaantuivat tasan: kirkkoa tukevia ja vastustavia kirjoittajia oli yhtä paljon. Nimimerkkien perusteella kirkkoa tukevia kirjoittajia oli 29 ja vastustavia kirjoittajia 30.¹⁴ Julkinen vastakkainasettelu lain ja moraalikäsitteiden välillä ei lopulta ollut kirkolle välttämättä edullinen. Jopa Kotimaa-lehden yleisöäänestyksessä vain 37 prosenttia kannatti kirkon roolia turvapaikanhakijoiden tukemisessa.¹⁵

Verkkokeskustelu irtosi heti alkukuopissaan turvapaikanhakijoista muihin sfääreihin, kun huomio kiinnittyi ”lainvastaiseen” toimintaan. Esimerkiksi Helsingin Sanomien keskustelupalstalla itse turvapaikkapolitiikka ei saanut tilaa, vaan debatti ajautui muun muassa kirkon ja valtion erottamisesta käytävään kiistelyyn, uskovien ja ateistien väittelyyn, naispappeuskiistelyyn ja verotuslainsäädännön noudattamiseen. Esimerkiksi nimimerkki UrpoP kysyi keskustelupalstalla 30. elokuuta: ”Jos lain rikkominen sallitaan kirkolle, niin miksi se olisi kiellettyä sinulta tai minulta?”

Kirkko turvapaikkana -ohjeen argumentit lähtevät kristillisestä moraalista, jolloin perusteena turvapaikanhakijoiden suojelulle on lähimmäisenrakkaus. Ohjeissa puhutaan yksittäisen turvapaikanhakijan kohtaamisesta ja kohtelusta kirkossa – ei siis rakenteellisesta vaikuttamisesta turvapaikanhakijoiden asemaan yleensä lainsäädännön tai turvapaikkaprosessin muuttamiseksi. Ohjeiden tarkoitus on auttaa yksittäistä turvapaikanhakijaa, jonka kohtalon kirkko yhteisönä ottaa asiakseen. Taustalla on myös käsitys tilaisuudesta toteuttaa kristillistä elämäkatsomusta ja muodostaa yhteenkuuluvaa kristittyjen ryhmää. ”Me tarvitsemme lähimmäisen sakramenttia. Hän [turvapaikanhakija] antaa meille mahdollisuuden olla lähimmäisiä ja oppia uudestaan jotain kaikkein olenaisinta kristillisestä uskostamme,” kirjoittaa Suomen ekumeenisen neuvoston pääsihteeri Heikki Huttunen *Kirkko turvapaikkana* -ohjeen esipuheessa. Kärjistäen: turvapaikanhakija on väline hyvään kristilliseen tekoon. Kirkkohallitus kyläkin lähetti 23. elokuuta 2007 Ulkomaalaisvirastolle lausunnon, jossa ollaan

IRINA LJUHATAN

- Tuli Suomeen Venäjältä 2005 kuusivuotiaan Mark-poikansa kanssa.
- Haki turvapaikkaa Tampereen Harjun seurakunnalta syyskuussa 2007.
- Ljuhatanin isä toimi Venäjällä kotikaupunkinsa kulutus- ja palvelukomitean johtajana. Isä murhattiin 2005, ja murhaajat alkoivat uhkailla myös Irina Ljuhatania. Ljuhatan ei luottanut Venäjän valtion suojeluun.
- Tila alkuvuonna 2008: uusi hakemus Maa- ja metsätaloudenministeriön käsittelyssä.
- Tukisivusto osoitteessa www.irinantueksi.net.

huolissaan ihmisoikeuksien toteutumisesta turvapaikkaprosessissa rakenteellisemmalla tasolla sekä kansallisesti että eurooppalaisesti. Lausunto on välitetty Kirkon tiedotuskeskuksen kautta, mutta uutiskynnys ei ylittynyt Helsingin Sanomissa eikä YLEn uutisissa, jotka muutoin seurasivat keskustelua ja erityisesti Naze Aghain tapauksen vaiheita.

Kehystämällä julkisen keskustelun kirkon ja valtion väliseksi kiistaksi media lisäsi myös painetta kirkon vetäytymiselle yhteiskunnallisen vaikuttajan roolista. Kriittisimmäksi yksittäiseksi ääneksi nousi Mikaelinseurakunnan kirkkoherra Jouni Lehikoinen, mutta muutoin kirkko instituutiona oli kriitikkisään varovainen. Kirkko instituutiona korosti lähimmäisenrakkautta, mutta tekona suojeleu tietysti oli kritiikkiä valtiovaltaa kohtaan.

Nainen ylitti uutiskynnyksen

Journalismin tutkijat – itseni mukaan luettuna – ovat aiemmin kritisoineet suomalaista mediaa siitä, että maahanmuuttajia käsitellään lähes aina ryhminä eikä yksittäisinä kohtaloina. Sosiaalisen persoonan näkyminen ja kuuluminen ovat olennaista monipuolisen kuvan saamiseksi. Tästä huolimatta on voitava tarkastella kriittisesti myös näitä yksittäistarinoita: millaiset kertomukset läpäisevät julkaisukynnyksen? Miksi juuri nämä henkilöt nostettiin julkisen kamppailun kohteeksi? Miksi joillekin turvapaikanhakijoille perustetaan omia verkkosivuja vetoamuksineen?

Syksyn 2007 perusteella vastaus kysymykseen on nainen, nainen ja nainen. On vaikea kuvitella yksinäistä miestä – muslimia, afrikkalaista tai romania – vastaavan tukikampanjan kohteeksi. Naze Aghaista ja Irina Ljuhatanista muodostui julkisuuden perusteella mielikuva länsimaisten arvojen ja demokratian puolesta taistelevista itsenäisistä naisista, jotka tosin murtuvat byrokratian alla. Anna Lado ja Irina Ljuhatan näytettiin kuvissa äidillisinä ja lasten puolesta uhrautuvina. Naze Aghain muslimi-identiteetistä ei jutuissa puhuttu, ja kuvissa hän näyttää keltä tahansa suomalaiselta farkuissaan ja hiukset vapaina. Mediassa kyllä mainittiin, että hän pakeni myös järjestettyä avioliittoa, mutta muutoin hänen sukupuolensa ei ollut teksteissä mainittavassa roolissa. Jutuissa ei myöskään käyty läpi esimerkiksi Iranin naisten asemaa. Anna Ladon kohdalla kristillinen media erityisesti korosti hänen kristinuskoaan, kuten myös lapsen isän aktiivisuutta seurakuntatyössä. Tässä tapauksessa tehtiin eroa kristittyjen ja muslimien välille, jolloin Anna Lado asetettiin ”meidän” ryhmään.

Kiinnostavaa onkin, että vaikka sukupuoli ei ollut uutisissa suoraan esillä Helsingin Sanomien keskustelupalstalla se nousi yhdeksi keskeiseksi puheenaiheeksi. Yleisö tajusi sukupuolen roolin, vaikka uutisissa sitä ei korostettu. Kirkon turvapaikkakäytäntöä kritisoivat keskustelijat mainitsivat sukupuolen yhtenä syynä siihen, miksi Naze Aghai oli niin ”sopiva” puolustetta-

vaksi. Aghaita tukevat taas vetosivat musliminaisten heikkoon asemaan. Kirkon ohella julkisuudessa näkyvimpänä tukijana oli Turun naiskeskus, joka ei joko aktiivisesti tuonut sukupuolinäkökulmaa julkisuuteen tai saanut sitä läpi. Kansalaisjärjestöt¹⁶ kritisoivat suomalaista lainsäädäntöä siitä, että se ei huomioi riittävästi sukupuoleen perustuvaa vainoa. UNHCR:n vuodelta 1951 oleva määritelmä on painottanut poliittista vainoa, mutta naisiin kohdistuvat ihmisoikeusloukkaukset tapahtuvat usein yksityisen piirissä. Kannanotto toteaa, että vaikka lainsäädännössä sukupuoleen perustuva väkivalta tunnustetaan, sovel-

älähdys

Mari Maasilta
Tutkija,
Tampereen yliopisto

KYSE EI AINA OLE HUIVISTA

Joskus tavallinen normaalijournalismi hämmästyttää ja ilahduttaa. Aamulehden ulkomaanosastolla tammikuussa 2008 julkaistu kuuden palstan juttu ”Iranin naiset vaativat oikeuksia” onnistuu rikokomaan lähes kaikkia islam-journalismin kliseitä: se ei korosta islamin sotaisuutta, ei käytä länsimaisia lähteitä ja antaa tilaa myös vasta-argumenteille, mutta on silti yhteiskuntakriittinen ja napakka.

Aloitetaanpa kuvasta: kahden palstan pikkukuvassa marssii kaksi modernia iranilaisnaisista. Kummankin pää on peitetty huivilla, mutta muuten he ovat kuin keitä tahansa suurkaupunkilaisia. Vielä mukavampi olisi, jos kuvan naisilla olisi ollut nimet.

Itse juttu kertoo siitä, kuinka iranilaiset naiset ovat ryhtyneet toimintaan parantaakseen yhteiskunnallisia osallistumisoikeuksiaan. He eivät ryntäile kaduilla, polta lippuja tai heittele kiviä, vaan keräävät nimiä vetoamukseen, jossa vaaditaan naisille enemmän oikeuksia.

Islamia käsittelevissä tai aiheeseen liittyvissä jutuissa on harvinaista, että lähteenä käytetään henkilöitä, jotka ovat itse muslimeita. Vielä harvemmin äänessä on nainen. Tässä jutussa iranilaisnaisen toiminnasta kertoo kuitenkin vankilasta vapautunut Nahid Kashavarzia, jota siteerataan jutun ensisijaisena lähteenä. Hänen mukaansa kampanjoinnissa ei ole kyse pukeutumisesta, vaan naisia sortavista yhteiskunnan rakenteista. Naiset ovat maassaan toisen luokan kansalaisia mitä tulee avioeroon, perimysjärjestykseen ja lasten huoltajuuteen.

Vastapuolena ääneen pääsee Qomin kaupungissa työskentelevä ajatollah, jonka mielestä iranilaisnaiset voivat vapaasti kertoa mielipiteensä, kun taas länsimaissa naisia käytetään kuin tuotetta.

Hyvä Reuters ja Fredrik Dahl!

tamisessa on parantamisen varaa. Selkeitä ohjeita vaaditaan myös EU:n yhteiseen turvapaikkapolitiikkaan. Uutisjournalismi ei tarkastellut turvapaikkaprosessia sukupuolinäkökulmasta lainkaan, mikä sinänsä olisi ollut ajankohtainen ja tuore näkökulma.

Yksilön tarinan nouseminen kovan uutisen genreen vaatii yleensä jotakin erikoista: tässä tapahtuman kehystäminen kahden instituution kiistaksi veti aiheen pääuutiseksi, mutta sen lisäksi vaadittiin mahdollisuutta eläytyä Naze Aghain ja muiden naisten elämäntilanteeseen. Empatian kokemiseksi yleisö vaati tunnustuksellisuutta eli yksittäisiä aitoustopistuksia siitä, että juttujen kohteet puhuivat totta ja olivat kampanjansa ansainneet. Ahdistuneisuus, masennuslääkkeet, itsemurhauhkaukset ja kuolemanuhka palautustilanteessa lisäsivät tarinaan draaman aineksia.

Uutisointi keskittyy viranomaispäätöksiin ja turvapaikanhakijoiden rooliksi jää esiintyä avuttomana uhrina, joiden puolesta muut puhuvat. Esimerkiksi Naze Aghailta lainataan suoraan pelkästään omia tuntemuksia, kuten ”olen erittäin helpottunut päätöksestä” ja ”perhettä on ikävä, ja äidistä on kova huoli” (HS 8.9.2007). Puhetekojen tasolla häneltä tosin lainataan uhkauksia valtiovaltaa kohtaan (”teen itsemurhan, jos minut viedään lentokoneeseen” (HS 8.9.2007) ja kiitoksia tukijoita kohtaan (”on paljon joka on tukenut minua, en muista nimet, en pysty nimetä kaikki, kiitos kaikille”).¹⁷

Yksittäistarinoilla turvapaikkakakymyksestä tuli yleisölle läheisempi: harva on joutunut kokemaan vastaavaa itse. Yksilötarinoilla on kuitenkin yleensä yksilöllinen loppu, jolloin yhden kohtalon läpikäyminen julkisuudessa ei välttämättä tuo apua muille vastaavassa tilanteessa oleville. Yhteiskunnallisesti merkittävästä asiasta on kuitenkin voitava keskustella, ja journalismin vaikea tehtävä onkin taitaa tasapaino kiinnostavan yksilöllisen tarinan ja samalla rakenteita vavisuttavan kertomuksen välillä. Jotta turvapaikanhaun mutkikas ja useimmille etäinen aihepiiri ylipäätään alkaisi kiinnostaa yleisöä enemmän, tarvitaan tarttumakohtia yksittäisistä kohtaloista. Silti, julkisesta tunnustautumisesta ei saa tulla turvapaikan ehto eikä velvollisuus.

Turvapaikanhakijoiden kuva moninaistuu

Journalistisen logiikan mukaisesti arvovaltaisen lähteen – kirkon – astuminen julkisuuteen turvapaikanhakijoita puolustamaan oli uutta uutisen genressä. Kirkon osallistuminen julkiseen keskusteluun on yksi esimerkki mediajulkisuudessa käynnissä olevasta toisesta murroskohdasta, maahanmuuttokysymyksen moninaistumisesta. Ensimmäinen murroskohta sijoittuu 1990-luvun alkuun, jolloin journalismi alkoi totutella uuden aiheen käsittelyyn: Suomeen alkoi tulla enemmän maahanmuuttajia, joten aihepiirin uutisointikin lisääntyi. Median diversiteettiin kohdistuvat monikulttuurisuusvaatimukset kasvoi-

vat 1990-luvun aikana, kun tajuttiin demografinen muutos, erityisesti pääkaupunkiseudulla.

Maahanmuuttoon liittyvä julkisuus on nyt 2000-luvun lopulla kuitenkin moninaistumassa – esimerkkinä jo hallituksen maahanmuuttopoliittisen ohjelman ja maahanmuuttoasioiden hallinnon uudelleenjärjestelyn aikaansaama poliitikojen varovainen keskustelu ja fiktiopuolen avaukset mediassa, kuten draamakomedia *Mogadishu Avenue* MTV3:ssa sekä draamasarja *Poikkeustila* ja viihdeohjelma *Ähläm Sähläm* Ylessä. Lisäksi julkisuuteen on tullut kokonaan uusia teemoja, kuten työperäisen maahanmuuton vaatimus. Voisi siis ajatella, että suomalainen journalismi alkaa hiljalleen oppia nostamaan rohkeammin erilaisia näkemyksiä viranomaistulkintojen rinnalle ja uskaltaa myös kritisoida niitä.

Toisaalta myös monikulttuurisuuspolitiikkaan suhtaudutaan yhä kriittisemmin. Ulkomaan uutisoinnin mukanaan tuomat tuulet Euroopasta ovat kantautuneet suomalaiseenkin asenneilmastoon: pommit Madridissa ja Lontoossa, monikulttuurisuuspolitiikan epäonnistuneeksi leimannut julkinen keskustelu muun muassa Hollannissa, Britanniassa ja Tanskassa ovat saaneet ihmiset täälläkin varpailleen. Tanskassa ja Hollannissa on perustettu kulttuurikaanoneita¹⁸, ja ”integroitivalmiutta” pyritään testaamaan erilaisin kieli- ja kansalaisuustestein useissa Euroopan maissa.

Kirkon avaus turvapaikanhakijoiden puolustajana ja yhteiskunnallisen keskustelun käynnistäjänä on merkillepantavaa ja aiempaan julkiseen keskusteluun suhteutettuna jopa rohkeaa eikä erityisen poliittisesti korrektia (Kivikurun 2007). Yhteiskunnallinen kritiikki ei kuitenkaan terävöitynyt. *Kirkko turvapaikkana* -ohje ei lopulta pureutunut turvapaikkaprosessiin, lakiin, sukupuoleen tai maahanmuuttokysymykseen rakenteellisella tasolla. Media taas oli kiinnostunut yksittäisistä tarinoista: Naze Aghain vaiheista syntyi oivallinen draama.

Vaikka *Kirkko turvapaikkana* -ohje haluttiin tulkita sekä Ulkomaalaisvirastossa, sisäministeriössä, kansalaisjärjestöissä että mediassa yhteiskunnalliseksi kritiikiksi, debatti loppui kuitenkin lyhyeen. Näin kävi siksi, että kirkko ja valtio asetettiin mediassa vastakkain, eikä kirkolla ollut motivaatiota rakenteelliseen keskusteluun. Kirkon tarkoitus oli moraalinen: sen tavoitteena oli lähimmäisenrakkauten toteuttaminen yksilön tasolla. Ullamaija Kivikuru (2007) nostaa esiin evankelis-luterilaisen kirkon heikkenevän otteen suomalaisessa yhteiskunnassa. Jälleen tammikuussa 2008 kirkko julkaisi hieman edellisvuotta alhaisemman prosenttiluvun: vuonna 2007 81,7 prosenttia suomalaisista kuului kirkkoon, kun luku vuotta aiemmin oli 82,4 prosenttia. Kirkolla on siis tarve tulla huomatuksi. Kiinnostavaa onkin, miksi kirkko nousee otsikoihin juuri turvapaikkapolitiikan yhteydessä. Kivikuru (2007) selittää asian sillä, että joukkojensa heilahdellessa, kirkko panostaa perustehtäviinsä, joihin lähimmäisenrakkauten toteuttaminen sopii. Lisäksi turvapaikanhakijat ja koko maahanmuuttokysymys on ajankohtainen. Tietoisuutta maahanmuuttopolitiikan epäinhimillisistä piirteistä ovat yrittäneet nostaa useat kansalaisjärjestöt, joiden työ on tietysti jul-

kisuuden murtaneen kirkonkin toiminnan taustalla. Tarvittiin kuitenkin arvokas instituutio ennen kuin Ulkomaalaisvirasto alkoi hermostua.

Moniarvoisen keskustelun synnyttäminen on journalistisesti jokseenkin hankalaa, kun Ulkomaalais- eli Maahanmuuttovirastolla on yksittäistapauksista salassapitovelvollisuus. Ulkomaalaisvirastoon laitoksena kohdistui mediassa jonkin verran satunnaista kritiikkiä. Pääosassa virasto ei kuitenkaan missään vaiheessa ollut valtakunnan mediassa. Vapaa liikkuvuus -verkosto kritisoi kyllä virastoa omilla sivuillaan ja henkilöi vastustuksen johtajiin. Yksi poikkeus on Helsingin Sanomissa, joka teki Ulkomaalaisvirastosta haastavan ja ironisoivan jutun Sunnuntai sivuillaan 5. marraskuuta. Jutussa ”Kovan linjan virasto” laitoksesta rakentui kankea, sulkeutunut ja byrokraattinen muuri. Siinä taustoitettiin poikkeuksellisesti myös poliittisia kytköksiä ja hahmotettiin linjan muutosta edellisen sisäministerin Kari Rajamäen ajalta. Viraston hengen ja linjan muutokset määritellään ministerivaihdokseen henkilöiden näin: ”Kun maahanmuutosta vastaava ministeri viime huhtikuussa vaihtui sisäministeri Kari Rajamäestä (sd) maahanmuuttoministeri Astrid Thorsiin (r), vastuuministerin poliittiseen linjaan tuli inhimillisyyttä.” Ulkomaalaisvirastoa suoraan kritisoivia – ja yhteiskunnallisesti merkittäviä – lähteitä on kuitenkin ollut selvästi vaikea saada puhumaan ja omalla nimellään. Kritiikki tulee esiin toimittajan omista havainnoista ja välihuomautuksista, passiivissa ja lopulta nimettömän Ulkomaalaisviraston entiseltä juristilta. Myös Pakolaisneuvonta ja turvapaikanhakijoita avustava asianajaja Ville Hoikkala esittävät kritiikkinsä Ulkomaalaisviraston salailevasta ja tiukasta linjasta.

Julkisen keskustelun kannalta on kuitenkin välttämätöntä, että Ulkomaalaisvirasto osallistuisi keskusteluun muutoin kuin pyrkimällä keskeyttämään väittelyä. Instituutioiden julkisessa kamppailussa kirkko osoitti ajankohtaisuutta ja taitavaa julkisuudenhallintaa, Ulkomaalaisvirasto puolestaan paljasti jäähmytensä ja kyvyttömyytensä julkiseen keskusteluun. Nyt käynnissä oleva maahanmuuton julkisuuden moninaistuminen vaatii uudenlaisia taitoja myös päätösten tekijöiltä: jotakin täytyy pystyä puhumaan myös julkisesti, ja päätöksistä täytyy voida keskustella yleisemmällä tasolla.

Nykyään on vielä epätavallista, että yhden asian taakse asettuu niin moniaineksinen ryhmä kuin nyt Naze Aghain puolelle. Esimerkiksi Metsälän säilöönottokeskuksen edessä järjestettyyn mielenosoitukseen osallistui satakunta ihmistä¹⁹, ja tukijoiden joukko oli poikkeuksellisen kirjava: Vapaa liikkuvuus -verkosto, Turun naiskeskus, kansanedustajia eri puolueista, Amnesty, Vasemistonuoret, arkkipiispa Jukka Paarma ja evankelis-luterilainen kirkko kokonaisuudessaan. Keskinäisestä arvostuksesta kertoo myös Suomen Sadankomitean Mikaelinseurakunnalle myöntämä vuoden 2007 rauhanpalkinto.²⁰ Joissakin Euroopan maissa samantyyppisiä turvapaikanhakijoita puolustavia ryhmiä on muodostettu pidempiaikaiseen vaikuttamiseen. Esimerkiksi Saksassa toimii turvapaikanhakijoita tukeva Pro Asyl -säätiö, jonka juuret ulottuvat 1980-luvulle.²¹

Taustalla on monenlaisia toimijoita, kuten ihmisoikeusjärjestö Amnesty, Yhdistyneiden kansakuntien pakolaisapujärjestö UNHCR, Punainen Risti ja kristillisiä kirkkokuntia. Järjestö vaikuttaa julkiseen keskusteluun, kerää ja toimittaa tietoa, kampanjoi ja järjestää vuosittain pakolaispäivän. Naze Aghain taustalle kerään- tyneessä tukijoukossa voi nähdä samantyyppisen liikehdinnän tulon Suomeen.

Kansalaisaktiivisuus ja kirkon toiminta selkeästi liikauttivat julkisuutta moni- muotoisempaan käsittelyyn turvapaikkakysymyksessä, ja toivottavasti liikeh- dintä ei jää tähän. Suomessa on aika siirtyä uutisointiin, jossa turvapaikanha- kijoista voidaan puhua muunakin kuin uhkana. Toisaalta kuitenkin tietynlais- ten sopivien yksilöiden nostaminen sankariuhreiksi kaventaa sekin mieliku- vaa nykyiseen eurooppalaiseen rajapolitiikkaan törmänneistä turvapaikanhaki- joista. Nämä kolme naista sopivat hyvin suomalaiseen kulttuuriin: heistä raken- tuvissa tarinoissa painottuvat joko itsenäisen tai äidillisen naisen rooli. Epäsopi- vat ainekset – kuten islaminusko – häivytetään sopivan uhrin kontekstin ulko- puolelle. Yksinomaan valtakulttuuriin sopivasti solahtavien uhrien esiin nosta- minen voi luoda poikkeuksellisten yksilöiden kulttuurin, jossa turvapaikanhaki- jat voidaan muutamaa poikkeusta lukuun ottamatta nähdä turvallisuusuhkana. Silloin mediassa käytävä kampanja ei tuota rakenteellisia muutoksia.

YTT Karina Horsti työskentelee tutkijatohtorina Etnisten suhteiden ja nationalismin tutkimuskeskuksessa (CEREN) Helsingin yliopistossa ja johtaa pohjoismaista Migra-Nord-tutkijaverkosta.

VIITTEET

- 1 Kehysanalyysi on yksi konstruktivistisen perinteen menetelmä, joka nojaa yhtäältä kognitiiviseen psykologiaan ja toisaalta sosiologiaan. Kehyksen käsite viittaa kognitiiviseen tulkintakehikoon, jonka avulla ihmiset järjestävät kokemusmaailmaansa – ja toimittajat tarjolla olevaa aineistoaan. Mediatutkimuksessa kehyksen käsite määritellään "[...] sitkeiksi kognition, tulkinnan ja esittämisen malleiksi; valikoinnin, painottamisen ja poissulkemisen malleiksi, joilla symbolien käsittelijät rutiininomaisesti organisoivat diskurssia [...]" (Gitlin 1980,7). Kyse on siis journalistisen näkökulman valintaa sitkeämmästä ja kulttuurisemmasta prosessista.
- 2 Ulkomaalaisvirasto muutti nimensä Maahanmuuttovirastoksi vuoden 2008 alussa.
- 3 Tätä artikkelia kirjoitettaessa kaikilla kolmella hakijalla on vielä valitusprosessi kesken.
- 4 Irina Ljuhatanille on perustettu oma nettisivu, jossa kerrotaan hänen tarinansa ja siellä voi myös allekirjoittaa vetoomuksen. <http://www.irinantueksi.net/> (Viitattu 7.1.2007).
- 5 Uusi tekniikka tekee mahdolliseksi kirkon aktiivisemmän julkisuudenhallinnan. Evankelis- luterilaisen kirkon sivuilla www.evl.fi on oma arkistonsa kirkko turvapaikkana -tapauksesta julkaistuille jutuille kesä-marraskuulta 2007, mikä pidentää uutisen elinkaarta. [http://evl. fi/EVLfi.nsf/Documents/BA48BD14E35AF6E0C22572F300304031?OpenDocument&lang=FI](http://evl.fi/EVLfi.nsf/Documents/BA48BD14E35AF6E0C22572F300304031?OpenDocument&lang=FI) (Viitattu 7.1.2008.)
- 6 http://www.ekumenia.fi/kirkot_ja_maahanmuuttajat/kirkko_turvapaikkana/

- 7 Esimerkiksi B-lupakampanja (<http://b-lupa.net>) ja Vapaa liikkuvuus -verkosto (<http://vapaaliikkuvuus.net>).
- 8 Ministeri Astrid Thorsin rooli mediassa oli kiinnostava: hän tasapainoili viranomaisten, kirkon ja kansalaisjärjestöjen välissä asettumatta kokonaan kenenkään puolelle. Hän ei suhtautunut kirkon toimintaan yhtä torjuvasti kuin sisäministeriö ja Ulkomaalaisvirasto. Hän näki turvapaikanhakijoiden suojelun ”jopa kirkollisena tehtävänä” (eKotimaa 31.7.2007), mutta hän esitti myös kritiikkiä siitä, että kirkko käyttää termiä ”turvapaikka”: ”Turvapaikka sana on juridinen termi, jota ei Thorsin mielestä pitäisi käyttää kirkkojen toiminnassa.” (eKotimaa 31.7.2007).
- 9 Tässä suhteessa tiedotusvälineiden välillä on eroja. Esimerkiksi Helsingin Sanomat ei käytä turvapaikka-nimitystä kirkon tarjoamasta suojelusta puhuttaessa, kun taas Kotimaa, YLE ja Turun Sanomat käyttävät.
- 10 Sähkeutiset, joissa seurataan turvapaikanhakijoiden saapumista maahan sekä vastaanotto- ja palautusprosessin eri vaiheita hyvinkin yksityiskohtaisesti rakentavat diskursiivista ”panopticonia”, tarkkailevaa kerrontaa, johon viranomaiset, toimittaja ja yleisö yhdessä osallistuvat. Turvapaikanhakijat ovat tarkkailun kohteina, eivätkä pysty vaikuttamaan heistä kerrottuun tarinaan. (Horsti 2007, 156–158.)
- 11 Ylva Brune (2004, 72–105) erittelee vuoden 1993 kovien uutisten aineistosta kaksi päädiskurssia: turvapaikanhakijat esitetään joko uhkana turvallisuudelle tai byrokraattisen hallinnan kohteina. Populaarimedian karkotusuhasta kertovissa uutisissa esiintyy lisäksi sankariuhridiskurssi. Van Gorp (2005) jakaa belgialaisen uutisoinnin kahteen pääkehyyseen: turvapaikanhakijat tunkeutujina ja uhreina.
- 12 Belgialaistutkijan tutkimuksessa ranskankielinen valtalehdistö kirjoitti aiheesta flaaminkielistä lehdistöä vähemmän ja painotti uhrikehystä. Suomalaisia tutkijoita on usein askarruttanut kysymys suomen- ja ruotsinkielisen journalismin välillä. Paikoitellen ruotsinkielinen media on käsitellyt monikulttuurisuuskysymyksiä monipuolisemmin (ks. esim. Haavisto 2003; Horsti 2005, 163–166; Creutz et al. 2002), mutta kokonaisuutena iso ero ei ole todettu, ja ruotsinkielinenkin media tulkitsee lopulta maailmaa ensisijaisesti omista lähtökohdistaan (Kivikuru 2007). Ullamaija Kivikuru (2007) ei tuoreessa artikkelissaan näe merkittävää eroa suomen- ja ruotsinkielisen median välillä Naze Aghain tapauksen käsittelyssä.
- 13 Pakolainen on UNHCR:n määritelmän mukaan henkilö, ”jolla on perusteltua aihetta pelätä joutuvansa kotimaassaan vainon kohteeksi rotunsa, uskontonsa, kansallisuutensa tai mielipiteensä vuoksi tai sen takia, että hän kuuluu tiettyyn yhteiskunnalliseen ryhmään, ja joka oleskelee kotimaansa ulkopuolella ja joka tällaisen uhan vuoksi ei voi tai halua palata kyseiseen maahan.” http://www.unhcr.se/fi/Basics/refugee_fi.html (Viitattu 2.1.2008).
- 14 Kirkon toimintaa käsiteltiin kuudessa keskustelupalstan viestiketjussa. Olen käsitellyt kunkin ketjun erikseen niin, että yhdellä nimimerkillä kirjoittanut on laskettu kerran kussakin ketjussa. Muutamat kirjoittivat useissa ketjuissa ja useita eri kommentteja (kuitenkin aina pysyen kannassaan) samassa ketjussa.
- 15 Kotimaa-verkkolehden äänestyksessä (1.8.) kysymykseen ”Onko kirkon tarjottava turvapaikka turvapaikanhakijoille?” vastasi myöntävästi 37 prosenttia ja kieltävästi 54 prosenttia. Loput eivät osanneet sanoa kantaansa. Vastaaajia oli 516.
- 16 Amnestyn Suomen osasto, Ihmisoikeusliitto, Lastensuojelun Keskusliitto, Pakolaisneuvonta ja Suomen Pakolaisapu julkaisivat 13.02.2007 vaalikannanoton Suomen maahanmuutto- ja pakolaispolitiikasta, jossa yksi kymmenestä kohdasta kohdistuu sukupuolikysymykseen. <http://www.amnesty.fi/uutishuone/tiedotearkisto/2007/jarjestot-julkaisivat-kannanoton-maahanmuutto-ja-pakolaispolitiikasta> (Viitattu 4.1.2008.)

- 17 Video otsikolla "Naze Aghai puhui vapautumisensa jälkeen" <http://www.hs.fi/vidoot/1135230131659?kategoria=Uutiset&sivu=24> Julkaistu 7.9.2007. (Viitattu 7.1.2008.) Lainausta lueteltu suoraan tulkin puheesta.
- 18 Hollantilaista kulttuuria kanonisoiva sivusto perustettiin 2006, englanninkielinen versio <http://www.entoen.nu> (viitattu 9.10.2007). Tanskalaisen kulttuurin kohokohdat kerättiin kirjaksi ja CD:ksi vuonna 2006 <http://www.kum.dk/sw37439.asp> (viitattu 9.10.2007).
- 19 Poliisin mukaan 100 ihmistä ja Vapaa liikkuvuus -verkoston mukaan 180 ihmistä.
- 20 Palkinto myönnettiin 6.12.2007. <http://www.kaapeli.fi/~comof100/> (viitattu 7.1.2007).
- 21 www.proasyl.de

LÄHTEET

- Brune, Ylva (2004): *Nyheter från gränsen. Tre studier i journalistik om "invandrare", flyktingar och rasistiskt våld.* Göteborg: Göteborgs universitet.
- Creutz, Karin, Heurlin af, Heidi & Lehtonen, Riikka (2002): *Synen på islam i Hufvudstadsbladet och Helsingin Sanomats ledare; november 2000 – oktober 2001.* Teoksessa Sandlund, Tom (toim.) *Etniciteitsbildnen i finlandssvenska medier.* Meddelanden 62, SSKH, Helsingfors universitet.
- Dal Lago, Alessandro (1999): *Epähenkilöt. Tiede ja Edistys*, 24(4), 265–289.
- Gamson, W. A. & Modigliani, A. (1989): *Media discourse and public opinion on nuclear power: a constructionist approach*, *American Journal of Sociology* 95(1), 1–37.
- Gitlin, Todd (1980): *The Whole World Is Watching.* Berkeley: University of California Press.
- Haavisto, Camilla (2003): *Aktiva offer och passiva förövare. Dagspressens bild av de etniska konflikterna i Håkansböle hösten 2000.* Pro gradu, Viestinnän laitos, Helsingin yliopisto.
- Horsti, Karina (2003): *"Turvapaikkapolitiikan muuttuvat ulottuvuudet Euroopassa."* *Kosmopolis – Rauhan-, konfliktin- ja maailmanpolitiikan tutkimuksen aikakauslehti.* 33(4), 7–26.
- Horsti, Karina (2005): *Vierauden rajat. Monikulttuurisuus ja turvapaikanhakijat journalismissa.* Tampere: TUP/ Mediatutkimuksia.
- Horsti, Karina (2007): *"Asylum seekers in the news: Frames of illegality and control."* *Observatorio Journal (OBS*)* 1(1): 145–161. <http://obs.obercom.pt/index.php/obs/article/view/45>
- Kivikuru, Ullamaija (2007): *"Politiskt inkorrekt tider"*. Teoksessa Haavisto, Camilla & Kivikuru, Ullamaija (toim.) *Variera mera, inkludera flera: Åtta essäer om medier, mångfald och migration.* Svenska social och kommunalhögskolan, SSKH Meddelanden, nr. 71 (17–31).
- Nordberg, C. (2004): *Legitimizing immigration control: Romani asylum-seekers in the Finnish debate*, *Journal of Ethnic and Migration Studies*, 30(4), 717–735.
- Van Gorp, B. (2005): *Where is the Frame? Victims and Intruders in the Belgian Press Coverage of the Asylum Issue.* *European Journal of Communication* 20(4): 484–507.

Turvapaikka- keskustelu on kesken kirkossakin

Iranilaisen kurdinaisen Naze Ahgain turvapaikkahakemus Turun Mikaelinkirkosta aloitti keskustelun siitä, mikä on kirkon rooli turvapaikan mahdollisena myöntäjänä.

Mikaelinseurakunta teki hallinnossaan yhteisen päätöksen Naze Ahgain auttamisesta. Median rooli oli mielestäni alusta alkaen hyvin vahva sekä myönteinen koko asian suhteen.

Oikeastaan voisin todeta, että media auttoi uutisoinnillaan koko turvapaikka-asiaa Nazen kohdalla eteenpäin. Jos asia ei olisi saanut sellaista medianäkyvyyttä – saattaisi lopputulos olla se, että Naze olisi jo palautettu takaisin Iraniin.

Seurakuntamme sai asian myötä erittäin paljon julkisuutta. Siihen emme millään tavoin kyenneet varautumaan. Kun kirkon viralliset tahot olivat vielä siinä vaiheessa vaiti asiasta, meiltä kyseltiin koko kirkon mielipidettä turvapaikkahakemuksiin. Emme kyenneet mediallyle kertomaan mitään muuta kuin sen, mitä omalla tahollamme yksittäisen seurakuntana olimme päättäneet.

Meidän perustelumme alusta asti oli se, että halusimme auttaa hädässä olevaa ihmistä. Tiedostimme Nazen kohdalla sen todellisen vaaran, minkä

hänen palauttamisensa Iraniin toisi tullessaan.

Uskoimme sen kertomuksen, minkä hän elämästään, pakkoavioliitostaan, toimistaan kielletyn Komala-puolueen parissa sekä kurdien kohtelusta meille kertoi.

Hänen uskonnollinen taustansa (islam) ei vaikuttanut millään tavalla myöskään seurakuntamme antamaan tukeen. Katsoimme, että lähimmäisyyttä punnitaan erityisesti vieraan uskonnon parista tulevan henkilön kohdalla. Kirkko ei voi auttaa ainoastaan "omiaan".

Joidenkin mielestä seurakunta syylistyi lainrikkomukseen ja piilotteluun. Median välityksellä saatiin kuitenkin asian oikea laita hyvin ilmi. Kyseessä ei ollut piilottelu, vaan avoin toiminta viranomaisten suhteen. Poliisi tiesi alusta alkaen, missä mennään.

Heti alusta alkaen asiaa seurasi ennennäkemätön mediamylly, johon seurakunnan toiminnassa ei kerta kaikkiaan ole totuttu. Emme osanneet varautua vastaamaan asiantuntijan syvällä rintaäänellä asioihin, joissa emme ole olleet aikaisemmin mukana. Tietoisuus siitä, että seurakunta oli oikealla asialla Nazen Ahgain auttamisessa, vei meitä eteenpäin. Yksittäisiltä ihmisiltä saatu kannustus ja positiivinen palaute rohkaisivat uuvuttavan prosessin keskellä.

Tosin toisenlaistakin palautetta tuli – jopa hyvinkin katkeria kommentteja. Negatiivinen palaute piti vaan kyetä sulattamaan ja ottamaan vastaan asi-aankuuluvana.

Myös median hektinen läsnäolo prosessin eri vaiheissa oli yksittäisen työntekijän kannalta voimavaroja kuluttava asia. Vaikka uutisointi olikin ilahduttavan positiivista, ei yhden ihmisen voimavarat median edustajien

kohtaamiseen olleet kovin hääppöiset. Ehkä haastatteluissa jossakin vaiheissa paistoi läpi tietynlainen uupumus.

Kaiken kaikkiaan Naze Aghain tapaus, joka on kirjoitushetkellä vielä kesken ja odottaa lopullista ratkaisuaan, opetti meille hyvin paljon. Media kohteli meitä hyvin ja asiantuntevasti. Ehkä keskus-

telu turvapaikkakäytännön periaatteista ja teologisista nyansseista kysymysten taustalla on vielä aivan kulkematon polku mediassa – ja myös kirkossa.

Odotan, että senkin aika tulee.

Jouni Lehikoinen on Turun Mikaelin seurakunnan kirkkoherra.

älähdys

Mari Maasilta
Tutkija,
Tampereen yliopisto

MIKSI ISLAMOFABIASTA EI PUHUTA?

Suomalaisen median islam-kuva on jokseenkin yksipuolinen ja rajoittunut. Islam suomalaisissa joukkoviestimissä -tutkimuksen mukaan peräti kaksi kolmasosaa tutkitusta aineistosta liittyy islamin terrorismiin tai muuhun poliittiseen väkivaltaan. Ihmekös, jos kansalaisten asenne islamia kohtaan on vähintäänkin epäileväinen, joskus jopa vihamielinen. Siitä ei julkisuudessa kuitenkaan puhuta.

TV 1:n Basaari-ohjelma *Luottamuksen arvoinen* kertoi helmikuussa 2007 islamin tutkija Marko Juntusen työstä maahanmuuttajien parissa turkulaisessa lähiössä. Ohjelmassa tutustuttiin erääseen irakilaiseen maahanmuuttajaan ja hänen perheeseensä sekä pohdittiin uuden kotimaan hyviä ja huonoja puolia.

Yksi uuteen kotimaahan liittyvä ongelma on suomalaisten vihamielisyys vierasuskaisia kohtaan. Se tuli vastaan muun muassa Turun kaupunkikuvassa näkyvinä islamofobisina seinäkirjoituksina. Lisäksi eräs kuvausryhmän tapaama turkulaismies jopa riisui housunsa ja pyllisti kameralle kuultaan, mistä aiheesta ohjelmaa oltiin tekemässä.

Aineisto tallentui kuvausryhmän materiaaliksi, mutta lopullisessa ohjelmassa näitä kohtia ei muutamaa seinäkirjoitusta lukuun ottamatta enää näkynyt, ja lopputuloksena oli perinteistä basaarilaista suvaitsevaisuusjournalismia. Kuva oli siis siloitellumpi kuin onkaan.

Maahanmuuttajatoimittajat ovat ymmärrettävästi huolissaan siitä, millaisen kuvan he antavat uudesta kotimaastaan. Joskus heidän on myös syytä pelätä yleisön todellisia vihamielisiä purkauksia, sen tietää jokainen islamista työseen kirjoittava. Mutta kenen kontolle sitten pitäisi sysätä sellainen journalismi, joka uskaltaa puhua äänen suomalaisten muukalaisvihamielisyydestä, rasismista tai islamofobiasta, jos maahanmuuttajatoimittajat eivät uskalla ja suomalaissyntyiset toimittajat eivät välitä?

Tomi Lindblom

Uusi Suomi – uudet kujeet?

Verkkomedioiden suhteet
elävät vallankumousta

Uusi Suomi heräsi henkiin verkkolehdenä, mutta sen vaikutukset mediakenttään ovat jääneet ainakin toistaiseksi vähäisiksi.

Kuusitoista vuotta naftaliinissa ollut Uusi Suomi palasi viime vuonna lehtimaailman parrasvaloihin. Aamulehti-yhtymä lopetti lehden julkaisemisen mainostulojen puutteeseen marraskuussa 1991. Nyt lehden henkiin herättäjäksi ilmestyi Niklas Herlin, jonka johdolla Uusi Suomi aloitti jälleen ilmestymisensä, mutta ei suinkaan perinteisenä printtijulkaisuna vaan verkkolehdenä.

Uuden Suomen paluu oli pienoinen uutinen ja herätti kirjoittelua erityisesti talouslehdissä. Suurin mielenkiinto ei kuitenkaan kohdistunut Uuteen Suomeen itseensä vaan Niklas Herlinin rooliin lehden kustantajana. Se, joka odotti Uudesta Suomesta räväkkää uutislehteä tai skuppeja ja uusia keskusteluaiheita tuottavaa julkaisua, joutui pettymään. Uuden Suomen uuden tulemisen vaikutukset lehtimaailmaan ovat jääneet vähäisiksi, elleivät peräti mitättömiksi.

Suomalaisessa verkkomediassa on kaiken kaikkiaan tapahtunut viime aikoina aikana monia merkittäviä ja jopa mullistavia muutoksia. On perustettu uusia lehtiä vuosia sitten kuolleiden lehtien tilalle (Uusi Suomi) ja on lakkautettu perinteisiä paperilehtiä ja siirretty niitä kokonaan verkkoon (Taloussanomat). Lisäksi on nähty ennennäkemättömän suuri muutos niin iltapäivälehtien kuin talouslehtien verkkoversioiden suosion kasvussa. Ei ole liioiteltua väittää, että verkkomedioiden välisissä suhteissa on tapahtunut suorainen vallankumous.

Suomen suosituimpien internet-sivustojen kärki on muuttunut melkoisesti lyhyen ajan sisällä. Erityisen huomattavaa on kehitys, jossa verkkolehdet ovat ohittaneet aiemmin suosituimpina olleet tv-yhtiöiden internet-sivut. Poikkeuksellisen suuressa kasvussa ovat olleet iltapäivälehtien verkkoversiot ja talouslehdet.

Maamme suosituimman internet-median paikkaa on pitänyt useiden vuosien ajan MTV3 Internet. Nyt sen ylivaltaa ovat nousseet uhkaamaan sekä Ilta-Sanomien että Iltalehden verkkoversiot. Molemmat iltapäivälehdet ohittivat suosi-

ossa Yleisradion verkkosivut vuoden 2006 keväällä, ja nyt ne kolkuttelevat vahvasti myös MTV3 Internetin ykkössijaa. Muutoksesta nähtiin ensimmäiset merkit viime marraskuussa, kun Iltalehden ja Ilta-Sanomien verkkolehdet nousivat kävijämäärissä hetkellisesti MTV3 Internetin ohi. Vuodenvaihteen jälkeen lehdet nousivat yhä tiukemmin suositilaston kärkeen jättäen MTV3 Internetin usean viikon ajaksi kolmannelle sijalle.

Uusi Suomi – vanha jo syntyessään?

Samaan aikaan, kun kilpailu verkkomedioiden suosituimmuudesta on kiihtynyt kiihtymistään, on alalle noussut uusia tekijöitä. Yksi tällaisista sai alkunsa huhtikuussa 2006, kun Niklas Herlin rekisteröi Uuden Suomen internet-sivut yhtiönsä Nikotiimi Oy:n nimiin. Alma Media myi Uuden Suomen tavaramerkin Nikotiimille toukokuussa 2007, ja Uusi Suomi aloitti ilmestymisen internetissä 10. lokakuuta.

Uusi Suomi on yleisölleen kokonaisuudessaan maksuton, joten sen suurimmaksi haasteeksi tulee ansaintalogiikan löytäminen. Lehden tulisi onnistua keräämään riittävän suuri joukko lukijoita, jotta se pystyisi houkuttelemaan sivuille myös mainostajia. Jos lukijoita ei tule, myös mainostulot jäävät vähäisiksi.

Ainakaan alkuvaiheessa ei voitollisuus ole ollut Uuden Suomen ensisijainen tavoite, vaan suurimpana koetinkivenä on ylipäättään ollut lehden herättäminen henkiin kuudentoista vuoden jälkeen. Tämän kiteytti Talouselämän Sami Rainisto (2007) osuvasti kirjoittaessaan Uuden Suomen ensimmäisenä ilmestymispäivänä: ”Niklas Herlinille Uudessa Suomessa tuskin on kyse ensisijaisesti pikavoittojen tekemisestä, vaan jonkinlaisena mediamesenaattina toimimisesta.”

Uuden Suomen paluu sai palstatilaa medioissa, mutta olisiko sen uusi tuleminen ollut yhtä suuri uutinen, jos kustantajana olisikin ollut joku muu kuin Herlin? Vastaus on varmastikin ”ei” – kuten oheiset esimerkit Herlinin osuudesta uutisoinnissa osoittavat:

”Ylivoimaisesti suurin omaisuus Niklas Herlinillä on kiinni Cargotecissa, jonka osakkeita hän omistaa yli 300 miljoonan euron arvosta. Tämän rinnalla muu bisnes on pikku ripellystä, mutta sangen kiinnostavaa”, kirjoitti Talouselämän Riitta Korhonen uutiskommentissaan 28.5.2007, kun Alma Media oli tiedottanut Uuden Suomen tavaramerkin myynnistä. ”Niklas Herlin osti Uuden Suomen tavaramerkit” uutisoi puolestaan Taloussanomien. ”Verkkolehti on Koneen omistajasukuun kuuluvan Niklas Herlinin projekti”, paukutti Tietoviikko.

Uusi Suomi sai kohtalaisen mediahuomion verkkolehden syntymisen aikaan, mutta sittemmin muu lehdistö ei ole siitä juuri ollut kiinnostunut. Uuden Suo-

men uusi tuleminen ja Herlinin osuus lehden perustamisessa olivat mielenkiintoisia faktoja, ja valtaosa uutismedioista noteerasi asian tavalla tai toisella. Kirjoittelun hiipuminen aiheen tiimoilta oli kuitenkin luonnollista, sillä eihän minkään median pelkkä olemassaolo sinällään enää ole uutisoinnin aihe muissa medioissa. Keskustelun tyrehtymistä edesauttoi lisäksi se tosiasia, ettei Uusi Suomi ole luonut omia mittavia uutisia, joita muut olisivat suurin joukoin referoineet.

Suomalaista ja uutta luovaa?

Uusi Suomi on toiminut verkossa vasta niin lyhyen aikaa, että sen laajamittainen ja syvälinen analysointi on vaikeaa. Lehden oma näkemys merkitykseltään suomalaisessa mediakentässä on kuitenkin niin mahtipontinen, että se suorastaan haastaa ottamaan kantaa siihen, kuinka hyvin Uusi Suomi on aloituksessaan onnistunut.

Uuden Suomen verkkolehden päätoimittajaksi nimitetty Arvopaperi-lehden entinen toimituspäällikkö Markku Huusko esimerkiksi julistaa lehtensä mediakortissa, että ”Uusi Suomi muuttaa suomalaista tiedonvälitystä. Luomme Suomeen uuden, journalistisesti erittäin kunnianhimoisen verkkolehden, joka tuottaa kiinnostavaa sisältöä nopeasti ja luotettavasti.” Lisäksi Huusko totesi lehden ensimmäisenä ilmestymispäivänä antamissaan haastatteluissa, että Uusi Suomi on ”suomalaishenkinen, monipuolinen, särmikäs ja uutta luova”.

Otan seuraavassa tarkasteluuni Huuskon luettelemat adjektiivit, eli suomalaishenkisyyden, monipuolisuuden, särmikkyuden ja uutta luovan. Uuden Suomen sisällössä ovat näkyvimmin esillä STT:n uutissähkeet, joten analyysi on tehtävä lähinnä sivuston blogikirjoitusten kautta.

STT:n sähkeisiin painottuva sisältö ei ole uutta suomalaisessa lehtimaa-ilmassa. Näinhän erityisesti monet ilmaisjakelulehdet toimivat, kun pääosa

aineistosta tulee suoraan STT:ltä ja lehden omaa linjaa muodostetaan muutamilla kommenttikirjoituksilla. Mutta muuttaako pääosin STT:n sähköisiin ja blogikirjoituksiin perustuva verkkolehti Huuskon mainitsemalla tavalla suomalaista tiedonvälitystä, jää tietysti lukijoiden pohdittavaksi. Itse rohkenen olla vahvasti sitä mieltä, että tämänkaltaisen muutoksen aikaansaaminen on Uuden Suomen osalta vielä pitkän matkan päässä.

Niklas Herlin kirjoittaa Uuden Suomen ensimmäisessä blogikirjoituksessaan (9.10.2007), että Suomi on Uudelle Suomelle arvo. ”Uutta Suomea voi lukea maapallolla kovin pieni porukka, runsaat viisi miljoonaa ihmistä. Tällä pienellä joukolla on oikeus nauttia hyvästä kielestä ja hyvästä Uudesta Suomesta. Kieli on arvo, se pysyy ja muuttuu ja siitä pidetään huolta.”

Uusi Suomi vaikuttaakin olevan lupauksensa mukaisesti varsin *suomalais-henkinen* – ainakin suomalaisuus näkyy selkeästi lehden kirjoituksissa. Esimerkiksi Niklas Herlinin 15 ensimmäisen blogikirjoituksen aiheista 13 käsitteli Suomea (kaksi muuta Yhdysvaltoja Herlinin ulkomaanmatkan vuoksi). Myös päätoimittaja Huuskon kirjoitusten aiheena olivat pääasiassa oman maamme ilmiöt. Suurimpina poikkeuksina olivat lontoolaiset Merja Myllylahti ja Erkki Toivanen, joiden kirjoitukset käsittelivät lähinnä Britanniaa ja Euroopan unionia.

Suomalaisuus ja suomalaishenkisyys paistavat myös kirjoitusten sisällöstä. Ohessa muutamia esimerkkejä lehden kolumneista:

Nyt olen ulkosuomalainen, joka muiden ”expattien” tapaan tulee sitä suomalaisemmaksi, mitä kauemmin ulkomailla asuu. (Pasi Rutanen, 3.1.2008).

Suomalainen kulttuuri on alkanut elävöityä uudella tavalla. Aleksis Kiveä ja Väinö Linnaa luetaan kirjailijoina, eikä kansallisen kaanonin evankelistoina. (Jukka Relander 9.10.2007).

Suomen asema idän ja lännen välissä määrittyi. Ruotsalaisia emme enää olleet. Venäläisiksi emme halunneet. Olkaamme suomalaisia. (Kimmo Kiljunen, 19.10.2007).

Jos on Uuden Suomen suomalaisuus varsin selkeästi osoitettavissa, niin *monipuolisuus* on sen sijaan hankalampi asia. Uuden Suomen kohdalla tämä toteutuu lähinnä sen kautta, että lehdellä on 30–40 blogikirjoittajaa, jotka ovat käsitelleet monipuolisesti eri aiheita feminismistä patriotismiin ja islamin ongelmista Suomen Nato-suhteeseen.

Mutta tarkoittaako lukuisten eri aiheiden käsittely, että Uusi Suomi on nimenomaisesti monipuolinen *verkkolehti*? Jos kyseessä olisi sanomalehti, monipuolisuus korostuisi aiheiden erilaisuuden kautta. Monipuolisen verkkolehden määritelmään on sen sijaan oikeus liittää muitakin vaateita. Tällaisia ovat lukuisat verkkolehtien perusominaisuudet, kuten hypertekstuaalisuus, interaktiivisuus ja multimediaalisuus.

Puritaaniset laatujournalismin ihailijat voivat helposti ajatella, että edellä mainitut verkkomedioiden ominaisuudet ovat pikemminkin teknisiä vimpaimia, joilla ei ole mitään tekemistä journalismin kanssa. Näin varmasti onkin, mutta ne ovat tärkeimmät tekijät, joilla voidaan erottaa, onko verkkojulkaisussa kyse pelkästä *lehdestä verkossa* vai aidosta, Internetin lukuisat ominaisuudet huomioidusta *verkkolehdestä*.

Internetin alkuaikoina sanomalehdet siirtyivät nettiin nimenomaisesti ”lehti verkossa” –ajattelutavan mukaisesti. Tuolloin internetissä yleensä julkaistiin paperilehden valikoituja juttuja sanasta sanaan. Pääajatuksena oli se, että lehti ylipäätään on esillä internetissä, eikä verkon mahdollistamiin ominaisuuksiin kiinnitetty suuremmin huomiota.

Nyt, kun internet-medioita on ollut olemassa jo lähes 15 vuoden ajan, sopii verkkojulkaisuilta odottaa jo mittavampaa vaivannäköä kuin pelkkää paperilehden – tai tietotoimistojen uutissähkeiden kopiointia. Jos siis verkkolehti julistaa nykypäivänä olevansa monipuolinen, tulee siltä voida vaatia myös monipuolisuutta verkkolehden liitettävien ominaisuuksien osalta.

Hypertekstuaalisuus tarkoittaa yksinkertaisuudessaan sitä, että verkkolehti huomioi internetin moniulotteisuuden linkitysten kautta. Tältä osin Uusi Suomi on vielä varsin lapsenkengissään. Esimerkiksi Herlinin 15 ensimmäisessä blogissa vain neljässä on linkityksiä, Huuskolla vain kahdessa.

Uuden Suomen interaktiivisuus korostuu lukijoiden mahdollisuutena kommentoida blogikirjoituksia. Lisäksi sivustossa on gallup-kysely, johon lukijat voivat vastata. Molemmat ominaisuudet ovat kuitenkin toiminnallaan varsin pelkistettyjä, eivätkä suuremmin innovoituja, kuten monipuolisena itseään pitävältä verkkolehdeltä voisi odottaa.

Multimediaa Uudessa Suomessa ei tätä kirjoitettaessa ole ollut nimeksikään. Jarmo Koposen kirjoituksessa Myyntiä Venäjältä (25.1.2008) oli kuvallinen linkki venäläisen CTC-tv-yhtiön televisio-ohjelmaan ja joissakin uutissähkeissä (esim. törmäilevät saksalaiset sota-alukset, 30.1.2008) on ollut linkkejä YouTubeen, mutta siinäpä käytännössä kaikki Uuden Suomen tarjoama multimedia.

Kuitenkaan Uuden Suomen itsensä tuottamaa tai toteuttamaa multimediaa ei sivuilla ole ollut – ainakaan tätä kirjoitettaessa – nimeksikään. Puolustukseksi tähän on todettava päätoimittaja Huuskon STT:lle (9.10.2007) antama haastattelulausuma, jonka mukaan ”sivuille tulee taatusti videoita. Lähtökohtana kuitenkin on, että videoita ei laiteta sivuille videoiden vuoksi, vaan silloin kun niissä on sisältöä.” Tätä siis voimme jäädä odottamaan.

Onko Uusi Suomi siis monipuolinen verkkolehti? Vastaus on selkeä ”ei”, vaan se on verkkolehdenä varsin vaatimaton. Lehti ei ole juurikaan hyödyntänyt internetin mahdollistamia ominaisuuksia vaan on tyytynyt olemaan lähinnä ilmoitustaulun kaltainen kirjoitusten julkaisija. Onkin oikeutettua herättää kysymys siitä, onko Uusi Suomi itse asiassa lainkaan verkkolehti vai pikemminkin ainoastaan lehti, joka nyt vain sattuu ilmestymään verkossa.

Särmikkyyteen liittyvät muun muassa kärjistetyt kannanotot, vahvat mielipiteet, erilaisuuksien salliminen ja puheenaiheiden herättäminen. Uuden Suomen blogeissa on kiistämättä särmikkyyttä. Jari Tervon otsikkona oli 20. joulukuuta 2007 ytimekkäästi ”Vittu”. Jussi Aalto kirjoitti samana päivänä Alastonpatsaiden Helsingistä ja Anna Roschier 23. joulukuuta Jeesus-lapsen kulmakarvoista.

Erilaisuuksien salliminen on sen sijaan aina viime kädessä toimituksen johdon päätösvalan alainen asia. Tämän sai kokea joulukuussa 2007 Pentti Stranius, jonka Lenin-patsaan pystytystä Helsinkiin puolustanut blogikirjoitus päätettiin jättää julkaisematta. Lehti ei ole asiaa käsitellyt, mutta Stranius on itse nostanut tapauksensa aktiivisesti esille ja lähettänyt julkaisematta jäänyttä kirjoitustaan laajalti sähköpostitse. Stranius (2007) kirjoitti hylätyssä kirjoituksessaan värikkäällä otteellaan muun muassa seuraavasti:

Leninillä oli varmasti kädet veressä ja kosto mielessä vallankumoushumussa, mutta se on aika huono peruste sille ettei muistomerkki olisi paikallaan. Omastakin takaa riittää pyöveleitä, jotka ovat teurastuksia johtaneet: pröystäilevä Mannerheim keskellä Helsinkiä ja Kekkonen kalju siellä sun täällä. Mannerheim ja kumppanit vastaavat pitkälti siitä, kuinka paljon punavankkeja teloitettiin ja kuoli nälkään vuoden 1918 keväällä ja kesällä, Kekkonen nuoruuden syntejä oli teloituspation johtaminen samana vuonna.

Stranius oli jo aiemmin kirjoittanut Uuden Suomen blogiinsa viisi kirjoitusta, mutta tässä kolumnissa siis kulki Uuden Suomen erilaisuuden raja. Lehden toimitus ei ole asiaa julkisuudessa kommentoinut, joten syitä kirjoituksen hylkäämiseen ei ole julkistettu. Oliko kyse epäsuomalaisuudesta vai liiallisestakin särmikkyydestä? Vai oliko kyse vain siitä, että toimitus ei katsonut kirjoitusta julkaisemisen arvoiseksi vedoten Uuden Suomen arvoihin, jotka on määritelty Niklas Herlinin ensimmäisessä blogissa (9.10.2007) muun muassa seuraavasti: ”Sananvapaus on tärkeä arvo. Sananvapauden käyttöön liittyy vastuu sanomisistaan. Uusi Suomi ei julkaise mitä tahansa roskaa edes sananvapauden nimissä. Näin se suojelee itseään, lukijoita ja varsinkin niitä, jotka halusivat käyttää sananvapauttaan väärin”.

Entä, onko Uusi Suomi *uutta luova* ja jos niin millä tavoin? Onko verkkolehden myötä syntynyt uudenlaista, uutta luovaa journalismia? Onko Uusi Suomi luonut verkkolehdenä jotain uutta, jota muilla verkkolehdillä ei ole ollut? Joudun vastaamaan näihin kaikkiin kysymyksiin valitettavasti kielteisesti: Ainakaan vuoden 2007 ja vuoden 2008 alun aineistonsa perusteella Uusi Suomi ei ole esittänyt mitään, mitä ei olisi internetissä jo aiemmin nähty.

Olenkin analyysissäni vahvasti samaa mieltä, kuin Aamulehden Jyrki Lehtola, joka tyrmäsi Uuden Suomen täysin kolumnissaan 19.10.2007:

Uusisuomi.fi on sarja yksitotisia mielipidekirjoituksia, joita täydennetään niillä STT:n uutisilla, jotka ovat luettavissa kaikkialta muualtakin. Lehden ulkoasu mukailee vanhaa Uuden Suomen paperilehteä, mutta kun tuon visuaalisen ideologian siirtää nettiin, tuloksena on mustavalkoinen, vähäku-
vainen ja iloton kotisivu, josta tulee mieleen, että nyt ne ovat skannanneet 80-luvun paperisia Uuden Suomen numeroita nettiin. Ilottomuus on muutenkin Uuden Suomen määräävin piirre. ... Tämän näköisenä uusisuomi.fi on versio, jota kannattaa seurata korkeintaan kerran kuukaudessa.

Päätoimittaja Huusko kirjoittaa lehdensä mediakortissa, että Uusi Suomi on kunnianhimoinen ja kiinnostavaa sisältöä tuottava verkkolehti. Ainakaan uusia uutisia saati laajalle siteerattuja keskustelunaiheita Uusi Suomi ei ole juuri onnistunut juuri tuottamaan. Tämän faktan kiteytti Turun Sanomien päätoimittaja Aimo Massinen lehden alkutaipaleen kolumnissaan 20.10.2007:

Uusisuomi.fi aloitti Aleksis Kiven päivänä 10.10. Jari Tervon blogista tempais-
tulla pääuutisella, jonka mukaan Eero Heinäluoma on menossa Lauri Iha-
laisen seuraajaksi SAK:n johtoon ja vahva ehdokas Sdp:n puheenjohtajaksi
on kokkolalainen kansanedustaja Jutta Urpilainen. Juttu oli hyvin kirjoitettu,
mutta olisi luullut, että uuden verkkolehden avauspäiväksi olisi aikaan-
saatu jo kerrotun, pelkän spekuloinnin sijaan ihan oikea pääuutinen. Heinä-
luomasta ei varmasti tule SAK:n puheenjohtajaa. Tai jos tulee, lupaan lukea
Jari Tervon kaikki jo julkaistut ja julkaisemattomat kirjat. Tervon viisastelemia
Uutisvuotojakaan en jätä sen jälkeen yhtään väliin.

Uudelle Suomelle on löytynyt toki myös ymmärtäjiä, kuten Mikko Metsämäki (25.5.2007) Markkinointi ja Mainonnassa: "Kotimaiseen verkkomaisemaan lehti tuo virkistävää vaihtelua. Ainakin ensimmäisen päivänsä Uusi Suomi nimit-
tään uskalsi elää ilman ensimmäistäkään BB-uutista". Pentti Jussila puoles-
taan kirjoitti Pohjolan Sanomissa (12.10.2007): "Niklas Herlin on tehnyt 'mie-
hen työn': ensin hän perusti kirjankustantamon (Teos Oy) ja ryhtyi sitten joka
päivä ilmestyvän verkkosanomalehden kustantajaksi. Uudet rönsyt ovat lämpi-
mästi tervetulleita kulttuurimaailmaan." Talouselämän Sami Rainiston mukaan
(10.10.2007) "on vain hyvä, jos joku haluaa laittaa rahojaan likoon 'isänmaan
asialla' olevan yhteiskunnallisen keskustelun edistämiseksi".

Uudesta Suomesta uutta?

Olen keskittynyt artikkelissani lähinnä Uuden Suomen muodon ja ominaisuuksien tarkasteluun, enkä lehden kirjoitusten laajamittaiseen sisältöanalyysiin. Rehellisyyden nimissä on kuitenkin todettava, että Uudessa Suomessa on julkaistu monia varsin oivaltavia ja suorastaan viihdyttäviä lukunautintoja tarjoavia kolumneja – nettimaailmasta puhuttaessa siis blogikirjoituksia. Tällaisia ovat olleet esimerkiksi Herlinin kuvaus saapumisestaan turistina Yhdysvalto-

hin (23.12.2007), Merja Myllylahden kirjoitus puolalaisista nappamassa hyvin palkatut työt brittiläisten nenän edestä (3.1.2008) sekä Jari Tervon analyysi presidentti Bushista (5.11.2007).

Yhdeksi Uuden Suomen suurimmaksi ongelmaksi on muodostunut sen suuri uho ja mittava alkujulkisuus suhteessa toteutuneeseen toimintaan. Voidaan kysyä, olisiko vähempi uho alussa riittänyt, jolloin myös lehden alkutaivalta kohtaan osoitetut arviot olisivat saattaneet olla armollisempia. Odotukset lehden journalistisen painoarvon kasvamisesta ja verkko-ominaisuuksien kehittymisestä olisivat toki säilyneet samoina. Ja ihme on, jos Uusi Suomi ei todella nouse nykyisestä pienuudestaan edes jollakin tapaa varten otettavaksi verkkojulkaisuksi. On nimittäin vaikeaa kuvitella, että Niklas Herlinin kaltainen henkilö olisi pelkästään huvin vuoksi sitonut rahaa verkkolehden tekniseen alustaan sekä lukuisten toimittajien ja avustajien palkkaamiseen ilman kunnianhimoisia päämääriä.

Toinen lehden ongelma on se, ettei sen blogikirjoittajien monilukuisessa joukossa ole henkilöitä, joiden mielipiteet nousisivat automaattisesti uutisiksi. Joukosta puuttuvat päivänpoliitikot, ay-johtajat ja muut yhteiskunnan mielipidevaikuttajat. Vaikka Raimo Ilaskiven tai Jarmo Virmavirran kaltaiset legendaariset hahmot kirjoittaisivat Uudessa Suomessa mielipiteinään mitä tahansa, eivät heidän sanomisensa nouse enää suurissa määrin esille referaateina muissa lehdissä.

Jos Uusi Suomi haluaa aivan oikeasti *muuttaa suomalaista tiedonvälitystä*, tulee sen hakea kilpailuvalttinsa muualta kuin perinteistä perinteisimmästä. Jos Uusi Suomi todella haluaa *luoda Suomeen uuden, journalistisesti erittäin kunnianhimoisen verkkolehden, joka tuottaa kiinnostavaa sisältöä nopeasti ja luotettavasti*, on sen pystyttävä muodostamaan itsestään uusia ja omia puheenaiheita tuottava media, eikä samoja STT:n sähköisiä julkaiseva ilmoitustaulu, jollaisia verkko jo on täynnä.

Lupaukset uutta luovasta verkkolehdestä sekä tiedonvälityksen mullistamisesta ovat mittavia julistuksia, joita muut mediat eivät ole rohjenneet esittää. Nähtäväksi jää, kuinka lehti näistä haasteistaan selviää. Vai onko Uusi Suomi verkkolehdenä sittenkin vain savua ilman tulta?

VTM Tomi Lindblom on Menolippu Oy:n kehitysjohtaja, joka viimeistelee väitöskirjaa media-yhtiöiden uusmediastrategioista Helsingin yliopistossa.

LÄHTEET:

- Hämäläinen, Tuomas & Pentikäinen, Juho (2007): Uusi Suomi heräsi henkiin verkossa. Artikkelitietoviikon verkkolehdestä 11.10.2007.
- Jauhainen, Ilkka (2007): Uusi Suomi herää henkiin. Artikkelitietoviikon verkkolehdestä 25.5.2007.
- Jussila, Pentti (2007): Vanha fiini uudessa kuosissa. Artikkelitietoviikon verkkolehdestä 12.10.2007.
- Korhonen, Riitta (2007): Uusi Suomi – legenda jo syntyessään. Uutiskommentti Talouselämän verkkolehdestä 28.5.2007.
- Lehtola Jyrki (2007): Uusi Suomi, vanha maailma. Kolumni Aamulehdestä 19.10.2007.
- Massinen, Aimo (2007): Uusisuomi.fi ei korvaa Uutta Suomea. Artikkelitietoviikon verkkolehdestä 20.10.2007.
- Metsämäki, Mikko (2007): Vanhasuomi.fi. Artikkelitietoviikon verkkolehdestä 11.10.2007.
- Rainisto, Sami (2007): Huomenta, Uusi Suomi, miten pyyhkii? Artikkelitietoviikon verkkolehdestä 10.10.2007.
- Stranius, Pentti (2007): Lenin-patsas paikallaan. Julkaisematon artikkeli 4.12.2007. Saatua kirjoittajalta sähköpostitse.

Eläinaktivistien videot havahduttivat median

Vuoden 2007 lopussa Suomessa saatiin todistaa harvinaista hetkeä eläinoikeusliikkeen ja median suhteessa. Oikeutta eläimille -järjestö toimitti julkisuuteen anonyymeinä pysytelleiden aktivistien vuoden aikana kuvaamat videot tuotantoeläintiloilta ja onnistui valtaamaan paikan valtajulkisuuden agendalta peräti kolmen viikon ajaksi.

Poikkeuksellista julkisuudessa oli se, että keskustelu ei tällä kertaa keskittynyt aktivistien toimintakeinoihin niin kuin usein aikaisemmin 1990-luvun puolivälissä eläinoikeusliikkeen aktivoituttua. Sen sijaan huomio kohdistui nyt itse asiakysmykseen: suomalaisen eläintuotannon ongelmiin. Median ja radikaalien eläinaktivistien vastakkainasettelusta, joka leimasi 1990-luvun jälkipuoliskoa ja 2000-luvun alkua, ei näkynyt lähestulkoon jälkeäkään.

Tällä kertaa myös eläinaktivistit näyttivät hoitavan suhteensa valtamediaan poikkeuksellisen ammattimaisesti ja hallitsevan julkisuutta tavalla, jota moni kansalaistoimija voi kadehtia. Jopa valtamediassa aktivisteja kiiteltiin onnistuneesta mediaoperaatiosta ja "aikuistumisesta" (*Sanojen takana*, HS 2.12.2007).

Uskon kun näen

Eläinvideokohu lähti liikkeelle marraskuun 28. päivänä TV 1:n A-studiosta, jossa esitettiin hätkähdyttäviä pätkiä suomalaisilta eläintiloilta kuvatusta materiaalista. Kanaloissa, sikaloissa ja broilerikasvattamoissa kuvatuissa videoissa näkyi paitsi ahtaissa oloissa eläviä ja likaisia, myös vahingoittuneita, kärsiviä ja kuolleita eläimiä.

Julkisuudessa laajalti puhuttanut asiakysymys ei ollut uusi. Eläinoikeusaktivistit ja eläinsuojelijat ovat pitkään esittäneet kritiikkiä tehdasmaista eläintuotantoa kohtaan. Tarvittiin kuitenkin tunteisiin vetoavaa ja hätkähdyttävää kuvaa tekemään asiasta todellinen medialle ja suurelle yleisölle. Keskustelun herättämistä edesauttoi tietenkin se, että kuvat esitettiin Ylen valtakunnallisella kanavalla.

Tapaus osoitti jälleen kuvaan liittyvän autenttisuuden oletuksen ja todistusvoiman. Aktivistien kritiikistä tuli ”totta” vasta, kun se voitiin näyttää toteen videokuvalla. Aktivistien esittämään kritiikkiin ja eläinsuojelurikosepäilyihin penseästi suhtautuneilla ei ollut tällä kertaa muuta asetta kuin esittää epäilyjä kuvamateriaalin autenttisuudesta tai yrittää suunnata huomiota itse videoista niiden hankkimisen tapaan.

Facebook-aktivismia

Keskustelun käynnistyttyä eläinaktivistit eivät suinkaan jääneet passiivisesti seuraamaan asioiden kehittymistä, vaan jatkoivat aktiivisesti aiheesta tiedottamista ja materiaalin julkistamista. Valtajulkisuuden hyödyntämisen tukena käytettiin tehokkaasti internetiä, niin ”perinteisiä” verkkosivustoja kuin yhteisöllisiä verkkopalveluja.

Nettiin avattiin jo A-studion kanssa samana päivänä Totuus suomalaisesta eläintuotannosta -sivusto osoitteessa <http://tehotuotanto.net>, jossa kerrottiin seikkaperäisesti siitä, miten 101 suomalaistilalla kuvattu materiaali oli hankittu, julkaistiin kuvia ja videoklippejä sekä tarjottiin median edustajille aineistoa ja kontakteja haastateltaviin.

Tieto verkkosivustosta, samoin kuin sitä ennen A-studion ohjelmasta, levisi potentiaalisille kiinnostuneille muun muassa Facebookin kautta. Välittömästi ohjelman esityksen jälkeen Facebookiin perustettiin Totuus suomalaisesta eläintuotannosta -yhteisö (”group”). Myös muut sosiaalisen median suosikkipalvelut, kuten MySpace ja IRC-Galleria, pitivät yllä keskustelua aiheesta.

Aiheen pysymistä pitkään valtajulkisuuden agendalla edesauttoi osaltaan aktivistien strategia paljastaa tietoa vähitellen. Oikeutta eläimille toimitti ensin 30. marraskuuta Eviralle ja poliisille tiedot 15 tilasta ja kertoi jo tuolloin valmistelevansa kaikkien kuvattujen tilojen tietojen luovutusta mahdollisimman pian. Seuraavan päivänä yhdistys luovuttikin loput tiedot ja julkisuudessa kerrottiin uudella listalla olevan 58 eläintilaa. Seuraavaksi järjestö ilmoitti toimitavansa julkisuuteen uutta kuvamateriaalia vauhdittaakseen eläinsuojelurikoksista epäiltyjen tilojen tarkastuksia.

älähdys

Pauliina Lehtonen
Tutkija, Tampereen
yliopisto

TALONVALTAUSTEN TAUSTAT ESIIN!

Viime vuonna yllättävän runsaasti tilaa mediassa saivat talonvaltaukset, mikä johtui paljolti helsinkiläisen Vapaa katto -yhdistyksen aktiivisesta toiminnasta. Taloja vallattiin Helsingissä Katajanokalla, Hietalahdessa, Kalasatamassa ja Vallilassa. Vallilan Elimäenkadulta kansalaistoimijat joutuivat lähemmään vuoden lopussa mutta julistivat jatkavansa valtauksia, kunnes löytäisivät tilat sosiaalikeskukselle.

Pirita Juppi kirjoittaa viime vuonna julkisuutta keränneistä tuotantoeläintiloilla kuvatuista videoista, joiden ansiosta median huomio kiinnittyi nyt itse asiaan, eläintuotannon oloihin. Talonvaltausjutuissa huomio kuitenkin harvoin kohdistui tavoitteisiin valtaajien toiminnan taustalla.

Erityisesti valtamedian jutuissa toistui vastakkainasettelu kaupungin ja valtaajien välillä. Elimäenkadun valtausta käsitelleissä jutuissa seurattiin usein vain tilasta käytyä neuvottelua, jossa

kaupungin ja valtaajien näkemykset asetettiin yleensä vastakkain (esim. HS 20.10., 26.10., IL 21.12., IS 20.12.2007). Virkamiesten vakuutella tilojen huonoa kuntoa ja korjauskustannusten suuruutta valtaajat korostivat talkootyön ja kierrätysmateriaalien käytön merkitystä kunnostuksessa.

Asian ydin eli valtaajien toiminnan tavoite kuitattiin usein vain maininnalla, kuten ”nuoret halusivat tehdä talosta autonomisen sosiaalikeskuksen” (Ylen uutiset 14.1.2008), mutta ajatusta sosiaalikeskuksen taustalla ei juuri avattu. Keskus myös paikoin rinnastettiin virheellisesti nuorisotiloihin.

Voisiko talonvaltauksia käsitellä jutuissa toisin? Siihen suuntaan kallis-
tuvia esimerkkeinä voi mainita Helsingin Sanomien kevään juttusarjan ”Elämää vallatussa talossa” tai Suomen Kuvalehden reportaasin ”9 päivän unelma” (11.6.2007), joissa molemmissa seurattiin valtausta Katajanokalla.

Median soisi vihdoin kuitenkin tarttuvan laajemmin valtaajien tavoitteeseen, sosiaalikeskuksen perustamiseen. Mitä toimintaa se toisi kaupunkilaisille? Millaista julkista kaupunkitilaa se rakentaisi tai millaista luovaa toimintaa tukisi? Esimerkkejä toimivista sosiaalikeskuksista on maailmalla useita.

Vain eläinaktivistit itse tietävät, miten tietoisesti valittu vaiheittaisen tiedottamisen strategia oli. Lienee mahdollista, että kyse oli intuitiivisesta mutta onnistuneesta ratkaisusta. Journalisti-lehdessä Oikeutta eläimille -yhdistyksen tiedottaja Akuliina Saarikoski sanoi, ettei kohua suunniteltu etukäteen, mutta ”Kun media kiinnostui, otimme taktiikaksi luoda keskustelua eri tahojen välille” (*Aktivisti tiedottaa* 21.12.2007).

Joka tapauksessa aiemmin hyvin radikaalissa valossa julkisuudessa esitettyjen eläinaktivistien toiminta näyttäytyi tällä kertaa poikkeuksellisen maltillisena ja harkittuna.

”Terroristeista” legitiimeiksi lähteiksi

Median suhtautuminen eläinaktivisteihin poikkesi selvästi aiemmasta. Kriitikin kärki mediassa kohdistui tällä kertaa varsin yksiselitteisesti tuotantotiloihin ja niiden epäilyihin eläinsuojelurikoksiin tai -rikkomuksiin. Aktivistit pääsivät esiin julkisuudessa uskottavina ja vakavasti otettavina lähteinä, kun aikaisemmin eläinaktivistien yllä on usein leijunut epäilyttävä vandaalin, rikollisen tai peräti terroristin leima.

Vaikka eläintiloilla oli kuvattu luvatta ja eläintuottajat tekivät poliisille kymmeniä tutkintapyyntöjä aktivistien toiminnasta, mediassa ei juurikaan kyseenalaistettu aktivistien toimintatapoja. Kenties toimittajien oli jo ammattinsa vuoksi helppo ymmärtää poikkeukselliset tiedonhankintatavat arkaluontoisen materiaalin saamiseksi, etenkin kun aktivistit eivät murtautuneet kuvaamilleen tiloille, vaan kuvasivat vain eläintiloissa, joiden ovet olivat lukitsematta.

Pääkirjoituksissa vaadittiin eläinsuojeluvälvönnän tehostamista (HS 4.12.2007) ja keskustelua eläinten kohtelusta ja tuotantomenetelmistä (IL 11.12.2007), ja yksittäiset toimittajat ottivat kolumneissaan kantaa eläinvideokhuun. Uutisosastoilla keskusteluun osallistuivat niin eläintuotantoa valvovat viranomaiset, poliitikot kuin eläinsuojelijatkin. Myös lehtien yleisönosastoilla mielipiteenvaihto oli vilkasta.

Journalismia syytetään usein lyhytjänteisyydestä ja tapahtumakeskeisyydestä, eli siitä, ettei se ole parhaimmillaan pitkäkestoisten prosessien seuraajana. Journalismin lyhyt aikajänne näkyi myös eläintuotantokohussa. Vuoden loppua kohti keskustelu eläintuotannosta hiljeni – tai ennemminkin loppui lähes seinään.

Joulun alla Helsingin Sanomien raati siunasi perinteisen joulukinkun aseman joulupöydän keskipesteinä (*Joulukinkku maittaa HS-raadille*, 21.12.2007) ja antoi näin lukijoille luvan pistää eläintuotannon eettisiin ongelmiin liittyvät kysymykset taka-alalle. Kun paluu arkeen pyhien jälkeen koitti, olivat muut aiheet jo vieneet valtamedian huomion. Helsingin Sanomat valpastui kuitenkin vielä vuoden viimeisessä numerossaan kartoittamaan tuotantoeläinten kohtelua

laajassa artikkelikokonaisuudessa. Tämän jälkeen uutiskynnyksen ylittivät valtiestimissä enää eläinaktivistien videoinnin poikimat rikosilmoitukset.

Muuttuuko mikään?

Joukkoviestimet asettuvat usein tukemaan ja ylläpitämään vallitsevaa asiointilaa ja vierastavat radikaaleja yhteiskunnallisia muutosvaatimuksia. Journalismi voi kuitenkin olla myös yhteiskunnallisen muutoksen väline. Tarpeeksi voimallinen julkinen kritiikki voi pakottaa poliittiset päätöksentekijät tai hyvästä maineesta riippuvaiset yritykset ja elinkeinonharjoittajat suunnanmuutoksiin. Tällä kertaa julkisessa keskustelussa oli selvästi muutospotentiaalia – mutta on eri asia, miten pitkälle hetkellinen julkinen kohu kantaa.

Anthony Down esitteli jo 1970-luvulla sittemmin usein lainatun huomiosykli-teoriansa (*issue attention cycle*), jonka mukaan tietyyntyyppisten yhteiskunnallisten kysymysten elinkaari julkisuudessa on varsin lyhyt ja noudattelee samantyyppisiä vaiheita. Ongelmallisen asiantilan ”löytämistä” ja intensiivistä julkista kohua seuraa usein vääjäämättä median ja yleisön mielenkiinnon vaimeneminen. Näin käy etenkin, kun suuri yleisö oivaltaa, että ongelman ratkaiseminen vaatisi henkilökohtaisia uhrauksia. Media alkaa välttää herkkää aihetta yleisön pitkästyttämisen tai närkästyttämisen pelossa. (Down 1972.)

Näin on vaarana käydä myös eläintuotantokohun tapauksessa. Suuri yleisö ei välttämättä halua pitemmän päälle tulla muistutetuksi eläintuotannon ongelmista ja tuskailla ruokakaupan tiskien ääressä eettisten valintojen kanssa. Voi olla, että eläinvideoiden järkyttämä kuluttaja vaimentaa omantuntonsa äänen mieluummin ummistamalla silmänsä häkkikanalan munien, joulukinkun tai grillatun broilerin alkuperältä kuin maksamalla enemmän eettisesti tuotetuista eläinkunnan tuotteista tai harkitsemalla kasvissyöntiä.

FT Piri Juppila on viestinnän yliopettaja Diakonia ammattikorkeakoulussa Turussa.

LÄHTEET

Aktivisti tiedottaa. Journalisti 21.12.2007.

Down, Anthony 1972. Up and Down With Ecology. The "Issue attention Cycle". The Public Interest, Vol. 28 (Summer 1972), 28–50.

Helsingin Sanomien arkisto 29.11.–31.12.2007.

Iltalehti 11.12.2007.

YLE uutiset -arkisto 29.11.–31.12.2007.

Pinkit pöksyt ja muita turhanpäiväisyyksiä

Ei ole tiedonvälityksenkään työpaikoilla outoa se, että kaiken valitetaan supistuvan. Sitä mukaa kun tekniset välineet ja tietotekniikan ohjelmat monipuolistuvat, vähenevät niiden ääreltä ihmiset. Vähemmällä enemmän, nuristaan työnantajan hokevan. Uutiset jäävät taustoittamatta ja keissit perehtymättä, kun jo kohta toimittajan täytyy rientää seuraavaan kekkeriin, jotta äkkiotsikoita janoava netti päivittyisi kilpailijaa nopeammin. Voi olla, ettei osavuositöiden infotilaisuuksiin riitä porukkaa kuin kymmeneksi minuutiksi. Vaan entäpä sitten, kun tarjolla on naurua, ihmeitä, seksiä tai kuolemaa – silloin ei takarajoja tunneta ja voimavarat ovat loputtomat! Tässä esimerkkejä:

Kirjan kansien julkistaminen. Helmikuun 6. päivänä 2007 Etukeno-kustantamo järjesti tiedotustilaisuuden, jossa julkistettiin Susan Kurosen teoksen *Pääministerin morsian* kannet. Itse teos seurasi pari viikkoa myöhemmin. Tiedotustilaisuuteen saapui kymmeniä toimittajia, joista yksi oli Helsingin Sanomien politiikan toimittaja Unto Hämäläinen. Hän raportoi kokemuksistaan infosta Perässähiiltäjä-blogissaan 6. helmikuuta.¹

Blogimuistiinpanossaan Hämäläinen harjoittaa toimittajan hyveitä, totuudellisuutta ja täsmällisyyttä, tähän tapaan: Kello 14.20 hän seisoskelee WTC:n aulassa. Kello 14.30 Marski-salin ovet aukeavat. Parveksi asettuneiden kuvajien työ kestää kymmenen minuuttia, tiedotustilaisuus vartin. Hämäläinen ei kuitenkaan tyydy pysyttelemään tiedon välittäjän roolissa, vaan täyttää tois-taiseksi tyhjät Kurosen kirjan kannet omilla tunnelmillaan. ”Puistattaa, vaikka infossa on kuuma.”

Selvää on, että Hämäläisen mielestä tilaisuus, johon hänet on työtehtävässä lähetetty, on turha ja tyhjänpäiväinen, suorastaan skandaalimainen. Ei kuitenkaan tiedotustilaisuuden aiheen tähden, vaan hänen oman ammattietiikkansa kannalta. Harvoin saa lukija pälisteltäväkseen toimittajan, joka moralisoi sellaista uutisaihetta, jonka äärellä hän itse juuri on. ”Marski-salin seinällä on Akseli Gallen-Kallela maalaus marsalkka Mannerheimista. Marski on frakissa komea, mutta kukaan ei ole hänestä kiinnostunut.”

<http://blogit.hs.fi/unsaki>

Susan Kurosen kirjojen kansien julkistamistilaisuus ei tietystikään täytä niitä tiedon kriteerejä, joita Jürgen Habermas hahmottelee, mutta tietoa kannet yhtä kaikki ovat, ja varsin sitä välitetään. Blogimerkinnässään Hämäläinen mitä ilmeisimmin haluaa nousta aiheena olevan tapauksen yläpuolelle: ”Minulla on koko ajan se tunne, että ainakin minua kusetetaan.” Kurosen kirja ei tarjoutu hänelle moraalisesti kiinnostavana tapauksena, vaan hän käyttää tilaisuutta huomauttaakseen, että on olemassa intressihierarkia: uutisoitavia aiheita ja ei-uutisoitavia aiheita. Hämäläinen käyttää Kurosen kirjaa oman moraalisen ylemmyytensä osoittamiseen, mutta asetelman perusteet jäävät kertomatta. Eikö juuri tällainen journalismi nojaa ennalta tiedettyjen, ääneen lausumattomien ja yhteisesti jaettujen uskomusten ryppääseen, jonka avaaminen ja näyttäminen – ei luominen ja vaaliminen – on toimittajan työtä?

Asia, jota Hämäläinen blogissaan paheksuu, nimetään usein hömppäjournalismiksi, mutta käsite on aivan liian laaja, summittainen ja vähättelevä valottaakseen yhtä nykyjournalismin kiinnostavimmista ilmiöistä. Sen ytimeen päässyt toimittaja olisi voinut yleisen närkästymisen sijaan pohtia vaikkapa journalismin tehtäviä nykymaailmassa: mihin kaikkiin tarkoituksiin tiedonvälitystä tarvitaan ja käytetään? Eihän uutisjournalismikaan ole vain yhteiskunnallisesti merkittäväksi määritellyn tiedon paketoimista kuluttajaystävälliseen muotoon, vaan siinäkin esitetään tulkintoja ja osallistutaan julkiseen keskusteluun. Keskustelu ympäristönä se mahdollistaa sosiaalisen tilan, jossa uutisten kuluttajat elävät arkeaan. Vaikka journalismi määrittääkin itsensä temporaalisesti aika-akselille (mitä tapahtuu nyt?), samalla se paikantuu avaruudellisesti ihmisten jokapäiväiseen tilaan (mitä tapahtuu täällä?).

Nallen pinkit pöksyt. Jos Kurosen kirjan kansien julkistamistilaisuus masensi toimittajia, pankkiiri Björn Wahlroosin 17. elokuuta järjestämät juhlat oli sitä vastoin tilaisuus, johon toimittajat olisivat mieluusti osallistuneet. Heidän oli kuitenkin tyytyminen lähinnä juhla-asujen kommentoimiseen. Erityistä riemua herättivät isännän vaaleanpunaiset housut, joiden sävyä sitten pohdittiin ilta-päivälehdissä ja vähän muuallakin päiväkausia. Toisin kuin muutamia vuosikymmeniä aiemmin olisi saatu lukea, jutuihin ei esitetty mitään niin kuivaa ja tosikkomaista kuin kritiikkiä pääomaa kohtaan, vaan lievää (ja vähän kateellisuusuloistakin) paheksuntaa aiheutti korkeintaan isännän taipumus dandyismiin ja asuvalintoihin sisältyvät kulttuurierot. Kartanoissahan on aina juhlistettu, ja samalla tavalla naapurit ovat harmissaan paitsi ylettömästä törsäämisestä, myös siitä, ettei heitä ole kutsuttu.

Vaaleanpunaisia housuja käytettiin myös laajempaan maskuliinisuuden ehtojen äänenpohdintaan: Muutamaa päivää myöhemmin Ilta-Sanomien karnevalisoi Wahlroosin – ja haastoi tämän auktoriteetin – aukeaman laajuisella visuaalisella spekulatiolla: Mitä tapahtuisi Kimi Räikkösen, Jere Karalahden, Jone Nikulan, Jope Ruonansuun tai Roman Schatzin mieheydelle, jos heillä olisi päällään vaaleanpunaiset housut?

Huuhkajan ylilento. Kesän perinteistä eläinuutista ei tarvinnut viime vuonna vasiten etsiä, sillä se lensi näyttävästi täyden olympiastadionin päälle huuhkajan muodossa kesken jalkapallon maaottelun. Lintu nimettiin Bubiksi, ja siitä kirjoitettiin kymmeniä lehtijuttuja. Kysyttiin muun muassa, voittiko Suomi ottelun Bubin ansiosta, mikä Bubin viesti oli ja mitä luonto, sattuma tai kansanhenki tahtoi meille huuhkajan avulla sanoa. Paparazzit yrittivät selvittää Bubin asuinpaikan ja tulevat lentosuunnitelmat; josko lintu tulisi paikalle ensi kerrallakin? Kuten pinkkien pöksyjen kuvamanipulaatiossa, myös Bubi-uutisoinnissa leikittiin journalistisilla välineillä ja käytännöllä: Ilta-Sanomat laati Bubin Suomi–Belgia-lentonäytöksestä viisikuvaisen grafiikan, joka oli kuin paraskin ottelustrateginen esitys.

Vaikka Bubi-uutisointi oli yhteiskunnallisen painoarvonsa kannalta yhtä keveää kuin Kurosen kirjan kannet ja Nallen pöksyt, se ei kuitenkaan herättänyt moraalista paheksuntaa. Kaikki ymmärsivät, että kyse oli leikistä. Ei puhuttu journalististen voimavarojen haaskaamisesta, ei kysytty tärkeämpien uutisten perään, kukaan ei kirjoittanut tulleen kusetetuksi. Päinvastoin: Bubista tuli ystävä, toveri, liittolainen ja auttaja. Kenelle? Maajoukkueelle (joka nimettiin Huuhkajiksi) ja sitä kautta koko Suomen kansalle. Siinä missä espoolainen yksinhuoltaja on varoittava esimerkki täydellisestä turhanpäiväisyydestä, oli miljonääri-Nalle jo leikkisä setä, ja luontokappale puolestaan viesti tuonpuoleisesta.

Entisen kulttuuriministerin aviomiehen kolari. Elokuvaohjaaja Olli Saarelan auton perään ajoi Länsiväylällä 11. syyskuuta toinen auto. Saarela satutti niskaansa, mutta kukaan ei loukkaantunut vakavasti. Uutisarvoisen tapauksesta tekee se, että perään ajettu oli naimisissa kansanedustaja Tanja Saarelan kanssa. Tapahtumaa kartoitettiin seuraavina päivinä laveasti, muun muassa haastattelella henkilöä, jonka luokse Saarela oli ollut matkalla.

Kun peltikolareja sattuu Länsiväylällä suhteellisen usein, herää kysymys uutisoinnin perimmäisestä motiivista. Toki Olli oli itsekin niin sanottu julkisuuden henkilö, mutta koko lailla kiinnostavammaksi hänet teki se, että hän oli naimisissa Tanja Saarelan kanssa. Ollin ruumiintilan kautta yritettiin mitä ilmeisimmin päästä käsiksi Tanjan – valtakunnan mysteerisimmän kaunottaren – heliinin tunteisiin, saada jotakin selville huolenpidosta ja näin heidän parisuhteestaan. Auto-onnettomuus oli oiva portti yrittää kurkistaa sisään Ollin ja Tanjan rakkautteen. Lehden miespuolinen lukija asettui mieluusti sairaalan petiin Tanjan hoivattavaksi.

Viihdeartistin kuolema. Kun Kirkan kaltainen tunnettu, vuosikymmenet vaikuttanut viihdeartisti odottamatta poistuu joukostamme, selvää on, että journalistinen työkalupakki on kunnossa: haastatellaan läheiset, työtoverit, porukkaa koko pitkän uran varrelta. Kirkan kuolema oli myös nettiytyvän tiedonvälityksen synnytystuskien tihentymä.

Nimittäin: Tammikuun viimeisenä, tuon suomenvenäläisen putkimiehen pojan kuolinpäivänä, Ilta-Sanomien nettisivujen video-osastoon ilmestyi tallenne, jonka otsikko kuului ”Kirkan kotikadulla”. Otsikkoa selvennettiin kuvatekstillä (vai

pitäisikö sanoa videoingressillä), joka puolestaan kuului: ”Suru laskeutui Kirkan kotikadulle”. Puolen minuutin tallenne² sisältää kuvaa lumisesta kadusta Helsingin Kruununhaassa, humisevan tuulen säestyksellä. Tarkkaan ottaen näemme, kuinka väräjävä kamera kääntyy parisataa astetta kuin suruisasta hämmennyksestä mykkä ihmisen silmä, kunnes kamera bongaa erään ulko-oven. Kuudennentoista sekunnin kohdalla leikataan, ja nyt kamera seisoo tuon ulko-oven edessä. Ensin se tuijottaa oven yläpuolta, todentaakseen rapun numeron ja kirjaimen (juu-u, tässä se asui) ja laskeutuu siitä sitten hitaasti keskittyen itse oveen, sen kahvaan ja summerilaattaan (juu-u, tuosta se Kirka kulki, totta tosiaan, vaan eipä kulje enää).

Mitä journalistille on sanottu, kun hänet on matkaan lähetetty? Mikä on ollut työtehtävän odotusarvo? Kukat, seppeleet tai käsiään itkuisina vääntelevät ihmisjoukot? Ja entä kun heitä ei ole oven ulkopuolella näkynyt? Silti on kuvattu. Miksi? Mitä ”Suru laskeutui Kirkan kotikadulle” sanoo? Minkä tunteen olisi määrä laskeutua meihin mykän, aivan tavallisen katumaiseman äärellä? Mitä meidän pitäisi ymmärtää? Tämmöisessä talossa Kirka asui? Tämmöisestä ovesta hän kulki? Tähän ovenriipaan ei Kirka koskaan enää tartu? Katso tämä tallenne ja koe kuin itse olisit ollut paikalla... missä? Missä olit, kun kuulit Kirkan kuolemasta, kuuluu kenties kapakkakysymys muutaman vuoden päästä.

Kirjan kannet, pinkit pöksyt, huuhkaja ja kaunottaren puolison peräänajo ovat esimerkkejä uutisaiheista, joiden valintaa ja käsittelyn perinpohjaisuutta eivät tue mitkään vakavamieliset journalistiset periaatteet. Niiden nimeäminen turhakkeiksi olisi kuitenkin uutisiasiakkaiden väheksymistä, sillä ne tarjoavat heille – tai siis meille kaikille – aivan jotain muuta kuin ”pakoa todellisuudesta”. Niiden ensisijainen tehtävä on luoda tilaa mennä ja tulla arjessa. Ne eivät syötä lukijoille tietoa sulatettavaksi, vaan ne tarjoavat yhteisen tilan viiptyltäväksi. Tämän tiedonvälityksen tehtävän puki kuviksi Kirkan kotikadulle laskeutunut suru.

Yllä luetellut, huolellisesti seuratut uutisaiheet voi toki ohittaa esimerkkeinä kansan rappeutuvasta mausta, tiedonvälityksen periaatteiden hapertumisesta ja kaikkinaisesta yleisestä degeneroitumisesta. Yhtä hyvin voidaan kuitenkin sanoa, että yllä mainitut uutisoinnit esittävät kysymyksiä, joita ei parhaalla tahdollaakaan voi ohittaa turhina: Mikä on tärkeää? Keitä me miehinä ja naisina olemme? Onko meillä kansana mitään väliä? Mitä rakkaus on? Entä kuolema?

FM Kaarina Hazard asuu Helsingissä ja kirjoittaa väitöskirjaa Tampereen yliopistossa.

FT Olli Löytty asuu Tampereella ja työskentelee kotimaisen kirjallisuuden lehtorina Turun yliopistossa.

VIITTEET

- 1 <http://blogit.hs.fi/unski/tiistai-62200723merkinta/#more-128>
- 2 <http://www.iltasanomat.fi/video/?cat=3&id=1310696>

Kamerapuhelimet uudistavat journalismia

Kamerapuhelimella taltioidut videot tulivat vuonna 2007 jäädäkseen osaksi journalismia. Ne olivat olennaisesti mukana kotimaisten uutistapahtumien, kuten kansanedustaja Kimmo Sasin auto-onnettomuuden¹, eduskuntavaalien² tai Jokelan tragedian seurannassa.³

Kamerapuhelinten johdosta uutisjournalismista on tullut nopeampaa, läsnäolevampaa ja tunkeilevampaa kuin aiempina aikoina. Suurissa uutistapahtumissa ja esimerkiksi onnettomuustilanteissa kameran valvova silmä on kamerapuhelinten ansiosta jatkuvasti läsnä. Myös yleisöt tulevat kamerapuhelinten ansiosta ripeästi lähemmäksi journalismin tekemistä.

Rinnan taltiointilaitteiden yleistymisen kanssa julkaisukanavien määrä on lisääntynyt. Mediatalot ovat yksi toisensa jälkeen avanneet sivustoja, jonne kuka hyvänsä voi lähettää silminnäkiäkuviaan ja -videoitaan. Heinäkuussa 2005 tapahtuneiden Lontoon pommi-iskujen yhteydessä julkisuuteen saatiin kamerapuhelinkuvaa savuntäyttämistä metrotunneleista.⁴ Varsinaisesti uusi ajanjakso alkoi Britanniassa joulukuussa 2005, jolloin Lontoon lähellä räjähti suuri öljynjalostamo⁵. BBC sai tuolloin hetkessä 6500 valokuvaa ja videoita tapahtumapaikalta. Tämä tapahtui ennen kuin journalistinen koneisto itsessään ehti paikalle. Sen jälkeen ammattimaiset journalistit ovat Britanniassa suhtautuneet vakavasti kansalaisten lähettämään aineistoon. (Ward 2006.) Suomessa nollapisteenä voidaan pitää makasiinien tuhopolttoa Helsingissä vapuna 2006. Iltalehti avasi silloin sivuston, jonne saattoi lähettää kuvia ja videoita. Yksi perusteista sivustolle oli se, että kuvaa tarvittiin nopeasti. Helsingin keskustan liikenne oli jumiutunut, ja jopa toimittajien tai kuvaajien oli hankalaa päästä onnettomuuspaikalle (Hantula 2007).

Nämä paikallaolteiden sivullisten ottamat amatöörikuvat ovat yleensä ensimmäiset, joskus jopa ainoat kuvat tapahtumasta. Parhaimmillaan kamerapuhelimet ympäröivät uutis- tai onnettomuustilanteen kokonaan. Yhteen koottuina näistä kuvista voitaisiin periaatteessa muodostaa vaihteittainen, kolmiulotteinen still- ja video-kollaasi tapahtuman etenemisestä.

Kokonaan toinen kysymys on, nouseeko joskus pohdittavaksi, tulisiko onnettomuuden tai rikoksen tapahtumisen silminnäkiöillä olla jopa velvollisuus kuvata tilanne. Kamerapuhelinten ansiosta se on ainakin mahdollista. Entä voiko

kameroiden läsnäololla olla rikoksia ennaltaehkäisevä vaikutus? Jos JFK:n autosaattue olisi pysähtynyt Dallasissa kamerapuhelinten aikakaudella, ympärillä ruohokukkuloilla olisi ollut satoja kamerapuhelimia, eikä vain paria kai-tafilmikameraa. Kuka silloin tohtisi painaa liipaisinta?

Uutistuotannossa kamerapuheli-met uudistavat ennen kaikkea kuvien saatavuutta ja niiden välitysnopeutta. Mutta myös journalismin julkaisumuodot ja genret uudistuvat. Viimeistään vuoden 2007 aikana kaikki merkittävät ulkomaiset mediatalot alkoivat ylläpitää ajankohtaisiin aiheisiin keskittyviä multimedia- ja video-sivustojaan. Niissä julkaistavat uudentyypiset

multimediateokset ovat hybridejä: teoksissa on piirteitä perinteisestä kuvareportaasista ja dokumenttielokuvasta. Ne voivat olla myös voimakkaan subjektiivisen tulkinnan omaavia, esteettisesti rikkaita kollaaseja. Yhteistä niille on, että ne tarkastelevat jotain ilmiötä tai aihepiiriä featuremaisena laveasti ja yhdistävät näkemyksellisesti still- ja video-kuvaa, ääntä, grafiikkaa sekä tekstiä.⁶

Journalistien ammattikunnassa tämä kehitys vaikuttaa ensinnä syvällisesti kuvajournalistien toimenkuvaan. ”Nykypäivän kuvajournalistin tehtävä on tarjota enemmän kontekstuaalista ja vivahteikasta tietoa kuin aiemmin”, näin summaa tulevaisuuden kehitystä Brian Storm (ks. Bolt 2007), joka on yksi monipuolisen multimediajournalismin pioneereista.

Toimisto toimittajan taskussa

Kamerapuhelimet ovat olleet kuvajournalismin kannalta kiinnostavia vasta noin kolmen vuoden ajan. Heikoimpina lenkkeinä olivat sitä ennen kuvakennon ja objektiivin vaatimaton laatu.

Virstanpylväs saavutettiin huhtikuussa 2005, jolloin Nokia ja yksi maailman arvostetuimmista objektiivinvalmistajista, Carl Zeiss, julkistivat yhteistyönsä. Nokia toi markkinoille Zeissin objektiiveilla varustellun tuoteperheen, joka on sittemmin toiminut suunnannäyttäjänä alalla. Myös muut laitevalmistajat, kuten Sony-Ericsson ja Samsung, ovat vastanneet kilpailuun ja tuoneet omia, vaativille käyttäjille suunnattuja kamerapuhelimiaan.

Vuoden 2007 tärkeitä uudistuksia olivat hienoimpien kamerapuhelinten Xenon-salamat ja kehittynyt salamavalotuksen mitta-
aus. Näiden ominaisuu-

kuva: Anssi Männistö

kuva: Anssi Männistö

Kamerapuhelimet ovat olleet viime vuosina koekäytössä Tampereen yliopiston toimittajakoulutuksessa.

sien ansiosta kamerapuhelimilla pystyy nyt kuvaamaan laadukkaasti jopa pilkkopimeässä.

Laitteiden ominaisuuksissa on toki vielä toivomisen varaa. Valokuvaajat arvostaisivat suuresti, jos kamerapuhelimiin lisättäisiin joitakin perussäätöjä, kuten valotusajan valinta. Yhtä kaikki, näillä uusilla laitteilla pystyy jo nyt ottamaan perustason sanomalehtikuvia ja puhelinten näytöt ovat tarkkoja valokuvien katsomiseen ja esittämiseen. On täysin realistista ajatella, että jo parin vuoden kuluessa kamerapuhelimet saavuttavat objektiivien tason ja muiden ominaisuuksien osalta nykyiset kehittyneet digipokkarikamerat.

Valmistajat kutsuvat näitä uusia laitteita aiheellisesti multimediatietokoneiksi – ei enää puhelimiksi. Journalistinen työ on yksi harvoista ammateista, jossa pystytään päivittäin hyödyntämään suurta osaa näiden monitoimilaitteiden ominaisuuksien koko kirjosta tuotantokäytössä. Valo- tai videokuvaaminen on vain yksi journalistisen käytön ulottuvuuksista. Luovasti käytettynä nämä laitteet keventävät toden teolla journalistin työkalupakkia. Toimisto mahtuu taskuun, eikä juttukeikalle tarvitse kantaa isoa salkullista laitteita ja niiden latureita ja oheistarpeita mukanaan. Näin käy, kun yhdellä ja samalla monitoimilaitteella tehdään koko juttu alkaen haastattelun taltioimisesta sen kirjoittamiseen ja lähettämiseen.⁷ Yksi etapeista on syksyllä 2007 julkistettu uutistoimisto Reutersin ja Nokian yhdessä kehittämä journalistin laite- ja ohjelmistopaketti (ks. <http://reutersmojo.com>). Laitteiston ytimenä on kehittynyt multimediapuhelin, apunaan langaton näppäimistö ja tavallinen mikrofoni.

Yksilöt joukkoviestinnän tekijöinä

Kamerapuhelinten edesauttama kehityskulku uudistaa journalismin tuotantoa ja vaikuttaa perustavasti suhteeseempe julkisuuteen. Pian jo puolella maailman asukkaista on matkapuhelinliittymä.⁸ Parin vuoden kuluttua käytännössä kaikissa uusissa puhelimissa on jonkin tasoinen kuvaamislaitte.

Kameran silmä on kohta jatkuvasti ja kaikkialla läsnä, ja kuvan voi välittömästi tallentaa internetiin kenen hyvänsä ulottuville. Tämä on yksi keskeisistä tekijöistä siinä uudessa ”yksilöiden joukkoviestinnässä” (*self mass communication*), josta mediasosiologi Manuel Castells (2007) on puhunut. Castellsin perusteeksi on, että poliittiset kamppailut on perinteisesti käyty joukkotiedotusvälineiden muodostamassa julkisessa tilassa. Internet ja mobiiliinformaatioteknologia, erityisesti kamerapuhelimet uudelleenmuotoilevat tätä julkista tilaa. Yksi tunnetuimmista uuden aikakauden esimerkeistä on elokuussa 2006 julkaistu Yhdysvaltain edustajainhuoneen vaaleihin liittynyt video. Siinä republikaanien ehdokas George Allen mollasi videon kuvaajaa. YouTubessa julkaistu video levisi laajalti ja oli yksi syistä Allenin häviöön ja siihen, että demokraattinen puolue sai enemmistön maan senaatissa. (Schorow 2007.)

Uusien laitteiden ja julkaisukanavien hyökyaaltoomainen esiintulo tuottaa tarvetta alan perus- ja täydennyskoulutukselle, kuten myös journalismin uusien työkäytäntöjen ja teorian tutkimukselle. Myös alan eettisiä käytäntöjä tulee seurata tarkalla silmällä. Journalistisissa organisaatioissa on perinteisesti ammatitaitoa arvioida sitä, mikä saatavilla olevasta aineistosta on kussakin ajassa, kulttuurissa ja julkaisussa sopivaa julkaista. Journalistinen portinvartijuus ja ammatillinen normisto olisivat mitä ilmeisimmin pitäneet huolen siitä, että jos Jokelan tragediasta olisi saatu läheltä otettua silminnäkijäkuvaa, sitä tuskin olisi ainakaan sellaisenaan ja heti julkaistu Suomessa. Mitään takeita ei ole siitä, että kaikki uudet julkaisukanavat piittäisivat tällaisista normistoista.

YTT Anssi Männistö on visuaalisen journalismin professori (ma.) Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksella.

VIITTEET

- 1 Petri Ahoniemi ja Emil Bobyrev: ”Katso Kimmo Sasin videohaastattelu”, www.aamulehti.fi/teema/yojarvenkolari/13395.shtml.
- 2 Sami Kero: ”Matti Vanhasen keskustan voitonjuhlassa”, www.hs.fi/videot.
- 3 Jokelan koulutragedian ensi vaiheista ei ainakaan toistaiseksi ole nähty julkisuudessa silminnäkijäkuvia. On tosin täysin mahdollista, että oppilaat olisivat ottaneet kuvia kamerapuhelimillaan. Surmatöiden tekijä oli ottanut tunnetun, internetiin esillepanemansa tunnustusvideon ilmeisesti tavallisella videokameralla. Tapahtuman seurannassa kamerapuhelimet olivat vahvasti mukana. Koulun piiritystä seurasi kymmeniä journalisteja. Lehtikuvan Jussi Nukari kuvasi paikalla tavallisella järjestelmäkameralla still-kuvia ja kamerapuhelimella videoita. Noita videoita on esillä esim. Keski-suomalaisen verkkosivuilla

- (ks. "Kouluammuskelu Tuusulassa", 7.11.2007, <http://www.ksml.fi/video-kuva/videot>). Muutamaa päivää joukkosurman jälkeen poliisi esitteli koulun sisätiloja journalisteille. Tuosta tapahtumasta on esimerkiksi Helsingin Sanomien verkkosivuilla kaksi Nukarin kamerapuhelimella taltioimaa videota (Ks. "Jokelan koulu sisältä" ja "Poliisi esitteli koulun sisätiloja perjantaina", 9.11.2007, <http://www.hs.fi/videot> "Jokelan koulusurmat"). Nukaria on haastateltu tätä artikkelia varten 5.3.2008.
- 4 Ks. BBC:n kooste Lontoon pommi-iskuista http://news.bbc.co.uk/2/hi/in_depth/uk/2005/london_explosions/default.stm
 - 5 Ks. BBC:n kooste Buncefieldin räjähdyksestä http://www.bbc.co.uk/threecounties/read_this/buncefield_explosions/
 - 6 Ks. esimerkkeinä uudista hybridimuodoista Time Magazinen sivustolta "Israeli-Palestinian Hip Hop" ja "To See India, Take the Train" (<http://www.time.com/time/video>), New York Timesin sivustolta "Choking on Growth" ja "Land Wars in Venezuela" (<http://www.nytimes.com/pages/multimedia/index.html>). Ks. myös kuvatoimisto Sevenin multimediateokset (<http://www.viipphoto.com/video.php>).
 - 7 Tampereen yliopiston tiedotusopin laitoksella on vuoden 2006 alusta saakka testattu kamerapuhelimia opetuksen yhteydessä. On mahdollista, että keväällä 2007 toimittajakoulutuksen Utain-viikkolehdessä julkaistu tutkija Jenni Mäenpään haastattelu on yksi maailman ensimmäisistä jutuista, joka on kokonaan videoitu, kirjoitettu, kuvattu ja lähetetty kehittyneellä kamerapuhelimella. Apuna oli ainoastaan taskuun mahtuva, taittuva, langaton näppäimistö.
 - 8 Matkapuhelinliittymien määrä koko maailmassa ylitti kolmen miljardin rajan vuoden 2007 aikana (<https://www.wirelessintelligence.com/>).

LÄHTEET:

- Bolt, Rodney (2007): "Fragile no more", World Press Photo, Review December 2007.
- Castells, Manuel (2007), Yksilöiden joukkoviestintä, Le Monde Diplomatique I (suomalainen painos).
- Hantula, Kirsi (2007): "Miksi kamerakännäkät löysivät tiensä lehtitaloihin?", Iltalehden videotuottaja Kirsi Hantulan alustus Mobiilin videon seminaarissa, Tampereen yliopisto 21.9.2007. (Ks. ohjelma <http://www.uta.fi/jour/mobiilivideo.pdf>)
- Schorow, Stephanie (2007): "As opinions flow through blogs and Internet, political power relocates, diffusely", 14.3.2007, <http://web.mit.edu/newsoffice/2007/media-technology-0314.html>
- Ward, Michael (2006): "Finding a role in the realm of the blogger", <http://www.pressgazette.co.uk/>

Vääriä sanoja

” Suomalainen yhteiskunta on muuttunut. Kaikkien, varsinkin journalistien, on otettava tämä huomioon sanavalinnoissaan.”

kuva: Suomen Kansallisteatteri

Anna Simola ja Anna Rastas

”Jos rohkenen sanoa...”

Voiko ihonväristä puhua edistämättä rasismia?

Kaksi Kansallisteatterin näytelmää saivat toimittajat pohtimaan, millaisia nimityksiä ihonväristä voi journalistisissa teksteissä käyttää.

Maahanmuuttokeskustelu on muuttunut 1990-luvun loppupuolella mediassa monipuolisemmaksi (Luostarinen 2007, 13), ja nykyään journalistien keskuudessa vallitsee varsin vahva yksimielisyys siitä, ettei tiedotusvälineiden pidä osallistua rasismien edistämiseen (Pietikäinen 2002, 14)¹. Journalistisissa teksteissä saatetaan silti edelleen ylläpitää rasismia uusintamalla rodullistavia (ks. Miles 1994, 109–114; Rastas 2005, 83–87) puhetapoja sekä eri kansallisuuksia ja kulttuureita koskevia stereotyyppiä.

Toimittajien työtä luonnehtivat usein rutiini, kiire ja työpaikalla vakiintuneet ”talon tavat”. Silti toimittajilla on aina tietty valinnanvapaus suhteessa sanavalintoihin, otsikointiin, retoriikkaan ja siihen, kenen sanat nousevat suoriksi lainauksiksi. Toimittaja myös usein päättää jutun aiheesta, näkökulmasta ja siitä, ketkä pääsevät jutun puhujiksi. Rutiineista huolimatta moni toimittaja on hyvin tietoinen käyttämiensä sanojen moninaisista merkityksistä ja latautuneisuudesta. (Pietikäinen 2002, 24–26; Raittila 2002, 108.) Sanavalinnoilla voidaan joko ylläpitää ja uusintaa tai sitten haastaa ja kyseenalaistaa stereotyyppisiä sekä usein rasistisiakin mielikuvia erilaisista vähemmistöistä, tai siitä, keiden katsotaan kuuluvan suomalaiseen yhteiskuntaan.

Hyvien sanojen etsiminen voi usein olla vaikeaa. Vaatimus sopivien sanojen hakemisesta ohitetaan toisinaan leimaamalla tavoitteet esimerkiksi liian pitkälle viedyksi poliittiseksi korrektiudeksi. Julkisesti käyty keskustelu eri ihmiskategoriosta käytettävistä termeistä on kuitenkin tärkeää. Vain keskustelemalla voidaan neuvotella ryhmärajoista ja rajanvetojen seurauksista, esimerkiksi siitä, mikä on rasistista tai muutoin loukkaavaa, tai siitä, keiden katsotaan olevan suomalaisia. Vähemmistöihin kuuluvien näkökulmasta julkinen keskustelu on erityisen tärkeää: silloin kaikkia neuvotteluja ei tarvitse käydä yksilötasolla.

Tarkastelemme seuraavassa, miten ihonvärille on valittu ilmaisuja journalistisissa teksteissä.² Kansallisteatterissa maaliskuussa 2006 ensi-iltansa saanut *Sorsastaja* oli yksi näytöskauden eniten mediahuomiota saaneista teatteriesityksistä. Kristian Smedsin versio Väinö Linnan *Tuntemattomasta sotilaasta* taas sai ensi-iltansa samassa teatterissa marraskuussa 2007, ja sitä ylistettiin tuoreeltaan vuoden teatteritapaukseksi. Näitä esityksiä yhdistää paitsi niiden sama laaja huomio, myös se, että molemmat herättivät keskustelua suomalaisuuden ja ihonvärin suhteesta:

Neekeri tai mulatti eivät ole aikoihin olleet poliittisesti korrekkeja termejä. Afrosuomalainen? Tummaihoisen kansalainen? Milloin ja miksi suomalaisuutta pitäisi ylipäätään määritellä ihonvärin perusteella? Neljä tummaihoista suomalaista näyttelijää on tuottanut tekstiä ja Pirkko Saisio on kirjoittanut näytelmän. Omilla nimillään he käyvät läpi erilaisuuden kokemuksiaan. (AL 16.3.2006)

Alikersantti Antero Rokan rooli on Henry Hanikalle juhlaa. Rokka on ulkopuolinen, erilainen; tämän päivän Rokat tuntevat samoin ja voivat näyttää muita mustemmilta. ... Kristian Smedsin ohjaamassa *Tuntemattomassa* karjalainen Rokka on tummaihoisen, mulatti. (HS 17.11.2007)

Sorsastajan näyttelijöiden toiveena oli, että esitys puheenvuorona toimisi tienraivaajana, ja että tulevaisuudessa tummaihoisen näyttelijä voisi esittää teatterilavalla ihmistä ilman, että ihonväri olisi mainitsemisen arvoisen asia (Simola 2007, 2). *Sorsastajassa* näytellyt Henry Hanikka esittää *Tuntemattomassa sotilaassa* yhtä suurista kansallisista sankareista, alikersantti Rokkaa. Vertaamalla *Sorsastaja*-näytelmän yhteydessä käytyä keskustelua ”uutta Tuntematonta” koskevaan mediakeskusteluun on mahdollista tarkastella, onko näyttelijöiden toive toteutunut.

Smedsin *Tuntemattomassa* oli sisällöllisesti paljon purtavaa niin katsojille kuin lehdistöllekin, eikä näyttelijä Hanikan ihonväri juuri noussut teemaksi esitystä ylei-

Mustaa ja valkoista suomalaisuutta etsimässä

Seura 17/2006

sesti käsitellessä jutuissa ja teatterikritiikeissä. Kun Hanikkaa itseään haastateltiin roolistaan, harva toimittaja kuitenkaan kokonaan ohitti kysymystä ihonväristä. Tältä osin käydyt keskustelut näistä kahdesta hyvin erilaisesta teatteriesityksestä muistuttavat toisiaan. Millä tavoin toimittajat sitten etsivät sanoja käsitelläkseen ilmeisen tärkeäksi, mutta hankalaksi kokemaansa ihonväriteemaa? Analysoimamme mediakeskustelut nostavat esiin myös kysymyksen, kenellä lopulta tulisi olla valta päättää siitä, mitkä sanat ovat sopivia ihonväreistä puhuttaessa.

Rooleissa supisuomalaisia uussuomalaisia

Sorsastaja-esityksen työstivät Pirkko Saision ohjauksella neljä suomalaista ammattinäyttelijää: Henry Hanikka, Amira Khalifa, Kaisla Löyttyjärvi ja Jani Toivola. *Sorsastajan* lähtökohtana oli näitä neljää näyttelijää yhdistävä ihonväri, joka suomalaisessa kontekstissa määrittyy tummaihoisuudeksi. Esityksessä nämä Suomessa syntyneet ja kasvaneet näyttelijät pohtivat elämäänsä, identiteettiään ja yhteiskunnan rasistisuutta. Näytelmästä julkisuudessa käyty keskustelu oli harvinaislaatuinen, sillä koskaan aikaisemmin mediassa ei ollut käsitelty näin paljon suomalaisuuden suhdetta ihonväriin. Koska näyttelijät itse olivat nostaneet teeman esiin, monet toimittajat kokivat, että ihonväri oli seikka, jota kerrankin todella sai alleviivata.

Sorsastajaa koskeneen keskustelun analyysi osoittaa, että toimittajat törmäsivät esityksen yhteydessä uuteen ja hämmentävään tilanteeseen, jossa heidän oli välillä vaikea löytää ”hyviä” ja ”oikeita” sanoja (Simola 2007). Näyttää siltä, että ihonväristä puhuminen ylipäätään koetaan eräänlaiseksi väärin sanojen miinakentäksi. Kyseisten teatteriesitysten kohdalla hankaluutta on lisännyt se, että puheen kohteena eivät olleet totutusti maahanmuuttajat, vaan itsensä tavallisiksi suomalaisiksi kokevat ja kertovat ihmiset, joiden ihonväri ei kuitenkaan ole normin mukainen.

Vaikka Henry Hanikkaa haastatellessaan moni toimittaja katsoi näyttelijän ihonvärin ainakin jossain määrin kiinnostavaksi ja relevantiksi temaksi, aiheesta kysyminen saattoi silti olla kiusallista:

Toimittaja: No, ootko sä saanut jonkinlaisia kommentteja ((huokaa)) itse siitä (.) ikään kuin Rokkana (.) kun jos rohkenen sanoa (.) et kuitenkaan ole semmonen...

Hanikka: siis täysin niinku valkoinen [suomalainen..?]

Toimittaja: ...valkopellava]tukkainen sälli Ruokolahden pellonlaidalta...

(YLE TV1 K-rappu 28.11.2007)

Näyttelijä Kaisla Löyttyjärvi totesi ennen *Sorsastajan* ensi-iltaa³, että esityksestä erityisen teki se, etteivät katsojat, eikä myöskään lehdistö, voi tässä tapauksessa ”mennä maahanmuuttajaseinän taakse”, ja että esitystä on pakko lähestyä ammattiteatterimaisesti. *Sorsastajan* asemaa vakavasti otettavana teatteriesityksenä ei kyseenalaistettukaan, mutta maahanmuuttajuusteemalta ei keskustelussa vältytty. Monissa mediateksteissä Vantaalta, Tampereelta ja Helsingistä kotoisin olevia näyttelijöitä kuvattiin ”monikulttuurisiksi”. *Sorsastaja* liitettiin maahanmuuttajuutta koskevaan keskusteluun myös käsittelemällä sen yhteydessä maahanmuuttoon liittyviä teemoja ja toisinaan myös rinnastamalla näyttelijät maahanmuuttajiin. Esimerkiksi Hufvudstadsbladetin arvostelussa (12.3.2006) näyttelijöihin viitattiin säännönmukaisesti termillä ”uussuomalaiset” (*de nya finnarna*), jota on ehdotettu korvaamaan sanaa maahanmuuttaja. Uussuomalaisen käsitteellisenä vastinparina voi pitää termiä ”kantasuomalainen”. Se viittaa Suomessa syntyneeseen ”suomalaiseen” ja olisi näin ollen osuvampi termi kuvaamaan *Sorsastajan* näyttelijöitä. Keskustelussa esiintyneiden termien sekamelskaa kuvaa hyvin myös se, että toisaalla samoista näyttelijöistä puhuttaessa käytettiin myös sanaa kantasuomalainen (Uutispäivä Demari 21.3.2006). Eri mediateksteissä näyttelijöitä nimettiin toisinaan ”vähemmistöläisiksi” (Etelä-Saimaa 17.3.2006) joskus taas ”supisuomalaisiksi” (Etelä-Suomen Sanomat 12.3.2006). Kuten usein *Sorsastajan* yhteydessä, myös muutamissa *Tunteimatonta sotilasta* koskeneissa jutuissa katsottiinkin tarpeelliseksi selvittää erilaiseksi erotetun näyttelijän taustat:

Rokkaa näyttelee tummahipiäinen mies, tamperelainen, mutta isänsä puolelta kenialaiset juuret omaava Henry Hanikka, Lammion roolissa nähdään Antti Luusuanniemi, Koskelana Timo Tuominen ja Hietasena Kristo Salminen... (Keskisuomalainen 27.11.2007)

Näyttelijöiden ”juuria” selvitettiin siitä huolimatta, että *Sorsastajan* aikoihin näyttelijät kertoivat lukuisissa yhteyksissä, ettei heillä ollut elämänsä aikana ollut minkäänlaista kontaktia Afrikkaan. Taustojen selittämistä voikin pitää eräänlaisena kiertoilmauksena suomalaisnäyttelijän erilaiselle ihonvärille, jonka ilmaiseminen nähdään vaikeana mutta tärkeänä.

Yksi selitys monien toimittajien kangertelulle sanavalinnoissa on se, ettei Suomessa yksinkertaisesti ole ollut olemassa vaihtoehtoista diskurssia, jonka sisällä ihonväristä pystyttäisiin keskustelemaan irrallaan maahanmuuttajuudesta. Kaikkia ihonväriin ja esimerkiksi rasismiin liittyviä kysymyksiä on täällä

tavattu käsitellä nimenomaan maahanmuuttajakysymyksinä (Simola 2007, 69–70; Rastas 2007a 136–138). Toisaalta on mahdollista ajatella, että toimittajat näkivät *Sorsastajassa* erityisen hienon esimerkkitapauksen monikulttuurisuuskeskustelulle, koska sen sopivasti erilaiset, mutta kulttuurisesti tutut näyttelijät eivät haastaneet valtaväestön kulttuuria ja totuttuja tapoja. Monikulttuurisuuden ”juhliminen” (ks. Ahmed 2000, 95–113; Hannerz 1999, 404; Horsti 2005, 296–299) on tämän vuoksi saattanut vaikuttaa sen yhteydessä helpolta.

On kuitenkin merkittävää, että *Sorsastajan* kohdalla useimmat toimittajat eivät halunneet väistellä vaikeaa aihetta vaan lähtivät sen sijaan aktiivisesti pohtimaan sopivia termejä ja puhetapoja. Toimittajien pyrkimys kirjoittaa suvaitsevalla ja korrektilla tavalla oli jutuissa ilmeistä. Huomattavan moni toimittaja myös tuskaili ääneen aiheesta puhumisen ja oikeiden termien löytämisen vaikeutta:

Vaietuilla kentillä kulkija törmääkin väärin sanojen miinaan. Onko korrektia viitata ihonväriin esimerkiksi sanoilla värillinen, musta tai tummaihoinen? (Monitori 1/2006)

Löytyjärvi katsoo rauhallisesti. Hänelle keskustelunaihe on tutumpi kuin tenttaajalle: tässä tuntee olevansa hössäävä hyväntahtoinen sosiaaliantta valitsemassa sanoja liian huolellisesti, kun noin henkilökohtaisia udellaan. (Apu 12/2006)

Syytä tällaiselle herkistymiselle käsitteiden käytössä voi etsiä paitsi journalistien ammattietiikasta, vahvasti sisäistetyistä hyvän journalismin periaatteista, myös laajemmasta kulttuurisesta muutoksesta. Suvaitsevaisuudesta on tullut keskeinen normi, joka pohjimmitaan määrittää millainen on ”avoin, nykyaikainen, kansainvälinen ja ’hyvä’ ihminen” (Suurpää 2005, 43). Monissa *Sorsastajaa* koskevissa jutuissa suvaitsevaisuus rakentuikin joksikin, jota suomalaisilta, siis valtaväestöltä, yleisesti puuttuu. Alleviivattu pyrkimys käyttää ”oikeita” sanoja voidaan tulkita myös eronteoksi itsen (lue: sivistyneen toimittajan) ja tämän ”suvaitsemattomien suomalaisten” joukon välille.

Itsemäärittely – parempi määrittely?

Etnisten nimitysten loukkaavuuden arvioinnin perustana pidetään usein ryhmän oikeutta päättää itsestään julkisuudessa käytettävästä nimikkeestä (Pietikäinen 2002, 25). Ongelmallisen tästä ohjenuorasta tekee se, että kaikilta ryhmän jäseniltä ei koskaan voida kysyä mielipidettä. Usein käykin niin, että tietyille yksilöille annetaan rooli koko vähemmistöryhmän äänitorvena (vrt. Spivak 1990, 59–60). Esimerkiksi suomalaisten romanien keskuudessa ei näytä valitsevan täydellistä yksimielisyyttä siitä, mitkä ilmaukset ovat sopivia tai toivottavia heistä puhuttaessa. Kesällä 2007 televisiossa esitettiin viihdesarjaa,

jonka yhtenä tarkoituksena oli herättää keskustelua romanien asemasta Suomessa. Sarjan tekijöinä oli myös suomalaisia romaneja. Sarja herätti vastustusta kuitenkin erityisesti romanien keskuudessa. Suomen romanifoorumin hallitus pyysi Ylelle lähettämässään vetoomuksessa sarjan hyllyttämistä loukkaavana ja rasistisena. Sarjaa ei hyllytetty, mutta sen nimi, Manne-TV, vaihdettiin Romano-TV:ksi. Monet suomalaiset romanit puhuvat itsestään ”mustalaisina”, ja jotkut heistä katsovat, että romaneihin kuulumattomatkin voivat käyttää tuota ilmaisua silloin, kun tarkoituksena ei ole halventaa romaneja. Näkemys, että mustalainen-sanan käyttöä tulisi välttää (etenkin jos puhuja on ei-romani) näyttäisi kuitenkin vahvistuneen niin romanien kuin muunkin väestön keskuudessa.

Sorsastajaa käsitelleissä jutuissa näyttelijöille annettiin oikeus, ja välillä heidät suorastaan veloitettiin kertomaan, mitä termiä he haluaisivat itsestään käyttävän – siis suhteessa ihonväriinsä. Näyttelijät eivät törmänneet näihin kysymyksiin itsemäärittelyistä ja terminologiasta ensimmäistä kertaa, ja ne nostettiin esiin myös itse *Sorsastaja*-esityksessä. City-lehden (4/2006) haastattelussa Amira Khalifa toteaa, etteivät näyttelijät ”itse tarvitse näitä määrittelyjä” ja että niihin on päädytty vain ”pakon edessä”. Toisaalta esimerkiksi Image-lehden (2/2006) haastattelussa Jani Toivola pohti termin ”afrosuomalainen” mahdollisuuksia ja katsoi, että tällaisen ”uuden käsitteen keksiminen on yhteiskunnan tapa mennä eteenpäin ja julkisesti hyväksyä uusi ihmisryhmä”. Näyttelijöiden toisistaan poikkeavia itsemäärittelyjä lainattiinkin runsaasti eri medioissa.

Näyttelijöiltä kysyttiin toistuvasti heidän mielipidettään neekeri-sanan käytöstä. Vaikka käytännössä kyseistä termiä ei lehdistössä enää käytetä juuri lainkaan (vrt. Raittila 2002, 70–71, Rastas 2007b), moni toimittaja katsoi, että periaatteellinen keskustelu tuon sanan käytön sopivuudesta on kiinnostavaa ja olennaista. Kyseisen n-sanan käyttöä, merkityksiä ja sen merkityksistä käytyä keskustelua koskevassa tutkimuksessaan Anna Rastas (2007b) osoittaa, että n-sanan käytöstä on tullut eräänlainen suomalaisten monikulttuurisuuskompetenssin mittari. Kun Helsingin Sanomien pääkirjoituksessakin vielä kymmenen vuotta sitten (HS 17.10.1997) puolustettiin ”neekeri”-sanan käyttöä, 2000-luvulle tultaessa erilaisia mediateksteissä jonkun henkilön ”junttius” osoitetaan nimeämällä hänet tuon kyseisen sanan käyttäjäksi. N-sanan käytön rajoittaminen, sen merkityksissä tapahtuneet muutokset ja siitä käyty keskustelu osoittavat, että suomalainen yhteiskunta on muuttunut. Kaikkien, ja varsinkin journalistien, on otettava tämä huomioon sanavalinnoissaan. Monet erityisesti vähemmistöjä kuvaavat sanat, joita ennen on käytetty huolettomasti, tulkitaan nyt helposti tarkoitukselliseksi loukkaukseksi tai provokaatioksi, tai sitten sellaiseksi sivistymättömyydeksi, jota ammattitaitoiselta toimittajalta ei hyväksytä.

Etnisyyksiä ja ihonvärejä kuvaavista käsitteistä käytävän keskustelun lisääntyminen kertoo myös siitä, että vähemmistöt haluavat ottaa Suomessakin määrittelyvaltaa itselleen. *Sorsastajan* näyttelijät ottivat mediassa puhuja-asemia rasismia kohdanneiden ihmisten edustajina. Media näytti myös auliisti tarjo-

avan heille tilaisuuksia tuoda esiin omia näkemyksiään. Simolan (2007) haastattelemat Löyttyjärvi ja Toivola kertovat, että heitä pyydetään jatkuvasti erilaisiin rasismi- ja monikulttuurisuuskeskusteluihin ”syventämään olemuksellaan keskustelua”. Toivolan mukaan hänelle on kerran aivan suoraan kerrottu syyksi tähän se, ettei ”maahanmuuttajien puheesta saa selvää”. Näyttelijä itse kuvasi kokevansa, että häntä pidetään tällöin eräänlaisena ”tummaihoisen parhaana prototyypinä” (emt., 26.).

Jossain määrin ongelmallisena voi pitää sitä, että näiden tummaihoisten mutta Suomessa syntyneiden ja täällä eläneiden yksilöiden odotettiin puhuvan myös maahanmuuttajien puolesta. *Sorsastajan* näyttelijöille annettiin esitystä käsitelleissä mediateksteissä rooli paitsi tummaihoisten suomalaisten myös laajemmin kaikkien tummaihoisten edustajina, maahanmuuttajat mukaan luettuina. Puheoikeus maahanmuuttajia käsittelevissä kysymyksissä annettiin jälleen kerran muille kuin niille (todellisille) maahanmuuttajille, joita monet näissäkin mediateksteissä käsitellyt kysymykset ennen kaikkea koskevat. (Vrt. Raittila 2004, 237; Spivak 1990, 59–60.)

Ajatus, että joidenkin termien sopivuutta tai mahdollista loukkaavuutta voitaisiin objektiivisesti arvioida antamalla määrittelyvalta nimeämisissä ”etniselle ryhmälle”, ei ole millään muotoa ongelmaton. Tällöin oletetaan, että on olemassa yhtenäisiä ja kiinteitä ryhmiä, joilla on yksi yhteinen ääni ja tahto. Kuvaavaa on, etteivät edes aihetta kuukausia yhdessä työstäneet *Sorsastajan* näyttelijät⁴ olleet lausunnoissaan keskenään yksimielisiä sopivista termeistä. Jokainen näyttelijä nimesi eri termin, jota toivoisi itsestään käytettävän silloin, kun halutaan viitata ihonväriin (Image 2/2006). Esimerkiksi Henry Hanikka kertoi tässä yhteydessä, että jos ihonväristä on välttämätöntä puhua, hänet on lapsuudenkodissaan opetettu käyttämään sanaa ”mulatti”. Monet kokevat tämän sanan loukkaavana, ja myös muissa näyttelijöissä se herätti kauhistelua (Simola 2007, 40). Helsingin Sanomien toimittaja käytti tuota sanaa kirjoittaessaan Hanikasta *Tuntemattoman sotilaan* yhteydessä (HS 17.11.2007). Toimittaja lienee valinnut sanan juuri siksi, että Hanikka oli aikaisemmin itse käyttänyt tätä sanaa itseltään. Monien mielestä rasistisena ja loukkaavana pidetyn sanan merkitys ei kuitenkaan muutu, vaikka joku käyttäisikin kyseistä sanaa itsemäärittelyyn. Suurella enemmistössä Kansallisteatterin *Tuntematonta* käsitelleitä juttuja Henry Hanikka sai joka tapauksessa olla – kuten hän aina oli toivonutkin – ihan vain Henry Hanikka.

Ei-rasistisesta antirasistiseen journalismiin

Suomalaista journalismia ei voi enää pitää samalla tavoin värisokeana – sellaisena, joka ottaa huomioon vain (valkoisen) enemmistön todellisuuden ja näkökulmat – jollaisena se vielä 1990-luvun alussa monasti näyttäytyi. Rasismista

puhutaan mediassakin jo laajana yhteiskunnallisena ongelmana, ei esimerkiksi pelkkänä syrjäytymisvaarassa olevien nuorten häiriköintinä.

Journalismille voidaan asettaa vaatimus pidättäytyä rasismista, ja journalistien ammattikunta on itse asettanut tuon vaatimuksen työtään ohjaamaan. Mutta tarkoittaako vaatimus pidättäytyä rasismista myös vaatimusta vastustaa rasismia? Rajan vetäminen rasismista irtisanoutuvan ja toisaalta sitä vastustavan, antirasistisen toiminnan välille on vaikeaa. Antirasismilla voidaan tarkoittaa paitsi aktivismiksi luonnehdittavissa olevaa yhteiskunnallista toimintaa, myös sellaista toimintaa, joka pyrkii tunnistamaan rasismia ja haastamaan rasistiseksi luonnehdittavissa olevia tai rasismia tuottavia ajattelu- puhe- ja toimintatapoja (Bonnet 2000).

Kyseenalaistaessaan aiemmin yleisesti käytettyjä ilmauksia ja etsiessään uusia, myös vähemmistöjen näkökulmista yhä sopivampia sanoja, toimittajat muuttavat rasismin värittämää kieltä ja todellisuutta vähemmän rasistiseksi. Analyysiemme valossa moni toimittaja näyttäisi pyrkivän siihen tietoisesti ja aktiivisesti.

VIITTEET

- 1 Maahanmuuttoa käsiteltiin suomalaisessa mediassa koko 1990-luvun ajan ennen kaikkea pakolaiskysymyksenä, ja siihen liitettiin huomattavan kriittisiä äänenpainoja (esim. Aallas 1991). On arvioitu, että vaikka journalisteille olikin ominaista keskivertoa liberaalimpi asenne, he eivät silti voineet tai halunneet irrottautua yleisönsä kovenevista arvoista. (Luostarinen 2007, 12–13.)
- 2 Anna Simolan pro gradu -tutkielmassa tarkastellaan keväällä ja kesällä 2006 julkaistuja *Sorsastaja*-esitystä koskeneita mediatekstejä (N=36) diskurssianalyttisesti. Tätä artikkelia varten olemme keränneet lehdissä, televisiossa ja radiossa käytyä Smedsin *Tuntematonta sotilasta* koskenutta keskustelua.
- 3 Anna Simola keskusteli työryhmän kanssa esityksestä Kansallisteatterissa 25.11.2005.
- 4 Vaikka tällainen oletus muutamissa Sorsastajaa käsitelleissä jutuissa esiintyikin, näyttelijät eivät tietenkään edusta mitään muista suomalaisista poikkeavaa erityistä "etnistä ryhmää".

LÄHTEET

- Aallas, Esa (1991): Somalishokki. Suomen pakolaisavun julkaisuja 2. Helsinki.
- Ahmed, Sara (2000): *Strange Encounters. Embodied Others in Post-Coloniality*. Routledge, London & New York.
- Bonnet, Alistair (2000): *Anti-racism*. London, New York: Sage.
- Hannerz, Ulf (1999): Reflections on varieties of culturespeak. *European Journal of Cultural Studies*. Vol. 2:3. pp. 393–407.
- Horsti, Karina (2005): *Vierauden rajat. Monikulttuurisuus ja turvapaikanhakijat journalismissa*. Tampere: Tampere University Press.
- Kennedy, Randall (2003): *Nigger. The Strange Career of a Troublesome Word*. New York: Vintage Books.

- Luostarinen, Heikki (2007): "Tietoa, terapiaa ja turbaaneja? Suomalaisen journalismin reaktiot kasvavaan maahanmuuttoon." Teoksessa Heikki Luostarinen & al.: Maahanmuutto ja media. Eurooppalaista tutkimusta ja kotimaisia ennusteita. Journalismin tutkimusyksikkö. Tampereen yliopisto, Tiedotusopin laitos, Julkaisuja Sarja C41/2007, Tampere, 11–40.
- Miles, Robert (1994): Rasismi. Tampere: Vastapaino.
- Pietikäinen, Sari (2002): "Etniset vähemmistöt uutisissa – käsitteitä ja aikaisempien tutkimusten kertomaa". Teoksessa Pentti Raittila (toim.): Etnisyys ja rasismi journalismissa. Suomen Journalistiliitto: Mediakriittinen julkaisusarja 6. Tampere University Press, Tampere, 14–30.
- Raittila, Pentti (2002): "Etniset aiheet, vähemmistöt ja niiden suhteet suomalaisessa journalismissa vuonna 2000." Teoksessa Pentti Raittila (toim.) Etnisyys ja rasismi journalismissa. Suomen Journalistiliitto: Mediakriittinen julkaisusarja 6. Tampere University Press, Tampere, 31–108.
- Raittila, Pentti (2004): Venäläiset ja virolaiset suomalaisten Toisina. Tapaustutkimuksia ja analyysimenetelmien kehittelyä. Tampere University Press, Tampere.
- Rastas, Anna (2005): Rasismi: oppeja, asenteita, toimintaa ja seurauksia. Teoksessa Rastas, Anna & Huttunen, Laura & Löytty, Olli (toim) Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Tampere: Vastapaino. s. 69–116.
- Rastas, Anna (2007 a): Rasismi lasten ja nuorten arjessa. Transnationaalit juuret ja monikulttuuristuva Suomi. Tampere University Press ja Nuorisotutkimusseura/ Nuorisotutkimusverkosto.
- Rastas, Anna (2007 b): Neutraalisti rasistinen? Erään sanan politiikkaa. Teoksessa Joel Kuortti, Mikko Lehtonen ja Olli Löytty: Kolonialismin jäljet: Keskustat, periferiat ja Suomi. Helsinki: Gaudeamus, 119?141.
- Simola, Anna (2007): Keskustelun aiheena: suomalaisuuden ihonväri. Neuvottelu suomalaisuudesta Kansallisteatterin Sorsastaja-esityksestä käydyssä mediakeskustelussa. Julkaisematon pro gradu -tutkielma, Tampereen yliopisto.
- Spivak, Gayatri Chakravorty (1990): The Post-Colonial Critic. Interviews, Strategies, Dialogues. (toim.): Sarah Harasym. Routledge, London & New York.
- Suurpää, Leena (2005): "Suvaitsevaisuus. Sietämistä vai solidaarisuutta?" Teoksessa Anna Rastas, Laura Huttunen ja Olli Löytty (toim.) Suomalainen vieraskirja. Kuinka käsitellä monikulttuurisuutta. Vastapaino, Tampere, 41–68.

kuva: Anna Pajunen

Mila Engelberg

Pärskintää seksismin kielikylvyssä

Suomen kielen uudistushankkeen vastaanotto lehdistössä

Harva toimittaja tuntuu ymmärtävän, että seksistisen kielen uudistaminen on myös seksistisen mielen uudistamista.

Seksistisen kielen reformia on harjoitettu maailmalla kohta kahden sukupolven ajan. Selvitysten mukaan tietoiset muutospyrkimykset ovat myös tuottaneet tulosta: esimerkiksi maskuliinimuotojen kuten *chairman* yleispätevä käyttö on menettänyt legitimiisyyttään ja niiden rinnalla suositaan neutraalivastineita, esimerkiksi *chair(person)*. Feminiinivastineita tuotetaan varsinkin kielissä, joissa on kieliopillinen suku, esimerkkinä saksan *Bankerin*¹.

Olin laatimassa tutkija Kaisa Karppisen kanssa aloitetta, jossa suomen kielen lautakuntaa pyydettiin ottamaan kantaa suomen kielen seksisiin. Lautakunta

päätti kokouksessaan 2. toukokuuta 2007 ryhtyä aloitteen johdosta useisiin toimenpiteisiin. Niistä päällimmäinen, historiallinen ”kannanotto sukupuolineutraalin kielenkäytön edistämiseksi” julkistettiin 22. lokakuuta.

Kertaan tässä hieman aloitteen ja lautakunnan kannanoton sisältöä – (pää)toimittajien juttuja lukemalla niistä saattoi nimittäin olla vaikeaa saada todenmukaista kuvaa. Samalla teen havaintoja niistä strategioista, joilla varsinkin vähemmän asioista perillä olleet toimittajat käsittelivät seksistisen kielen reformia.

Aineistoni koostuu toisen aloitteen tekijän haastattelua (Turun Sanomat 13.10.2007) seuranneista jutuista (N=28), jotka on julkaistu lokakuun aikana².

Ihminen ja hänen naisensa

Jotta aloite ja kannanotto asettuisivat oikeaan kontekstiin, on syytä esittää aluksi pikakurssi eräistä (suomen) kielen seksistisistä piirteistä.

Yleisen oletuksen mukaan suomen tapaiset kielet, joissa ei ole kieliopillista ja/ tai luonnollista sukua, ovat erityisen sukupuolineutraaleja. Kielen ja sukupuolen tutkimuksessa tämä käsitys on kuitenkin jo vanhentunut. Kielellisenkin seksismin peruskiviin kuuluu miehen hahmottaminen sekä naista ylempiarvoiseksi että ihmisen prototyyppiksi. Nämä periaatteet osataan kyllä ilmaista erityyppisissä kielissä, keinot vain osin vaihtelevat.

Kielellinen mieskeskeisyys ilmenee esimerkiksi sellaisena piilomaskuliinisuu- tena, jossa periaatteessa sukupuolineutraalitkin ihmisen nimitykset kuten *ihminen* tai *suomalainen* tulkitaan todennäköisemmin mieheen kuin naiseen viittaviksi (esim. Engelberg 2001). Miehen asema ihmisen normina ja naisen asema ihmisen sukupuolispesifinä poikkeuksena näkyy myös sukupuolen epäsymmetrisenä esiintuomisena, esimerkiksi:

Libanonin kristityillä taas on tapoja, jotka saavat minut ymmälleni. He puhuvat muslimieistä rasistiseen sävyyn. He syövät raakaa lampaanmaksaa. Heidän naisensa pukeutuvat tavalla, joka saa helsinkiläisnaiset näyttämään juuri navetasta tulleilta. (Tomi Ervamaa, HS 6.7. 2006)

Rikkaat veronmaksajat ovat taas kateellisia köyhille. Köyhillä on huomattavasti parempi seksielämä. Köyhien *ihmisten vaimot* ovat vähemmän neuroottisia, eivätkä köyhät miehet ole elintasostressaantuneita. (Maria Gutzenina, Alueuutiset 18.7.2001)

Kaisa Karpaisen tutkimus (2001) viiden suurimman sanomalehden kielenkäytöstä³ toi niin ikään esiin, että määrite *nais(puolinen)* esiintyi yhdyssanoissa ja sanaliitoissa 143 kertaa, esimerkiksi *naisautoilija* ja *naispuolinen apulaissyttäjä*, mutta määrite *mies-* sitä vastoin 59 kertaa, esimerkiksi sanoissa *miesnäytelijä*, *miestennis*. Sukupuolen ylikorostaminen naisviittauksissa ilmenee suo-

Miten löytää väylä muutokseen?

Suomen kielen seksismiä käsittelevä aloite jätettiin suomen kielen lautakunnalle keväällä 2007. Aloitteen tarkoituksena oli lisätä suomalaisten tietoisuutta suomen seksismistä sekä myötävaikuttaa kielellisen variaation kehittymiseen, joka puolestaan on väylä kielelliseen muutokseen. Yhtenä pontimena oli myös Euroopan neuvoston suositus kielellisen seksismin vähentämiseksi esimerkiksi mediassa.

Suomen kielen lautakunnan kokousasiakirjat ovat julkisia. Monet hankkeesta kirjoittaneet toimittajat olivat silti kauniisti sanottuna kykenemättömiä tarkistamaan faktoja. Aloitteessahan ei esimerkiksi vaadittu ”poistettavaksi” tai ”hävitettäväksi” ilmaisuja, ei kirjoitetusta eikä puhutusta kielestä: ”Pyydämme suomen kielen lautakuntaa ottamaan kantaa suomen kielen seksistisiin ilmauksiin ja piirteisiin sekä tuomaan esille niiden sukupuolineutraaleja vaihtoehtoja.”

Lautakunnan toivottiin erityisesti kiinnittävän huomiota edellä mainittuihin sukupuolten epäsymmetriaan, yleispätevään maskuliinisuuteen sekä sukupuolittuneisiin ammattinimikkeisiin. Esityksessä sanottiin myös eksplisiittisesti, että sukupuolittuneiden tekijännimien neutraalivastineet eivät tarkoita vain *henkilö*-loppuisia ilmauksia (vaikka niitäkin luontevasti käytetään, esimerkiksi *luottamusmies*-*luottamushenkilö*): ”suomen kielen rikas rakenne esimerkiksi lukuisine tekijäjohtimineen (*katsastusmies* -> *katsastaja*) antaa paljon erilaisia mahdollisuuksia sukupuolineutraalin kielen viljelyyn”.

Esityksessä ei liikuttu yksittäisten sanojen tasolla eikä sellaiseen houkuteltu myöskään lautakuntaa: ”Emme odota lautakunnan ottavan kantaa niinkään yksittäiseen kielenpiirteeseen vaan pikemminkin esittävän laajemman, tasa-arvoista kieltä sinänsä koskevan periaatteellisen kannanoton.”

Suomen kielen lautakunnan kannanotto sukupuolineutraalin kielenkäytön edistämiseksi julkistettiin 22. lokakuuta, ja se julkaistiin myös Kotimaisten kielten tutkimuskeskuksen kotisivuilla.

Kannanotossa lautakunta ”pitää Euroopan neuvoston suosituksen huomioon ottamista tärkeänä myös Suomessa”. Sukupuolittuneiden nimikkeiden osalta lautakunta suosittelee sukupuolineutraalisuutta sekä tulevaisuudessa että nykytilanteessa: ”Lautakunta suosittaa sukupuolineutraaleja ilmauksia luotaessa uusia tehtävänimikkeitä; myös jo vakiintuneita nimikkeitä on hyvä tarkastella kriittisesti ja muuttaa tarvittaessa sukupuoleen viittaamattomiksi.”

Tiedotusvälineiden kielenkäyttö nostetaan yhdeksi erityisalueeksi: ”Viestimissä käytettävä kieli – kirjoitettu ja puhuttu – luo ja ylläpitää kielenkäytön malleja ja siten joko edistää tai estää tasa-arvoa.” Lautakunta viittaa tässä yhteydessä sukupuolen epäsymmetriseen merkitsemiseen ja toteaa, että ”sukupuoli on syytä tuoda esiin vain silloin, kun se on käsiteltävän asian kannalta olennaista”.

Uutisia ja olkihenkilöitä

Joissakin uutisissa kannanotosta kerrottiin asiallisesti. Esimerkiksi Helsingin Sanomien verkkouutisissa toimittaja Tiina Länkinen kirjoitti jutun ”Kielilautakunta puuttui ”virkamiehiin” ja ”naisautoilijoihin” (22.10.2007) aluksi seuraavasti: ”Suomen kielen lautakunta suosittaa kannanotossaan, että sukupuoleen viittaavat työnimikkeet olisi hyvä muuttaa”. Maria Annalan kirjoittama STT:n teksti oli otsikoitu ”Seksismiä karsitaan suomen kielestä”, ja sen ingressissä todettiin: ”Suomen kielen lautakunta suosittelee, että uusia työnimikkeitä keksittäessä vältetään mies-sanaan päättyviä nimityksiä”. Jutussa oli lisäksi kaksi kainaloa. ”Suomikin on epätasa-arvoinen kieli” käsitteli tiiviisti muun muassa sukupuolittuneita nimikkeitä. Jutussa ”Tutkimukset todistavat seksistisen kielen vallan” oli haastateltu minua lyhyesti. Kainalot tai toisen niistä julkaisi muutama media, muun muassa Kaleva.plus.kotimaa (22.10.2007) uutisessaan ”Suomen kielestä halutaan karsia seksistisiä ilmauksia”.

Valitettavasti on todettava, että monissa aineiston tuotoksista toimittajat olivat ymmärtäneet – tahattomasti tai tahallisesti – väärin sekä aloitteen sisällön että lautakunnan kannanoton. He käyttivät tai tulivat käyttäneeksi strategioita ja retorisia keinoja, jotka ovat tuttuja vastaavista ulkomaisista reformikeskusteluista (Blaubergs 1980, Hellinger 1997, Parks & Robertson 1998).⁵ Toistuva ja merkittävä piirre keskusteluissa on, että tutkimuksen osuudesta reformiin vaietaan. Sitä helpompaa on tuoda hanke esiin triviaalina asiana, jota vastaan on noustava yhtenä miehenä.

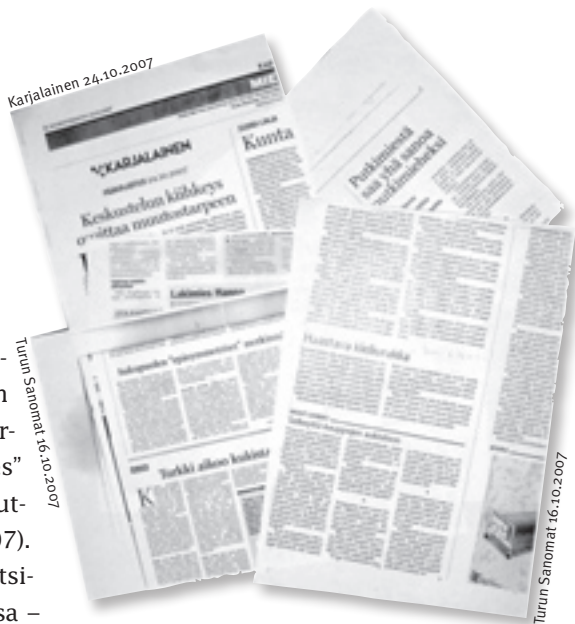
Usein samassa kirjoituksessa sekoittuu monenlaisia strategioita. Yleisimpiä niistä on sivuuttaa seksistisen kielireformin todelliset tavoitteet ja muotoilla ne uuteen uskoon. Näin rakennetun olkinuken kanssa seksistin on helpompi painia. Tavoitteet esimerkiksi paisutellaan koskemaan sellaistaakin kielenkäyttöä, jota ne eivät koske. Tällöin hankkeen yleensä esitetään tarkoittavan kaikkien sukupuoleen viittaavien ilmaisujen poistamista kielestä ja niiden korvaamista henkilö-ilmaisuilla, tai sitten mahdollisimman teennäisiltä kuulostavien feminiini- ja maskuliinimuotojen käyttöönottoa.

Kirjoittelun alkuvaiheessa alettiin esimerkiksi Ilta-Sanomissa (”Seksististä?” Satu Salminen, 15.10.2007) eksyä virheellisiin tulkintoihin. Haastatteluni tarkistamisen jälkeen jutun avaukseen oli ilmaantunut yllättäviä piirteitä: ”Mies-lop-puiset sanat halutaan poistaa käytöstä. Virkamiehet, lakimiehet, lautamiehet ja puhemiehet voivat pian olla historiaa. Suomen kielestä nimittäin halutaan hävittää seksististä kielenkäyttöä poistamalla sanoista sukupuolisyrvjiä piirteitä”. Haastattelun yhteyteen oli pikahaastateltu neljää mies-nimikkeistä naista, jotka sattumalta antoivat yksimielisiä lausuntoja nimikkeistään. ”Lautamies Maija-Liisa” esimerkiksi sanoi: ”Ei ole ollenkaan outoa olla naisena lautamies”.

Lautakunnan kannanoton viimeisessä kappaleessa puhutaan kielenkäytöstä arkikielen tasolla. Siinä todetaan muun muassa: ”**Arkikielessä** voidaan edelleen

käyttää sellaisia sanoja kuin *putkimies* ja *sähkömies*, vaikka virallisia nimikkeitä ovat sukupuolineutraalit *LVI-asentaja* ja *sähköasentaja*. Arkikielessä-sanan lihavoinnin tarkoituksena on kiinnittää lukijan huomio siihen, että nyt puhutaan arkikielestä. Silti useat toimittajat syleilivät tätä lausumaa, ja lehdissä kierrätettiin sivuraiteille vieviä uutisotsikoita, esimerkiksi "Putkimies on jatkossakin putkimies" (IS 22.10.2007) tai "Putkimies saa pysyä putkimiehenä" (Keski-suomalainen 27.10.2007). Varsinainen informaatiopommi saatiin otsikoinnista "Ulosottomies saa pitää virkansa – Kielilautakunta ei lähde poistamaan mies-lop-puisia ammattinimikkeitä ja sanontoja" (Karjalainen 24.10.2007). Yleensä näissä jutuissa oli sentään saatu kakistetuksi kannanoton olennaiset kohdat.

Iltta-Sanomien toimittajalle Juha-Pekka Tikalle ("Putkimies säilyy putkimiehenä" 23.10.2007) lautakunnan suositus oli kuitenkin niin huono uutinen, että

älähdys

Vesa Heikkinen
Erikoistutkija,
Kotimaisten
kielten
tutkimuskeskus

EI VAJEVAJETTA

Budjettivaje, demokratiavaje, merkitysvaje. Taitovaje, herkkyysvaje, rakkausvaje. Kaikesta muusta meillä voi olla pulaa, vaan ei vajeista.

Vuosi 2007 toi tietoomme vajeen jos toisenkin. Rahavajeet, energiavajeet ja henkilöstövajeet vielä jotenkin ymmärtää. Niissähän on kyse jonkin kouriintuntuvan puuttumisesta. Mutta miten suhtautua näihin muihin vajeisiin? Alpo Rusi lanseerasi itsenäisyysvajeen kuvaamaan suomettumisen aikaa. Kokoomusta epäiltiin johtajuusvajeesta. Nato-intoilijat väitivät Suomen kärsivän turvallisuusvajeesta. Julkista taloutta ennustettiin uhkaavan kestävyysvajeen ja asuntorakentamista kompetenssivajeen.

Vajepuheen voi tulkita merkiksi siitä, että puhuja haluaa kuulostaa fiksummalta kuin on. Samalla asia esitetään virallisen oloisena, vakavana. Pakkohan meidän on sinne Natoon mennä, kun on tämä turvallisuusvajekin!

Ehkä vajepuheella on muitakin motiiveja. Espoolaisten hyvinvointivaje antaa ymmärtää, että ei meillä köyhiä asu!

Hämää ja hämäävää vajepuhe pukkaa olemaan. Hölyn-pölynimurille riittää töitä.

hän jätti sen kokonaan kertomatta. Sen sijaan Tikka loi erilaisista aineksista vaikutelmaa, jonka mukaan lautakunta ei ollut puuttumassa mihinkään ja koko sille osoitettu aloite oli harhainen. Haastateltu lautakunnan puheenjohtaja Harri Mantila onkin sanoutunut irti artikkelista.⁶ Otsikon jälkeen Tikka muotoili tärkeimmän: ”Suomen kieleen ei tule sanaa ’putkihenkilö’. Näin vakuuttaa suomen kielen lautakunnan puheenjohtaja, professori Harri Mantila”. Tikka jatkoi juttua muun muassa kertomalla, että lautakunta oli antanut edellisenä päivänä ”kannanoton sukupuolineutraalista kielenkäytöstä” – ei suinkaan kannanottoa ”sukupuolineutraalin kielenkäytön edistämiseksi”. Edelleen, kielentutkijoiden esityksessä ”haluttiin viedä historiaan mies-päätteiset termit”.

Aineiston pääkirjoituksista useimmat olivat sisällöltään ristiriitaisia. Toimittajat enemmän tai vähemmän kannattivat lautakunnan hanketta tasa-arvon nimissä, mutta samalla osoittivat tietämättömyytensä ja/tai, paradoksaalista kyllä, seksistisyytensä.⁷ Myös päätoimittajille oli paikoin epäselvää, mitä lautakunta oli tekemässä:

”Kielilautakunta on kovan haasteen edessä. Kieli muuttuu itsestäänkin ajan myötä, mutta väkinäiset, teennäiset suositukset tuottavat huonoja tuloksia. Kielilautakunnassakin keksittyjä sanoja on jäänyt paljon pölyttymään vain arkiston mappeihin.” (Pääkirjoitus ”Haastava kieliurakka”, Turun Sanomat 16.10.2007)

Kalevan päätoimittaja ei ollut kannanotosta(kaan) ymmärtänyt, mitä sukupuolen epäsymmetrisellä merkitsemisellä tarkoitetaan ja miksi se on ongelma:

”Puhtaana hutina voi pitää lautakunnan kannanottoa sanomalehtien otsikoihin. ’Naisautoilija pakeni poliisia’ -tyylisessä otsikossa lautakunta näkee ’sukupuolen epäsymmetristä merkitsemistä’. Ensinnäkään tuollainen otsikointi ei ole kovin yleistä, ja vastaavaa ilmaisua pitää voida käyttää myös miehestä tarvittaessa.” (Pääkirjoitus ”Sukupuolen epäsymmetriset merkinnät”, Kaleva 24.10.2007)

Kielireformin uudelleen muotoilua on myös se, miten kiistetään kielen vaikutus sukupuolten asemaan. Usein samalla pyritään suojelemaan käsitystä maskuliinimuotojen yleispätevyydestä, mielellään kaikenpyhittävään perinteeseen ja vakiintuneisuuteen vetoamalla:

”Tasa-arvo ei ole sanoista ja nimikkeistä kiinni.” (Pääkirjoitus ”Putkimies ja naisautoilija”, Savon Sanomat 25.10.)

”Monet mies-, isäntä- tai emäntä-loppuiset termit ovat syntyneet aikojen kuluessa ja täysin vailla kielteisiä tai myönteisiä arvolatauksia. Nyt niissä halutaan nähdä mörköjä.” (Pääkirjoitus ”Sukupuolen epäsymmetriset merkinnät”, Kaleva 24.10.)

”Puhe-, asia-, lauta- tai kirvesmies ovat vakiintuneita termejä, joihin tuskin liitetään tekijän sukupuolta.” (”Tasa-arvojahdissa turha kiihkoilla”, *Iltalehti* 23.10.)

Tavallista on myös pelkistää seksismi joidenkin yksilöiden subjektiiviseksi kokemukseksi:

”Aloitteentekijät kokivat mies-sanat naisia syrjiviksi.” (”Ulosottomies saa pitää virkansa”, Veikko Huotari, *Karjalainen* 24.10.)

Iltalehden kolumnisti Jyrki Lehtola puolestaan viittasi maskuliinisiin sanontoihin ja kirjoitti:

”Tuollaiset termit kuulemma kertovat henkilöiden ylivertaisuudesta suhteessa henkilöihin. Voi se herkästä mielestä varmaan siltäkin tuntua (...).” (”Henkilön mentävä aukko”, *Iltalehti* 26.10.)

Ivallisesti herkistyneen Lehtolan kirjoituksessa näkyi samalla yksi kielireformin suosittu uudelleenmäärittelyn keino, hanakka takertuminen henkilö-ilmauksiin:

”Käräjäoikeuksiin tuskin kukaan haluaa lautahenkilöitä.” (Pääkirjoitus ”Putkimies ja naisautoilija”, *Savon Sanomat* 25.10.)

Maaseudun Tulevaisuuden päätoimittajalla oli niin paha olla, että hän omisti esityksensä *virkahenkilön* ja *maarouvan* tapaisille väännöksille ja päätti sen siten lautakunnan jäsenten nimittelemiseen:

”Näin siis kieli muuttuu, kun lautakunnan ohjeet alkavat näkyä *henkilöiden* elämässä. Nimiuudistus koskee luonnollisesti myös suomen kielen lautakuntaa. *Ihmistä* ei voida jatkossa enää nimittää *lautamieheksi*. Jatkossa lautakunnassa istuukin pelkkiä *lautapäitä*.” (Päätoimittaja Lauri Kontro, Päivän punkti ”Nimi miehen pahentaa”, *Maaseudun Tulevaisuus* 17.10.2007, kursivoinnit alkuperäisiä.)

Useista jutuista välittyi paitsi tietämättömyys, myös tietynasteinen pelko ja viha. Ongelman nimi lienee se, että valta on sillä, jolla on valta määrittellä. Kaikki kielenkäyttöön liittyvä otetaan vastaan erityisen herkästi ja henkilökohtaisesti. Hankkeen uutisoinnissa kerrottiin lisäksi alusta alkaen aloitteen tekijöiden nimet. Asetelma oli siten samalla, että naiset pyrkivät määrittelemään miehiä ja miesten statusta. *Lapin Kansa* (14.10.2007) tuli uutisotsikossaan (!) kertoneeksi, mikä oikeastaan oli hätänä: ”Mieheltä viedään viimeinenkin virka”.

Seksistisen mielen reformia

Suomen kielen lautakunnan kannanotto ja Euroopan neuvoston suositukset ovat periaatteellisia lausuntoja ei-seksistisen kielenkäytön edistämiseksi. Suositusten lisäksi muun muassa YK:n kasvatus-, tiede- ja kulttuurijärjestö Unesco on julkais-

sut lähinnä kirjoitettua kieltä varten konkreettisia neuvoja molemmat sukupuolet huomioivaan kieleen. Suomen kielen osalta vastaavia ohjeita ei tietääkseni ole laadittu, mutta niiden julkaiseminen lienee ajan kysymys. Ohjeistuksesta olisi varmaankin hyötyä myös niille toimittajille, jotka luulevat, että *virkamiehen* sijasta tulee sanoa *virkahenkilö*.⁸

Erityisesti journalisteille suunnattuja ohjeita anti-seksismiin tarjoaa esimerkiksi uutistoimisto AP:n ylläpitämä AP Stylebook, englanninkielinen ”toimittajien raamattu”.⁹ Kieleen viitataan myös Suomen Journalistiliiton julkaisussa *Toimituksen pieni tasa-arvo-opas* (2006), mutta sekään ei siis ole Unescon ohjeiden kaltainen järjestelmällinen esitys.

Olen yrittänyt opettaa opiskelijoilleni yliopistossa: käännä sukupuolten esittäminen toisinpäin ja mieti. Mitä tarkoittaisi, jos alussa mainitussa Helsingin Sanomien jutussa puhuttaisiin Libanonin kristityistä ja heidän miehistään? Jos miesasiantuntijan kuvaaminen haastattelussa ”piskuisseksi” tai ”sirputtavaksi” (vrt. Husu & Tainio 2004) vaikuttaisi oudolta, miksi se olisi normaalia naisasi-
antuntijan kohdalla? Minkälaisessa yhteiskuntajärjestelmässä ylipäätään eläisimme, jos ”Lautanainen Matti” vakuuttaisi: ”Ei ole ollenkaan outoa olla miehenä lautanainen”?

FK Mila Engelberg on vapaa toimittaja, joka tekee väitöskirjaa Helsingin yliopiston Kristiina-instituuttiin.

VIITTEET

- 1 Seksismin välttämisestä ruotsissa ks. Språkriktighetsboken 2005, 75–87.
- 2 Aineistoon osittain satunnaisesti valitut lehdet ovat Helsingin Sanomat, Ilta-Sanomat, Iltalehti, Aamulehti, Turun Sanomat, Kaleva, Keski-suomalainen, Ilkka, Satakunnan Kansa, Maaseudun Tulevaisuus, Pohjolan Sanomat, Lapin Kansa, Savon Sanomat ja Karjalainen.
- 3 Aineistossa oli yhteensä 15 numeroa ajanjaksolta 11.–13.2.1997.
- 4 On tärkeää muistaa, että yleispätevä maskuliinisuus koostuu monenlaisesta kielenaineuksesta – yhdyssanoja, sanaliittoja, johdoksia, idiomeja, sananlaskuja – eikä siis selity viattomasti ammattien (esim. virkamiehet) miesvaltaisuudesta.
- 5 Ehkä Suomessakin vielä yleistyy tapa leimata antiseksistinen kielenkäyttö poliittisen korrektiuden negatiivisilla sivumerkityksillä.
- 6 Professori Harri Mantila sanoo Juha-Pekka Tikan artikkelista, että ”sen jutun kanssa minulla ei ole mitään tekemistä. Ilta-Sanomien toimittaja kyllä soitti, mutta hänelle olen kertonut tasan sen, mitä kannanotossamme on. ... Juttu on kummallinen sekoitus mitä erilaisimpia asioita.” (Henkilökohtainen tiedonanto 13.2.2008.)
- 7 Parhaiten hanketta koskevien tosiasioiden tasalla oli Karjalaisen pääkirjoitus ”Keskustelun kiihkeys osoittaa muutostarpeen” (24.10.2007).
- 8 *Virkamiehen* yleinen vastine on *viranhaltija*.
- 9 www.apstylebook.com

LÄHTEET

- Blaubergs, Maija S. (1980): An analysis of classic arguments against changing sexist language. *Women's Studies International Quarterly*, Vol. 3, 135–147.
- Engelberg, Mila (1993): Maskuliini, feminiini, virkamies? *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 4, 39–50.
- Engelberg, Mila (1998): Sukupuolistuneet ammattinimikkeet. *Virittäjä* 1, 74–92.
- Engelberg, Mila (2001): Ihminen ja naisihminen – suomen kielen piilomaskuliinisuus. *Naistutkimus–Kvinnoforskning* 4, 23–36.
- Hellinger, Marlis (1997): The discourse of distortion: Inclusive language policies and political correctness. Teoksessa Braun, Friederike & Pasero, Ursula (toim.) *Kommunikation von Geschlecht. Communication of gender*, 164–182.
- Husu, Liisa & Tainio, Liisa (2004): Tiedenäiset suomalaisten sanoma- ja aikakauslehtien haastatteluissa. *Tiedotustutkimus* 4–5, 56–76.
- Karppinen, Kaisa (2001): Sanomalehtikielen *mies-, nainen-, poika-, tyttö-* ja *tytär-*sanojen käytön kvantitatiivis-kvalitatiivista tarkastelua. Lisensiaatintyö. Oulun yliopiston suomen ja saamen kielen ja logopedian laitos.
- Parks, Janet B. & Robertson, Mary Ann (1998): Contemporary arguments against nonsexist language: Blaubergs (1980) revisited. *Sex Roles* Vol. 39, Nos. 5/6, 445–461.

Journalismin kirjat ja artikkelit 2007

Tähän luetteloon on pyritty kokoamaan tärkeimmät vuonna 2007 ilmestyneet suomalaisten kirjoittamat kirjat ja artikkelit, jotka käsittelevät journalismia ja toimittajan ammattia. Artikkeleista on otettu mukaan yli kolmesivuiset tekstit. Luettelon pituutta on rajoitettu jättämällä pois Tiedotustutkimus- ja Suomen Lehdistö-lehdissä ilmestyneet artikkelit sekä pro gradu -tutkielmat, joista luettelo ilmestyy Tiedotustutkimus-lehden kolmannessa numerossa. Listan on koonnut informaatikko Eija Poteri Pohjoismaisen viestintätutkimuksen tietopalvelu Nordicomista.

KIRJAT

- Akola, Elisa & Heinonen, Jarna & Kovalainen, Anne & Pukkinen, Tommi & Österberg, Johanna: Yrittäjyyden ja palkkatyön rajapinnalla: työn ja toimeentulon rakentuminen eri ammateissa 2000-luvun Suomessa. Helsinki: Työministeriö. 189 s. (Työpoliittinen tutkimus, 326). Mm. Toimittajan ammatista. Myös verkkojulkaisuna.
- Haavisto, Camilla & Kivikuru, Ullamaija (red.): Variera mera, inkludera flera: åtta essäer om medier, mångfald och migration. Helsingfors: SSKH. 210 s. (SSKH meddelanden, 71).
- Halonen, Irma Kaarina & Ruoho, Iiris & Savolainen, Tarja & Zilliacus-Tikkanen, Henrika: Välittämisen tilassa: feminististä mediatutkimusta synnyttämässä. Helsinki: Minerva. 281 s. (SoPhi; 104).
- Helen, Olli: Etusivun takaa (Aamulehti 125 vuotta 2006). Tampere: Aamulehti. 128 s.
- Hujanen, Erkki: Lukijakunnan rajamailla: sanomalehtien muuttuvat merkitykset arjessa. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 296 s. (Jyväskylä studies in humanities, 68). Väitöskirja. Myös verkkojulkaisuna.
- Jussila, Risto: Puolivivallisia uutisia: Suomen tietotoimisto ja valtiovalta 1917–1960. Helsinki: Otava. 229 s.
- Kangas, Lasse: Painetun sanan elämää: Keski-Suomi ja Keski-suomalainen 1871–2007. Jyväskylä: Keski-suomalainen. 437 s.
- Kauhanen, Erkki & Kaivo-oja, Jari & Hautamäki, Antti: Innovaatiomedia: journalismi tulevaisuuden tekijänä. Helsinki: Gaudeamus. 149 s.
- Kauhanen, Erkki & Noppari, Elina: Innovation, journalism and future: final report of the research project Innovation journalism in Finland. Helsinki: Tekes. 88 s. Myös verkkojulkaisuna.
- Kilpi, Timo: Uutisia, historiaa ja puheenaiheita: Ilta-Sanomat 75 v. Helsinki: WSOY. 283 s.
- Kotka, Taisto: Tuhansien lehtien taival: sanomalehti Keski-suomalaisen kehityksen vaiheita ja tapahtumia viimeisiltä vuosikymmeniltä. Jyväskylä: Keski-suomalainen. 223 s.
- Kunelius, Risto & Eide, Elisabeth & Hahn, Oliver & Schroeder, Roland (eds.): Reading the Mohammed cartoons controversy: an international analysis of press discourse on free speech and political spin. Bochum: Projekt Verlag. 218 s.
- Laamanen, Elina: Vapaaehtoiset pakkoliitokset? Diskurssianalyttinen tutkimus kuntarakennetta koskevasta julkisesta keskustelusta. Helsinki: Suomen kuntaliitto. 302 s. Väitöskirja. Tampereen yliopisto. Kunnallispolitiikka. Myös verkkojulkaisuna.
- Lehtonen, Pekka: Uusi Päivä kaiken muuttaa voi: turkulainen työväenlehti ajan ja aatteiden aallokoissa. Turku: Varsinais-Suomen vasemmistoliitto. 280 s.
- Leppänen, Veli-Pekka (toim.): Etusivu uusiksi: Kansan uutisten viisi vuosikymmentä 1957-2007. Helsinki: Kansan uutiset. 244 s.

- Luostarinen, Heikki & Eskonen, Hanna & Horsti, Karina & Pöyhtäri, Reeta: Maahanmuutto ja media: eurooppalaista tutkimusta ja kotimaisia ennusteita. Tampere: Tampereen yliopisto, journalismin tutkimusyksikkö. 127 s. (Tiedotusopin laitoksen julkaisuja C, 41).
- Mäkilä, Kimmo: Tuhoa, tehoa ja tuhlausta: Helsingin Sanomien ja New York Timesin ydinaseutisoinnin tarkastelua diskurssianalyttisestä näkökulmasta. Jyväskylä: Jyväskylän yliopisto. 337 s. (Jyväskylä studies in humanities, 84). Väitöskirja.
- Mäntylä, Jorma: Totuus markkinoilla: liberalistinen lehdistöteoria ja John Stuart Mill. Tampere: Tampere University Press. 363 s. Väitöskirja. Myös verkkojulkaisuna.
- Pasti, Svetlana: The changing profession of a journalist in Russia. Tampere: Tampere University Press. 303 s. Väitöskirja. Myös verkkojulkaisuna.
- Nokkonen, Maria: Näkemyksiä pörssiyritysten hallitusten sukupuolikiintiöistä: retorinen diskurssianalyysi Helsingin Sanomien verkkokeskusteluista. Helsinki: Helsingin kauppakorkeakoulu. 121 s.
- Oksman, Virpi & Noppari, Elina & Tammela, Antti & Mäkinen, Maarit & Ollikainen, Ville: News in mobiles: comparing text, audio and video. Espoo: VTT. 37 s. Myös verkkojulkaisuna.
- Paso, Eija: Työkyky merkitsee: työkyvyn merkityksen ja maailman rakentuminen lehtiteksteissä. Oulu: Oulun yliopisto. 336 s. (Acta Universitatis Ouluensis, B Humaniora, 77). Väitöskirja. Suomen kieli. Myös verkkojulkaisuna.
- Pernaa, Ville & Niemi, Mari K. & Pitkänen, Ville (toim.): Mielikuvavaalit: kevään 2007 eduskuntavaalien mediaailmiöt. Turku: Kirja-Aurora. 240 s.
- Pietilä, Antti-Pekka: Uutisista viihdettä, viihteestä uutisia: median muodonmuutos. Helsinki: Art House. 426 s.
- Rahkonen, Juho: Kirkko median kuvastimessa: kristinuskon ja kirkollisten asioiden käsittely sanomalehdissä. Tampere: Kirkon tutkimuskeskus. 42 s. Verkkojulkaisu: http://www.evl.fi/kkh/ktk/12_rahkonen.pdf.
- Raittila, Pentti (toim.): Keskusteluja etnisyydestä mediassa: suomalaisten, maahanmuuttajien ja tutkijoiden tulkintoja. Tampere: Tampereen yliopisto, Journalismin tutkimusyksikkö. 142 s. (Tiedotusopin laitoksen julkaisuja A, 102).
- Renko, Elina: "Alkoholinkäyttö ei ole yksityisasia": alkoholiohjelmaan ja alkoholipolitiikkaan liittyvä lehdistökirjoittelu 2004–2006. Helsinki: Sosiaali- ja terveysministeriö. 80 s. Myös verkkojulkaisuna.
- Rössli, Aini: Sä kuulut aamuun jokaiseen: Itä-Savo 1907–2007. Savonlinna: Itä-Savo. 160 s.
- Saari, Heikki: Isku tajuntaan!: Suomen iltapäivälehdistön lyhyt historia. Helsinki: Johnny Kniga. 363 s.
- Salminen, Esko: Päätymätön sota 1918: sisällissota julkisessa sanassa 1917–2007. Helsinki: Edita. 245 s.
- Saloniemi, Aira & Suikkanen, Risto: Suomalaisen uutismedian vuosiseuranta: pilottitutkimus 2006. Tampere: Tampereen yliopisto, Journalismin tutkimusyksikkö. 106 s. (Tiedotusopin laitoksen julkaisuja B, 46).
- Siivonen, Jonita: Personporträttet som tidningsgenre: en näringsstudie med fokus på innehållsliga teman, berättarkonventioner och kön. Helsingfors: Svenska social- och kommunalhögskolan vid Helsingfors universitet. 486 s. Väitöskirja. Myös verkkojulkaisuna.
- Syrjälä, Hanna: Väkiältä lööppijulkaisuudessa. Tampere: Tampereen yliopisto, Journalismin tutkimusyksikkö. 70 s. (Tiedotusopin laitoksen julkaisuja A; 101).
- Tiilikka, Päivi: Sananvapaus ja yksilön suoja: lehtiartikkelin aiheuttaman kärsiämyksen korvaaminen. Helsinki: WSOY. 643 s. Väitöskirja. Oikeustiede. Helsingin yliopisto,
- Tuusvuori, Jarkko S.: Kulttuurilehti 1771–2007. Helsinki: Suomalaisen kirjallisuuden seura. 755 s.
- Uskali, Turo: Ulkomaan uutisten uusi maailma. Tampere: Vastapaino. 325 s.
- Vuorio, Kaija: Savossa Savon sanomat: sanomalehti Savon sanomat 100 vuotta. Kuopio: Savon sanomat. 429 s.

- Vuosisata sitoutunutta journalismia: Suomen sosialidemokraattinen sanomalehtimiesliitto 1907–2007: T-lehtimiehen vuosikirja 2007. Helsinki: SSSL. 123 s.
- Väliverronen, Esa: Geenipuheen lupaus: biotekniikan tarinat mediassa. Helsinki: Helsingin yliopisto, Viestinnän laitos. 159 s. (Viestinnän julkaisuja, 13).
- Wallén, Göran: Ordet är fritt: Finlands svenska publicistförbund 100 år. Helsingfors: Finlands svenska publicistförbund. 189 s.
- Wester, Holger: Vasabladet: en österbottnisk historia. Vasa: Scriptum. 175 s.

ARTIKKELIT

- Aaltola, Mika: Kuumeisen maailman tautipolitiikka: lintuinfluenssakieli New York Timesissa 1983–2005 ja Helsingin Sanomissa keväällä 2006. *Futura* (2007)3, ss. 75–89.
- Halttu, Janne: The Iraq crisis and theories of media-state relations: an analysis of Finnish and British press coverage. Teoksessa: *Media technologies and democracy in an enlarged Europe: the intellectual work of the 207 European media and communication doctoral summer school*. Tartu: Tartu University Press, ss. 255–274.
- Harju, Auli: Citizen participation and local public spheres: an agency and identity focussed approach to the Tampere postal services conflict. Teoksessa: Cammaerts, Bart & Carpentier, Nico (eds.): *Reclaiming the media*, Bristol: Intellect, ss. 92–106 (European Communication Research and Education Association series).
- Heikkilä, Heikki: Beyond 'insofar as' questions: contingent social imaginaries of the European public sphere. *European Journal of Communication* (2007)4, ss. 427–441.
- Horsti, Karina: Asylum seekers in the news: frames of illegality and control. *Observatorio* (2007)1. Verkkojulkaisu: <http://www.obercom.pt/ojs/index.php/obs/article/view/45/66>
- Hujanen, Taisto: Toimittajat tv-historian tulkkeina: mikä suomalaisessa tv-journalismissa muuttui 1970-luvulta 1980-luvulle. Teoksessa: Juhani Wiio (toim.): *Television viisi vuosikymmentä*. Helsinki: SKS, ss. 135–151.
- Kantola, Anu: On the dark side of democracy: the global imaginary of financial journalism. Teoksessa: Cammaerts, Bart & Carpentier, Nico (eds.): *Reclaiming the media*, Bristol: Intellect, ss. 192–215. (European Communication Research and Education Association series).
- Karvonen, Erkki: Viestintä- ja mediatutkimuksen näkökulma hyvinvointivaltion tulevaisuuteen. *Futura* (2007)1, ss. 53–59.
- Kivikuru, Ullamaija: Crisis and Internet networks. Teoksessa: Virginia Nightingale & Tim Dwyer (eds.): *New media worlds: challenges for convergence*. Oxford University Press.
- Koikkalainen, Katja: Business media in Nordic countries and Russia: global trends, local contents. Teoksessa: Elena Vartanova (ed.): *Media and change*. Moscow: MediaMir, Moscow State University, Faculty of Journalism, ss. 180–190.
- Kyrölä, Katariina: Lihavuusvaara! pelon politiikka ja lihava ruumiillisuus Helsingin Sanomissa. Teoksessa: Katariina Kyrölä & Hannele Harjunen (toim.): *Koolla on väliä*. Helsinki: Like, ss. 49–82.
- Lehtimäki, Markku: Todistaja-kertoja kaunokirjallisessa journalismissa. Teoksessa: Heikki Kujansivu & Laura Saarenmaa (toim.): *Tunnustus ja todistus*. Helsinki: Gaudeamus, ss. 240–257.
- Lehtinen, Aki-Petteri: Uusi journalismi: realismia kireällä aikataululla. *Nuori Voima* (2007)4, ss. 21–24.
- Lumme, Pentti I.: Eduskuntajournalismin vuosisata. Teoksessa: Ville Pernaa & Tuula H. Laaksovirta & Pentti I. Lumme: *Ensimmäinen ja neljäs valtiomahti*. Helsinki: Edita, ss. 219–333.
- Merikanto, Tiina: Vanhukset ja media. *Vanhustyö* (2007)5, ss. 10–12.

- Ovaskainen, Emma-Leena: Väkipolttajien kuvitus Ilta-Sanomien ja Iltalehden lööpeissä. Teoksessa: Hanna Syrjälä: Väkipolttajien lööppijulkisuudessa. Tampere: Journalismin tutkimusyksikkö. (Tiedotusopin laitoksen julkaisu A; 101), ss. 51–63.
- Pietilä, Jyrki: Opettajat suuria vaikuttajia myös toimittajina. & Opettajat vahvasti myös puoluelehtien keulassa. Opettaja (2007)37, ss. 54–57 & Opettaja (2007)39, ss. 32–34.
- Pullinen, Jussi: Läski tulee, paetkaa! (Lihavuuskeskustelusta julkisuudessa). Peili (2007)2, ss. 4–10.
- Rantala, Juho-Pekka: Utistoinnin synty: innokkaiden amatöörien aika. . Teoksessa: Juhani Wiio (toim.): Television viisi vuosikymmentä. Helsinki: SKS, 152–168.
- Sauri, Tuomo: Sanomalehdet pystyvät vastaamaan ajan haasteisiin. Hyvinvointikatsaus (2007)2, ss. 28–31.
- Seppälä, Antti: Kuinka yksityisestä tulee julkista: työ television uutisissa. Teoksessa: Juhani Wiio (toim.): Television viisi vuosikymmentä. Helsinki: SKS, ss. 169–186.
- Wahl-Jorgensen, Karin & Pantti, Mervi: On the political possibilities of therapy news: media responsibility and the limits of objectivity in disaster coverage. Estudos em Comunicação (2007)1. Verkkopublication: <http://www.labcom.ubi.pt/ec/01/>.

12 €

www.uta.fi/tiedotustutkimus

Journalismikritiikin vuosikirjassa tutkijat, toimittajat ja journalismin yleisöjen edustajat arvioivat, miten journalismi suoriutui viime uutisvuodesta.

Vuoden 2007 keskeisimmäksi uutistapahtumaksi ja keskustelun aiheeksi nousi Jokelan kouluammuskelutapaus, josta tuli myös toimitusten tiedonhankinnan tulikoe. Vastasiko journalismi riittävästi saamaansa kritiikkiin?

Journalismi lähti myös kampanjoimaan monen asian puolesta: vaadittiin sairaanhoitajille lisää palkkaa sekä taisteltiin laskejä ja lihomista vastaan. Muita puhuttavia asioita olivat niin ilmastonmuutos, menneisyydenhallinta, pääministerin romanssi, Uuden Suomen henkiin herääminen, eläinaktivistien paljastusvideot kuin Helsingissä lennellyt huuhkaja.

Vuodesta 1998 julkaistu Journalismikritiikin vuosikirja ilmestyy nyt ensimmäistä kertaa myös verkossa. Journalismikriittiseen keskusteluun keskittyvä blogi on osoitteessa journalismikritiikki.wordpress.com.

Kenen viestintä- ja julkisuusstrategiaa Jokelan kriisissä tiedonhankintaan kouluttauduttu riittävästi? Miksi toimittajat puhua toimittajalle asiasta, jonka tahtoisin jättää taakseen nostatti nuorten kritiikin? Miten valistajan viitta istuu joulun? Miten rakastetaan ja rahastetaan? Oliko Uusi Suomi vanha tuotantoeläinkohu meitä? Mikä sai toimittajan häpeämään?